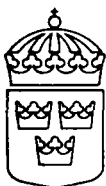

Riksdagens protokoll

1987/88:133

Protokoll
1987/88:133

3 juni 1988

Debatter m. m.

Fredagen den 3 juni

Granskning av statsrådets tjänsteutövning m. m.	5
Val av nämndemän, m. m.	7
Ändring i lagen om kriminalvård i anstalt	16
Flyktingpolitiken och flyktinginvandringen	26
Extra höjning av basbeloppet m. m.	56
Jämställdhetspolitiken (forts. från prot. 132)	76
Jämställdhetspolitiken inför 90-talet	107
Utveckling av yrkesutbildningen i gymnasieskolan m. m.	119
Inrättande av högskola i Blekinge	159
Tullverket m. m.	162
Avgifter och anslag till bankinspektionen	169
Finansbolag	171

Avgjorda ärenden

Fredagen den 3 juni

Näringsutskottets betänkande

1987/88:43 om åtgärder till förmån för vattenkraftsproducerande regioner	3
---	---

Skatteutskottets betänkande

1987/88:43 om särskilda regionalpolitiska insatser i Norrbottens län m. m.	3
---	---

Justitieutskottets betänkande

1987/88:46 om särskilda regionalpolitiska insatser i Norrbottens län m. m.	3
---	---

Kulturutskottets betänkande

1987/88:24 om åtgärder för att främja turismen i Norrbottens län m. m.	3
---	---

Prot.	<i>Utbildningsutskottets betänkande</i>	
1987/88:133	1987/88:38 om särskilda regionalpolitiska insatser i Norrbottens län m. m.	3
	<i>Trafikutskottets betänkande</i>	
	1987/88:26 om särskilda regionalpolitiska insatser i Norrbottens län m. m.	3
	<i>Jordbruksutskottets betänkande</i>	
	1987/88:20 om särskilda regionalpolitiska insatser i Norrbottens län m. m.	3
	<i>Bostädsutskottets betänkande</i>	
	1987/88:23 om särskilda regionalpolitiska insatser i Norrbottens län m. m.	3
	<i>Konstitutionsutskottets betänkande</i>	
	1987/88:40 med anledning av granskning av statsrådets tjänsteutövning och regeringsärendenas handläggning såvitt avser vapenembargot mot Australien	5
	<i>Skatteutskottets betänkande</i>	
	1987/88:39 om ändringar i 37 § taxeringslagen	6
	<i>Utrikesutskottets betänkanden</i>	
	1987/88:29 om ändring av vissa anslag till internationellt utvecklingssamarbete	6
	1987/88:31 om uppskov med behandlingen av vissa ärenden	6
	<i>Socialutskottets betänkande</i>	
	1987/88:30 om uppskov med behandlingen av vissa ärenden	6
	<i>Justitieutskottets betänkanden</i>	
	1987/88:38 om val av nämndemän, m. m.	6
	1987/88:43 om ändring i lagen om kriminalvård i anstalt	6
	<i>Socialförsäkringsutskottets betänkanden</i>	
	1987/88:27 om flyktingpolitiken och flyktinginvandringen	6
	1987/88:31 om extra höjning av basbeloppet m. m.	6
	<i>Arbetsmarknadsutskottets betänkande</i>	
	1987/88:17 om jämställdhetspolitiken	76

Fredagen den 3 juni

Kl. 09.00

1 § Justerades protokollet för den 26 maj.

2 § Föredrogs och hänvisades

Förslag

1987/88:22 till utbildningsutskottet

3 § Föredrogs men bordlades åter

Kulturutskottets betänkanden 1987/88:21, 22 och 25

Jordbruksutskottets betänkanden 1987/88:23–25 och 27

4 § Företogs till avgörande näringsutskottets betänkande 1987/88:43, skatteutskottets betänkande 1987/88:43, justitieutskottets betänkande 1987/88:46, kulturutskottets betänkande 1987/88:24, utbildningsutskottets betänkande 1987/88:38, trafikutskottets betänkande 1987/88:26, jordbruksutskottets betänkande 1987/88:20 och bostadsutskottets betänkande 1987/88:23 (beträffande debatten i dessa ärenden, se prot. 131 och 132).

Näringsutskottets betänkande 43

Mom. 1 (skatt på vattenkraft)

Utskottets hemställan bifölls med 284 röster mot 15 för reservation 1 av Paul Lestander. 1 ledamot avstod från att rösta.

Mom. 2 (åtgärder till förmån för vattenkraftsproducerande regioner)

Utskottets hemställan – som ställdes mot *dels* reservation 2 av Ivar Franzén och Elving Andersson, *dels* reservation 3 av Paul Lestander – bifölls med acklamation.

Mom. 3 (energibolag i Norrbotten)

Utskottets hemställan bifölls med 262 röster mot 37 för reservation 4 av Ivar Franzén och Elving Andersson.

Mom. 4

Utskottets hemställan bifölls.

Skatteutskottets betänkande 43

Mom. 1

Utskottets hemställan bifölls.

Mom. 2 (avdrag för bidrag till viss forskning)

Utskottets hemställan bifölls med 264 röster mot 35 för reservationen av Stig Josefson och Karl-Anders Petersson.

Justitieutskottets betänkande 46

Utskottets hemställan bifölls.

Kulturutskottets betänkande 24

Utskottets hemställan bifölls.

Utbildningsutskottets betänkande 38

Mom. 1 (utrustning till gymnasieskolan)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 1 av Birgitta Rydle m. fl. – bifölls genom uppresning.

Mom. 2 (viss teknik- och ekonomiserviceverksamhet)

Utskottets hemställan – som ställdes mot *dels* reservation 2 av Birgitta Rydle m. fl., *dels* reservation 3 av Ylva Annerstedt och Kerstin Keen – bifölls med acklamation.

Mom. 3 (planering av forskningsinsatser)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 4 av Birgitta Rydle m. fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 4 (inrättande av tjänster som professor)

Utskottets hemställan bifölls med 188 röster mot 109 för reservation 5 av Birgitta Rydle m. fl.

Mom. 5–11

Utskottets hemställan bifölls.

Trafikutskottets betänkande 26

Mom. 2 (flygförbindelse med Tornedalen)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 1 av Anna Wohlin-Andersson och Rune Thorén – bifölls med acklamation.

Mom. 3 (grusvägnätet i Norrbotten)

Utskottets hemställan bifölls med 262 röster mot 36 för reservation 2 av Anna Wohlin-Andersson och Rune Thorén.

Mom. 4 (bandelen Boden–Haparanda)

Först biträdades reservation 3 av Anna Wohlin-Andersson och Rune Thorén med 44 röster mot 15 för reservation 4 av Viola Claesson. 241 ledamöter avstod från att rösta.

Härefter bifölls utskottets hemställan med 247 röster mot 53 för reservation 3 av Anna Wohlin-Andersson och Rune Thorén.

Prot. 1987/88:133
3 juni 1988

Mom. 5 (upprustning av malmbanan)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 5 av Viola Claesson – bifölls med acklamation.

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m. m.*

Mom. 6 (snabbare tåg mellan Luleå och Kiruna)

Utskottets hemställan bifölls med 283 röster mot 15 för reservation 6 av Viola Claesson.

Mom. 8 (persontransportstöd)

Utskottets hemställan bifölls med 222 röster mot 78 för reservation 7 av Olle Grahn m. fl.

Övriga moment

Utskottets hemställan bifölls.

Jordbruksutskottets betänkande 20

Punkt 1

Mom. 1 (anslag till Särskilda skogsvårdsinsatser i norra Sverige)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservationen av Karl Erik Olsson och Lennart Brunander – bifölls med acklamation.

Mom. 2

Utskottets hemställan bifölls.

Punkterna 2 och 3

Utskottets hemställan bifölls.

Bostadsutskottets betänkande 23

Utskottets hemställan bifölls.

5 § Granskning av statsrådets tjänsteutövning m. m.

Föredrogs ånyo konstitutionsutskottets betänkande 1987/88:40 med anledning av granskning av statsrådets tjänsteutövning och regeringsärendenas handläggning såvitt avser vapenembargot mot Australien (förnyad behandling; ärendet i denna del bordlagt den 2 juni 1988 på grund av lika röstetal).

Anf. 1 HANS NYHAGE (m):

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till reservation 3.

Anf. 2 BIRGIT FRIGGEBE (fp):

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till reservation 4.

Anf. 3 NILS BERNDTSON (vpk):
Herr talman! Jag yrkar bifall till reservation 5.

Anf. 4 OLLE SVENSSON (s):
Herr talman! Jag vill yrka bifall till utskottets hemställan i denna del.

Överläggningen var härmed avslutad.

Först biträdades reservation 3 av Anders Björck m. fl. med 65 röster mot 16 för reservation 5 av Nils Berndtson. 218 ledamöter avstod från att rösta.

Härefter biträdades reservation 4 av Birgit Friggebo m. fl. med 80 röster mot 65 för reservation 3 av Anders Björck m. fl. 155 ledamöter avstod från att rösta.

Slutligen beslöts med 143 röster att godkänna anmälan i reservation 4 av Birgit Friggebo m. fl. 142 röster avgavs för godkännande av utskottets anmälan. 15 ledamöter avstod från att rösta.

Den nu godkända anmälan lades till handlingarna.

6 § Föredrogs

skatteutskottets betänkande

1987/88:39 om ändringar i 37 § taxeringslagen (prop. 1987/88:99 och 1987/88:113),

utrikesutskottets betänkanden

1987/88:29 om ändring av vissa anslag till internationellt utvecklingssamarbete,

1987/88:31 om uppskov med behandlingen av vissa ärenden samt

socialutskottets betänkande

1987/88:30 om uppskov med behandlingen av vissa ärenden till riksmötet 1988/89.

Kammaren biföll vad utskotten i dessa betänkanden hemställt.

7 § Föredrogs

justitieutskottets betänkanden

1987/88:38 om val av nämndemän, m. m. (prop. 1987/88:138),

1987/88:43 om ändring i lagen (1974:203) om kriminalvård i anstalt (prop. 1987/88:130) samt

socialförsäkringsutskottets betänkanden

1987/88:27 om flyktingpolitiken och flyktinginvandringen (skr. 1987/88:157, förs. 1986/87:18 och 1987/88:18),

1987/88:31 om extra höjning av basheloppet m. m. (prop. 1987/88:121 och 1987/88:150 bil. 2).

Talmannen meddelade att betänkandena skulle debatteras i angiven ordning och avgöras i ett sammanhang efter avslutad debatt.

Först upptogs till behandling justitieutskottets betänkande 38 om val av nämndemän, m. m.

Prot. 1987/88:133

3 juni 1988

Val av nämndemän,

m. m.

Val av nämndemän, m. m.

Anf. 5 BJÖRN KÖRLOF (m):

Herr talman! I detta betänkande behandlas regeringsförslag om vissa ändringar beträffande val av nämndemän och mandatperiodens längd för nämndemän.

Det har fogats ett par reservationer till betänkandet, och jag skall uppehålla mig vid dem, eftersom det är moderata reservationer båda två. Den första är dessutom folkpartiet med på.

I propositionen föreslås ett lagfäst krav på att nämndemannakåren skall ha en allsidig sammansättning. Det finns naturligtvis ingen invändning att göra mot att nämndemannakåren skall ha en allsidig sammansättning. Den skall givetvis avspegla befolkningens sammansättning vad avser kön, ålder etc.

Det är däremot utomordentligt tveksamt huruvida detta går att lagfästa, eftersom nämndemannakåren i praktiken utses av de politiska partierna. Det är de politiska partierna som nominerar kandidaterna, och sedan förrättas själva valet av de kommunala församlingarna. Vi moderater har i vart fall utomordentligt svårt att förstå hur detta skall kunna genomföras i praktiken. När ett politiskt parti nominerar sina kandidater till nämndemannavalen vet man ju inte hur de andra partierna nominerar med avseende på ålder eller kön etc. Därför går det alltså i praktiken inte att driva igenom ett lagfäst krav på en allsidig sammansättning.

I stället bör det naturligtvis ankomma på de politiska partierna och de kommunala församlingarna att sträva efter en allsidig sammansättning i sina val och nomineringar. Att här införa ett lagfäst krav är således meningslöst. Mot denna bakgrund har vi borgerliga partier reserverat oss mot att man inför ett sådant krav.

Herr talman! Reservation 2 handlar om mandatperiodens längd. Här kan man föra ett intressant principiellt resonemang om nämndemannakåren och uppdraget som nämndeman i allmänhet. Jag skall inte fördjupa mig i någon jämförelse mellan förhållandena i andra länder och de som råder i vårt land. Men en principiell skiljelinje går ju mellan vårt system och t. ex. det amerikanska, där man har en jury och där varje medborgare i princip, och i praktiken, kan bli utsedd till juryman. Detta sker genom någon sorts lottningsförfarande. I Sverige har vi sedan lång tid tillbaka ett annat system, där nomineringarna som sagt görs av de politiska partierna.

Vi har strävat efter att mandatperioderna skall vara relativt långa, så att nämndemännen får tid att ordentligt sätta sig in i uppdraget och lära sig att hantera de ganska svåra problem som det många gånger är fråga om i den dömande verksamheten.

I propositionen föreslås att mandatperioden skall förkortas från nuvarande sex till tre år. Detta har vi moderater motsatt oss. Vi anser att det är fråga

om ett dåligt förslag, eftersom det som sagt tar ett tag att sätta sig in i nämndemannauppdraget och de juridiska och lagmässiga frågor som man behöver känna till för att på ett riktigt sätt kunna utöva denna verksamhet. Mot denna bakgrund motsätter vi oss en förkortning av mandatperiodens längd.

Det finns ytterligare ett skäl att motsätta sig denna förändring, och det är av mera principiellt slag. Regeringen föreskriver i detta lagförslag att gällande mandatperioder, alltså de perioder som just nu löper för nämndemännen, med omedelbar verkan skall avslutas. Vi tycker att detta är ganska egendomligt. De som nu innehar dessa uppdrag är ju ändå valda av de kommunala församlingarna. Det skulle te sig ganska egendomligt, om man med ett penndrag bara skulle upphäva dessa mandat. Även mot denna bakgrund motsätter vi oss den föreslagna förändringen.

Herr talman! Med det anförda vill jag yrka bifall till reservationerna 1 och 2.

Anf. 6 LARS SUNDIN (fp):

Herr talman! Nämndemän har alltsedan medeltiden medverkat i rättsskipningen i vårt land. Ytterst bidrar deras medverkan i den dömande verksamheten till att upprätthålla medborgarnas förtroende för våra domstolar, bl. a. genom den insyn som lekmännen får i domandet.

Det är därför viktigt att nämndemannakårens sammansättning inte är sådan, att den är dåligt representativ för medborgarna. Genom flera undersökningar vet vi att nämndemannakåren är snedrekryterad när det t. ex. gäller ålder och yrke.

Åldersstrukturen har rent av försämrats mellan åren 1980 och 1986. Under denna period har de yngre nämndemännen blivit färre och de äldre, pensionärerna allt fler.

Under samma tidsperiod har också den sociala snedrekryteringen bland nämndemännen förstärkts. Andelen offentliganställda har t. ex. ökat på bekostnad av andra grupper.

Det är däremot glädjande att andelen kvinnor mellan åren 1980–1986 har ökat från 37 till 43 %, enligt domstolsverkets undersökningar.

Herr talman! Det är naturligtvis mot denna bakgrund ett gott syfte som regeringen har, då den i propositionen om val till nämndemän genom olika förslag till åtgärder vill åstadkomma att nämndemannakåren får en allsidigare sammansättning än den i dag har.

Regeringen föreslår t. ex. att mandatperioden skall kortas från sex till tre år.

Vi i folkpartiet delar uppfattningen att detta kan bidra till att öka en persons vilja att åtaga sig ett uppdrag som nämndeman. Det kan vara värt ett försök att gå fram den vägen.

När det också föreslås att den s. k. 70-årsgränsen av principiella skäl skall slopas och uppdraget som nämndeman i det avseendet bli likställt med andra kommunala förtroendeuppdrag, är vi i folkpartiet också positiva, allra helst som vi i många år har krävt just ett avskaffande av denna övre åldersgräns.

Däremot är vi klart negativa till förslaget om att de som nominerar och väljer nämndemän i lag skall åläggas att eftersträva en representativ

sammansättning av kåren. Vi är negativa till förslaget av principiella skäl.

Det är enligt vår mening helt fel att genom lag lägga sig i och reglera fria partiers nomineringar och kommuners fria val.

Förslaget är ju dessutom ganska tandlöst, eftersom de föreslagna reglerna är av s. k. målsättningskaraktär, dvs. att de inte upphävs om de inte följs.

Nej, herr talman, vi tror i stället på konkreta åtgärder, på bättre ersättning för nämndemannauppgifterna, bättre information om vad uppdraget innebär och bättre utbildning av nämndemännen, om man vill öka allsidigheten bland dem.

Herr talman! Jag yrkar bifall till reservation 1 i justitieutskottets betänkande om val av nämndemän m. m.

Anf. 7 BENGT-OLA RYTTAR (s):

Herr talman! Som redan har sagts spelar nämndemännen en viktig och uppskattad roll i det svenska rättssystemet. Genom deras medverkan i domstolsarbetet garanteras att den allmänna rättsuppfattningen tillförs rättsprocessen.

Nämndemannakårens bristande representativitet har under många år emellertid varit ett bekymmer, och den har på senare år blivit allt sämre. År 1986 var 40 % av kåren offentliganställda. Endast 4 % av nämndemännen var anställda i tillverkningsindustri, vilket är mer än en halvering jämfört med 1980. Även åldersmässigt råder det stora brister. Speciellt dåligt företräd är gruppen personer under 40 år. En mer detaljerad redogörelse för dessa förhållanden finns i propositionen som bil. 2 samt i domstolsverkets rapport. nr 4/1986.

För att i möjligaste mån rätta till förhållandena föreslår nu regeringen dels att mandatperioderna kortas från sex till tre år, dels att valförsamlingarna i lag åläggs att eftersträva en allsidig sammansättning av nämndemannakåren med avseende på ålder, kön och yrke. Regeringen föreslår också att den s. k. 70-årsgränsen för valbarhet avskaffas.

Samtliga partier är överens om att representativiteten måste förbättras, men moderaterna och folkpartiet har en delvis annan syn på problemet.

Moderaterna avvisar både avkortningen av mandatperioden och åläggandet i lag om kårens sammansättning. Av deras motion att döma är moderaterna helt passiva i den här frågan – trots att man inser problemet.

Moderaterna argumenterar i sin motion för en ökning av antalet nämndemän för att därigenom få en bättre representativitet – men man har inget yrkande.

Ett av moderaternas argument emot den föreslagna ordningen är rädslan för att nämndemannavalet kommer att uppfattas på samma sätt som andra val.

Jag vet inte hur det går till i moderata samlingspartiet, men i det socialdemokratiska partiet försöker vi verkligen sätta rätt person på rätt plats. Vi begriper också att olika uppdrag har olika karaktär, och det gäller nog de flesta partier.

Folkpartiet avvisar också förslaget men gör det på andra grunder. Av principiella skäl vill man inte att riksdagen försöker styra partiernas

nomineringar och valförsamlingarna. I stället vill man att ett konkret åtgärdsprogram utarbetas.

Utifrån delvis olika utgångspunkter har till sist moderaterna och folkpartiet enats i en reservation, nr 1, vilket innebär att folkpartiet ger upp sitt krav om åtgärdsprogram och hamnar på samma passiva linje i den här frågan som moderaterna.

I reservation 2 vänder sig moderaterna emot den föreslagna förkortningen av mandatperioden och en förkortning av löpande mandatperiod för vissa nämndemän. Man finner det principiellt olämpligt att upphäva i laga ordning fattade beslut.

Utskottsmajoriteten delar justitieministerns bedömning att en treårig mandatperiod är en viktig förutsättning för att förbättra rekryteringen till nämndemannakåren. För att nå detta viktiga mål är det oundvikligt att mandatperioden avkortas för de nämndemän som är valda för längre tid än till utgången av 1988. Men de aktuella valförsamlingarna förfogar ju över sitt mandat, och de ges genom det här förslaget tillfälle att göra en halvtidsbedömning. Jag finner därför de moderata farhågorna överdrivna.

Herr talman! Jag yrkar bifall till justitietskottets hemställan i dess betänkande nr 38 och avslag på reservationerna.

I ett särskilt yttrande framhåller centern att ersättning bör utgå med samma belopp till samtliga tjänstgörande nämndemän. En sådan ordning skulle motverka propositionens syfte att förbättra representativiteten. Ett så inkomstneutralt system som möjligt tjänar bäst det syftet.

Med tanke på den kritik som framförts från allmänheten och från de flesta remissinstanserna mot borttagandet av 70-årsgränsen tycker jag att det är på sin plats att understryka att riksdagen av allt att döma i dag kommer att fatta ett enhälligt beslut i denna fråga.

Anf. 8 BJÖRN KÖRLOF (m) replik:

Herr talman! Om jag börjar med Bengt-Ola Ryttars argumentering för förkortningen av mandattiderna utan att gå in på en diskussion om mandatperiodens längd som sådan – om det rimliga och riktiga är att den skall vara tre år eller sex år – så vill jag säga att Bengt-Ola Rytter har fel när han påstår att den föreslagna förkortningen inte innebär att kommunerna inte förfogar över tiderna. Om man vill förkorta tiderna – bortsett från om det är bra eller dåligt – så kan man utan vidare göra det på det sättet att man föreskriver att en ny treårig tid skall börja gälla först efter det att den pågående mandatperioden löper ut. Men så har man inte gjort i regeringsförslaget, utan man går in och bryter mandatperioden mitt under pågående valperiod. Det är det som vi principiellt vänder oss emot, eftersom dessa val är gjorda av de kommunala församlingarna. Regeringen och riksdagen går nu alltså in och bryter av valperioden. Det tycker vi är principiellt olämpligt, oavsett om man anser att perioden skall vara tre år eller sex år.

Viktigare är, tycker jag, det resonemang som har att göra med den första reservationen, nämligen det lagfästa kravet på en allsidig sammansättning av nämndemannakåren. Att vi anser att den skall vara allsidigt sammansatt är ostridigt – det behöver vi inte diskutera om. Men det målet når man inte alls på det sätt som regeringen här föreskriver. Hur skall det gå till, eftersom de

politiska partierna är de nominerande organen? Skall de samråda sinsemellan och säga: Om ni nominerar fyra kvinnor, så nominerar vi fyra män, eller skall vi nominera två kvinnor och två män och ni två kvinnor och två män, osv.? Är det så det skall gå till? Skall det dessutom finnas krav på yrke, ålder osv., så säger det sig självt att detta är en orimlig ordning. Det kommer inte att fungera.

I de politiska partierna är vi som sagt helt överens om att vi skall försöka sträva efter en allsidig sammansättning i våra interna nomineringar. Men detta lagfästa krav är meningslöst. Det är, precis om Lars Sundin sade, tandlöst. Det finns ingen sanktion om man inte följer kravet – det är bara en uppmaning. Vi vet sedan gammalt att nämndemannakåren bör ha en allsidig sammansättning, så det är ett meningslöst krav.

Anf. 9 LARS SUNDIN (fp) replik:

Herr talman! Bengt-Ola Rytting sade att bristen på allsidighet inom nämndemannakåren är ett gammalt bekymmer. Ja, det är det. Och vi har funderat över det i utskott och riksdag tidigare. Men det intressanta denna gången, Bengt-Ola Rytting, är frågan: Vad är det som har fått socialdemokraterna att ändra sig? Förra året uttalade vi ju gemensamt i utskottet att det inte kan komma i fråga att beskära valförsamlingarnas suveränitet genom mer detaljerade valbarhetsföreskrifter. Nu är vi där. Vad är det som har fått socialdemokraterna att ändra sig från förra årets ganska starka gemensamma skrivning om att regering och riksdag inte skulle lägga sig i förfarandet, inte beskäravalförsamlingarnas frihet – just av principiella skäl? Förra året gällde för socialdemokraterna de principiella skälen – i år gäller de inte.

Naturligtvis är de så, herr talman, att starka skäl talar för att något görs åt nämndemannakårens snedrekrytering, att något görs för att sammansättningen skall bli en annan och mer allsidig. Men ännu starkare skäl, principiella skäl, talar för att man avvisar regeringens och utskottsmajoritetens försök att genom lagregler lägga sig i valförsamlingarnas suveränitet.

Anf. 10 BENGT-OLA RYTTING (s) replik:

Herr talman! Björn Körlof efterlyser skälen till att mandatperioden skall förkortas till tre år. Han angriper förslaget för att det skulle innebära en försämrad kontinuitet. Jag tror inte det, eftersom treåriga mandatperioder leder till att rekryteringen kommer att gå betydligt mycket lättare. Det här kommer in i de politiska partiernas ordinarie processer på ett helt annat sätt än tidigare. Man får en allsidig sammanvägning av förslagen.

Argumentet att vart och ett parti icke vet vad de andra gör tycker jag inte är så allvarligt. Det är ju ändå meningen att varje parti skall sträva efter representativitet. Vi vet ju alla och envar ganska väl vad vi partimässigt representerar i samhället. Den saken tror jag alltså går bra.

Kontinuiteten behöver inte alls bli sämre. Treåriga mandatperioder innebär nämligen inte att nämndemännen framgent kommer att sitta endast tre år.

Både Lars Sundin och Björn Körlof håller med om att man måste göra något för att komma till rätta med nämndemannakårens representativitet. Moderaterna går emellertid emot varje förslag som är ägnat att förbättra

situationen. Folkpartiet är berett att följa förslaget ganska långt, men viker sig just när det gäller att i lag formulera att det är väsentligt att nämndemannakåren är representativ. Svenska folket är ett mycket laglydigt folk, som i mycket stor utsträckning respekterar bestämmelser. Det väger alltså ganska tungt om det är formulerat i lag att vi skall sträva efter detta mål.

Anf. 11 BJÖRN KÖRLOF (m) replik:

Herr talman! Låt mig igen börja med det sista! Socialdemokraterna ser inte den principiella faran med att i lag föreskriva vad de politiska partierna skall göra. Men det är ett tandlöst lagförslag, för det finns ju ingen sanktion. Det händer ju ingenting om man inte gör som det står i lagen. Vad som föreslås är alltså en föreskrift i lag till de nominerande organen, dvs. de politiska partierna, att de skall nominera på visst sätt. Vi moderater anser att det av principiella skäl inte är rimligt, lämpligt och riktigt att lagfästa en sådan föreskrift. Sedan kan vi vara helt överens om att man skall sträva efter en allsidig samsättning av nämndemannakåren. Det får vi jobba med var och en i sin stad så att säga och i sitt parti.

Risken för att en förkortad mandatperiod leder till dålig kontinuitet tycker jag är mer påtaglig. Det är alldeles uppenbart så att man med treåriga mandatperioder och en snabb omsättning i nämndemannakåren – vilket mycket väl kan bli fallet om det politiska livet blir rörligare, om folk avgår, nya tillkommer osv. – riskerar att nämndemannakåren inte alls får den kontinuitet, den vana och den erfarenhet av verksamheten som ju det hela ändå handlar om. Sedan några år tillbaka är dessutom nämndemännen meddomare och har rösträtt vid domstolsavgöranden. De har alltså ett ansvar för domarna och domsluten vid våra domstolar. Detta kräver en viss erfarenhet och en viss kontinuitet om vi skall få en stabil nämndemannakår. Vi är utan tvivel oroliga för att den förkortning som ni nu inför kan innebära sämre kvalitet i dömandet och alltså risk för rättsförluster.

Anf. 12 LARS SUNDIN (fp) replik:

Herr talman! Det kan tyckas vara en liten fråga som vi tvistar om, men det är en icke oviktig principfråga. Det är också en principfråga om man skall slopa 70-årsgränsen, vilket utskottets majoritet nu har kommit fram till skall göras.

Utskottet vill i lagen införa regler innebärande att större allsidighet skall eftersträvas. I det sammanhanget anfördes att det redan finns motsvarande regler vid utseendet av jurymän i tryckfrihetsmål. Har detta lett till allsidigare sammansättning av jurykåren i tryckfrihetsmål, Bengt-Ola Ryt-tar? Pågår inte samma gamla snedrekrytering fortfarande?

Nej, herr talman, statsmakterna skall inte lägga sig i fria partiers fria nomineringar och kommuners fria val av nämndemän.

Anf. 13 BENGT-OLA RYTTAR (s) replik:

Herr talman! I tryckfrihetsförordningen finns alltså redan dessa bestämmelser. Det är underligt att folkpartiet inte på något sätt har agerat för att avskaffa de bestämmelserna i det avseendet – det är ju en lika viktig princip i det fallet.

I åtskillig lagstiftning har vi portalparagrafer, som beskriver vad lagen syftar till.

Vi vet ju alla, Björn Körlof, att den kvinna eller man som en gång blivit nämndeman – kvinnoandelen av nämndemannakåren har ju ändå förbättrats under senare år – gärna vill behålla det uppdraget. Det känns väsentligt och stimulerande att vara nämndeman. Jag är därför inte alls orolig för kontinuiteten. Utskottsmajoriteten har ändå sagt att utvecklingen skall följas noga. Detta har också justitieministern uttalat.

Med denna argumentering riktar jag mig också till Lars Sundin beträffande hans jämförelser med tryckfrihetsförordningens bestämmelser i debatten om förslaget att lagfästa strävandena att öka representativiteten.

Anf. 14 ALLAN EKSTRÖM (m):

Herr talman! Nämnden i tingsrätt skall spegla det allmänna rättsmedvetandet samt gängse värden och värderingar på ett någorlunda allsidigt sätt. Nämnden skall vidare vara så bestämd att den har förmåga att bidra till kontinuitet och likformighet i rättskipningen.

De båda angivna ändamålen – representativitet och kontinuitet – förutsätter då de skall omsättas i verkligheten till en början att *antalet* nämndemän i tingssalen – det är det som räknas – är så stort att nämndemannagruppen kan sägas uppfylla kravet på representativitet och allsidighet. Att antalet tre är för litet för att fylla detta mått säger sig självt. Det tycker för övrigt finansministern också. Då det för något år sedan var fråga om att bestämma storleken av de nyinrättade skattenämnderna förklarade han sålunda (prop. 1986/87:47 s. 124):

”När det gäller frågan om hur många förtroendevalda som skall kallas till varje sammanträde delar jag inte kommitténs uppfattning att endast fyra lekmän skall kallas. I likhet med några kommittéledamöter och en del remissinstanser finner jag det lämpligare att fem lekmän kallas. Därigenom ökas möjligheterna att ge nämnden en mer allsidig sammansättning. Dessutom motverkas en alltför kraftig neddragning av den nuvarande förtroendemannaorganisationen.”

Riksdagen har, herr talman, enhälligt ställt sig bakom detta uttalande av finansministern. Jag vill självfallet understryka detta förhållande.

Varför, frågar jag mig, skall den nämnd som har befogenhet att döma i brottmål och i familjemål ha en sammansättning som är svagare än skattenämndens? Det finns anständigtvis inte några sådana skäl. Skattenämndens storlek bör alltså utgöra den minsta storleken för nämnden i tingsrätt. Antalet bör således vara fem.

I den nu aktuella propositionen betonar justitieministern värdet av att nämndemannakåren i stort är så långt möjligt representativ för befolkningen. Hon uttalar vidare (s. 10) att en ”förutsättning för att lekmannainflytandet skall fylla sitt syfte är att nämndemannakåren är representativ för medborgarna i samhället”. Mot denna bakgrund uttrycker hon bekymmer över att det – med hennes ord – finns allvarliga brister när det gäller nämndemannakårens representativitet. Särskilt oroad säger hon sig vara över det – av domstolsverket i en särskild rapport år 1986 redovisade – förhållandet att representativiteten minskat markant mellan år 1980 och

1986. Av den anledningen föreslås nu ett till intet förpliktande s.k. målsättningsstadgande av innehåll att det vid val av nämndemän skall eftersträvas att nämndemannakåren får en allsidig sammansättning med hänsyn till ålder, kön och yrke. Detta pekfinger riktas med andra ord till våra fullmäktigeförsamlingar, som därigenom på något sätt utses till syndabockar för de rådande missförhållandena.

Häpnadsväckande nog omnämns ej alls i propositionen den omständigheten att socialdemokraterna år 1983 minskade antalet nämndemän i tingssalen från 5 till 3. Justitieministern beklagar sig över att allsidigheten försämrats samtidigt, som hon förtiger att hennes parti sålunda reducerat antalet nämndemän i de enskilda målen med 40 %. Hon låtsas inte om att denna reduktion är den egentliga anledningen till att kravet på representativitet inte längre kan upprätthållas hos den särskilda tingsrättsnämnden. Hur går en sådan minskning från 5 till 3 nämndemän för övrigt att förena med den av henne med sådan värme åberopade principen om att få bli dömd av sina likar? Ökar möjligheten, blir frågan.

Nästan patetiskt är det att ta del av följande uttalande i propositionen (s. 15): "Men förhoppningar hade också, som jag nyss nämnt, föredraganden i 1983 års lagstiftningsärende rörande nämndemän. Hans förhoppningar kom på skam. Representativiteten blev inte bättre. På väsentliga punkter blev den rent av sämre."

På detta sätt beskrivs följderna av det angivna riksdagsbeslutet om krympning av tingsrättsnämnden. Inte ett ord om vad 1983 års lagstiftningsärende rörande nämndemän egentligen innehöll utan endast ett beklagande av att representativiteten oväntat nog blev sämre genom reformen. Här passar onekligen det av den gamle romaren Cicero myntade uttrycket "talande tystnad". I tidskriften Nämndemannen – det senaste numret som i sin helhet ägnas åt propositionen – uppges dessutom, att regeringen avser att fatta beslut om en ren krympning av den totala nämndemannakåren i sin helhet, detta som en annan följd av det olycksaliga riksdagsbeslutet från år 1983; antalet tjänstgöringstillfällen måste ju bli färre för den enskilde nämndemannen med endast tre i rätten. Justitieministerns oro kan inte gärna vara äkta, om hon skulle ha full insikt om sakläget.

Målsättningsstadgandet om hur val av nämndemän skall tillgå i våra fullmäktigeförsamlingar anges nu vara den rätta medicinen. På mig gör den i stället intryck av att vara ett slags homeopatmedel. Hjälplosheten är uppenbar och total. Jag instämmer i Björn Körlofs kritik på denna punkt. Stadgandet bör avvisas dels därför att våra fullmäktigeförsamlingar är suveräna, dels därför att stadgandet söker avleda uppmärksamheten från den verkliga orsaken till dagens situation.

Herr talman! Den av mig år efter år i denna talarstol efterlysta femmannanämnden bör vara så sammansatt att den uppfyller kravet på *kontinuitet*, i sin tur en förutsättning för likformighet och konsekvens i dömandet. För den yngre yrkesdomaren som vikarierar på olika tingsrätter är det värdefullt att ha tillgång till en nämnd, som representerar något av just den domstolens rättsliga traditioner. Det må gälla synen på brotts straffvärde, bestämmandet av antalet dagsböter för mera standardiserade förseelser eller sättet att beräkna dagsbotens storlek – för att begränsa mig till brottmålen. Domen bör

vara uttryck mera för domstolens värdering av målet än för den enskilde domarens. För mig gäller frågan ingenting mer eller mindre än likhet inför lagen. Domstolens bedömningar av likartade fall får verkligen icke växla från vecka till vecka beroende på vem som är ordförande.

För att nämndemannen skall motsvara dessa förväntningar måste han ha hunnit bli del av tingsrätten och av dess rättstraditioner. Detta tar tid och måste ta tid. Tingsrätten får inte bli en svängdörr genom vilken nämndemännen passerar in och ut. Det är medvetenheten om detta förhållande som ligger till grund för dagens sexåriga mandatperiod. I ett lagstiftningsärende 1975 uttalade den dåvarande socialdemokratiska justitieministern bl. a.:

”En direkt sammankoppling mellan den kommunala valperioden och nämndemansmandatet är sålunda ingalunda självklar (jfr. CU 1971:9 s. 16). Önskemålet om att nämnden fortlöpande anpassas till majoritetsförhållandena i fullmäktige får här vägas mot behovet, inte minst från rättssäkerhetssynpunkt, av att inom nämnden bevara nödvändig erfarenhet av domstolsarbetet. Mot denna bakgrund saknas tillräckliga skäl att korta av den sedan lång tid tillbaka gällande sexårstiden, vilken visat sig väl ägnad att tillgodose behovet av kontinuitet hos nämnden.”

Dessa ord har samma giltighet i dag som då. Omsorgen om en levande tingsrätt som bärare av den ortens rättsliga traditioner och historia kräver längre anknytning till domstolen än tre år. Uppdragets karaktär av domare, utrustad med statlig domsmakt, betonas dessutom starkare, om mandatperioden är längre och annorlunda än för övriga politiska uppdrag i nämnder och styrelser. Ju större mått av oberoende gentemot uppdragsgivaren, desto större förmåga till oväld och självständighet i dömandet, även i förhållande till mäktiga samhällsintressen. Domstolarna måste vara rättssamhällets sista utpost. Men för detta krävs civilkurage och oräddhet, egenskaper som dess värre börjar bli mindre vanliga i vårt samhälle nu än vad de var förr.

Inte överraskande är de flesta domstolar som yttrat sig i detta lagstiftningsärende motståndare till propositionens förslag om att minska mandatperiodens längd. Man är helt enkelt rädd för att – såsom saken uttrycks i tidskriften Nämndemannen – avståndet mellan politik och dömande skall krympa.

Herr talman! Under min aktiva tid som domare i tingsrätt var nämndemannainstitutionen en oskiljaktig del av livet i tingsrätten. Det fanns personliga relationer mellan yrkesdomarna, å ena sidan, och nämndemännen, å andra sidan, relationer som tog sig uttryck i regelbundna studieresor, då och då även utomlands, och i personlig, otvungen samvaro i olika former. Varje tingsrätt hade ett slags egen själ.

Denna beskrivning stämmer inte längre. Känslan av samhörighet har försvunnit och ett slags anonymitet har utbredd sig. Utvecklingen är för mig och de rättsideal jag står för oroväckande och rent av tragisk. Nämndemannainstitutionen kommer att förlora det anseende och den ställning som hittills alltid förknippats med uppdraget.

Har allt detta rent av varit avsikten? blir till sist min fråga. Hittills har jag ansett vår svenska nämndemannainstitution helt överlägsen det engelska jurysystemet. Jag är inte lika säker längre.

Herr talman! Jag yrkar i likhet med Björn Körlof bifall till de båda reservationerna.

Anf. 15 INGBRITT IRHAMMAR (c):

Herr talman! Eftersom Bengt-Ola Rytter kommenterade centerns särskilda yttrande, vill jag bara framhålla att vi driver principen om lika lön för lika arbete så långt möjligt. Vi har ju tidigare här i kammaren behandlat detta ärende, och därför fann jag tidigare i dag inte anledning att gå upp i denna fråga. När man nu höjer ersättningen till nämndemän fr. o. m. den 1 juli 1988 till 600 kr., vilket kommer att underlätta rekryteringen av nämndemän, finner jag det extra angeläget att vi verkligen ersätter alla lika.

Överläggningen i detta ärende var härmed avslutad.

(Beslut fattades efter debatten om socialförsäkringsutskottets betänkande 31.)

Kammaren övergick till att debattera justitiekommitténs betänkande 43 om ändring i lagen om kriminalvård i anstalt.

Ändring i lagen om kriminalvård i anstalt

Anf. 16 BJÖRN KÖRLOF (m):

Herr talman! I detta betänkande behandlas förslaget från regeringen om vissa ändringar i lagen om kriminalvård i anstalt, som innebär att behandlingen av vissa intagna som avtjänar längre fängelsestraff skall skärpas. Bl. a. föreslås att den grupp av intagna som skall kunna särbehandlas i fråga om placering i och vistelse utom anstalt utvidgas till att omfatta förutom intagna som har dömts till fängelse i lägst två år för grova narkotikabrott också andra intagna som avtjänar fängelsestraff i lägst fyra år.

Vi har från moderata samlingspartiets sida den uppfattningen, att ett fängelsestraff på lägst två år – det är ganska mycket för svenska förhållanden – för det mesta omfattar ganska grov brottslighet. Det handlar om antingen grov våldsbrottslighet, grov narkotikabrottslighet eller omfattande återfall i brottslighet.

Mot denna bakgrund är det vår uppfattning att särbehandling skall kunna ske av alla intagna som har dömts till lägst två års fängelse, just därför att det i flertalet fall handlar om omfattande och allvarlig brottslighet. Detta är en uppfattning som vi framför i reservation 2.

I detta betänkande tas också upp vissa principer för kriminalvården – principer som vi för några veckor sedan hade anledning att diskutera här i kammaren, så jag skall inte uppehålla mig alltför länge vid detta. Ändå är det viktigt att beröra några av dem.

När riksdagen antog lagen om kriminalvård i anstalt i början av 1970-talet, bestämdes att några av de grundprinciper som vi skulle arbeta efter var den s. k. närhetsprincipen och den s. k. normalitetsprincipen. Närhetsprincipen innebär att en person som intagits i anstalt, om det inte gäller alltför allvarlig brottslighet, i princip skall avtjäna denna anstaltsvistelse så nära hemmet som möjligt. Normalitetsprincipen innebär att den som är intagen på anstalt också skall få möjlighet att under så normala förhållanden som möjligt avtjäna sin anstaltsvistelse. Då arbetar man med permissioner, frigång,

villkorlig frigivning, arbete och annat sådant som gör att den intagnes liv skall bli så normalt som möjligt.

De här principerna tror jag många av oss är överens om alltså skall gälla, men det finns också omständigheter som gör att vi måste se över dem.

För några veckor sedan hade jag anledning att säga här i kammaren att dess principer inte fungerar när vi har fått ett så kraftigt narkotikabelastat klientel som vi har fått på anstalterna.

För dem som är missbrukare av narkotika och har ett omfattande missbruk fungerar närhetsprincipen och normalitetsprincipen i själva verket som ett system, som gör att de kan fortsätta med sitt missbruk. Att de avtjänar sin anstaltsvistelse nära hemmet innebär att de avtjänar den nära den miljö som har lett till narkotikamissbruket, och att de får omfattande permissioner, frigång osv. innebär att deras missbruk kan underhållas.

Mot denna bakgrund fungerar alltså inte närhets- och normalitetsprinciperna som en socialisering för dem utan har en nedbrytande effekt på deras liv. Vi har under flera år från moderata samlingspartiets sida hävdad att närhets- och normalitetsprinciperna när det gäller intagna med narkotikamissbruk inte kan vara allenarådande, utan här måste man se till möjligheterna att få vederbörande bort från den miljö som har lett till missbruket.

När vi antog lagen om kriminalvård i anstalt var brottsligheten alls inte så utbredd som den har blivit i dag. Brottsligheten i Sverige har ju ökat sedan början av 1950-talet, då den låg på runt 200 000 brott per år, till nu nära 1 miljon. Brottsligheten har dessutom alldeles påtagligt förgravats. Vi har grövre brottslighet i vårt land nu än vad vi hade på den tiden. Våldsbrottsligheten har brett ut sig, och det har också för kriminalvården inneburit att de som avtjänar sådana strafftider på anstalt är ett grövre klientel än när vi antog lagen om kriminalvård i anstalt.

Våldsbenägenheten har ökat och strafftiderna, särskilt när det gäller narkotikabrottslingar, är nu ganska långa. Också av det skälet finns det anledning att fundera litet grand över om lagen om kriminalvård i anstalt är riktigt avvägd och riktigt balanserad. Därvid skall också beaktas hur klientelet numera är sammansatt.

Vi i moderata samlingspartiet har förordat en ökad differentiering av de intagna, så att – beroende på brotts- eller narkotikabelastningen – olika intagna placeras på anstalter med olika slutenhetsgrad. Därmed kan man bryta en del av de brottsmönster som vi vet förekommer på anstalterna.

Det säger sig självt att vissa långtidsdömda, som har grov brottslighet bakom sig och som är starkt rymningsbenägna eller benägna att återfalla i brott, måste särbehandlas. Vi har som norm i det avseendet angivit att det måste vara rimligt med tvååriga fängelsestraff.

Också när det gäller permissionsreglerna har vi förordat – det framgår av reservation 3 – en översyn och en åtstramning. Av kriminalvårdsstyrelsens statistik från förra budgetåret framgår att ca 4 % av samtliga permissioner missköts. Motsvarande siffra för regelbundna permissioner är 14 %. När det gäller intagna på anstalt finns det alltid några som missköter sina permissioner. Många av dem begår brott när de är ute i samhället i samband med permissioner. Det gäller alltså brott som absolut inte borde få ske. Det är både stötande för rättssamhället och nedbrytande för intagna som försöker

Prot. 1987/88:133
3 juni 1988

Ändring i lagen om kriminalvård i anstalt

sköta sina permissioner att sådant här kan ske utan någon allvarlig reaktion från kriminalvårdens sida. Så kan det alltså inte fortgå, utan permissioner skall skötas. Kan de intagna inte sköta sina permissioner, skall de inte heller få sådana.

Obevakade permissioner för grova brottslingar skall i princip inte förekomma.

I reservation 5 tar vi upp frågan om bevakning i anstalt. Jag skall inte strö salt i sår på ansvariga kriminalvårdsmyndigheter, med tanke på vad som förevarit under de senaste månaderna. Men det är alldeles påtagligt att bevakningen vid de anstalter som bl. a. har att omhänderta mycket våldsbenägna interner inte är vad den borde vara. Bevakningen i anstalterna måste alltså bli bättre än som i dag är fallet. Detta har vi särskilt understrukt i nämnda reservation.

Slutligen, herr talman, har vi i reservation 4 tagit upp frågan om internernas rätt att inneha pengar på anstalt. Vi vet att ett betydande omlopp av svarta pengar förekommer på anstalterna. Dessa pengar används i spelverksamhet men också i samband med narkotikahandling. Detta är naturligtvis stötande för intagna som inte ägnar sig åt narkotikaverksamhet. Men det är också stötande för personalen, som inte har möjlighet att ingripa när penningbelopp, som kan vara ganska stora, snurrar runt på anstalterna. Vi förordar således en översyn av reglerna i detta sammanhang för att man skall få kontroll över svarta pengar på anstalterna.

Mot denna bakgrund, herr talman, yrkar jag bifall till reservationerna 1, 2, 3, 4 och 5, som är fogade till justitieutskottets betänkande 43.

Anf. 17 HANS PETERSSON i Röstånga (fp):

Herr talman! Folkpartiet delar i princip regeringens uppfattning när det gäller möjligheterna att särbehandla vissa intagna i fängelser. Det handlar då om de hårdast belastade grupperna.

Vi menar emellertid att man skall återgå till tidigare bestämmelser, med möjlighet till särbehandling av alla som har dömts till fängelse i minst två år. Därigenom slipper vi regeringsförslagets olika gränser, dvs. en tvåårsgräns för grov narkotikabrottslighet och en fyraårsgräns för annan typ av brottslighet.

Utskottsmajoriteten anser att fyraårsgränsen är väl avvägd, men man är ändå öppen för att inom kort ompröva avgränsningen. Man tycks inse att den gränsdragning som i dag anses vara väl avvägd kanske inte är det. Om inte Stig Bergling t. ex. hade rymt under en permission, hade förmodligen nuvarande gränsdragning ansetts vara väl avvägd.

Dock kvarstår, herr talman, att de flesta i denna kammare är eniga om att det måste finnas någon typ av särbehandling för dem som dömts för svår brottslighet, av vilka en del kan vara farliga om de rymmer. Oenigheten gäller gränsdragningen.

Beklagligtvis drabbar restriktionerna på ett eller annat sätt dem som är intagna i fängelse – ett pris som kanske måste betalas för att t. ex. antalet rymningar skall kunna minimeras.

Jag yrkar bifall till reservation 2.

Herr talman! Detta är mitt sista anförande i denna kammare. Jag skulle

därför vilja använda någon minut till att tala om kriminalvården, en fråga som ligger mig mycket varmt om hjärtat. Dagens beslut innebär en skärpning för dem som sitter i fängelse. Det är, tyvärr, en nödvändig skärpning. Men det vore, naturligtvis, lyckligast om allt färre hamnade där. De intagna blir ju sällan bättre människor av att sitta i fängelse, snarare tvärtom.

Vi har under decennier letat efter ett alternativ till fängelserna. Enligt min uppfattning är samhällstjänst ett alternativ. Under mer än tio år har jag förespråkat en sådan påföljd. Jag tror att hämndmomentet minskas i och med samhällstjänsten. Straffet avdramatiseras och den dömda kan välja mellan att under en tid sitta i fängelse och att utan ersättning arbeta för samhället. Samhällstjänsten är human, och den är billig för skattebetalarna. Jag föreställer mig att färre skulle återfalla i brottslighet efter avslutad samhällstjänst. Vidare föreställer jag mig att bunkerliknande fängelser inte skulle vara fullt så behövliga som de är i dag.

I tidningar har jag läst att den nya justitieministern uttalat viss sympati för denna påföljd. Därför har jag en förhoppning om att samhällstjänst – oavsett utgången i valet – åtminstone försöksvis kommer att införas under den kommande mandatperioden. Det är en blygsam förhoppning. Men herr talman, partierna tycks ju nu ha närmat sig varandra efter att under en mycket lång tid ha haft, till synes, helt olika åsikter.

Anf. 18 INGBRITT IRHAMMAR (c):

Herr talman! Som moderaternas och folkpartiets talesmän här har framhållit finns det en gemensam borgerlig reservation, nämligen reservation 2. Av denna framgår att vi vill vidga särbehandlingen under verkställighetstiden till att gälla alla som har blivit dömda till fängelse i två år. Jag skall inte upprepa de argument som tidigare talare har anfört. Men jag vill dock tillägga att det finns skäl att skydda allmänheten.

Det har gjorts en utredning i detta sammanhang. Sluppmässigt har man valt ut 200 personer som är dömda till längre fängelsestraff. Detta redovisas för övrigt i propositionen. Hälften av dessa personer var dömda för narkotikabrottslighet. En fjärdedel av dem var dömda för mord, dråp eller liknande våldsbrott och en femtedel för grova rånbrott. Visst är narkotikabrottsligheten allvarlig. Det tycker naturligtvis också vi i centern. Men även de våldsbrott som oftast drabbar enskilda är mycket allvarliga. Det är bl. a. av den anledningen som det är viktigt att återgå till de regler som gällde före 1979.

Jag yrkar bifall till reservation 2.

Anf. 19 LARS-ERIK LÖVDÉN (s):

Herr talman! I justitieutskottets betänkande nr 43 behandlas en regeringsproposition i vilken föreslås vissa ändringar i kriminalvårdslagsstiftningen i syfte att skärpa behandlingen av vissa långtidsdömda.

Innan jag går in på förslagen i propositionen och utskottets ställningstagande och kommenterar reservationerna vill jag säga följande.

Förslagen innebär inget avsteg från de grundläggande principer som har präglat svensk kriminalvård under de senaste årtiondena. Principerna bakom 1973 års kriminalvårdsreform ligger således fast. Dessa principer kan

sammanfattas i en mening: De intagnas samhällsanpassning skall främjas, och de skadliga följderna av fängelsestraff skall motverkas så långt det är möjligt med hänsyn till samhällsskydd och allmänprevention.

Möjligheten att bereda de intagna tillfälle att för viss tid lämna anstalten utgör ett väsentligt inslag i kriminalvårdens svåra och ofta otacksamma uppgift att söka anpassa de dömda till ett laglydigt liv. Permissioner, möjligheter till frigång och utevistelse för kontakt med exempelvis ideella föreningar är nödvändiga delar och grundläggande förutsättningar för ett meningsfyllt kriminalvårdsarbete. Tas dessa möjligheter bort blir konsekvenserna ytterst allvarliga och förödande.

Det finns emellertid – vilket man tar sikte på i propositionen – en liten kategori intagna som med hänsyn till berättigade krav på samhällsskydd måste bli föremål för särbehandling i vissa avseenden. Det rör sig om personer som har dömts för mycket samhällsfarliga brott, i första hand grov narkotikabrottslighet och olika slags grova våldsbrott. Främst på grund av risken för återfall i allvarlig brottslighet kan det här inte vara aktuellt med placering på öppen anstalt eller permissioner i samma utsträckning som för flertalet övriga intagna.

Det är alltså dessa intagna som regeringspropositionens förslag tar sikte på. Nuvarande lagstiftning är inte till alla delar tillfredsställande när det gäller behandlingen av denna grupp intagna.

I regeringens proposition, som utskottet tillstyrker, föreslås följande förändringar:

Den grupp intagna som skall kunna särbehandlas utvidgas till att omfatta, förutom intagna som har dömts till fängelse i lägst två år för grova narkotikabrott, också andra intagna som avtjänar fängelse i lägst fyra år.

Regleringen utvidgas också till att omfatta intagen som kan befaras vara särskilt benägen att fortsätta brottslig verksamhet av allvarlig karaktär och också intagen som kan befaras vara särskilt benägen att avvika.

Särbehandlingen innebär att den intagne alltid skall vara placerad i sluten riksanstalt.

Vidare skall vistelse utom anstalt för den intagne få medges bara i form av s. k. särskilda korttidspermissioner och då endast om synnerliga skäl föreligger. Sådana permissioner skall alltid vara bevakade. Detta gällde som bekant inte vid Stig Berglings permission och flykt.

I reservation nr 2, som är gemensam för de borgerliga partierna, föreslås att gränsen för särbehandling skall sättas till två år oavsett brottslighetens karaktär.

När det gäller grova narkotikabrottslingar är det rimligt att behålla nuvarande gräns på två år, trots att den utredning som propositionen grundas på hade föreslagit en fyraårsgräns. Skälet till detta är i första hand intresset av att motverka förekomsten av narkotika inne på anstalterna. Vi vet att många av dem som är dömda för grova narkotikabrott ofta kan fortsätta hanteringen av narkotika på anstalterna och få in narkotika exempelvis via permissioner, och därför är det viktigt att behålla den nuvarande gränsdragningen om två år för särbehandling i detta avseende.

När det sedan gäller att utvidga särbehandlingen till att omfatta även andra brott menar utskottet att gränsen bör sättas till fyra år. Inom parentes var det

den gräns som moderata samlingspartiet föreslog i en reservation 1983/84. Det var en reservation, Ingbritt Irhammar, som centern inte stod bakom, utan man ville behålla den reglering som gäller för närvarande.

Möjligheterna till särbehandling bör koncentreras till särskilt allvarlig brottslighet. Det gäller den typ av brott som Ingbritt Irhammar räknar upp, som faller inom ramen för fyraårsgränsen. Johan Leche ansåg i sin utredning, som propositionen alltså grundas på, att fyraårsgränsen var en lämplig avvägning.

Vi säger från utskottets sida att det i och för sig är önskvärt med en gemensam gräns men att den frågan lämpligen bör övervägas i samband med prövningen av fängelsestraffkommitténs förslag, då det blir aktuellt att ändra straffskalorna i allmänhet. Det är då inte alldeles självklart att gränsen skall vara fyra år.

Jag vill göra en kommentar till när det gäller reservation 2, kanske som beröm till moderaterna för att ni överger vissa ståndpunkter som ni har intagit i den motion som har väckts med anledning av det lagförslag som regeringen har presenterat. Ni har tagit ert förnuft till fånga och fullföljer inte era yrkanden om att det inte skall ske någon individuell prövning, och det är mycket bra att ni har frångått det ställningstagandet.

Er motion Ju22 är i dessa avseenden ett uttryck för en vilja att kollektivt bestraffa de intagna. Det är bra att ni inte följer upp den tankegången utan i stället instämmer i vad utskottet skriver på s. 11, nämligen följande: "Att koppla en särbehandling enbart till längden på det fängelsestraff som en intagen verkställer skulle enligt utskottets mening vara att frånga principerna bakom kriminalvårdslagstiftningen." Det är alldeles utmärkt att ni moderater ställer er bakom den skrivningen som avvisar ert eget motionsförslag.

De övriga reservationerna, 1, 3, 4 och 5, är rena moderatreservationer. Jag har i min inledning om grunderna för kriminalvården redan markerat utskottsmajoritetens avståndstagande från reservationerna 1 och 3. Jag vill gärna säga att det är glädjande att såväl folkpartiet som centern står bakom utskottets skrivningar i detta avseende.

När det gäller reservation 3 om stramare permissionsregler vill jag dessutom hänvisa till den översyn av riktlinjerna för de långtidsdömdas permissioner som kriminalvårdsstyrelsen gör. Där tar man sikte på att i möjligaste mån minska riskerna för missbruk av permissioner.

Herr talman! Rymningar från våra kriminalvårdsanstalter kan inte accepteras. Inriktningen av bevakningen måste vara sådan att rymningar förhindras. Därför måste anordnandet av bevakningen både personellt och tekniskt kontinuerligt anpassas efter utvecklingen. Det är också ett arbete som för närvarande pågår inom kriminalvårdsstyrelsen. Utskottet inskräper i betänkandet betydelsen av detta arbete.

Det är i debatten om kriminalvården ett förbisett faktum att antalet rymningar har minskat i betydande omfattning under den senaste tioårsperioden. Faktum är att det sedan 1978-79 har skett en minskning av antalet rymningar med 35 %. Också permissionsmissbruket har minskat kraftigt. Detta konstaterande tycker jag att Björn Körlof kunde ha kostat på sig i sitt inledningsanförande. Man kan inte direkt påstå att moderaterna i den

offentliga debatten har haft något särskilt stort intresse av att sprida dessa upplysningar, och det beklagar jag.

Herr talman! Jag yrkar bifall till utskottets hemställan och avslag på samtliga reservationer.

Sedan vill jag, herr talman, passa på tillfället, när Hans Petersson i Röstånga nu lämnar kammaren och har hållit sitt sista anförande, att uttrycka min uppskattning av de sakliga och många gånger uppfriskande inlägg som han har gjort under sin mångåriga riksdagsmannagärning. Vi har haft ett utomordentligt gott samarbete, och det har varit särskilt glädjande att Hans Petersson alltid har givit uttryck för en uppslutning bakom den humana kriminalpolitiken. Det har varit mycket bra.

Anf. 20 BJÖRN KÖRLOF (m) replik:

Herr talman! Att hålla sig till fakta i en diskussion om dessa frågor är naturligtvis oerhört viktigt. Jag konstaterar att vi i den moderata reservationen 5 har skrivit ner just det som Lars-Erik Lövdén tog upp, nämligen att antalet rymningar generellt sett har minskat under den senaste tioårsperioden. Dock ökade antalet något under det senast förflutna året. Man skall dock vara medveten om att det är räknat i procent av fångklientelet. Det fångklientelet varierar under årens lopp. Det verkliga antalet rymmare växlar naturligtvis beroende på hur många intagna vi totalt har haft i landet. Men det kanske inte är det som är det intressanta. Det intressanta är om förbrytare som begått mycket allvarliga och grova brott, vilka har lett till långvarigt frihetsberövande, kan rymma på ett sådant uppseendeväckande sätt som har skett under den senaste tiden. Ett alldeles påtagligt faktum är att dessa brottslingar är farliga. Den bedömningen har både kriminalvårdsstyrelsen och polisen gjort. Det är naturligtvis upprörande för allmänheten att det har varit så lätt för brottslingarna att komma loss från anstalterna och att de sedan kunnat fortsätta sin brottslighet. Mot denna bakgrund är kravet på en sådan bevakning av våra slutna rixanstalter att de verkligen fungerar som slutna rixanstalter högst berättigat, tycker vi.

Lars-Erik Lövdén säger att vi skall slå vakt om en human kriminalvård. Naturligtvis. Vi är överens om det. Ingen av oss förespråkar en kriminalvård som skulle betecknas som inhuman. Men mot det måste stå ett krav på att de som har dömts till frihetsberövande påföljd verkligen avtjänar den frihetsberövande påföljden och att systemet kan upprätthållas med tilltro hos allmänheten. Vi har i dagsläget verkligen anledning att fundera över om det är på det viset. Alldeles påtagligt är att allmänheten inte upplever att svensk kriminalvård fungerar riktigt som den borde göra. Systemet har inte fungerat som det skall beträffande permissioner, möjligheten att rymma osv. Jag tror att det är viktigt att vi hittar regler som stramar upp detta förhållande och får systemet att fungera.

Lars-Erik Lövdén ville inte kommentera min principiella kritik av nuvarande system beträffande det vi kallar normalitetsprincipen och näringsprincipen. Han vill inte ta upp de problem som dessa principer leder till, med det kraftigt narkotikabelastade klientel vi har på våra anstalter. Dessa principer leder till att de intagna kan fortsätta sitt missbruk. Därför tycker jag

att man går emot sitt eget syfte. Det vore intressant om Lars-Erik Lövdén någon gång ville diskutera denna principiella fråga med mig.

Prot. 1987/88:133
3 juni 1988

Ändring i lagen om kriminalvård i anstalt

Anf. 21 INGBRITT IRHAMMAR (c) replik:

Herr talman! Med reservation 2 anger vi att vi vill återgå till de regler som gällde före 1979. Det kommenterade Lars-Erik Lövdén med att vi har haft andra synpunkter därefter. Att vi har velat pröva andra regler mellan 1979 och 1988 har betytt att vi har fått erfarenhet. Av erfarenhet kan man dra slutsatser. Vi har kunnat se att våldsbrotten har ökat under den här tiden. De har blivit grövre och råare. Rånbroten oroar oss mycket. Som jag sade i mitt inledningsanförande gäller det att skydda allmänheten.

Den tvåårsregel som vi föreslår för särbehandling vid all brottslighet skall gälla dem som har en benägenhet att fortsätta med brottslig verksamhet. Vi tycker också att JO:s remissvar väger tungt. JO är inne på samma linje som vi. Det är även olika instanser inom åklagarväsendet.

Inom centern skäms vi inte för att ändra åsikt och göra ett nytt ställningstagande, om vi anser att det finns anledning att göra det. Jag antar att ni inom socialdemokratin känner likadant. Ni har haft anledning att ompröva er syn på t.ex. samhällstjänst och kriminaliseringen av icke-medicinskt bruk av narkotika. Det skulle gå att räkna upp många fler exempel. Jag antar i alla fall att det är något ni inte ångrar inom er grupp, liksom vi inte ångrar att vi ändrat ståndpunkt.

Anf. 22 LARS-ERIK LÖVDÉN (s) replik:

Herr talman! Jag vet att Björn Körlof i grund och botten sluter upp bakom tankarna på en human kriminalpolitik. Men jag tycker inte riktigt att den motion som moderaterna har lagt fram i anslutning till det ärende vi nu behandlar präglas av en uppslutning bakom den humana kriminalpolitiken.

Ni säger i motionen att utrymmet för att legalt vistas utanför anstalterna måste minskas påtagligt. Det är ett generellt uttalande, inte något som är knutet till en viss grupp av de intagna. Permissioner får i första hand komma i fråga som ett led i återanpassning, i nära samband med frigivningen. När man läser er motion ser man att det är fråga om en mycket långtgående uppstramning av de nuvarande reglerna och en viss flykt från tankarna bakom den humana kriminalpolitiken.

Jag tycker inte, när jag studerar statistik från senare årtionden, både över permissionsmissbruk och antal rymningar, att jag kan finna belägg för att den humana kriminalpolitiken har havererat. Låt mig ta några siffror som belyser detta. År 1979, när Håkan Winberg var justitieminister, rymde 1 536 stycken från våra anstalter, varav 921 direkt från anstalterna. 78 rymde från de slutna riksanstalterna. Enligt den senaste statistiken från kriminalvårdsstyrelsen, som omfattar budgetåret 1986/87, var det 1 049 rymningar, varav 500 direkt från anstalterna och 33 från de slutna riksanstalterna. Det är alltså fråga om en mycket kraftig minskning av antalet rymningar, nästan en halvering om man räknar dem som rymt direkt från anstalterna. Mer än en halvering blir det från de slutna riksanstalterna.

Liknande siffror finner man om man tittar på antalet misskötta permissioner. År 1979, då Håkan Winberg var justitieminister, misskötte sig 2 258

genom uteblivande. För 1986/87 var siffran nere i 1 354. Under denna period, när man kan säga att antalet intagna totalt sett inte har genomgått någon mer markant förändring men antalet långtidsdömda naturligtvis har ökat, har utvecklingen både när det gäller rymningar och permissioner gått mot en mycket drastisk minskning av rymningarna och av antalet misskötta permissioner. Att ta detta som intäkt för en allmänt skärpt inställning i kriminalvårdssammanhang tycker jag inte att det finns fog för.

Anf. 23 BJÖRN KÖRLOF (m) replik:

Herr talman! Jo, det fordras en skärpt inställning. Det beror på att domstolarna i Sverige mycket motvilligt dömer till fängelse. I de fall fängelsestraff trots allt utdöms, läggs det inledningsvis inom de allra lägsta straffskalorna. De i vårt land som så småningom döms till långa frihetsberövanden, upp till två eller fyra år, har ofta begått mycket grova brott eller bedrivit upprepad brottslighet. Det handlar om grova våldsbrott eller grova narkotikabrott. Det är till stor del detta klientel som är intaget på våra slutna anstalter. De får inte ha möjlighet att avvika under permission, frigång eller rymma direkt från anstalten.

Lars-Erik Lövdén nämnde att 33 stycken förra året lyckades ta sig från våra slutna rixanstalter. Oavsett om det är en lägre siffra än året dessförinnan, vilket vore bra, är det en på tok för hög siffra. Detta är ett allvarligt belastat klientel, som ofta gjort sig skyldigt till grov brottslighet. Situationen är inte acceptabel, utan skärpningar måste till i fråga om deras frigång, permission och bevakning. Det är ett krav som jag tror att flertalet medborgare tycker är rimligt. Så länge vi inom våra straffskalor, i vår brottsbalk, har ett system som innebär att vi motvilligt dömer till fängelse, och när vi gör det är det mycket korta frihetsberövanden som utdöms de första gångerna.

Men vi talar inte om förstagångsförbrytarna, utan om dem som gjort sig skyldiga till grov och upprepad brottslighet, som drabbat enskilda människor i stor omfattning. Det är ett rimligt krav att de får avtjäna dessa långa frihetsberövanden på ett sådant sätt att de inte kan begå brott under den tiden – under rymning eller permission. Det är någonting som jag tror att Lars-Erik Lövdén också instämmer i. Här handlar det i allra högsta grad om att vara human också mot dem, genom att inte ge dem möjlighet att begå nya grova brott.

Anf. 24 LARS-ERIK LÖVDÉN (s) replik:

Herr talman! Regeringsförslaget och utskottsmajoritetens ställningstagande innebär en skärpning av synen på de intagna som är dömda till långvariga fängelsestraff. Jag delar Björn Körlofs uppfattning att det inte är tillfredsställande att man kan rymma från kriminalvårdsanstalterna när man fått ett mycket långt fängelsestraff och betraktas som farlig.

Men i er motion och i reservation 3, som moderaterna ensamma står bakom, tar ni inte sikte enbart på detta klientel, utan ni menar ju att permissionsreglerna skall skärpas mera generellt och ni vill över huvud taget ha en mera skärpt syn i dessa frågor. Ni säger i er motion att permissioner i första hand bör komma i fråga som ett led i återanpassningen och i nära anslutning till frigivning. Visst innebär det en glidning mot en mera allmänt

skärpt syn på kriminalvården som moderaterna – tack och lov ensamma – står bakom genom sin reservation nr 3.

Så dessa siffror en gång till. I er reservation konstaterar ni att antalet rymningar har minskat, men jag menar att ni i den offentliga debatten inte är särskilt angelägna om att upplysa om detta förhållande. Det är viktigt att vi tar ett gemensamt ansvar och i den offentliga debatten talar om att utvecklingen faktiskt inte har gått i fel riktning utan snarare i rätt riktning. De siffror jag nämnde från talarstolen belyser detta faktum.

Talmannen anmälde att Björn Körlof anhållit att till protokollet få antecknat att han inte ägde rätt till ytterligare replik.

Anf. 25 HANS GÖRAN FRANCK (s):

Herr talman! Jag har avgivit ett särskilt yttrande i detta ärende för att markera att det finns grupper som kan bli mycket hårt drabbade av de skärpta bestämmelserna. Det rör sig om fångar som är särskilt isolerade på anstalterna, exempelvis utländska fångar och fysiskt och socialt handikappade fångar. Det är viktigt att fästa uppmärksamheten på deras situation.

Denna fråga behandlades av lagman Leche i hans utredning, men detta har inte lett till något förslag från regeringen. Däremot har en rad remissinstanser – brottsförebyggande rådet, statens invandrarverk och ombudsmannen mot etnisk diskriminering – uttalat att det behövs lättnader för de isolerade fångarna.

Det hade naturligtvis varit önskvärt att man hade kunnat genomföra en lagstiftning i denna fråga parallellt med lagen om villkorlig frigivning men också att de regler som är under utarbetande av kriminalvårdsstyrelsen hade kunnat avvaktas. Nu föreligger inte något förslag på denna punkt, men det kommer att bli nödvändigt att ändra bestämmelserna så att man, i varje fall efter individuell prövning, kan förhindra att denna kategori fångar kommer särskilt i kläm och får en extra bestraffning.

Till slut, herr talman, vill jag markera betydelsen av att man i det fortsatta lagstiftningsarbetet inte åstadkommer en särbehandling i särbehandlingen. Det är olyckligt att en grupp av brottslingar – narkotikabrottslingarna – får betydligt strängare permissionsregler än övriga mycket grova brottslingar. På den punkten har utskottet som sin mening uttalat att det är önskvärt att frågan kommer till en lösning.

Det är alldeles klart att de mycket stränga synpunkter som har anförts från borgerlig sida måste vara oroande i detta sammanhang. Det sägs ju i en reservation att permissioner bör ges endast i nära anslutning till frigivning. Det som är särskilt allvarligt är att folkpartiet numera intar en så sträng hållning när det gäller permissionsfrågor. Det är välkänt att moderaterna och centern har en sådan syn, men det är däremot inte lika känt att man i folkpartiet numera inte alls har en så human inställning som man hade tidigare.

Överläggningen i detta ärende var härmed avslutad.

(Beslut fattades efter debatten om socialförsäkringsutskottets betänkande

Flyktingpolitiken och flyktinginvandringen

Anf. 26 GULLAN LINDBLAD (m):

Herr talman! Det betänkande vi nu skall diskutera är ett i en rad betänkanden detta riksmöte, som behandlar flykting- och invandrarfrågorna. Betänkandet baseras dels på en regeringsskrivelse, dels på två rapporter från riksdagens revisorer, och dels på en rad motioner från detta och föregående riksmöte.

Det är att beklaga, att vi inte har kunnat behandla flykting- och invandrarfrågorna med ett mera samlat grepp och särskilt att vi ännu inte har fått ta slutlig ställning till de förslag, som framlagts av utredningarna Kortare väntan och Översyn av utlänningslagen. En del av de frågor som behandlas i detta betänkande är mer eller mindre hänskjutna till behandlingen av de förslag som kommer att framläggas vid nästa riksmöte i anledning av de båda utredningarna, som för närvarande är föremål för behandling i regeringsskansliet. Å andra sidan skall för rättvisans skull sägas att en del förslag redan behandlats av riksdagen.

Utskottet har i annat sammanhang uttalat att de långa väntetiderna vid förläggningarna är ett av de största problemen i flyktingpolitiken, och jag vågar nog tala för ett samlat utskott, när jag säger att åtgärder som är ägnade att förkorta handläggningstiderna är synnerligen viktiga och bör prioriteras. Riksdagen har ju också nyligen tagit ställning till en ny organisation för invandrarverket, som förhoppningsvis skall kunna nedbringa väntetiderna. Måtte det bara inte uppstå akuta problem innan den nya organisationen träder i kraft! Det finns oroande tecken på detta. En del kommuner – inklusive Kommunförbundet – är ju för närvarande minst sagt avvaktande, för att inte säga negativa, till att ta emot fler asylsökande och flyktingar. Å andra sidan engagerar sig många kommuner, enskilda människor och organisationer hårt mot utvisningar av asylsökande, som vistats flera år i kommunerna. Det är bra att människor engagerar sig, men det är viktigt att fastslå, att det måste råda fasta och klara regler på flyktingpolitikens område och att handläggande myndigheter måste känna riksdagens stöd, när de agerar enligt gällande bestämmelser.

Herr talman! I det föreliggande betänkandet är vi moderater i utskottet eniga med utskottsmajoriteten på de flesta punkter. Detta beror delvis på att vi avvaktar de förslag, som senare kommer att läggas i anledning av de båda utredningar som jag har nämnt.

Vi har dock två reservationer, nr 14 och 15, som jag ber att få yrka bifall till.

I reservation 14 anser vi att åtgärder snarast bör vidtagas för att man skall kunna bestämma asylsökandes identitet. Det kan inte godkännas att passlöshet och total avsaknad av identitetshandlingar är nära nog det vanligast förekommande. Inte minst revisorerna har pekat på det faktum att upp till 80 % – ja, i genomsnitt 50 % – av de hitresande asylsökande kastar bort varje form av identitetshandling innan de når vårt land.

Vi är medvetna om att en flykting kan ha stora svårigheter att uppvisa passhandlingar, men någon form av resedokument och identitetshandling borde kunna krävas, när man kommer för att söka asyl i vårt land. Den fullständiga avsaknaden av varje handling försvårar naturligtvis utredningen och vad värre är: det finns en uppenbar risk att passlösa får företräde framför andra vid asylbedömningen, ett faktum som riksdagens revisorer har påtalat. Dessutom kan man inte freda sig mot att kriminella kommer in i landet för att här fortsätta sin brottsliga verksamhet.

Som utskottet säger är frågan om asylsökandes dokumentlöshet uppmärksam, inte bara hos oss utan även internationellt, och något förslag torde väl vara att vänta med anledning av översynen av utlänningslagen. Vi anser emellertid att riksdagen redan nu bör ge regeringen till känna att sådana åtgärder bör vidtas att asylsökandes identitet säkrare än nu kan bedömas.

I reservation 15 upprepar vi vårt förslag om att asylsökande bör kunna få arbetstillstånd under väntetiden. Många asylsökande upplever en stor psykisk påfrestning i att tvingas till sysslolöshet och passivitet, och många svenskar förstår inte att "väntarna" helt enkelt är "förbudna" att utföra arbete. Det finns en risk att de betraktar de asylsökandes beroende av socialvården som ett hot mot den egna välfärden. Det förhållandet kan tyvärr underblåsa den främlingsfientlighet som vi alla bekämpar.

Visserligen får de asylsökande rätt att delta i svenskundervisning efter två månaders vistelse här, men vi anser att det borde råda en betydligt större frihet för kommunerna att anordna undervisning och praktikplatser och att ett tidsbegränsat arbetstillstånd skall kunna ges under väntan på uppehållstillstånd här.

Därmed, herr talman, yrkar jag bifall till de båda reservationerna och i övrigt till utskottets hemställan.

Anf. 27 KENTH SKÅRVIK (fp):

Herr talman! Det är förtryck av mänskliga rättigheter som ger upphov till världens flyktingproblem. Därför är en generös flyktingpolitik en oundgänglig del av Sveriges globala arbete för de mänskliga rättigheterna.

De stater som skapar de största flyktinggrupperna är sådana där den politiska oppositionen förföljs och inte kan verka fritt, där frihetsberövanden sker godtyckligt och av politiska, religiösa eller etniska skäl och där tortyr är ett vanligt vapen i förtryckarnas arsenal. Det kan i vissa fall också vara länder vilkas regeringar inte längre förmår skydda de egna medborgarnas liv och säkerhet. Ofta är de som tvingas fly och söka asyl i ett främmande land just de människor som mest intensivt sökt bekämpa brotten mot de mänskliga rättigheterna.

De senaste åren har inneburit ett västvärldens nederlag på den humana flyktingpolitikens område. Trots att antalet flyktingar i världen inte minskat byggs murarna allt högre i Europa.

Den negativa spiralen i västvärldens flyktingpolitik måste brytas. Sverige är ett av de få länder som förmår och förväntas gå i spetsen för en mer human och generös behandling av flyktingar och asylsökande. Därför måste alla tendenser att glida in i en restriktiv hållning med kraft motarbetas. Regeringens och invandrarverkets främsta uppgift på detta område är att

vara försvarare av en generös flyktingpolitik, både i internationella sammanhang och i Sverige.

1987 var ett år vi kommer att minnas framför allt för de oroande tendenser och problem som kastade sin skugga över flyktingpolitiken. Främlingsfientliga och rasistiska demonstrationer fick stor uppmärksamhet. Beslut i en enstaka kommun om att inte ta emot flyktingar och att anordna en folkomröstning i frågan var ett uttryck för politiska stämningar som bestämt måste bekämpas.

Men samtidigt, herr talman, har svenskarnas vilja och beredskap att välkomna och bereda plats för flyktingar demonstrerats tydligare än tidigare. I olika kommuner har man ställt upp vid aktiviteter för att flyktingar som tyvärr fått vänta på besked i två tre år skall få stanna kvar i Sverige och i den kommun som de lärt känna och trivs i. Sådana fall har på senare tid uppmärksammats i Västsverige. En positiv inställning visar också attitydundersökningar om svenskars tolerans och förståelse gentemot flyktingar och inte minst många kommuners beslut att ta emot flyktingar – ofta ett långt större antal än vad som ursprungligen planerats.

Ingenting tyder dess värre på att övergreppen mot mänskliga rättigheter kommer att minska i någon större utsträckning under de närmaste åren. Vi måste därför alltid föra en generös och human flyktingpolitik. Så länge det finns något land i världen där demokratin sitter trångt, måste vi ha beredskap för att ta emot flyktingar i Sverige.

Rättssäkerheten måste vara omutlig. Svensk lagstiftning och praxis måste garantera varje asylsökande en human och värdig behandling.

Riksdagen har fastslagit att asylpolitiken skall vara human och generös och att lagen skall tillämpas i överensstämmelse med Sveriges internationella förpliktelser. En sådan förpliktelse är artikel 14 i FN:s allmänna deklaration om de mänskliga rättigheterna. Där står: "Envar har rätt att i andra länder söka och åtnjuta fristad från förföljelse."

Vid tillämpningen av asylbestämmelserna har utvecklats en praxis som innebär att en asylansökan inte provas i Sverige om den asylsökande har haft möjligheten att få skydd i annat land. Detta gäller inte bara när flyktingen redan fått fristad i annan stat utan även när den asylsökande passerat länder där han kunnat få skydd.

Meningen med principen om första asylland var ursprungligen att skapa en skyldighet för det första asyllandet att ge asylsökande fristad. Sedan har den principen också kommit att användas som ett medel för tredje land att förvägra den asylsökande asyl. Sverige tillämpar första asyllandsprincipen mycket strikt. Även korta uppehåll i andra länder räcker för avvisning. Detta system upprätthålls trots att Sverige rent geografiskt ligger så till, att mycket få flyktingar kan resa direkt till Sverige utan att passera andra länder. Har flyktingen valt ett annat färdssätt än flyg blir det oerhört svårt för honom eller henne att bevisa att det bara varit fråga om resa igenom ett land utan uppehåll. Första asyllandsprincipen bör inte få tillämpas om den asylsökandes vistelse i första landet är att anse vara av genomresenatur.

Viseringstvång för flyktingar är oförenligt med själva flyktingbegreppet. Enligt Genèvekonventionen och svensk lag är det omöjligt att kalla sig flykting i sitt hemland. Först när man är på flykt kan man begära asyl.

Folkpartiet tar avstånd från alla förslag om att med hjälp av visumkrav söka förhindra asylsökande att komma in i landet.

I strid med utlänningslagen och förarbetena till den har förvarstagande av asylsökande blivit allmänt förekommande i stället för att – som avsikten var – tillgripas i undantagsfall. De som av polisen bedöms få avslag på asylansökan tas på vissa håll i landet regelmässigt i förvar i väntan på beslut. Detta gäller exempelvis barnfamiljer.

Tagande i förvar är ett frihetsberövande och måste således tillämpas ytterst restriktivt. För utlännningar som tagits i förvar gäller de lagar som är tillämpliga på häktade och anhållna. Diskrimineringsombudsmannen har dock uppmärksammat att det förekommer klagomål på att dessa regler inte följs. I strid med gällande lag hindras också rättsliga biträden, vänner och anhöriga att komma i kontakt med de förvarstagna. Utlännningar i förvar skall inte underkastas onödiga restriktioner.

Barn i flyktingfamiljer bär ofta på svåra upplevelser. De kan ha väl så starka skäl att söka politisk asyl som föräldrarna – kanske de ibland har starkare behov av skydd än föräldrarna; ändå får de ytterst sällan egna utredningar. Den fruktan familjen känner för att tvingas återvända till det land den flytt från drabbar barnen hårt. De reagerar på föräldrarnas sinnesstämmning. Deras egen psykiska tillväxt är beroende av att föräldrarna orkar ge dem en trygg omgivning. Barnexpertis bör därför kopplas in från första början av utredningen.

Herr talman! Det råder ett principiellt förbud mot att ta barn i förvar. Denna fråga debatterades här i kammaren i går, varvid samma åsikter framfördes som jag i dag hävdar. Senast skärptes bestämmelserna under våren 1987. För att ta barn från asylsökande familjer i förvar fordras ”synnerliga skäl”. I verkligheten har förvarstagande av flyktingbarn accelererat. Det finns statistik över hur ökningen ser ut, framför allt vid Arlandapolisen. Dessa övergrepp mot oskyldiga barn måste få ett slut. Ingen förändring kommer att ske med mindre än att ett förbud mot att ta barn i förvar införs. Det borde vara alldeles självklart att ärenden som rör familjer med barn behandlas särskilt skyndsamt.

Herr talman! När beslut har fattats om avslag på asylansökan är det polisens uppgift att verkställa beslutet om avvisning. Alltför ofta har beslutet verkställts på ett för den asylsökande kränkande sätt. Föräldrar och barn har hämtats under natten från sjukhus och flyktingförläggningar har omringats av poliser med hundar, för att nämna några exempel. Ibland har familjer splittrats som resultat av att föräldrar utvisats medan deras barn gått under jorden.

I de flesta fall går allt korrekt till och den utvisade lämnar självmant och utan direkt påtryckning landet efter det att polisen och invandrarverket gjort sitt. För övrigt anser vi att utvisningarna måste ske under betydligt mer humana och mindre kostnadskrävande former än för närvarande. Vi anser också att polisen dessutom behöver klarare riktlinjer för att kunna verkställa utvisningar på ett korrekt sätt. I Genèvekonventionen talas om en flyktings rätt till ”skäligt rådrum”.

Många av de flyktinginvandrare som anländer till Sverige har en gedigen utbildning bakom sig. Många har också en god arbetslivserfarenhet och

yrkeskunskap från sitt hemland. I Sverige har vi ofta misslyckats med att ta till vara dessa resurser, vilket är till men såväl för individen som för landet. Vi vet att många invandrade akademiker har mycket svårt att få en tjänst inom den offentliga sektorn som inte är en "invandrantjänst". Deras examina anses ibland inte vara jämställda med svenska eller anses icke kompletta. Det är hög tid att arbetet med att värdera utländska examina, som pågår vid UHÄ, intensifieras.

Besvikelsen kan bli stor, då den nyanlände upptäcker att ingen efterfrågar hans eller hennes yrkeskunskaper eller förväntar sig att de skulle kunna komma till användning i Sverige. För det svenska samhället innebär detta ett slöseri med såväl mänskliga som ekonomiska resurser.

Vi har också just nu ett sådant arbetsmarknadsläge i vårt land att det ur den synpunkten inte skulle vara svårt att göra en speciell insats för alla de arbetslösa invandrare som finns i Sverige. För det är trots allt så att av de arbetslösa som redovisas i Sverige i dag är en oproportionellt stor del invandrare.

Också i en annan situation vore det bra att kunna erbjuda flyktingarna ett arbete, och det är under väntetiden. De långa väntetiderna blir än mer destruktiva för den asylsökande som inte får lov att arbeta under tiden. Det är självfallet negativt och förödmjukande att tvingas gå utan arbete under en längre tid.

Enligt vår mening är den bästa lösningen på detta problem att radikalt förkorta väntetiderna. Tills detta problem är löst vill vi att riksdagen ger regeringen i uppdrag att pröva möjligheterna att tillåta beredskapsarbete under väntetiden.

Herr talman! Det är min förhoppning att vi snarast skall kunna komma fram med och till konkreta lösningar för vår flyktingmottagning, så att den kommer att fungera tillfredsställande för vårt land men framför allt för de människor som måste söka sig ifrån sitt eget land. De flesta söker sig inte ifrån sitt hemland självmant utan på grund av förföljelse. Då är det vår plikt att ställa upp på det sätt som detta fordrar av ett land som Sverige.

Jag vill härmed, herr talman, yrka bifall till de reservationer där folkpartiets utskottsledamöter finns med, nämligen reservationerna 1, 4, 5, 7, 9, 10, 11, 12, 13 och 16.

Anf. 28 RUNE BACKLUND (c):

Herr talman! Flykting- och invandrarfrågorna har kommit att behandlas med rätt täta mellanrum här i kammaren. Det är knappt en månad sedan vi behandlade andra delar av invandrar- och flyktingpolitiken, och det gör att risken är rätt stor att vi upprepar kända ståndpunkter som vi tidigare har redovisat i debatterna. När det gäller centerpartiets principiella synpunkter i ämnet ber jag därför att få hänvisa till det anförande som jag höll i den debatt vi hade för cirka en månad sedan.

I socialförsäkringsutskottets betänkande 27 behandlas dels regeringens skrivelse om flyktingpolitiken, dels revisorernas synpunkter på flyktingmottagandet och dessutom ett antal motioner. Jag vill först säga att den skrivelse som regeringen årligen lämnar till riksdagen är en mycket bra redovisning av hur svensk flyktingpolitik ser ut. För den som vill skaffa sig en fullödlig bild av

vår flyktingpolitik tycker jag att det är ett mycket bra dokument som riksdagen får del av.

Det som hänt sedan vi senast debatterade flykting- och invandrarfrågorna är de aktioner som förekommer på ett antal platser i landet. Människor hungerstrejkar eller protesterar på andra sätt mot handläggningstiderna och mot utvisningsbeslut. Efter att ha lyssnat till vad som sagts i debatten och tagit del av vad som hänt vid de här aktionerna tycker jag att det är viktigt att ta fasta på en mycket tragisk sak men också på en positiv sak med aktionerna.

Det tragiska är de långa handläggningstiderna, som vi har diskuterat ett antal gånger här i riksdagen. Jag har sagt i debatterna de senaste åren att de långa handläggningstiderna på sikt kommer att urholka förtroendet för den svenska flyktingpolitiken, och vi är litet i den situationen i dag. Vi vet att det finns ambitioner på flera håll, och det finns förslag som är inriktade på att få till stånd en snabb förkortning av handläggningstiderna. Jag vill understryka med skärpa att vi från centerpartiets sida anser att det är viktigt att det sker en snabb förbättring härvidlag.

Det som jag tycker är positivt i det som händer är att svenskar är så engagerade i flyktingpolitiken. Kring de aktioner som genomförs på ett antal platser har vanliga svenskar engagerat sig i enskilda flyktingärenden. Jag tycker att det är positivt med detta starka folkliga engagemang kring flyktingpolitiken, och det kan nog sägas vara det hoppingivande i samband med de här aktionerna.

Det är också, tycker jag, värt att notera att aktionerna äger rum på platser där man tidigare inte har tagit emot flyktingar. Det är ju en del i det nya flyktingmottagandet, som det har riktats kritik mot, att man placerar ut flyktingar på små orter och i delar av landet där det tidigare inte har tagits emot flyktingar. Jag tycker att det som sker visar att flyktingmottagandet just på de små orterna har fungerat väldigt bra.

Det har visat sig att kontakterna mellan flyktingarna och lokalbefolkningen har blivit mer omfattande på små orter än i de stora. Där tror jag att vi också har förklaringen till det engagemang som finns hos asylgrupper och i vissa fall t. o. m. från hela kommuner.

I utskottsbetänkandet behandlas, som jag sade, också ett antal motionskrav, och vi har i anslutning därtill från centerns sida avgivit tre reservationer, av vilka två är gemensamma med folkpartiet.

Den första reservationen handlar om förvarstagande av barn. Det är en känd uppfattning att vi inom både centern och folkpartiet är mycket kritiska mot det sätt på vilket man har tagit barn i förvar. Vi kan konstatera att den utredning som gjorts av JK till stora delar gett oss rätt i den kritik vi har riktat mot hur systemet fungerat, bl. a. vid Arlandapolisen.

Vi har i den här reservationen, liksom i tidigare yrkanden från vår sida, krävt att man skall införa ett absolut förbud mot att ta barn i förvar. Vi begär att regeringen skall lägga fram ett sådant förslag, och vi tycker att vår argumentation på den punkten har stärkts av de utredningar som gjorts under det senaste året om hur förvarstagandet av barn har fungerat.

Den andra reservationen som vi har gemensam med folkpartiet gäller familjesplittringen. I utvisningsärenden förekommer det att föräldrarna har utvisats för sig och att man sedan har utvisat barnen. Ibland har en förälder

utvisats först och därefter övriga familjemedlemmar. Jag vet att det finns en ambition hos alla myndigheter att så inte skall ske, men det gör det trots allt vid olika tillfällen.

Vi menar från centerns och folkpartiets sida att det är en mycket inhuman modell som tillämpas. Vi anser att humanitära skäl måste ta överhanden över vad som sägs i regelboken, dvs. att man skall se till att ha familjen samlad innan det sker en utvisning.

Det förekommer att barn göms undan och att de asylsökande på det sättet själva medverkar till familjesplittring, men vi tycker trots allt – även om splittringen är självförvållad – att de humanitära skälen måste gå före vad som så att säga annars gäller i lagstiftningssammanhang.

Den tredje punkten där vi har en reservation handlar om flyktingars rätt till utbildning och arbete. Det finns fler motioner inom det området, men de har hamnat i arbetsmarknadsutskottet. Det gäller bl. a. de motioner som vi har väckt från centerns sida med anledning av förslagen i kompletteringspropositionen.

Låt mig bara säga på den punkten att det vi tycker är viktigt är att man använder väntetiderna på ett riktigt sätt. Vi har föreslagit att tiden skall få användas till svenskundervisning och arbetslivspraktik. Sådana försöksprojekt är nu på gång på olika håll i landet, och det hälsar vi med tillfredsställelse.

Det finns en sak som är oroande i samband med det förhållandet att det ges ut socialbidrag under tre år efter det att flyktingen har fått uppehållstillstånd. Vi har noterat vid våra kontakter med flyktingsamordnare och kommuner att det finns en klar tendens i dag, på grund av att staten har ett stödsystem som innebär att kommunen garanteras bistånd till flyktingar under en treårsperiod, att man skjuter på en rad åtgärder som skulle kunna leda till att flyktingen själv kunde skaffa sig ett arbete och få sin försörjning. Det finns visserligen praktiska hinder för flyktingar att skaffa sig arbete. Det gäller dels språket, dels meritvärderingen, som Kenth Skårvik var inne på tidigare. Men det finns inte heller i dag någon riktig styrmekanism som sätter fart på arbetet att slussa ut flyktingarna på arbetsmarknaden. De har sin försörjning tryggad under en längre period. I motionerna i arbetsmarknadsutskottet har vi föreslagit att man skulle ändra regelsystemet så att det gav möjlighet för kommunerna att använda denna statliga ersättning också för att slussa ut flyktingarna på arbetsmarknaden. Det handlar alltså om att ge kommunerna något friare händer.

Herr talman! Jag yrkar bifall till reservationerna 10, 12 och 17.

Anf. 29 ALEXANDER CHRISOPOULOS (vpk)

Herr talman! Flyktinginvandringen till Sverige och andra länder är en avspiegling av förhållanden och händelser i vår omvärld. De ökade klyftorna mellan rika och fattiga länder och ökningen av orättvisorna skapar ett växande antal sociala och politiska krissituationer. Människor tvingas fly undan förtryck, förföljelser och svåra lidanden som de utsätts för i sina hemländer.

Man kan i dag konstatera att flyktingproblemen i världen är mycket stora och att de växer. Den stora delen av bördan bärs i dag av fattiga

underutvecklade länder i tredje världen, medan de högt industrialiserade länderna i Europa anstränger sig för att bygga täta murar omkring sig för att skydda sig mot flyktingtillströmningen.

Läget i Europa är allt annat än gott för flyktingar i dag. Tolkningen och tillämpningen av flyktinglagstiftningen har skärpts i så gott som alla västeuropeiska länder. I vissa länder, bl. a. Danmark, har själva lagstiftningen skärpts. Också i Norge håller man på att göra flyktingreglerna strängare. Vi har fått strängare visumregler, och i vissa länder har man överfört ansvaret för visum- och passgranskningen till flygbolag osv. I många länder, bl. a. Frankrike och Västtyskland, sammankopplar man flyktingfrågan med terroristhotet. Förändringar har gjorts i polis- och terroristlagstiftningen litet varstans i Europa.

Mot denna bakgrund anser vi att Sverige borde ta initiativ på statsminister-nivå för att medverka till en internationell överenskommelse, åtminstone i Europa, om en humanare och generösare tillämpning av flyktinglagstiftningen. Man borde försöka åstadkomma en harmonisering, inte till den restriktiva lagstiftning och praxis som för närvarande utvecklas i Europa, utan för att försöka påverka ländernas flyktingpolitik i humanare och generösare riktning, så att Europas länder skall kunna ta sin del av de stora flyktingbördorna i världen i dag med utgångspunkt från de ekonomiska, sociala och demokratiska traditioner som har präglat den europeiska utvecklingen.

Vi är självklart medvetna om att enskilda länder, t. ex. Sverige, inte ensamt kan lösa världens ekonomiska och politiska krissituationer eller bära bördan av de stora flyktingströmmar som finns i dag. Men vi kan aktivt medverka för att påverka utvecklingen positivt på två sätt. Det första sättet försökte jag beskriva: initiativ på internationell, europeisk nivå. Det andra sättet anser jag berör Sverige. Utvecklingen ställer större krav på oss, och det är nödvändigt för oss att kunna försöka närmare precisera vad vi menar med generös och human flyktingpolitik.

Herr talman! Alla partier är för en human och generös flyktingpolitik, men när det gäller definitionen om vad som är humant och generöst finns det tydligen olika uppfattningar. Vi från vpk anser att en human och generös flyktingpolitik bör utgå från kriterier som är något annorlunda än vad de övriga partierna anser.

Regeringen, exempelvis, anser att vi i förhållande till vår folkmängd och i jämförelse med andra länder i Europa har en generös och human flyktingpolitik. Vi i vpk anser dock att man borde kunna föra en ännu generösare flyktingpolitik om man tar hänsyn till vårt välstånd, till vår inkomst per capita, till våra demokratiska traditioner, våra värderingar om jämlikhet och likaberättigande mellan olika folk eller till den svenska arbetarrörelsens grundläggande principer om internationell solidaritet. Mot denna bakgrund anser vi att flyktingpolitiken i dag i den praktiska tillämpningen är onödigt restriktiv. Den sammanfaller inte med den allmänna rättsuppfattningen, vilket inte minst alla aktioner vittnar om, t. ex. den på västkusten. Folk ställer upp till skydd för flyktingar och för krav om en humanare praxis, i motsats till vad regeringen praktiserar.

Vi anser att en generösare och humanare flyktingpolitik skulle innebära exempelvis att regeringen tar mera hänsyn till de förhållanden som utvisade

Prot. 1987/88:133
3 juni 1988

*Flyktingpolitiken och
flyktinginvandringen*

hamnar i när de återvänder till sina hemländer. Där ovisshet råder om hur en utvisad persons framtida öde kommer att gestalta sig borde det vara tillräckligt skäl att vara mera generös i den flyktingpolitiska tillämpningen.

Vi anser exempelvis att regeringens bedömning av den demokratiska processen i Turkiet leder till att man inte beviljar politisk asyl för människor som bevisligen är förföljda i detta land, kurder och turkar. Vi anser att trots den skenbara demokratiska utvecklingen i detta land förföljs människor fortfarande därför att de tillhör vissa partier, arbetar för att skapa fackföreningar eller för att fördjupa demokratin. Regeringen borde ompröva nuvarande praxis.

Dessutom anser vi att strikta och stränga tillämpningar av visumtvånget resulterar i t. ex. att föräldrar inte tillåts träffa sina barn som vistas i Sverige. Detta grundar sig på en panikartad rädsla för att alla dessa personer skall passa på tillfället att stanna i Sverige. Vi borde vara generösare när det gäller att tillåta familjemedlemmar att träffa sina släktingar som vistas i Sverige. Detta anser vi vara elementärt.

Det kan vara nödvändigt att understryka behovet av en human och generös flyktingpolitik. Vidare kan det också vara nödvändigt att i detalj tala om hur denna politik borde gestalta sig. Samtidigt anser vi från vpk att det är helt nödvändigt att vi även skapar förutsättningar här i landet för att praktisera och förverkliga den humana och generösa flyktingpolitiken. I dag befinner vi oss i en situation där organisationsmodellen med det kommunala flyktingmottagandet som sådant medför så pass stora problem att det i sig kan utgöra ett objektvt hinder för förverkligandet av den humana och generösa flyktingpolitik som riksdagen har fattat beslut om. Det finns i dag tiotusentals flyktingar som väntar i förläggningar på att placeras ut i olika kommuner. Bland dem är det 15–20 % som redan har fått sin politiska asyl. Men de kan trots detta inte placeras ut i olika kommuner beroende på de svårigheter som i dag finns med det kommunala flyktingmottagandet.

Vad består dessa svårigheter då i? Den allra största svårigheten är bostadsfrågan. Det räcker inte att deklarerat nödvändigheten av en human och generös flyktingpolitik såvida man inte kommer med konkreta förslag för att lösa de svårigheter som vi i dag har när det gäller flyktingmottagandet i olika kommuner. Vi har från vårt parti föreslagit att staten borde gå in och finansiera tillfälliga genomgångsbostäder som skall vara tillgängliga för alla som är i omedelbart behov av en bostad. När jag säger alla menar jag inte bara flyktingar utan även ungdomar, fränskilda kvinnor och över huvud taget alla som är i omedelbart behov av en bostad. Detta föreslår vi för att man skall undvika en flyktingsegregation i dessa kommuner. Dessa bostäder skall då tilldelas på frivillig grund, dvs. den person som tilldelas en sådan lägenhet skall samtidigt få behålla sin plats i den ordinarie bostadskön. Detta skall alltså inte ses som en permanent lösning utan som en nödvändig lösning för att man skall kunna göra något åt den akuta situation som i dag råder. Bostadssituationen i olika kommuner löses inte på tre–fyra år. Därför måste man hitta provisoriska lösningar. Detta är kanske inte den bästa lösningen, men det är en nödvändig lösning. Framför allt är detta en förutsättning för förverkligandet av den humana och generösa flyktingpolitiken. Om man inte löser dessa problem skapas nya problem.

3 juni 1988

*Flyktingpolitiken och
flyktinginvandringen*

Hitintills har vi talat om väntetiderna för de asylsökande som väntar på besked från myndigheterna. Det är besvärligt och negativt nog. Snart kommer vi att ha ett nytt slags väntetider som gäller människor som redan har fått sin politiska asyl men som inte kan placeras ut i olika kommuner på grund av t. ex. svårigheter att finna en bostad. Därför anser vi att en förutsättning för en harmonisk och funktionell integrering av flyktingar i olika kommuner är att invandrarverket i sina överenskommelser med kommunerna utgår från de kriterier som riksdagen tidigare har fastställt. Det innebär att man skall kunna bygga denna typ av bostäder i de kommuner som har efterfrågan på arbetskraft och som har en tillfredsställande arbetsmarknadssituation. Det är nödvändigt för att man skall få en harmonisk tillämpning av det kommunala flyktingmottagandet.

Herr talman! De flyktingar som har vistats här i landet två tre år i väntan på myndigheternas beslut har hunnit rota sig i landet, deras barn går i skola här och de har fått en förankring i samhället. Det är inte dessa människor som bär skulden för dessa långa väntetider, utan det är myndigheterna som bär ansvaret. Därför måste myndigheterna också ta konsekvenserna. Det skulle därför vara värdefullt om partierna diskuterade ett förslag som innebär att personer som har kommit till Sverige före årsskiftet 1987-1988 och har vistats en viss tid i landet borde få stanna, inte av politiska skäl utan av humanitära skäl. Det är ointressant om de är flyktingar eller inte. Det intressanta är att de befinner sig i en situation som de inte själva bär skulden till. De borde därför få stanna i Sverige av humanitära skäl. På det sättet skulle väntetiderna förkortas avsevärt, och den nya organisationen i invandrarverket skulle börja fungera på ett effektivt sätt. Detta är ett förslag, och jag hoppas att de övriga partierna har tid att kommentera det.

Herr talman! Med det anförda yrkar jag bifall till samtliga vpk-reservationer.

Anf. 30 MAUD BJÖRNEMALM (s):

Herr talman! Socialförsäkringsutskottets betänkande nr 27 behandlar dels regeringens skrivelse om flyktingpolitiken, dels förslag från riksdagens revisorer om flyktinginvandringen till Sverige och förslag angående kostnaderna vid invandrarverkets flyktinganläggningar.

Riksdagsrevisorernas granskning av flyktinginvandringen till Sverige har inriktat sig på fyra huvudområden. Det första är tyngdpunkten i den svenska flyktingpolitiken. Det andra är kostnaderna för verksamheten vid de statliga flyktinganläggningarna. Revisorerna anser att kostnadsspridningen och kostnadsnivån har varit sådan att man ville göra en närmare granskning. Det tredje huvudområdet är flyktinginvandringens återverkan på kommunerna. Det fjärde är inresekontrollen.

Utskottet anser att den granskningsrapport som ligger till grund för revisorernas förslag är en värdefull genomgång av och belysning av vår flyktingpolitik. Utskottet konstaterar också att de frågor som revisorerna tagit upp i skrivelsen omfattas av det förändringsarbete som pågår och därför inte påkallar någon åtgärd från riksdagen.

Den andra granskningsetappen har också slutförts. Revisorerna har analyserat kostnadsutfallet budgetåren 1985/86 och 1986/87 vid 23 av

invandrarverkets förläggningar. Revisorerna anser att det genom en mera effektiv och kostnadsinriktad styrning av verksamheten borde vara möjligt att göra årliga besparingar på flera tiotals miljoner kronor.

En del av de frågor som revisorerna tar upp i sitt förslag har ett nära samband med den nya organisation av invandrarverket som riksdagen behandlade den 31 maj, alltså i tisdags. De frågor som har samband med anslaget till invandring, bl. a. frågan om kommunala mottagningscentra, har utskottet behandlat i sitt betänkande nr 21, som riksdagen också har fattat beslut om och därmed godkänt. Utskottet anser därför inte att någon åtgärd från riksdagens sida behövs med anledning av riksdagsrevisorernas förslag.

Regeringen har lämnat sin årliga skrivelse till riksdagen om den svenska flyktingpolitiken med tonvikt på 1987. Skrivelsen inleds med en sammanfattning av principerna för den svenska flyktingpolitiken. Flyktingsituationen i världen och Sveriges roll i det internationella flyktingarbetet beskrivs. Att Sverige under året aktivt deltagit i det internationella flyktingarbetet inom FN och andra organisationer framgår tydligt av regeringens skrivelse. Regeringen har under 1987 genom olika insatser verkat för en fortsatt generös och human flyktingpolitik, även om massmedia ibland försökt att ge en annan bild.

Enligt FN:s beräkningar finns det ca 15 miljoner flyktingar i världen. Av dessa har under 1987 ca 157 000 sökt sig till Västeuropa, och av dem har ca 18 000 ansökt om asyl i Sverige. Av dessa 18 000 fick 16 545 uppehållstillstånd. Vi har haft en ökning av antalet asylsökande sedan 1984, och som situationen i världen för närvarande ser ut finns det ingenting som tyder på någon omedelbar minskning av antalet flyktingar. Det stora antalet asylsökande till Sverige har medfört alltför långa handläggningstider i asylärenden. Regeringen inledde därför under 1987 ett översynsarbete inom invandrar- och flyktingpolitiken. Arbetet syftade till att radikalt förkorta handläggningstiderna och därmed minska påfrestningarna för dem som väntar på beslut. Samtidigt vill man begränsa samhällets kostnader under väntetiden och också få till stånd en effektivare flyktingmottagning.

Arbetet är uppdelat i fyra delar: en teknisk översyn av utlänningslagen; en utredning om nya rutiner för handläggning av asylärenden. De båda utredningarna är klara och bereds nu i regeringskansliet. De andra två delarna -- bistånd åt asylsökande och en ny organisation för statens invandrarverk -- har riksdagen nyligen beslutat om.

Kommunernas mottagande av flyktingar har också ökat varje år sedan 1985 när det nya systemet för flyktingmottagandet infördes. Under 1985 mottogs 14 000 flyktingar och asylsökande i 137 kommuner. Under 1987 tog landets kommuner emot ca 18 000 flyktingar, asylsökande och anhöriga till flyktingar. Av landets 284 kommuner deltog 245 i flyktingmottagandet.

Trots att det kommunala mottagandet ökade med ca 22 % motsvarade det inte behovet. Beläggningen på invandrarverkets förläggningar ökade därför från ca 5 600 vid årsskiftet 1986-1987 till ca 9 000 vid slutet av 1987. Till siffran 9 000 skall också läggas 1 000 asylsökande som tillfälligt inkvarterats på hotell eller liknande i olika kommuner.

Om flyktinginvandringen kommer att ligga på samma nivå 1988 -- och det

finns inget i dag som tyder på något annat – innebär det ca 20 000 nytillkomna flyktingar och asylsökande.

Om förläggningstiden inte skall öka ytterligare krävs ca 20 000 kommunplatser varje år. Långa förläggningstider försvårar flyktingarnas inträde i vårt samhällsliv och gör det svårare för dem att komma ut i arbetslivet.

Ett flyktingmottagande på ca 20 000 per år motsvarar 2,8 ‰ av Sveriges befolkning. Det är önskvärt att varje kommun har en mottagning på den nivån. Den största orsaken till att många kommuner har svårt att ta emot fler flyktingar är bristen på bostäder. Bristen på bostäder är ju inte enbart ett problem för flyktingar.

För att inte förläggningstiderna skall bli alltför långa kommer regeringen att ge invandrarverket i uppdrag att bedriva en begränsad försöksverksamhet med kommunala mottagningscentra. Försöksverksamheten innebär att kommunerna inrättar särskilda genomgångsbostäder för flyktingar. Vid dessa mottagningscentra skulle flyktingar kunna tas emot terminsvis direkt från en förläggning.

Till utskottets betänkande finns 17 reservationer fogade. Några av dem skall jag kommentera.

Reservation nr 13 gäller flyktingbarnens situation. Flyktingbarnen befinner sig i en svår situation, och många bär på svåra upplevelser. Det är viktigt att ge barnfamiljerna bästa möjliga stöd. Enligt praxis provas också ärenden där det finns barn med förtur. Det är viktigt att barnens situation uppmärksammas under utredningstiden och vid vistelse på förläggning.

Socialstyrelsen har gjort en kartläggning av barnens sociala, medicinska och psykologiska situation. Utredningen är nu under beredning i regeringskansliet. Socialstyrelsen utreder också på uppdrag av regeringen behov av stödinsatser från socialtjänsten och hälso- och sjukvården hos de flyktingbarn som fått stanna i Sverige. Den utredningen kommer att överlämnas till regeringen inom de närmaste dagarna. Regeringen vill göra en samlad bedömning av flyktingbarnens situation och därefter föreslå åtgärder.

När det gäller minderåriga barn som kommer till Sverige utan sina föräldrar kommer de vanligtvis först till Carlslund. Där har man ordnat ett särskilt mottagande, och man har också ett grupphem. En utredning görs bl. a. angående släktförhållanden. En del barn kan komma att placeras hos släktingar i olika delar av landet. För de barn och ungdomar som inte har anhöriga att flytta till har placering ordnats i ett kommunalt grupphem, familjehem eller på en folkhögskola.

Jag yrkar avslag på reservation nr 13.

Reservationerna 15, 16 och 17 gäller arbetstillstånd för asylsökande. En utlänning som har ansökt om tillstånd att få stanna i Sverige har inte rätt att arbeta under tiden han väntar på besked. Problemen, som utskottet och även reservanterna ser det, är de långa handläggningstiderna och den därmed påtvingade sysslolösheten. Arbete pågår med att förkorta handläggningstiderna.

Från socialdemokratiskt håll anser vi det som självklart att arbetskraftsinvandringen skall vara reglerad. Därför krävs arbetstillstånd innan någon utlänning har rätt att ta anställning – ett arbetstillstånd som provas i förhållande till arbetsmarknadens behov. Om asylsökande skulle ges arbets-

tillstånd innan de fått uppehållstillstånd, skulle man åsidosätta den reglerade arbetskraftsinvandringen. Frågan om de asylsökandes sysslolöshet måste därför lösas på annat sätt än genom tillfälliga arbetstillstånd, först och främst genom att kraftigt förkorta handläggningstiderna.

De som redan har uppehålls- och arbetstillstånd har svårt att få arbete. Regeringen har insett det och föreslår därför i kompletteringspropositionen arbetsmarknadspolitiska åtgärder för att komma till rätta med problemen. När industrier på många håll i landet ropar efter arbetskraft är det oacceptabelt att så många flyktingar och invandrare går utan arbete.

Med detta, herr talman, yrkar jag avslag på samtliga reservationer och bifall till utskottets hemställan.

Anf. 31 GULLAN LINDBLAD (m) replik:

Herr talman! Jag beklagar att socialdemokraterna har en så stelbent syn på möjligheterna att bevilja temporärt arbetstillstånd. Vid de kontakter jag har haft med asylsökande som väntar ute i förläggningarna påtalas ofta att man verkligen lider av sysslolösheten. Man vill inget hellre än att få någon form av arbete. Jag vet att många själva har skaffat sig arbete men inte har möjlighet att ta emot det. Det skulle verkligen vara en humanitär åtgärd av stora mått, som jag ser det, om de kunde få arbetstillstånd. Jag hoppas att socialdemokratin tänker om på denna punkt.

För övrigt delar jag helt den synpunkten att det är nödvändigt att förkorta handläggningstiderna avsevärt. Där kämpar vi alla åt samma håll.

Anf. 32 KENTH SKÄRVIK (fp) replik:

Herr talman! Maud Björnemalms anförande var väldigt allmänt. Jag förstår det. För det första har vi diskuterat de här sakerna, precis som Runc Backlund sade i sitt anförande, vid många tillfällen under senare tid, vilket gör att man känner att man bara upprepar en massa saker. För det andra vet vi att det nu är mycket på gång. För det tredje ser jag, och det visste Maud Björnemalm, att invandrarministern skall tala efter Maud Björnemalm, varför vi kan avvakta och se vad invandrarministern har att komma med.

Vi är naturligtvis glada över att det pågår utredningar om flyktingbarnens situation. Vi hoppas att det verkligen kommer en proposition snart och att vi får se resultat.

När det gäller arbetstillstånden förstår jag mycket väl situationen. Vi vet att det hela beror på de långa behandlingstiderna. Men nog tycker vi att man skulle kunna ge kommunerna möjlighet att skaffa beredskapsarbete åt dem som nu får vänta ganska lång tid. Jag håller med Gullan Lindblad om att det är en otrolig situation som vi har. Jag tror också att vi skulle skapa mer förståelse för våra flyktingar ute i kommunerna, om vi hade dem i arbete i stället för att de tvingas leva på det sätt de nu gör när de inte har arbete. Jag ber att få återkomma litet senare.

Anf. 33 RUNE BACKLUND (c) replik:

Herr talman! Jag delar Maud Björnemalms uppfattning att vi måste ha en reglerad arbetskraftsinvandring, vilket i sin tur innebär att man inte kan ge temporära arbetstillstånd under väntetiden. I så fall skulle man få en

ytterligare omgång i ärendebehandlingen, och det vore inte rationellt.

Det finns dock problem i detta sammanhang. Vi har alla ambitionen att handläggningstiderna skall avkortas, och man har dessutom beslutat att inte flytta ut till kommunerna flyktingar vilkas arbetstillstånd inte är klara. Detta leder till att flyktingar kommer att sitta längre tid på förläggningarna. Till detta bidrar också bristen på platser ute i kommunerna.

Under sådana förhållanden tycker jag att det är rimligt, som vi här skrivit i vår motion, att man får använda väntetiden till att förbereda sig för det svenska samhället, bl. a. med hjälp av svenskundervisning och arbetslivs-praktik.

Ett annat stort problem uppstår när flyktingen kommer ut till sin kommun. Staten har åtagit sig att under en treårsperiod efter det att arbetstillstånd meddelats utbetala statsbidrag till kommunen för flyktingen. Man känner då inte något tryck på sig att snabbt slussa ut vederbörande på arbetsmarknaden. Kommunen känner sig inte pressad att göra någonting förrän treårsperioden har gått till ända.

Jag upplever när jag träffar flyktingsamordnaren och andra berörda att situationen för närvarande är mycket passiviserande. Kommunen får sitt bidrag, och det förflyter långa tider innan samhällets arbetsförmedlingsorgan gör några direkta insatser. Samtidigt ropar industrin och den offentliga sektorn efter arbetskraft. Det finns flyktingar som har utbildning och klara arbetstillstånd, men man når inte varandra, eftersom det inte finns några riktiga styrmedel och inga väl upparbetade kontaktvägar.

Vi vill mot denna bakgrund att regelsystemet för det ekonomiska bidraget till kommunerna skall förändras så, att kommunerna skulle få friare möjligheter att använda bidraget till direkt sysselsättning. Detta är tankegången i en motion som behandlas av arbetsmarknadsutskottet.

Anf. 34 ALEXANDER CHRISOPOULOS (vpk) replik:

Herr talman! Det faktum att det i dag finns nära 10 000 flyktingar som i olika förläggningar väntar på att placeras ut i olika kommuner gör att hela diskussionen om arbetstillstånd för asylsökande är fullständigt meningslös. Vad hjälper det om de får arbetstillstånd när de inte kan placeras ut i kommuner, där de kan skaffa sig ett jobb? 2 000 personer eller 15–20 % av dem som väntar i förläggningar har redan arbetstillstånd, men de kan ändå inte placeras ut i kommuner, eftersom inga kommuner vill ta emot dem.

I dag har vi den situationen att medan invandrarverket skickar folk till orter i glesbygden – inte därför att det är lämpligt för flyktingar utan därför att de är de enda ställen där det över huvud taget finns bostäder – finns det ur arbetsmarknadssynpunkt överhettade regioner, där efterfrågan på arbetskraft är så stor att det ställs krav på import av arbetskraft. Samtidigt sitter alltså ungefär 2 000 flyktingar och väntar arbetslösa i förläggningar.

Den här ekvationen måste vi lösa. Det är bostadsfrågan som är flaskhalsen. Kan ni inte från de övriga partierna lägga fram ett enda konstruktivt förslag till hur vi skulle kunna lösa detta problem? Placera flyktingar i de kommuner som bevisligen har en efterfrågan på arbetskraft och som bevisligen har en tillfredsställande arbetsmarknadssituation! Utveckla kom-

munala rutiner för flyktingmottagandet! Det enda som de här flyktingarna inte har är bostäder.

Om man inte kan komma fram till något konkret förslag för att lösa detta problem ekar det falskt om de allmänna deklarationerna om humaniteten i flyktingpolitiken.

Anf. 35 MAUD BJÖRNEMALM (s) replik:

Herr talman! Som jag sade tidigare får man försöka komma till rätta med denna påtvingade sysslolöshet på flera olika sätt, men det effektivaste är naturligtvis att förkorta handläggningstiderna. Jag tror inte att man löser problemet genom att ge tillfälliga arbetstillstånd. Då kommer ju en hel del andra problem i släptåg. Under sådana förhållanden skulle människor kunna söka politisk asyl för att få tillfälligt arbetstillstånd.

Jag tycker att arbetslösheten för de många flyktingar och invandrare som redan har fått uppehållstillstånd är ett betydligt större problem. Regeringen har också, som jag sade tidigare, insett detta och har lagt fram förslag till åtgärder i kompletteringspropositionen. Det stora problemet är flyktingarnas och invandrarnas bristande kunskaper i svenska. De som vistas ute på förläggningarna har dock redan efter två månader i Sverige rätt att delta i svenskundervisningen, och många gör det. I åtskilliga kommuner har man börjat kombinera svenskundervisningen med praoperioder för att ge flyktingarna en inblick i hur det svenska samhället fungerar.

Anf. 36 Statsrådet GEORG ANDERSSON:

Herr talman! Jag vill först uttrycka min uppskattning över den i grunden breda politiska enighet som råder när det gäller vår flyktingpolitik. Det är en stor styrka vid bedrivandet av vår flyktingpolitik, i dag och på längre sikt. Behov av insatser för flyktingar kommer ju att finnas inte bara i år utan under många år framöver. Därför är det viktigt att värna om flyktingpolitiken och att vi gör klart för oss vad den egentligen innebär. Det är också viktigt för att vi skall kunna bemästra de tendenser till främlingsfientlighet som finns i vårt samhälle -- sådana finns ju, om också dess bättre i ganska ringa grad.

Vi ser med stor oro på utvecklingen i vissa andra länder. Frankrike och även Danmark och Norge har ju fått politiska grupperingar som driver klart främlingsfientliga, för att inte säga rasistiska uppfattningar. En av de åtgärder som vi vidtar för att komma till rätta med detta är tillsättandet av kommissioner mot främlingsfientlighet och rasism, vilka får väl tilltagna resurser.

Det är ingen som i den här debatten har talat för en restriktivare praxis i vår flyktingpolitik, tvärtom. De som har uttalat sig för en förändring vill ha en liberalare praxis. Men vi måste ju i den här församlingen också visa en insikt i problemen, och sådana finns. Man kan inte bara med vackra ord förverkliga en flyktingpolitik. Det gäller inte bara att ge arbetstillstånd utan också att bereda flyktingarna en värdig tillvaro i vårt land. I det avseendet tycker jag att det i viss utsträckning brister i den debatt som här förts från oppositionens sida.

Det finns ett starkt engagemang ute i kommunerna, och det är vår stora tillgång i dagens flyktingpolitik. Det är unikt i världen att praktiskt taget alla

kommuner ställer upp för att ta emot flyktingar. Hade vi inte lyckats på den punkten, skulle vi inte ha kunnat bedriva en flyktingpolitik på den höga nivå som vi i dag kan upprätthålla.

Men när det är sagt måste det också konstateras att insatserna från kommunerna inte räcker. Därför ökar antalet flyktingar och asylsökande på förläggningarna, och tiderna för deras vistelse där förlängs alltmer. Detta är en ohållbar situation. De som nu pläderar för en liberalare praxis i tillämpningen av vår utlänningslag måste rimligtvis också ta ett ansvar för att göra denna tillämpning möjlig. Det kan inte bara vara en fråga om att ge arbetstillstånd, utan vi måste också ta de praktiska konsekvenserna av detta, om vi vill liberalisera vår flyktingpolitik.

Jag vill säga några ord om vissa vilseledande inslag i debatten, vilken jag tycker är ganska besvärande. De har också smugit sig in här i kammaren, men det är framför allt i den allmänna massmediedebatten som de kommer till uttryck. Man skiljer inte mellan asylsökande och flyktingar. Detta är grundläggande. När man i debatten talar om dem som kommer till Sverige och söker en fristad, kallar man dem alla flyktingar. När någon drabbas av utvisning säger man allmänt att regeringen och invandrarverket har utvisat flyktingar.

Regeringen utvisar inte flyktingar. Det är asylsökande som bedöms inte ha flyktingskäl och inte heller andra starka humanitära skäl att anföra som drabbas av utvisning.

Det finns flera orsaker till detta. Den inledande paragrafen som gäller flyktingpolitiken lyder: en flykting skall inte utan synnerliga skäl vägras fristad i Sverige, om han behöver sådant skydd." Där stannar de flesta som läser och skriver om flyktingpolitiken. "En flykting skall inte utan synnerliga skäl vägras fristad – –" står det. Detta är också vad som tillämpas. Men en asylsökande är inte alltid en flykting. När vi konstaterat att en asylsökande är flykting utvisas han inte, om han inte har begått grova brott. En flykting kan utvisas i samband med grov kriminalitet, men inte i andra sammanhang. Den som inte är flykting kan inte göra anspråk på uppehålls- och arbetstillstånd i Sverige inom ramen för reglerad invandring. Denna grundläggande kunskap måste vi hjälpas åt att föra ut, om vi skall få ordning och balans i debatten. De som nu protesterar, strejkar och deltar i andra aktioner framträder alla som flyktingar. Men det är de inte. Alla är inte flyktingar.

Det talas om hårdnande flyktingpolitik i Sverige. Det är vilseledande. Påståendet har inte någon grund i verkligheten. Vpk talar i en reservation om att bedömningen vid mottagandet av flyktingar från Turkiet inte skall grundas på uppgifter enbart från turkiska myndigheter. Vi grundar inte vår bedömning på uppgifter från myndigheter i det land varifrån den asylsökande kommit. Ett sådant påstående är grovt vilseledande. Vi grundar vår bedömning på information från våra egna ambassader, från oppositionspartier, frivilliga organisationer, den allmänna kunskap vi har om landet och naturligtvis framför allt på vad den asylsökande själv har sagt. Men vi går inte till den regim varifrån vederbörande har flytt för att få uppgifter om personen. Det vore ju förfärligt om så skulle ske, och till stor skada för den asylsökande.

Det talas om att vi bryter mot utlänningslagen. Det gör vi inte. Konstitu-

tionsutskottet har granskat detta och konstaterat att det inte finns anledning att göra några erinringar. Sverige är ledande i Europa på detta område. Låt oss vara glada och stolta över det, även om vi känner till bristerna i vår flyktingpolitik. Det kommer alltid att finnas brister i flyktingpolitiken. Det finns ingen fullkomlig flyktingpolitik.

Det talas om de långa handläggningstiderna. Dessa är ett stort problem. Men tala inte om de långa handläggningstiderna som om alla fick vänta i två år! Så är det inte. Många får besked snabbt. Jag känner till fall där man fått besked på tre veckor. Jag träffade en rumän i Sverige som efter en månad fått sitt tillstånd och ett arbete. Han var ute i arbetslivet. I klara fall, där det är uppenbart att vederbörande är flykting, tar handläggningen i allmänhet inte så lång tid. Den kan ta för lång tid, men aldrig så långa tider som det brukar talas om. Det är om vederbörande inte har skäl eller uppgett oriktiga uppgifter och det gång på gång krävs utredningar som handläggningstiderna blir långa. När någon säger att han har väntat här i två år och inte fått besked, är det aldrig sant. I så fall skall det vara något alldeles speciellt. Den asylsökande har vanligtvis fått besked från invandrarverket. Men han tycker att han har fått fel besked, och så har han överklagat. Sedan har han fått ett besked från regeringen som han inte heller är nöjd med. Därefter har han lämnat nya uppgifter till polisen, och ärendet har gått till invandrarverket igen. Då tar det lång tid.

Alexander Chrisopoulos säger att det alltid är myndigheternas fel när handläggningstiderna blir långa. Så är det inte. Det är faktiskt inte alltid myndigheternas fel. Vi skall ta på oss vår skuld och invandrarverket får ta på sig sin. Men det är ofta den asylsökandes eget fel, genom att han har fördröjt och förhalat handläggningen och kommit med olika uppgifter. Jag skulle kunna nämna rader av exempel på detta.

Det gäller bl. a. ett fall med en asylsökande, som av regeringen fick avslag på sin ansökan i februari i fjol. Den asylsökande gick sedan till polisen och anförde helt nya skäl, som gjorde att polisen måste överlämna ärendet till invandrarverket. Invandrarverket måste i sin tur överlämna det hela till ambassaden i det land som den asylsökande kom från, för att kontrollera uppgifter och göra en utredning. Efter allt detta utredande finner man att de nya uppgifterna är helt falska. Skall vi då säga att det nu har gått så lång tid, på grund av att den asylsökande lämnat falska uppgifter, att den asylsökande måste få stanna i Sverige? Jag menar att det vore helt fel med en sådan hantering. Det kan inte premieras att man förlänger handläggningstiderna genom att lämna oriktiga uppgifter. Jag tycker att man skall tala klarspråk också om detta.

Nu ställs krav på vad man kallar allmän amnesti. Detta är i och för sig ett oriktigt uttryck, men vi vet vad som menas. Det menas att alla asylsökande som kommit exempelvis före den 1 januari i år skall få stanna. Vi måste säga nej till det. Det vore orättvist mot alla vilkas fall prövats enligt utlänningslagen dessförinnan och mot dem vars fall prövas senare. Vi kan inte införa specialbestämmelser för dem som kommit under en viss period. Det vore ett avsteg från vår flyktingpolitik. Alla dessa asylsökande är inte flyktingar, det vet vi.

Det kanske viktigaste skälet som talar emot en sådan åtgärd är att det vore

att ge alldeles fel information till människor i länder som t. ex. Chile. Många människor kommer nu till Sverige från Chile utan att ha flyktingpolitiska skäl. De kommer av sociala och ekonomiska skäl, som i och för sig är begripliga men inte grundar rätt till uppehållstillstånd. Om vi nu skulle säga att alla som kommit från Chile får stanna, skulle detta innebära en tydlig signal till människorna i Chile: Åk till Sverige! Du får stanna där, oavsett vilka skäl du har.

Antalet asylsökande från Chile var 1983 ungefär 400. 1986 var antalet asylsökande 2 000 och 1987 över 4 000. Denna utveckling kan naturligtvis försätta om vi inte ger tydliga signaler om vad som gäller, nämligen att man får stanna i Sverige om man riskerar förföljelse i sitt hemland. Vi skall upprätthålla den politiken. Det finns hos flyktingar en oro för att vi så att säga utplånar vår flyktingpolitik med en allmän tillståndsgivning, så att de som har behov av skydd i framtiden inte kommer att ha någon plats i vårt land.

Jag skall ta upp ännu en fråga utifrån de reservationer som har fogats till betänkandet. Jag noterar att folkpartiet och centern kräver ett absolut förbud mot att ta barn i förvar. Ni vet att vi har skärpt bestämmelserna. En översyn av lagen pågår, och vi får återkomma till detta i höst. Ni kräver emellertid ett absolut förbud mot att ta barn i förvar. Folkpartiet kräver ett vidgat rådrum inför verkställigheten. Folkpartiet och centern vill helt undvika familjesplittring i varje enskilt fall. Min fråga är: Innebär detta att ni är beredda att avstå från möjligheten att tvångsvis utvisa barnfamiljer? Skall en barnfamilj aldrig kunna utvisas utan att vederbörande frivilligt lämnar landet? Det blir konsekvensen av dessa krav, när man lägger samman dem.

Jag vill också ställa en fråga till Rune Backlund, som enligt vad jag har noterat var med i invandrarverkets styrelse när styrelsen yttrade sig över den lagöversyn som gjorts. Invandrarverkets styrelse säger att man kan ansluta sig till utredningens precisering av vad som gäller förvaring av utlänningar under 16 år. Det innebär inget förbud mot att ta barn i förvar. Detta har Rune Backlund anslutit sig till i invandrarverkets styrelse. I utskottet och här i kammaren rekommenderar han ett absolut förbud. Jag vore tacksam om jag finge en förklaring hur det här hänger ihop och vad som gäller.

Får jag allra sist säga att kraven på ett ökat internationellt samarbete är berättigade, och vi arbetar intensivt på de områdena. Jag har personligen tagit initiativ till en nordisk samrådsgrupp som träffas regelbundet. Vi deltar också i en rad europeiska sammanhang, där flyktingpolitiken diskuteras. Men det beklagliga är att det inte finns samarbetspartner när det gäller att liberalisera flyktingpolitiken. De samarbetspartner som står till buds är företrädesvis för införande av restriktioner.

Under detta anförande övertog andre vice talmannen ledningen av kammarrens förhandlingar.

Anf. 37 ALEXANDER CHRISOPOULOS (vpk) replik:

Herr talman! Först några ord om reservationen angående förhållandena i Turkiet.

Även om regeringen inte enbart får information från de turkiska myndigheterna för att göra en bedömning av situationen i Turkiet, så har vi en stark

känsla av att regeringen övervärderar den skendemokratiska utvecklingen i det landet och inte inser att de flesta partier där är förbjudna, att fackföreningsrörelsen är förbjuden, att folk som verkar för en demokratisk utveckling – bl. a. genom att försöka bygga upp fackföreningar i Turkiet – förföljs. Ur den synpunkten är alltså behandlingen av kurder och turkar, som söker politisk asyl i Sverige, onödigt restriktiv.

Vad säger sedan invandrarministern? Jo, han säger att alla som väntar, behöver inte vänta i två år. Och detta är självklart. Invandrarministern nämnde en rumän som fått sin politiska asyl beviljad inom en månad. Det är kännetecknande, alla som kommer från det hållet får mycket snabbare än andra politisk asyl. Det är inga som helst betänkligheter inför om de skall få politisk asyl eller inte. Annat är det med behandlingen av chilensare m. fl.

Men det finns alltså personer som får vänta i två år. Och då säger invandrarministern: Det är inte myndigheternas fel – det är ju deras eget fel. Och varför är det deras eget fel? Jo, därför att de utnyttjar sin lagliga rätt att överklaga invandrarverkets beslut och på så sätt förlänger väntetiderna. Är det fel?

De två eller t. o. m. tre år – det finns sådana exempel också – som dessa personer får vänta, det gör att de förankras i det svenska samhället. Deras barn går i skolan, och de får harmonisk kontakt med sin omgivning. På så sätt befinner de sig i en ny situation.

Vi anser därför att de personer som vistats här i landet en viss tid, och för vilka väntetiderna är så långa som två år, borde man av humanitära skäl – inte av politiska skäl, det är ointressant numera om de är politiska flyktingar eller inte – låta få stanna.

Att ha en positiv särbehandling av en viss grupp människor, det är inte detsamma som att åsidosätta lagstiftningen. Det är fullt möjligt att göra på detta sätt. Ingen lagstiftning inskränker möjligheterna att göra en positiv tolkning eller ha en särbehandling av vissa personer. Och om det inte finns skäl att göra på detta vis när det gäller personer vilka har kommit – som invandrarministern säger – före årsskiftet 1987-1988, så kan det som invandrarministern uttalat tolkas som att det finns skäl att förfara så här när det gäller personer som har väntat i två år.

Anf. 38 RUNE BACKLUND (c) replik:

Herr talman! När det gäller invandrarministerns redovisning av orsakerna till de långa handläggningstiderna, så tycker jag att det kan finnas anledning att göra några kommentarer.

Att det blir långa handläggningstider i fråga om överklagandeärenden har underliggande orsaker, som skapar tidsförskjutningen. Vi har ju en situation där ett antal asylsökande får vänta i flera månader innan de ens genomgår det första förhöret. Därutöver har vi en situation som innebär att det, när ansökan väl kommer till invandrarverket, tar lång tid innan man får det första beslutet.

Det är så att säga det här första skedet i hanteringen av de asylsökandes ärenden som leder till tidsförskjutningen, innan man kommer fram till överprövningen, som utgör rättssäkerheten här – dvs. att man kan gå tillbaka och få sitt ärende omprövat hos invandrarverket samt överklaga till

regeringen och anföra nya skäl. Det är där vi får den långa tidsutdräkten, men man skall inte glömma bort att orsaken till den kraftiga förskjutningen är de här underliggande tiderna. Bakgrunden till situationen är att resurstillskotten till polisen och till invandrarverket har varit för snåla och att vi inte har anpassat organisationen till antalet asylsökande. Detta kan härledas till sommaren 1984, då den kraftiga ökningen av antalet asylsökande kom.

Vi har haft ett skifte på invandrarministerposten under den aktuella tiden, och jag vet att Georg Andersson har haft ambitionen att försöka klara ut problemet. Men man kan inte komma ifrån att det på denna punkt föreligger en underlåtenhetssynd, som faller tillbaka på regeringen och inte minst på den föregående invandrarministern. Man tog inte tag i – jag använder det uttrycket – ökningen av tiderna i ett tidigt skede.

Jag tycker att det vid beskrivningen av varför vi är i denna situation har lagts väl stor andel av skuldbördan på den enskilda asylsökande. Myndigheterna och staten har i slutet av behandlingen trots allt ett ganska stort ansvar för att situationen är sådan som den är när det gäller väntetiderna för asylsökande.

Anf. 39 GULLAN LINDBLAD (m) replik:

Herr talman! Jag kan konstatera att vi moderater i de flesta stycken är ganska eniga med invandrarministern när det gäller de synpunkter som han här har framfört. Jag tycker att det är bra att statsrådet Andersson klarlade vissa fakta, och jag vill understryka vad jag sade i mitt anförande, att det är viktigt att det råder fasta och klara regler på flyktingpolitikens område samt att handläggande myndigheter verkligen känner riksdagens stöd, när de agerar enligt de bestämmelser som vi har fastlagt och som gäller.

På några punkter är vi ändå kritiska. Den ena gäller det som vi har framfört i en reservation, nämligen att en väldigt stor del av de asylsökande tycks ha satt i system att göra sig av med alla handlingar, innan man når Sverige. Där skulle jag vilja fråga om vi ändå inte kunde kräva någon form av dokumentation – ett resedokument eller en identitetshandling av något slag. Och observera vad som tidigare har sagts här om visum och pass! Det handlar inte om sådana handlingar. Vi har full förståelse för att flyr man i hast från sitt land, då kan man inte sitta inne med alla de här handlingarna. Men någon liten handling tycker vi ändå skulle krävas. Kan vi kanske vänta oss att det kommer något sådant stadgande i de förslag som vi väntar på?

Därmed är jag framme vid min huvudfråga: Kan vi ganska snart, i början av nästa riksmöte, förvänta oss förslag i anledning av de båda utredningarna – asylärendeutredningen och den utredning som gäller översynen av utlänningslagen?

Anf. 40 KENTH SKÅRVIK (fp) replik:

Herr talman! Jag förstår Georg Andersson i många avseenden när det gäller det som framförts här. Det är som Georg Andersson sade i början av sitt anförande, att vi har i grund och botten en mycket lika invandringspolitik och ser problemen på samma sätt. Utgångsläget är då att vi vill det bästa för de asylsökande som kommer till Sverige – att de skall få flyktingstatus och kunna stanna här.

Jag var mycket glad för att Georg Andersson, när han tillträdde som invandrarminister, tog initiativ till tillsättande av ett antal utredningar, som nu har verkställts och som ligger på regeringens bord. Vi väntar på förslag, och vi hoppas att där skall finnas en del av de lösningar som vi tror skall lösa vissa av flyktingproblemen. Vi beklagar bara att detta material inte kommit fram före sommaruppehållet, så att vi kunnat ha det med i bilden – vi står nu och pratar om del saker som är gjorda och om en del saker som vi hoppas skall bli verkställda.

Georg Andersson tog upp frågan om väntetiderna. Just det pratar vi mycket om. Vi pratar om alla som finns på flyktingförläggningar och inte kommer ut. Det stora målet är att få kommunerna att ställa upp på ett sådant sätt att vi får in dessa människor i det svenska samhället. Det hoppas vi skall vara en av lösningarna. I samband med att invandrarverkets nya organisation skall börja fungera.

Men på något sätt måste också regeringen börja fundera ordentligt på hur vi skall göra för att få kommunerna att ta emot fler. Vi vet att kommunerna har många olika förhållanden att skylla på, bl. a. bostadsbristen, för att säga att de inte kan ta emot fler. Förhoppningsvis kommer vi att lösa den här frågan.

En av de stora orsakerna kan också vara massmedia, som orsakar en hel del problem för invandrarministern och för oss andra genom att emellanåt kanske förvrida vissa förhållanden.

Sedan skulle jag vilja fråga invandrarministern något beträffande chilenerna. Av det anförande som Georg Andersson höll fick jag nästan känslan att de flesta chilener som kommer hit egentligen inte har möjlighet att få flyktingstatus på grund av att de kommer hit av skäl som man ganska snart kan konstatera leder till att de inte bör få flyktingstatus. Då frågar jag: Varför skall det då behöva ta så lång tid att behandla ärendena för chilenerna som det nu gör? Det kan dröja uppemot ett och ett halvt till två år – och kanske ännu mer – innan de får besked.

Sedan har vi också frågan om förvar av barn. Det hade vi en diskussion om i december. Då blev Georg Andersson, Rune Backlund och jag överens om att det kanske ibland var svårt att kräva ett absolut förbud. Därför tog vi bort den formuleringen från reservationen i år, så att det står bara "förbud" i år, även om det kanske inte är så stor skillnad. Men vi lättade i alla fall litet på formuleringen, när vi vet att man vid vissa tillfällen kan behöva ta barn i förvar under kortare tid.

Eftersom repliktiden är slut ber jag att få återkomma senare.

Anf. 41 Statsrådet GEORG ANDERSSON:

Herr talman! Alexander Chrisopoulos väjer nu i fråga om Turkiet och menar att vi gör en felbedömning av den allmänna situationen. Men varför då skriva på ett så kolossalt vilseledande och insinuant sätt i reservationen att åtgärder bör vidtas så att "bedömningar vid mottagandet av flyktingar från Turkiet inte grundas på uppgifter enbart från turkiska myndigheter under sken av att demokrati råder i landet"? Detta är precis den vilseledande information som en del far runt i landet och sprider – och ni ansluter er till den genom att framföra detta i en reservation i riksdagen! Det är oanständigt!

Vi har ingen särbehandling av olika grupper. Driv inte den myten! Vissa enskilda ärenden är enklare än andra, men det är inte gruppvisa beslut som fattas.

Jag sade inte, Alexander Chrisopoulos, att det alltid var den asylsökandes eget fel om det blir långa handläggningstider. Men jag ville nyansera debatten genom att tala om att det ibland är så, och då skall vi inte blunda för det. Vi måste ärligt erkänna även detta i diskussionen. Jag ville också markera att där vi konstaterar att den långa tiden har uppstått genom att en asylsökande själv har förlängt handläggningstiden genom vilseledande uppgifter, kan vi naturligtvis inte räkna honom detta till godo. När vi däremot konstaterar att det huvudsakligen beror på myndigheterna att det har uppstått en lång handläggningstid – särskilt när det är fråga om barn som har gått i skola – tar vi numera regelmässigt hänsyn till detta och har liberaliserat praxis i det här avseendet.

Till Rune Backlund: Visst är det en resursfråga, och vi har också successivt förstärkt resurserna till invandrarverket, polisen och regeringskansliet för att hantera de här ärendena. Men vi har kommit fram till att det inte räcker, utan att vi också måste göra systemförändringar. Det är därför som lagöversynen och den Myrbackska utredningen har tillsatts, och vi arbetar nu intensivt för att få fram en proposition.

Till Gullan Lindblad vill jag direkt säga: Om jag får vara med och bestämma till hösten kommer det en proposition utifrån det här underlaget under tidig höst.

Papperslösheten är ett stort problem. Den frågan ingår i den översyn som dessa två utredningar har arbetat med. Vi får återkomma till frågan, och vi bearbetar den också i de internationella kontakter som vi har.

Kenth Skårvik frågar om de flesta chilensare inte har flyktingskäl. Nej, vi kan inte säga det. Men vi kan säga att det är väldigt många. I invandrarverkets ärendehantering i fjol visade det sig att det blev avslag i ungefär 50 % av fallen. Praktiskt taget alla överklagar, och det blir då genom regeringsbeslutet bifall till en del av dessa överklagningar. Bifallsprocenten ligger alltså för närvarande på något över 50 %. Men det är en stor andel chilensare som inte har flyktingskäl, och den bedömning som vi gör och det beslut som vi fattar grundas på en förhållandevis generös tillämpning av utlänningslagen.

Slutligen beträffande barn i förvar: Kenth Skårvik menar nu att man har modererat sig med anledning av förra årets debatt. Jag noterade också det, men jag noterade även att antingen Kenth Skårvik eller möjligen Rune Backlund här i debatten återföll till fjolårets vokabulär och talade om "absolut förbud". För övrigt vet jag inte hur ett förbud som inte är absolut ser ut.

Anf. 42 ALEXANDER CHRISOPOULOS (vpk) replik:

Herr talman! Vad gäller påståendet i vår reservation om Turkiet kan jag säga till invandrarministern att vpk alltid har belägg för sina skrivningar i reservationer. Men jag vill inte fördjupa mig i den frågan under den korta och värdefulla taletid som jag har kvar.

Invandrarministern säger nu att inte alla asylsökande med långa väntetider bär ansvaret för det men att vissa gör det. Varför gör de det? Jo, därför att de utnyttjar sin rätt att överklaga.

Då gör invandrarministern ett påstående som kan förvirra situationen ytterligare. Han säger att många av de personerna har kommit med felaktiga uppgifter, vilket har gjort det nödvändigt att kunna granska dem på nytt vid överklagandet, så att behandlingen fördröjs. Då vill jag påstå att alla som överklagar invandrarverkets beslut inte har kommit med felaktiga uppgifter. Det vore intressant med ett klarläggande från invandrarministern på den punkten.

Ett område inom flyktingpolitiken anser jag att vi bör diskutera litet mer. Vi har hittills inte berört frågan. Det gäller våra ansträngningar för att bemästra rasismen.

Jag tycker att det finns en direkt koppling mellan flyktingpolitiken och rasismen. Jag anser att partierna i riksdagen med all kraft bör tala om att de som knacker på vår dörr och behöver hjälp inte i första hand är assyrier, palestinier, iraker, kurder, judar eller greker, utan de är människor. Och människor är inte problem.

Vi skall inte se människor som problem. Människor har svårigheter, tankar, känslor, kreativ förmåga och skaparkraft, erfarenheter och kunskaper. Därför är människor alltid en tillgång. Det måste vi säga till svenska folket.

Det finns alldeles för många pseudopatrioter som dyker upp litet överallt i landet och försöker slå vakt om det de själva kallar svenskhet genom att mumifiera och förpappa den och genom att skydda den mot flyktingar, skydda den mot verkligheten. Det handlar om den gamla kända stockkonservatismen när den övergår till nationalchauvinism och upphöjer döda nationella symboler för att dölja sina utvecklingsfientliga och antiintellektuella syften.

Detta bör vi avslöja i en brett upplagd idédebatt, där vi kan fastslå att svenskhet i dag är att säga ja till flyktingar, att svenskhet i dag är att vara solidarisk.

Anf. 43 STEN ANDERSSON i Malmö (m):

Herr talman! I detta betänkande behandlas tre motioner som jag har varit med om att underteckna. Jag är medveten om att den uppfattning som framförs i dessa till stora delar inte sammanfaller med den som man i dag har här i riksdagen. Jag är också lojal mot mitt parti och tillämpar alltid den metod som innebär att man även om man inom partiet driver sin egen uppfattning till slut biträder den uppfattning som partiet anser skall gälla. Det finns emellertid inte något som hindrar mig från att här något beröra de motioner som jag har väckt i riksdagen.

Varje dag kan vi läsa i tidningarna, höra i radio och se på TV om de enorma flyktingproblem som råder världen över. Det handlar om människor om vilka man tyvärr inte vet ifall de kommer att leva i morgon. Vi matas med dessa bilder dag efter dag. Ingen kan undgå att beröras av det som vi får se.

Herr talman! Om man går några år tillbaka i tiden, finner man att Sverige tidigare lade största delen av sina ekonomiska resurser när det gällde flyktinghjälp på just flyktingar utomlands. Detta har svängt kapitalt under senare år. I dag ger vi största delen av vår hjälp till flyktingar som har kommit till Sverige. Det kan diskuteras om det, med tanke på hur situationen ser ut i

världen, är rätt att fortsätta med denna politik att lägga största delen av våra pengar på de människor som söker asyl i Sverige. Jag är inte övertygad om att detta är rätt, och jag är ganska säker på att det finns många utanför detta hus som delar min uppfattning i denna fråga.

Herr talman! Det är inte svårt att kunna konstatera – det säger t. o. m. FN:s flyktingkommissarie klart och tydligt i en rapport – att vi i dag har ett stort antal ekonomiska flyktingar. Det är faktiskt inte dem som vi har ansett att vi i första hand skall värna om.

Jag kan mycket väl förstå människor som – i och med att vi i Sverige har stängt arbetskraftsinvandringen – chansar på att komma hit under täckmantel av annat skäl än det som egentligen är gällande. För att beskriva den situation som råder runt om i Europa, kan jag nämna att 35 % av dem som i fjol sökte politisk asyl i Västtyskland inte fanns kvar i landet när deras asylansökningar väl skulle slutbehandlas utan i stället hade försvunnit till ett annat land.

Att i den svenska debatten i allmänhet och kanske i riksdagsdebatten i synnerhet framföra kritiska synpunkter på den svenska flyktingpolitiken kan liknas vid att gå in i ett minerat område utan att ha en karta över var minorna finns. Jag tycker att det är fel att, som vi i dag gör i debatten, se allting i antingen svart eller vitt. För att ge exempel på den något egendomliga situation som råder kan jag redogöra för en undersökning som publicerades i höstas.

Mot bakgrund av denna undersökning försökte man belägga att just vi skåningar hade en negativ inställning till flyktingar. Man hade nämligen kommit fram till att 31 % av skåningarna ansåg att den svenska flyktingpolitiken var för generös. I tidningarna gjordes det stora nummer av detta. Det förekom nästan extrautsändningar i radio och visades omfattande reportage i televisionen. Men vad man inte sade, herr talman, var att det av samma undersökning framgick att 30 % av stockholmarna hade en likadan inställning. Det skilde alltså på en procent. Att 31 % av skåningarna tyckte att flyktingpolitiken var felaktig, var alltså åt Hades. Men att 30 % av stockholmarna ansåg att den var felaktig bekvymrade man sig inte om.

Enligt min personliga uppfattning – det vill jag betona – har debatten hamnat litet snett, eftersom man fokuserat den till problemen nere i Sjöbo. Den politiska majoriteten i Sjöbo har kommit fram till att man inte vet vad människorna i kommunen tycker i en viss fråga. Därför har man – vilket egentligen är demokratins ideal – valt att låta människorna bestämma. Detta har då föranlett en enorm kritik runt om i hela Sverige.

Företrädare för samtliga fem riksdagspartier står ofta här i kammaren och talar om hur kompetenta de enskilda människorna är att fatta beslut. Men plötsligt är det den största av alla nackdelar att den politiska majoriteten i en kommun går ut till invånarna och frågar efter deras uppfattning.

Detta är litet egendomligt även ur en annan synvinkel, herr talman. I de motioner som har väckts och som behandlas i det föreliggande betänkandet redovisas ju faktiskt olika uppfattningar om vilken flyktingkvot vi skall ha. Dessa motionsförslag – som i och för sig ingår i ett större paket av förslag – är förslag som vi trots allt går till val på.

Jag vill här inom parentes tillägga att jag, om jag hade varit skriven i Sjöbo,

skulle rösta för ett flyktingmottagande. Men jag anser som sagt att det är fel att inte låta människorna få denna chans.

Det avtal som i dag finns baseras faktiskt på frivilliga överenskommelser mellan staten och kommunerna. Det kan knappast finnas skäl att till en kommun, som inte är säker på vad invånarna, väljarna, vill, säga att den inte begriper sig på frågan och därför inte får lov att folkomrösta om den.

Det har också sagts att beslutet i Sjöbo har skadat Sveriges anseende utomlands. Det har inte varit någon hejd på våra massmedia när det gäller att rapportera om den dåliga uppfattning som man runt om i världen har fått om Sverige på grund av denna debatt om en liten kommun nere i Skåne.

Om man studerar vad som har hänt internationellt, finner man att det inte är mer än ett år sedan som man i ett annat land i mellersta Europa genomförde en folkomröstning angående asylpolitiken. Det är fråga om ett land som alltid har varit känt för sin stabilitet, neutralitet, sitt lugn och sin ro, nämligen Schweiz. I detta land, där friden kanske har härskat längst bland alla stater i Europa, genomfördes alltså i fjol en sådan folkomröstning. Jag tror inte, herr talman, att Schweiz internationella anseende på något vis har skadats av detta.

Vi kan också konstatera att Sverige i dag inte bara beviljar flest asyl i förhållande till sitt invånarantal utan att vi även i faktiska tal beviljar flest asyl. Trots att vår folkmängd bara är en liten del av Europas beviljar vi flest asyl i Europa.

Åtminstone *en* del i mina motioner blev tillgodosedd, nämligen den där jag förespråkar att vi skulle ha en rättvisare fördelning, att vi skulle försöka komma överens med övriga länder i Europa så att flyktingströmmen inte ensidigt riktas mot vissa länder.

Jag hörde att Alexander Chrisopoulos, som nu tyvärr inte finns i kammaren, gjorde ett stort nummer av att de västeuropeiska länderna hade skärpt sin asyllagstiftning. Man skall, herr talman, försöka undvika att ta billiga politiska poänger, men Alexander Chrisopoulos, som ju representerar vänsterpartiet kommunisterna, bör väl vara den i den här församlingen som har bäst kontakter med länderna i östblocket. Det är helt klart – och det kan man kanske beklaga – att länderna runt om i Västeuropa har skärpt sin asyllagstiftning. En sak är emellertid absolut glasklar, nämligen att det i Östeuropa över huvud taget inte finns någon asyllagstiftning.

Visst kan vi gå ut och försöka påverka våra grannar och andra länder i Västeuropa, men samtidigt bör naturligtvis samma vädjan riktas till samtliga de länder som i dag ingår i östblocket. Där tar man inte emot några flyktingar alls. Där talar man inte om hundra, tusen eller tiotusen – där talar man om noll. Skall vi ha ett solidariskt ansvar, så bör det faktiskt utvidgas till hela Europa.

Man kan ställa frågan: Hur länge kan vi hålla på att ta emot flyktingar till ett antal av 20 000 per år, som det har sagts i debatten här att antalet uppgår till i dag? Det går inte att bara säga att vi skall ta emot så och så många – i praktiken innebär det en hel del problem. I riksdagens revisorers berättelse, som behandlas i det föreliggande betänkandet och som är undertecknad av ansedda och välrenommerade ledamöter av denna kammare, pekas klart på bostadsproblematiken. Jag minns inte siffrorna exakt, men jag har för mig att

man 1986 räknade med en nettoproduktion av 12 000–13 000 bostäder i Sverige. Det antal flyktingar i vårt land som var i behov av bostäder uppgick då till 8 000. Okej, man skall inte jämföra äpplen och päron, men faktum är att om vi tar emot ett stort antal flyktingar och det innebär problem för dem som har bott i Sverige under ett stort antal år, kommer vi framöver att få bekymmer.

Dessa problem hade kanske kunnat lösas, om vi hade satt in kraftigare åtgärder för att komma till rätta med passlösheten. Man kan på goda grunder säga att mer än hälften av de asylsökande som kom till Sverige 1986 saknade pass och biljett. Man visste icke vilka de var. Jag känner mycket väl till att den som kommer som flykting till ett land i normalfallet inte har några papper. Det ingår i själva flyktingbegreppet att man måste ge sig av hals över huvud. Den biten kan jag köpa men inte den andra biten: de som har tricksat sig körs och tvärs över hela Europa. De anländer till Arlanda, lämnar flygplanet, sitter kvar fem sex timmar i Arlandas utrikeshall, de går sedan fram till passpolisen efter att omsorgsfullt ha förstört biljetter, pass och legitimationskort. De uppger ett namn som inte finns på något flygbolags passagerarlista. Alla förstår hur svårt det är för myndigheterna att utreda sådana fall.

Jag delar helt statsrådets uppfattning att det är förenat med problem att utröna varifrån en person kommer, vad han har gjort m. m., när han inte har någonting som kan styrka hans identitet eller tidigare vistelseort. Det minsta man kan begära är att den person som söker asyl i Sverige så långt som möjligt skall spela med öppna kort. Det borde rimligtvis, om han har rent mjöl i påsen, innebära att han får en mer korrekt behandling.

Jag skall inte ytterligare förlänga taletiden, men jag vill referera till ett uttalande som statssekreterare Gerd Engman gjorde under ett besök i Schweiz i höstas. Hon talade om de konsekvenser det kunde få om vi fortsatte att ta emot ett stort antal asylsökande utan pass.

Till sist, herr talman, vill jag säga att jag i en motion har föreslagit att den som gömmer utlänningsar – observera icke flyktingar – skall straffas. Utlänningsar har kommit till Sverige, har sökt asyl och har icke, trots att vi har den mest generösa asylagstiftningen i Europa, beviljats asyl. Sedan beslut härom har lämnats har vissa mer eller mindre organiserade rörelser som gömmer människor kommit in i bilden. Det innebär att man tar lagen i egna händer. Det kunde man kanske tolerera, om det rörde sig om ett isolerat område. Men det kan faktiskt, herr talman, finnas människor som inom andra områden tycker att vår lagstiftning, våra regler och bestämmelser är felaktiga. Ger vi "fritt fram" på ett område, måste vi ge samma tillstånd till andra människor att efter eget gottfinnande tolka lagstiftningen. Jag har självfallet ingenting emot den eller de personer som under den tid en asylsökandes ärende prövas av myndigheterna ställer upp för och stödjer den asylsökande utlänningsaren. Det kan jag helt och fullt acceptera, men att gömma människor som efter en prövning enligt Europas mest generösa flyktinglagstiftning inte har befunnits vara flykting tycker jag faktiskt borde kriminaliseras.

Anf. 44 GULLAN LINDBLAD (m) replik:

Herr talman! Vad Sten Andersson i Malmö nu har sagt om situationen i Sjöbo liksom vissa förslag som han har framfört i motioner uttrycker inte moderat flyktingpolitik. Det kan lätt konstateras av vem som helst som läser stämmoprotokollen från den moderata partistämman i Malmö 1987.

Anf. 45 STEN ANDERSSON i Malmö (m) replik:

Herr talman! Jag hoppas att jag i början av mitt anförande gjorde helt klart att detta var mina personliga synpunkter. Dem står jag för och accepterar att partiet har en annan uppfattning. Jag har icke på något sätt i dag försökt hävda att detta skulle vara moderaternas uppfattning, så det var en litet onödig replik, Gullan Lindblad.

Anf. 46 ALF SVENSSON (c):

Herr talman! För något år sedan hade jag förmånen och glädjen att få arrangera en busstur från Jönköping till Sjöbo. Med i bussen var i synnerhet assyrier och indier, bl. a. en assyrisk danstrupp. En av deltagarna, Maria Özmen, stod på Sjöbo torg och läste följande dikt:

Varför har just jag blivit flykting
det hade kunnat vara just du.
I det landet jag föddes ville jag föda mina barn.
Det arvet från mina förfäder ville jag förvalta,
en bra framtid för mina barn ville jag skaffa.
Men mitt älskade hemland förvandlades
till ett land fyllt av hat och terror.

Jag fick inte tala mitt eget språk.
Jag fick inte kalla mig det jag är.
Jag fick inte uttrycka mina åsikter.
Jag fick inte ens tänka på ordet frihet,
när jag nämner ordet frihet hamnar jag mellan fyra väggar.
När jag nämner ordet mänsklighet bestraffas jag med grymhet.
Jag frågar mig själv: Vad har livet för en mening utan frihet,
vad har livet för en mening i rädslan för döden?

Jag fick lämna mitt land mot min vilja, men det får kosta mig vad som
helst för ett liv i frihet.
Varför måste just jag fly från land till land ty ingen vill ha mig?
Är det så svårt?
Är jorden så liten?
Finns det ingen som vill öppna en dörr för mig?

När jag hamnar i ditt land vill jag att du skall fråga mig,
varför jag har lämnat mitt hemland, och vad du förväntar av mig,
missförstånd får det inte bli mellan mig och dig.

Ställ hårda krav på mig, smutsarbete kan du ge mig,
men utlänning, parasit, svartskalle kalla inte mig,
ty en medmänniska är jag som du.

Kanske är du rädd för mig.
Se på mig, se mig i ögonen.
Jag är precis som du: EN MÄNNISKA
men en människa på flykt.

Men varför just jag en flykting, det hade kunnat vara just du.
Jag hade öppnat dörren för dig.
En medmänniska hade jag kallat dig,
för jag vet hur du känner dig som flykting,
jag vet hur mycket du är värd,
du är en människa, men en människa på flykt.

Jag kan lära mig av dig och du av mig,
tillsammans kan vi göra landet till ett älskat land,
just du och jag.

Detta är en dikt skriven av en ung småbarnsmamma som nu arbetar som förskollärare i Jönköping.

Herr talman! Det sägs väldigt ofta i den här typen av debatter, och det har framskyttat också i dag, att de som kommer hit är de välbeställda.

Herr talman! Om min familj och jag skulle hamna i den situationen att vi upplevde risk för terror, tortyr, elände och ofrihet skulle det vara en självklarhet för mig att sälja huset vi bor i, sommarstugan vi äger och Volvon vi kör i för att få ett litet kapital. Det skulle vi använda för att skaffa oss frihet och säkerhet. Det skulle vara en självklarhet för mig att satsa vartenda öre för att, om möjligt, föra våra barn till friheten. Det vore förskräckande om det skulle vara diskriminerande för vår frihetslängtan att vi i en sådan situation råkade ha ett antal tiotusenkronorssedlar efter en sådan försäljning.

Om jag trodde att vi lättare skulle nå frihet och säkerhet om jag kastade pass och viseringshandlingar och andra dokument i Östersjön, skulle jag hejdlöst göra det. Familjens frihet och säkerhet håller självfallet alla högre än allting annat. Vi måste sluta det farliga talet om att vissa som kommer hit knappast har här att göra!

Herr talman! Jag har mycket noga lyssnat på debatten här i dag, och det har varit mycket uppmuntrande att höra alla positiva uttalanden från företrädare för alla partier. Jag hade tänkt att lovsjunga alla inlägg – men det är ju fullständigt omöjligt efter Sten Anderssons inlägg! Vi hade ju alldeles uppenbart behövt åka till Malmö också – inte bara till Sjöbo – och ställa oss utanför Censorsgatan, om jag inte minns fel!

Herr talman! Rent generellt finns här i kammaren en väldig förståelse, en enighet och ett intresse för att hjälpa människor som befinner sig i en situation som också vi kan hamna i. Utanför parlamentet däremot finns odiskutabelt i ganska många och tämligen vida kretsar om inte fientlighet så åtminstone avoghet gentemot invandrare. Det är en plikt för varenda

parlamentariker som bekänner sig till en demokratisk människosyn att i alla olika sammanhang ställa upp för att motverka sådana krafter. De bygger till hundra procent på rädsla, missuppfattning, bristande förståelse och ytliga analyser.

Självfallet kommer alltid även sådana personer att ta sig hit som inte borde göra det. Inget folk i världen består ju av enbart ärliga, skötsamma, positiva och älskvärda människor. Det är då självfallet viktigare att låta en människa för mycket stanna än en för litet.

Herr talman! Jag hörde Kjell-Arne Welins anförande i går i samband med dechargedebatten. Jag frös långt in i själen, då han räknade upp personer som alldeles uppenbart borde ha fått stanna – men avvisats. Jag vill inte av denna anledning rikta hård kritik mot någon instans eller myndighet, för jag inser att misstag begås. Det finns ingen myndighet, ingen person, ingen instans som inte begår misstag, men hans exempel borde vara ett observandum.

Invandrarministern underströk på ett mycket fint sätt hur viktigt det är att vi ute i kommunerna verkligen tar oss an dem som vi välkomnar, att vi ställer upp och gör någonting. För egen del tror jag att vi alla skulle kunna förbättra själva mottagandet. Så sent som i förrgår hörde jag exempelvis en hel grupp invandrare berätta att de så gärna skulle vilja fara från sin sluss till den katolska kyrkans mässa. Men det gick inte att få en sådan transport ordnad. När de väl hade lyckats få privatbilister att ställa upp med bilar, då gick det inte att ordna kyrkobesöket, därför att det inte gick att skjuta på måltiden någon halvtimme. Detta är en ogästvänlighet som vi måste göra någonting åt!

Herr talman! Jag vill inte att detta skall vara ett stort typexempel. Det är ett litet exempel på att vi med enkla medel ändå skulle kunna göra åtskilligt för att förbättra situationen för många som mot sin vilja har kastats från sitt hemland och hamnat i främlingskapet hos oss.

Herr talman! Jag tycker också att det borde finnas möjlighet att ta käl på sysslolösheten i större omfattning än vad som nu sker för våra invandrare under deras väntetid. Därför tycker jag, som det står i motionen, att det skulle vara rimligt att bereda flyktingarna arbete medan de väntar på att deras ärenden skall behandlas.

Utskottet behandlar också frågan om viseringskontrollen i Östtyskland av asylsökande. Jag har i min motion begärt att vi skall säga upp "avtalet" med Östtyskland om viseringskontroll. Ordet avtal var uppenbarligen juridiskt felaktigt, men förhistorien visar att det förekom omfattande överläggningar och påtryckningar mot Östtyskland. Det vore intressant att få veta vad som sades då. Utskottet skriver så här på tal om FN:s flyktingkonvention:

"Däremot innebär inte konventionen någon förpliktelse att hjälpa flyktingar att komma till ett land där flyktingar kan få asyl – – –."

Välståndlandet Sveriges representanter åker alltså till Östtyskland för att tala om för diktaturstaten att den inte har någon skyldighet att hjälpa flyktingar i detta avseende – en nog så talande ironi. Själva förhållandet att vi förhandlar med Östtyskland om asylsökandes papper är märkligt och oförsvärbart. Jag vill därför stödja reservation 7 om viseringsregler.

Det finns många positiva och fina skrivningar i betänkandet, det har jag nog sagt tidigare. Sverige skall vara en humanitär stormakt! Jag har en

bekant vars farmor och farfar bodde i Karelen i början av seklet. De fick ta emot en rysk kvinna som flykting i sitt hem. Som tack lämnade hon kvar en rysk samovar, som nu står i min väns våning i Stockholm. Det intressanta är att farföräldrarnas bostad ligger i Sovjetunionen. De fick själva flytta från sin hembygd.

Herr talman! När vi tar ställning till flyktingpolitiken skall vi fråga oss: Hur länge kommer vi att ha förmånen och glädjen att i ett fritt land kunna hjälpa människor på flykt?

Jag yrkar bifall till reservationerna 1, 4, 5, 7, 10, 11, 12, 13 och 17.

Anf. 47 STEN ANDERSSON i Malmö (m) replik:

Herr talman! Vi hörde här hur Alf Svensson med intresse hade tagit del av den debatt som pågått i kammaren någon timme. Där var dock en sol som förmörkade hans himmel, och den skulle vara undertecknad. Han t. o. m. nämnde min adress; det kan ju vara bra att veta.

Men vad var det egentligen Alf Svensson sade, och vem var det egentligen han kritiserade?

Jag kan inte komma ihåg – och jag litar på mitt minne – att jag i mitt inlägg kritiserade att det kom hit en massa människor som hade stora ekonomiska resurser. Jag vet ju att såväl fattig som rik i ett land med ett visst samhällssystem kan hamna i en situation där man blir tvungen att lämna landet. Alf Svensson exemplifierade med sig själv, när han måste sälja sin villa, sommarstuga, Volvo, båt och allt vad han har. Med min kännedom om Alf Svensson kan jag tala om för honom att den dag det blir aktuellt för honom att fly från Sverige har jag varit tvungen att fly härifrån för länge, länge sedan.

Det som Alf Svensson egentligen kritiserade var inte mitt inlägg, för statsrådet höll ett långt anförande om just passlösa. Det är möjligt att Sten Anderssons sol, om nu en sådan finns, litet grand förmörkar Alf Svenssons himmel, men han borde samtidigt rikta samma kritik mot statsrådet. Statsrådet sade faktiskt själv att det var ett stort problem i dag med de människor som söker asyl i Sverige och som under resans gång omsorgsfullt har gjort allting för att dölja sin identitet.

För att återgå till Alf Svensson för det fall han skulle tvingas fly från Sverige: Om Alf Svensson kunde bevisa att han är förföljd i Sverige och han och hans familj kanske riskerar liv och lem, kan det då vara något fel om han när han kommer till det land han söker asyl i får visa en biljett? Pass kanske han inte får något, men en biljett kan det väl inte vara helt felaktigt att han får visa?

Anf. 48 ALF SVENSSON (c) replik:

Herr talman! Jag förstår mig inte riktigt på det bildspråk som Sten Andersson i Malmö använde gång på gång om en sol som förmörkar min himmel – men å andra sidan sett förstår jag knappt vad han säger över huvud taget.

Jag tycker det åligger moderata samlingspartiets representanter att i synnerhet ta sig an Sten Andersson och hans famösa åsikter. Jag vill faktiskt betacka mig.

Prot. 1987/88:133
3 juni 1988

*Flyktingpolitiken och
flyktinginvandringen*

Anf. 49 STEN ANDERSSON i Malmö (m) replik:

Herr talman! Ibland hör man argument som är obetalbara. Här riktar först Alf Svensson ganska hård kritik mot mig, och sedan säger han att han inte förstår vad jag har sagt. Vad är det han kritiserar egentligen?

Anf. 50 INGELA MÅRTENSSON (fp):

Herr talman! Jag skulle vilja ta upp en fråga som Georg Andersson berört i sitt anförande. Den gäller hur svenska myndigheter skaffar sig information om enskilda ärenden. Statsrådet tog avstånd från att man vänder sig till de asylsökandes land och genom dess myndigheter skaffar sig information om enskilda.

Nu är det så att jag har haft anledning att följa två kurdiska bröder och deras ansökningar här i Sverige, och i det fallet blev det uppenbart att det fanns ett brev från den turkiska polisen där man tackade de svenska myndigheterna för gott samarbete. Jag vet att man också inom regeringsskansliet är medveten om att det finns en sådan här handling, eftersom jag har talat med en av Georg Anderssons närmaste medarbetare. Detta bevisar att det ändå faktiskt förekommer att svenska myndigheter tar kontakter med de asylsökandes länder och skaffar sig information genom samarbete med polisen där. Även om det rör sig om undantagsfall är det ju tragiskt att sådant förekommer.

Sedan vill jag bara bemöta Georg Anderssons kommentar angående förbudet som folkpartiet har fört fram när det gäller förvar av barn. Georg Andersson förstår inte ett förbud som inte är ett förbud. Jag vill bara påminna om att det finns ett förbud mot vapenexport också. Nu har ju vi i folkpartiet inte tänkt oss precis den tillämpningen när det gäller förvar av barn. I undantagsfall skulle man kunna tänka sig att barn tas i förvar. Men som det nu är, är ju detta förvarstagande ganska omfattande – trots att riksdagen har sagt att det bara skall ske på synnerliga skäl.

Överläggningen i detta ärende var härmed avslutad.

(Beslut fattades efter debatten om socialförsäkringsutskottets betänkande 31.)

Kammaren övergick till att debattera socialförsäkringsutskottets betänkande 31 om extra höjning av basbeloppet m. m.

Extra höjning av basbeloppet m. m.

Anf. 51 NILS CARLSHAMRE (m):

Herr talman! Förslaget om att återställa basbeloppet som underlag för pensionsberäkningen till en korrekt nivå efter den amputation som skedde i samband med devalveringen 1982 har vi från moderata samlingspartiets sida ingen invändning mot. Vi har kunnat vara tveksamma, om detta var den mest angelägna och överhängande reformen som stod i kö och väntade under några år, men vi har också konstaterat att vi har givits så bestämda löften om att under vissa bestämda omständigheter detta lån från pensionärerna skulle

återbetalas och att de omständigheter som då har ifrågasatts numera är för handen. Då skall också löftet infrias. Jag menar att inte någon här i huset kan undandra sig ansvaret för att bindande löften till någon grupp medborgare infrias, även om man på sin tid inte var med och ställde ut löfterna.

Det är riktigt att man gör denna höjning. Jag anser också att det är riktigt att den görs just i denna form, dvs. att man återställer basbeloppet och inte använder motsvarande summa på något annat sätt till pensionärernas bästa. Det är nämligen just fråga om att *återställa* någonting som har blivit förändrat, och då bör man i första hand göra det på precis samma sätt – fast i motsatt riktning – som när man vidtog den första åtgärden. Så har man den nya utgångspunkten för ett eventuellt fortsatt reformarbete fastlagd.

Vi stödjer alltså förslaget om uppräknig av basbeloppet till den nivå det skulle ha haft om man inte hade gjort operationen 1982.

Det är bara på en punkt som vi har varit kritiska, och det gäller finansieringen av förslaget. Det kostar mellan 2,6 och 2,7 miljarder kronor, ungefär jämnt fördelat mellan ATP-systemet och statsbudgeten resp. ATP-systemet och folkpensionerna, och det är inte litet pengar. Den finansiering som regeringen föreslagit anser vi emellertid vara felaktig. Den tar sikte på en sorts kamrersmässig, kassamässig finansiering, att så att säga skaffa fram pengarna, men det är enligt vår uppfattning inte där saken ligger.

Regeringens förslag innebär både en överfinansiering och en felfinansiering. Det ekonomiska problem som den föreslagna åtgärden kan föranleda är inte att det är svårt att komma ut med pengarna – de finns faktiskt – utan det är de stabiliseringspolitiska effekterna som kan leda till bekymmer. I en tid då vi har en alltför hög konsumtionstakt är det bekymmersamt att släppa ut på marknaden stora belopp av vilka mycket går till ren konsumtion. Det behövs någon kompenserande åtgärd för att motverka den effekten. Vi hade hoppats att regeringen i kompletteringspropositionen skulle hunnit tänka ut någon sådan; det gjorde man inte. Det finns ännu tid kvar.

Att betala pengarna kan vi – det behövs inte någon höjning av ATP-avgiften. Vad man än må tro om ATP-systemets framtid, är det så att AP-fonden fortfarande växer reallt varje år, trots att man måste ta en del av avkastningen från fonden för att betala löpande pensioner.

Vi anser att den tillväxten är varken önskvärd eller nödvändig. Alltså kan vi tills vidare finansiera ATP-höjningen ur de medel som redan finns. Däremot behövs det stabiliseringspolitiska motåtgärder.

Vi har beräknat – men ingen kan ju göra beräkningar som är exakta – att ett belopp i storleksordningen 1 miljard behöver dras in för att kompensera detta. Att det inte blir mer beror dels på att en del av de pengar som skall betalas ut kommer tillbaka i form av skatt, dels på att en mycket stor del av pengarna kommer att tillfalla människor som vi vet tillhör den enda grupp i det svenska samhället som sparar pengar, nämligen pensionärerna.

En del av pengarna kommer alltså att användas för denna kompensation. Därför kommer det att krävas kompenserande stabiliseringspolitiska åtgärder för att motverka snedeffekter av den här åtgärden. Vad som behövs är alltså inte en höjning av ATP-avgiften med 0,4 %. Därför, herr talman, yrkar jag bifall till den reservation där vi moderater tackar nej till en sådan höjning.

Anf. 52 DANIEL TARSCHYS (fp):

Herr talman! En grundprincip i vårt pensionssystem är att pensionärerna inte skall drabbas av penningvärdets försämring. Den principen förverkligas genom att pensionerna är knutna till konsumentpriserna. Höjda priser leder automatiskt till höjda pensioner.

Det här systemet fungerar bra för det mesta, men under vissa speciella omständigheter fungerar det illa. Under 70-talet och i början av 80-talet utsattes den svenska ekonomin för en svår belastning genom försämrade bytesförhållanden med utlandet. Våra energikostnader ökade dramatiskt. De fem devalveringar som genomfördes under åren 1976–1982 sänkte kronans värde med sammanlagt 53 %.

De prishöjningar som på det här viset trycktes på oss utifrån kunde vi som nation inte kompensera oss för. I ett sådant läge fungerade inte den normala mekanismen för värdesäkring av pensioner och andra förmåner. På ett eller annat sätt var regeringarna tvungna att se till att den här belastningen utifrån delades rättvist.

Problemet tacklades på två olika sätt. Den borgerliga regeringen valde att förändra själva basen för indexuppräknningen och tog bort energipriser och några andra poster från den basen. Den socialdemokratiska regeringen valde i stället att bara ge partiell kompensation för den kraftiga devalvering som genomfördes 1982. Båda metoderna syftade till att fördela bördan av vår valutaförsvagning på ett rättvist sätt, och båda metoderna har också gett ett rimligt resultat. Pensionärerna har inte fått det sämre under de senaste tolv åren. De har tvärtom fått det bättre.

År 1975 motsvarade den genomsnittliga pensionen bara en tredjedel av en industriarbetarlön. 1985 motsvarade den i stället hälften av en industriarbetarlön.

Under den borgerliga perioden fick löntagarna på grund av de svåra ekonomiska konjunkturerna en något försvagad realinkomst. Pensionärerna däremot fick en ökad realinkomst. De äldre som enbart har folkpension fick under de här sex åren 15 % ökade realinkomster. Även efter 1982 har pensionärerna fått ökade realinkomster. Ser man på pensionärskollektivet i dess helhet, finner man att det under den här tolvårsperioden har fått avsevärt högre inkomster – inte minst genom att antalet ATP-pensionärer hela tiden har ökat, liksom den genomsnittliga ATP-poängen har höjts.

Här finns det alltså inte någon eftersläpning som behöver kompenseras. Vi har gemensamt fått anpassa oss till det faktum att kronan inte längre är värd så mycket i förhållande till andra valutor. Ansvar för den anpassningen skall vi självfallet bära allihopa, vare sig vi är löntagare, företagare eller pensionärer.

Herr talman! I den buskdebatt som förs i en del insändarspalter har det denna vår påståtts att vi i folkpartiet skulle vilja beröva pensionärerna någon del av deras pensioner. Detta tal är helt gripet ur luften. Med den värdesäkring som vi har kommer det vid årsskiftet att ske en betydande höjning av pensionerna. Såvitt man nu kan bedöma lär basbeloppet stiga med 900 kr. Detta står folkpartiet bakom.

Vad vi nu diskuterar är emellertid regeringens förslag att därutöver höja

basbeloppet med 600 kr. Det är ett förslag som folkpartiet går emot, och låt mig här tala om varför.

För det första krävs det en skatteskärpning för att finansiera den här extra höjningen. ATP-avgiften skall höjas med 0,4 % till 11 %. Regeringen sviker därigenom det löfte som man gång på gång har gett skattebetalarna, nämligen att försöka pressa ned skattetrycket. I stället har man gått motsatt väg. När det här målet först slogs fast av statsministern hade vi ett skattetryck på 51,5 %. Nu är skattetrycket uppe i över 55 %, och det fortsätter alltså att öka genom det förslag som regeringen nu har lagt fram.

Den här tendensen till ökade skatter drabbar också pensionärerna. 1981 betalade en pensionär i genomsnitt 23,4 % i skatt, men 1985 var den siffran uppe i 27,1 %. Senare siffror finns inte. Vad som är alldeles tydligt är dock att den skatteökningspolitik som socialdemokraterna drivit sedan de kom tillbaka till makten 1982 har slagit direkt också mot pensionärerna.

För det andra säger vi nej till basbeloppshöjningen, därför att vi ser vården som dagens och morgondagens stora äldreproblem. Vi anser det viktigare att kanalisera resurser i den riktningen. Vi vet ju att det finns stora brister i dag, både i den kommunala äldreomsorgen och i landstingens sjukvård: köer, trängsel, personalbrist, korridorvård och stängda avdelningar. Många känner i dag att de får sämre vård när de blir äldre. Det kan vi aldrig acceptera. Vi vill därför satsa de resurser som vi nu kan frigöra genom besparingar på en upprustning av vården för de äldre, så att äldreomsorg och sjukvård verkligen kan fungera.

Ännu i dag finns det över 50 000 patienter i långvård, omsorgsvård och psykvård som inte bor i eget rum. Vi vill sätta i gång med ett stort stimulansprogram, så att alla som så önskar får möjlighet att på detta sätt värna sin egen integritet. Vi vill satsa 100 miljoner på att bygga ut gruppboheter för demenssjuka, som i dag i mycket stor utsträckning far illa på stora institutioner. Vidare har vi föreslagit ett statsbidrag på 200 miljoner för åtgärder som syftar till att få bort eller radikalt korta ned de köer och väntelistor som i dag finns inom den specialiserade sjukvården.

Den här inriktningen på vård är också fördelningspolitiskt motiverad. De som får ut mest av en extra basbeloppshöjning är de pensionärer som har maximal ATP-poäng. Det är mestadels pensionärer som är unga och krya. De som har största behovet av en fungerande vård är däremot de riktigt gamla, som till största delen lever på enbart folkpension och pensionstillskott.

Med regeringsförslaget ökar klyftorna mellan olika pensionärsgrupper. En ensamstående pensionär som har högsta ATP får ut 243 kr. per månad, medan den som inte har ATP enbart får ut 72 kr. per månad. Allra sämst blir, i vanlig ordning, utfallet för undantagandepensionärerna, som enbart får 48 kr. per månad.

Medan regeringen alltså satsar mest på de bäst ställda pensionärerna, tycker vi att det är viktigare att särskilt stödja de sämst ställda pensionärerna. Därför har vi föreslagit att diskrimineringen av undantagande pensionärerna skall upphöra och att de äntligen skall få sina pensionstillskott. Med nuvarande basbelopp innebär det ett påslag med drygt 1 000 kr. i månaden, eller med 12 384 kr. per år.

Prot. 1987/88:133
3 juni 1988

*Extra höjning av bas-
beloppet m. m.*

Herr talman! Folkpartiet har som princip att vi betalar för våra förslag. Vi delar inte ut godis på krita, inte ens vuxengodis. Den principen delar inte alla. Vi ser t. ex. med förvåning på moderata samlingspartiet, som accepterar basbeloppshöjningen men inte föreslår någon finansiering – i stället avser man tydligen att successivt plundra AP-fonden.

En sådan politik kan vi inte bedöma som annat än oansvarig. I den pensionsdebatt som fördes på 50-talet förordade både folkpartiet och moderaterna den s. k. premiereservmetoden, som innebär att man bygger upp reserver för att kunna betala ut framtida pensioner. ATP-systemet, som i stället antogs, bygger i det stora hela på den s. k. fördelningsmetoden, som innebär att man varje år genom avgifter skall finansiera de pensioner som betalas ut.

Nu inför moderaterna en tredje metod, som innebär att man varje år skall ta in mindre i avgifter än vad man betalar ut. De tar av våra gemensamma sparmedel för att finansiera en ökad konsumtion. Jag finner det ytterst beklämande att moderaterna har slagit in på denna nya väg, och det har de därtill gjort i ett konjunkturläge där alla är överens om att konsumtionen måste hållas tillbaka. Vi hade väntat oss bättre av ett parti som säger sig vilja hålla igen på de offentliga utgifterna.

Vi fick av Nils Carlshamre en förklaring till att moderaterna hade valt denna väg, och det var att bindande löften skall uppfyllas. Jag måste erkänna att jag inte alls förstår det resonemanget. Menar verkligen Nils Carlshamre att alla bindande löften skall uppfyllas, oavsett vem som har utställt dem? Skall vpk:s, folkpartiets, centerns och socialdemokraternas vallöften alla infrias av moderata samlingspartiet? I folkpartiet försöker vi infria våra egna löften – vi tar inte ansvar för de vallöften som andra partier i lättsinne kan tänkas ha utställt.

Herr talman! Jag ber att med detta få yrka bifall till reservationerna 1, 5 och 7 och i övrigt till utskottets hemställan.

Anf. 53 NILS CARLSHAMRE (m) replik:

Herr talman! Det är helt klart att moderata samlingspartiet inte ensamt kan infria alla partiers vallöften – vi vill inte heller göra det. Men det löfte som jag nu återopade är något mer än ett vallöfte. Det har nämligen upprepats vid flera tillfällen, inte bara av ett parti i val utan av Sveriges regering, och då blir det litet annorlunda.

En välkänd statsvetare som Daniel Tarschys måste ändå ha klart för sig något av villkoren för arbetet i en parlamentarisk demokrati. Det går faktiskt inte att göra så att man, när landet byter regering, drar ett streck över alla utfästelser som den avgångna regeringen har ingått, utan där har vi ett gemensamt ansvar. Min tanke var inte märkvärdigare än så. Jag lovar att Daniel Tarschys även i fortsättningen skall få ha flertalet av sina vallöften i fred för moderaterna.

Anf. 54 DANIEL TARSCHYS (fp) replik:

Herr talman! Vi har i folkpartiet den egenheten att vi betalar för våra vallöften. Vad moderaterna nu gör är att infria ett löfte av den socialdemokratiska regeringen utan att betala för detta löfte. Det är hederligt att säga till

svenska folket att vi skall genomföra de reformer och bevilja de förmåner som vi kan och tala om hur de skall finansieras. Det är inte lika hederligt att dela ut förmånerna men inte tala om hur de skall finansieras.

På denna punkt har moderata samlingspartiet brustit i den ekonomiska och politiska moral som är nödvändig, inte minst för att ett borgerligt regeringsalternativ skall bli trovärdigt.

Anf. 55 NILS CARLSHAMRE (m) replik:

Herr talman! I sitt första inlägg snuddade Daniel Tarschys vid konjunktursituationen – det är den som har varit det viktiga för oss. Konsumtionen är för hög – det är det som behöver balanseras. Det finns inte i dag något kamrersmässigt, kassamässigt behov av en förstärkning av en finansiering för att kronorna skall komma ut.

Vi har dessutom tid på oss, drygt ett halvår. Moderaterna kommer att lägga fram förslag till de stabiliseringsåtgärder som behövs, av både detta skäl och andra skäl. Jag hoppas att andra partier kommer att ställa upp.

Därtill kommer att vi moderater kanske har en något annorlunda syn på AP-fonden. Jag trodde väldigt länge att vi hade en gemensam syn, att den betraktades som möjligen ett nödvändigt ont men i varje fall inte som något gott. En ytterligare real tillväxt av fonden är inte nödvändig, i all synnerhet med tanke på hur den mer och mer börjar användas som ett ekonomisk-politiskt instrument i en riktning som varken Daniel Tarschys eller jag gillar. Så länge intäkterna räcker till kan de mycket väl användas även till att finansiera denna lilla utgift. Däremot måste stabiliseringspolitiken förbättras, om detta skall kunna skötas i längden.

Anf. 56 DANIEL TARSCHYS (fp) replik:

Herr talman! Nils Carlshamre gör det för lätt för sig, när han vill inskränka detta till ett konjunkturproblem. I själva verket genomförs nu en extra basbeloppshöjning, som kräver varaktig finansiering år för år. Det är inte någonting som kan lösas genom tillfälliga, konjunkturmässiga åtgärder, utan det är ett varaktigt åtagande som görs och som kommer att följa oss för all tid framöver. Då är det desto viktigare att ha en trovärdig finansiering.

I dagens konjunkturläge är det dessutom extra viktigt med en finansiering. Det är helt missvisande att säga att pengarna finns. De finns självfallet i den triviala meningen att det alltid finns pengar i riksbanken, om man vill använda sedelpressen, eller att det alltid finns sparmedel i fonderna, om man vill använda dem till konsumtion. Men frågan är: Finns det pengar som kan användas till konsumtion i dag utan att samhällsekonomin lider illa? Nej, sådana pengar finns inte. Det är utifrån den insikten, som moderaterna i finansutskottet för övrigt delar, som vi i folkpartiet har sagt att vi inte kan gå med på ökade förmåner utan att det också erbjuds en finansiering.

Anf. 57 KARIN ISRAELSSON (c):

Herr talman! Socialdemokraternas relation till Sveriges pensionärer präglas av att socialdemokraterna lovar mer än vad de kan hålla. Det är naturligtvis inte någon bra grund att bygga ett förtroende på. Det är inte heller någon bra grund för att ge de äldre en trygghet som de kan lita till. De

sämst ställda skulle vid det förra tillfället när pensionerna korrigerades vara de som skulle få den största delen av kakan, men även då blev det en helt galen fördelning.

Basbeloppet skall varje år fastställas av regeringen. Basbeloppet 1988 är 24 500 kr., och det nya basbeloppet fastställs sedan med ett jämförelsetal som anger förhållandet mellan det allmänna prisläget i november året före det år basbeloppet avser och prisläget i november 1986.

Nu har regeringen föreslagit att man för att kompensera pensionärerna för devalveringseffekten skall höja basbeloppet extra fr. o. m. den 1 januari 1989. Man har gjort på samma sätt tidigare.

Kravet på kompensation för devalveringseffekten restes snabbt från pensionärsorganisationerna. Det var ett blandat budskap från regeringen den gången. Man påstod att pensionärerna hade visat sig villiga att ställa upp och dra sitt strå till stacken för att stabilisera den svenska ekonomin. Det blev en debatt med dubbla budskap – tydligen var regeringens budskap den gången inte riktigt korrekt. I dag gäller beskedet att pensionärerna skall kompenseras för devalveringseffekten.

Att manipulera med basbeloppet innebär att man samtidigt ändrar flera förmåner eller utgifter som är baserade på det gällande basbeloppet. I praktiken innebär det alltså betydligt större förändringar än vad som var tänkt.

Detta vänder vi oss mot från centerns sida med stor bestämdhet. Vi anser att pensionärerna är en grupp som till vissa delar behöver kompenseras för de fördyringar som devalveringen har inneburit, men det finns andra sätt än dem som regeringen föreslår för att ge de sämst ställda pensionärerna en bättre situation.

Vi i centern föreslår i stället en kompensation genom att folkpensionen höjs från 96 % till 98 % av basbeloppet samt att pensionstillskottet höjs från 48 % till 50 % av basbeloppet för ålderspensionär och till 100 % av basbeloppet för förtidspensionärer.

Vi vill återigen framhålla den orättvisa rörande möjligheten att få ett pensionstillskott som föreligger för dem som inte är med i ATP-systemet, de s. k. undantagandepensionärerna. Deras kommunala bostadstillägg minskas t. o. m. med en tänkt ATP, och det innebär att de får en mycket svår ekonomisk situation. Just denna grupp pensionärer tillhör de sämst ställda pensionärerna. Pensionären med en hög ATP har det inte mest besvärligt, men kompenseras nu bäst av alla i pensionärsgrupperna. Pensionstillskottet tillkom sedan ATP-pensionen genomförts, och de båda pensionsformerna har inte samma finansieringskälla. För alla som har låg ATP eller enbart folkpension anser vi att det bör utgå ett pensionstillskott. De s. k. undantagandepensionärerna behöver detta lika mycket som de som har en låg ATP.

Med anledning av vårt och regeringens förslag om en bättre fördelningsprofil skriver utskottet, att nettoeffekterna för pensionärerna av de två metoderna inte skiljer sig i någon högre grad. Utskottet framhåller vidare att varje höjning av grundpensionen, pensionstillskotten eller basbeloppet innebär att avtrappningen måste justeras uppåt i inkomstklasserna, om inte alltför kraftiga marginaleffekter skall uppstå. Detta är riktigt, men justering av skattereglerna sker även när folkpensionen höjs. Den justeringen innebär

3 juni 1988

Extra höjning av basbeloppet m. m.

att de faktiska förhållandena blir bestående eller bättre. Den enskilde får behålla mer. Utskottet skriver vidare: För pensionärer med högre ATP ger en basbeloppshöjning i regel en något bättre kompensation. Ja, det är precis vad vi från centerens sida har framhållit. Den fördelningspolitiska profilen blir till förmån för dem som har en hög ATP. Är det måne skälet till att moderaterna ställer upp på regeringens förslag?

Vi från centern kan dock inte acceptera detta förhållande. Vi vill ge mer till dem som i dag verkligen är de sämst ställda bland pensionärerna. Vi har yrkat avslag på propositionens förslag. Det är inte något nytt. Vi gjorde det vid det föregående tillfälle då det var aktuellt att manipulera med basbeloppet på ett för oss främmande sätt.

Finansieringen av vårt förslag sker inte med en höjning av ATP-avgiften. Det förtjänar att påpekas att den höjning av ATP-avgiften som kommer att ske ger en ökad inkomst, som med 500 miljoner överstiger den kostnad som höjningen av basbeloppet betingar. Vad föranleder regeringen att ta ut mer i avgiftshöjningar än reformen kräver? Skall arbetsgivarna eller arbetstagarna kompenseras med något för att de ställer upp med denna inkomstförstärkning?

Någon ytterligare kostnad för ATP-systemet innebär inte vårt förslag. Inte heller ger vårt förslag effekter för studiemedelssystemet, bidragsförskotten eller alla de övriga höjningar som föranleds av en höjning av basbeloppet. Centerens förslag gynnar renodlat de sämst ställda pensionärerna. Vi lovar inte mer än vad vi kan hålla i det sammanhanget. Det är de pensionärer som lever under knappa omständigheter som skall kompenseras för devalverings-effekten. De har inte råd att ställa upp för att hjälpa svensk ekonomi på fötter.

Herr talman! Jag vill med detta yrka bifall till reservationerna 2, 6 och 8.

Anf. 58 MARGÓ INGVARSSON (vpk):

Herr talman! Det finns ca 550 000 ålderspensionärer som endast har fått pension och pensionstillskott, eller en ATP som inte överstiger pensionstillskottet. Majoriteten av dem är kvinnor.

Folkpension och pensionstillskott för en ensamstående uppgår fr. o. m. 1988 till 3 096 kr. per månad. Normen för socialbidrag för ensamstående är 2 475 kr. i månaden, när hyran och lokala resor är betalda. Den folkpensionär som är berättigad till pensionstillskott får även fullt kommunalt bostadstillägg. Med de nya regler som gäller för 1988 är det lagstadgade kommunala bostadstillägget 1 136 kr. per månad. Det innebär att de pensionärer som bor i en kommun som exakt följer reglerna, dvs. betalar 80 % av hyran mellan 80 och 1 500 kr, och har en hyra över 1 800 kr. per månad får en levnadsstandard som är lägre än socialbidragsnivån. Enligt bostadsstyrelsen är den genomsnittliga hyran i landet för en bostad på två rum och kök – vilket är vad den ensamstående skall ha – nära 1 700 kr. i månaden för 1988. När den genomsnittliga hyran är 1 700 kr., innebär det i praktiken att det finns åtskilliga tvårumslägenheter som är betydligt dyrare.

Det finns alltså en betydande grupp folkpensionärer som lever under mycket knappa förhållanden, ja, t. o. m. under socialbidragsnormen. Vpk anser det därför som mest angeläget att höja grundpensionen och pensions-

tillskottet. Genom vårt förslag får alla pensionärer en årlig höjning med 1 032 kr. Det är givetvis inga stora pengar, det vet också vi. Men den fördelningspolitiska profilen är rättvis. Alla pensionärer fick höjda kostnader genom devalveringen. De ökade kostnaderna för mat och bostäder slog hårdare mot dem som har låga inkomster, eftersom största delen av deras tillgångar måste användas till dessa livsnödvändigheter.

Regeringens förslag om en höjning av basbeloppet ger de sämst ställda pensionärerna 864 kr. extra per år. Den som har genomsnittlig ATP-poäng får 1 476 kr. extra per år och den som har full ATP får ett par tusenlappar till. Regeringsförslagets fördelningspolitiska profil är att ju högre pensionsinkomsten är, desto mer får pensionären i extra tilldelning. Det är den gamla regeln: Den som har skall varda givet.

Ett vanligt argument som används mot vårt förslag att höja grundpensionen för att minska inkomstskillnaden mellan låg- och högavlönade pensionärer är att kommunalt bostadstillägg och skatteavdrag för de lågavlönade gör att de faktiska skillnaderna i nettointkomst mellan låg- och högavlönade pensionärer inte är så betydelsefulla. Vi i vpk anser inte detta. Nettoskillnaden mellan lägsta och högsta pension, när man har tagit hänsyn till alla dessa effekter, är 2 250 kr. i månaden. För den pensionär som lever på marginalen, runt socialbidragsnormen, har varje extra hundralapp betydelse. Att pensionen står i en direkt relation till tidigare inkomst innebär att den lågavlönade pensionären också varit lågavlönad under sin yrkesverksamma tid och därmed knappast haft någon möjlighet att samla på sig något i ladorna, vare sig kapital på någon bankbok eller några fasta egendomar. Detta faktum har givetvis också betydelse för hur man klarar att leva på pensionen. Det är kanske inte så svårt att leva på en knapp pension, om man har en bra bankbok att nalla av under tiden. Men för den som inte har det är förhållandet helt annorlunda.

Vpk anser att det nu är dags att höja grundpensionerna. Jag vill i detta sammanhang också aktualisera att vi från vpk:s sida anser att tiden är mogen att göra en större förändring i systemet. Vi tror att man bör slå ihop folkpensionen och pensionstillskotten till en grundpension. På så sätt blir systemet i första hand mycket lättare att överblicka för den enskilde, och man kommer också till rätta med en del av marginaleffekterna för de ATP-pensionärer som har låg ATP-poäng. Vi återkommer till detta vid ett senare tillfälle.

Herr talman! Jag yrkar bifall till reservationerna 3 och 9.

Anf. 59 DORIS HÅVIK (s):

Herr talman! Jag har en alldeles bestämd känsla av att jag måste återföra debatten till vad den egentligen handlar om. Det gäller att infria det löfte vi har givit pensionärerna att de skall få ersättning för devalveringseffekten. Vi tog det första steget vid en debatt den 9 april förra året, då man beslutade om en viss höjning.

Jag vill gå tillbaka till propositionen, som ligger till grund för utskottets betänkande 31, och vari föreslås att en extra höjning av basbeloppet med 600 kr. skall ske fr. o. m. den 1 januari 1989. Därigenom erhåller pensionärerna tillsammans med den under år 1987 genomförda extra höjningen av

basbeloppet med 400 kr. full kompensation för den uppoffring de gjorde i samband med devalveringen hösten 1982.

Vidare föreslås i propositionen att avgiften till försäkringen för tilläggspension skall tas ut med 11 % av avgiftsunderlaget för år 1989, dvs. en höjning med 0,4 %.

I samband med devalveringen av den svenska kronan hösten 1982 framhölls att en förutsättning för att devalveringen skulle få avsedd effekt var att inga grupper skulle få kompensation för de prisökningar som devalveringen ledde till. Fr. o. m. den 1 juli 1987 höjdes basbeloppet med 400 kr. som ett första steg till kompensation för devalveringseffekten. Nu återstår alltså 2,34 % för att pensionärerna skall få full kompensation. Det sker liksom förra året genom en extra höjning av basbeloppet. Genom ett sådant förfarande kommer kompensationen att ges till samma pensionärskategorier som fick avstå från höjningen 1984 och med ett belopp som motsvarar den då uteblivna höjningen av basbeloppet. De 2,34 % som återstår att kompensera för motsvarar i nuvarande penningvärde en höjning av basbeloppet med 600 kr.

Mot bakgrund av den positiva utvecklingen av den svenska ekonomin förordas i propositionen att den resterande delen av kompensationen kommer pensionärerna till godo fr. o. m. den 1 januari 1989. För de enskilda pensionärerna innebär basbeloppshöjningen en extra höjning av pensionen med 864 kr. per år för en pensionär utan ATP. Förslaget innebär en årlig ökning av de allmänna pensionsutgifterna med tillsammans 2 650 milj. kr., varav 1 210 milj. kr. avser folkpension och 1 440 milj. kr. avser ATP.

Jag har lyssnat på debatten, och det har varit mycket intressant att ta del av de olika inläggen. Nils Carlshamre anser att det är riktigt att höja basbeloppet och att det bör ske från den 1 januari 1989. Däremot ställer Nils Carlshamre inte upp på finansieringen. Han menar att det har att göra med tillväxten och med en ökad åtstramning och säger att man inte skall späda på fonderna.

Med anledning av de utgifter och den belastning som den extra basbeloppshöjningen kommer att innebära för fonderna bör extra medel tillföras. Jag anser att regeringen i propositionen har gjort en god avvägning, och det anser också utskottsmajoriteten.

Det var intressant att konstatera att Daniel Tarschys är betydligt bättre på de områden som ligger inom ramen för det fackutskott där han är ordförande än han är i dagens debatt. Jag vet inte om folkpartiet försöker dölja att man förra året inte hade något förslag till höjning till folkpensionärerna över huvud taget. Man har det inte heller i år utan talar i stället om någonting helt annat. Förra året gällde det enbart eget rum. Nu är det utvecklat till att också gälla vård i allmänhet och en sjukvårdsutbyggnad när det gäller operationer där man säger att man vill kompensera dessa kostnader fullt ut. Men det är ju i stället pensionärerna som får vara med och betala för den utbyggnaden genom att de inte erhåller någon kompensation för devalveringseffekten som de har blivit lovade.

Detta är löften som Daniel Tarschys inte har något besvär med. Folkpartiet har sagt i den politiska debatten att folkpartiet inte har givit något löfte och därför inte heller har något löfte att infria. Jag menar att det är

Prot. 1987/88:133
3 juni 1988

Extra höjning av basbeloppet m. m.

betydelsefullt för pensionärerna att lyssna just på detta. Vi vill ha ett samhälle där de unga betalar för de gamla och de friska för de sjuka, men folkpartiet vill väl ha en ändrad tingens ordning.

Det har också diskuterats ATP-poäng och i olika anföranden också undantagandepensionärerna. Jag skall återkomma till detta.

Daniel Tarschys talade om vad som hände i ATP-debatten på 50-talet men glömde bort att tala om att folkpartiet då ville ha en 40-årig intjänandetid. Man ändrade sig i slutskedet och nu är tongångarna litet annorlunda, när vi diskuterar intjänandetid och bästa år.

Jag skulle vilja veta om Daniel Tarschys anser att en borgerlig regering kan säga: Vi beslutade i riksdagen i juni 1988 att pensionärerna skulle få den sista biten av kompensationen för devalveringseffekten, men det är inte vårt bord längre. Vi har inte givit något löfte och har inget löfte att infria. Det är betydelsefullt för pensionärerna att få veta Daniel Tarschys och folkpartiets inställning till den frågan.

Förra året hade alla partier olika förslag, men när jag hörde på Karin Israelssons inlägg konstaterade jag att i varje fall vpk och centern kommit fram till procentsatser som både vad gäller grundpension och pensionstillskott överensstämmer med varandra. Samtidigt framhårdar ni med att säga att ni talar för de sämst ställda pensionärerna. Era företrädare i pensionsberedningen borde ha tagit er ur den villfarelsen. Det är inte de sämst ställda pensionärerna. Grundpension, pensionstillskott och lägsta kommunala bostadstillägg motsvarar ungefär 90 % av en industriarbetarpension i dag.

De allra sämst ställda pensionärerna finns det däremot inte en rad om i motionerna. Det är de som har strax över ett halvt basbelopp i ATP-pension och strax över vad ett pensionstillägg ger. Dessa pensionärer kan få sitt kommunala bostadstillägg sänkt och de kan också råka ut för skatteeffekter. Den biten utreds nu i pensionsberedningen, därför att vi är helt klara över att dessa är de sämst ställda pensionärerna.

Ni ville inte lagstadga om det kommunala bostadstillägget förra året, Karin Israelsson. Det nämndes heller ingenting om det i debatten i dag. Men de sämst ställda pensionärerna fick genom de nya reglerna beträffande det kommunala bostadstillägget avsevärda höjningar i de kommuner där det var ett mycket lågt kommunalt bostadstillägg. Man behövde inte ha mer än 850–900 kr. för att få statsbidrag. Nu höjdes ju beloppet högst väsentligt. Ingenting hindrar en kommun att höja utöver det fastställda beloppet, om man vill hjälpa de sämst ställda pensionärerna. Men ett sådant handlingssätt ser man sällan prov på. Om ni nu tycker att det är svårt att höja basbeloppet, skulle det kunna göras en kraftansträngning i kommunerna för att få en förbättring den vägen. Pensionsberedningen har konstaterat att just det kommunala bostadstillägget är helt avgörande för den enskilde pensionärens ekonomi och möjligheter.

När det gäller undantagandepensionärerna skall vi kanske erinra om vad riksdagen har beslutat och vad riksdagen har beställt. Vi har beställt att man skall göra en kartläggning av dels hur många personer det är fråga om, dels personernas ekonomiska situation. Samtliga politiska partier som är företrädare här ingår i den parlamentariska utredningen. Vi hade ett sammanträde i går och fick då den första kartläggningen. Alla tyckte att den inte var till

fyllest för att man skulle kunna gå till beslut på den punkten. Det ansågs att man borde fördjupa studien beträffande just den ekonomiska situationen.

Kanske jag får gå tillbaka i tiden och erinra om hur diskussionen gick när det var fråga om huruvida man skulle gå in i ATP-systemet eller om man skulle välja att stå utanför. Man fick då goda råd av sina politiska partier. Råden var de här: Satsa inte dina pengar på en socialistisk pension, plöj ned dem i ditt företag eller köp dig en pensionsförsäkring. Du som är ung har inte något behov av att få pengar när du blir gammal. Det är ju när du är ung som du vill ha pengarna. – Detta illustrerades med en gammal mormor som satt i gungstol och med en ung kvinna med ett barn i var hand. Det är klart att det där var bestickande. Man ville väl ha pengarna medan man var ung, för när man var gammal skulle man tydligen klara sig ändå.

När det funnits fem möjligheter att gå in i systemet utan att man kanske gjort det, tycker jag att Karin Söder har all heder av att hon lade fram ett förslag med förbud att ställa sig utanför ATP. Nu är man alltså skyldig att vara med i ATP, även om man är egen företagare. Det är alldeles förträffligt, men Karin Söder glömde bara att lägga fram förslaget att alla som varit undantagna bör komma med i systemet. Förslaget hade passat utmärkt att vara med i det sammanhanget. Där hörde det hemma.

Nu arbetar, som sagt, pensionsberedningen vidare. Kartläggningen skall presenteras i beredningen, och ingen hade alltså något att invända i går.

Karin Israelsson sade att vi manipulerar med basbeloppet på ett för oss främmande sätt. Hon menade naturligtvis att det var på ett för centern främmande sätt. Centern var ju inte ensam. Alla de tre borgerliga partierna i den borgerliga regeringen startade ju manipulationen med basbeloppet. Man skulle ha vad man kallade ett rensat konsumentprisindex. Med "rensat" menade man att man skulle ta bort bl. a. kostnader för oljeprishöjningen och punktskatterna. Detta innebar en stadig glidning som inte var bra. På sikt skulle ATP-pensionen urgröpas. Detta var en för oss främmande metod, så den manipulationen rättades till när socialdemokraterna kom tillbaka i regeringsställning. Vi har försökt att återställa det basbelopp som vi började med. Enligt vår åsikt är detta basbelopp väl värt att slå vakt om. Det är också viktigt att vi, när pensionärerna icke har fått de basbeloppshöjningar som de skulle ha, ser till att vi infriar vallöftena fullt ut. Men jag är ännu orolig med tanke på Daniel Tarschys åsikt att man inte behöver hålla löftena, eftersom det inte var egna löften.

Herr talman! Jag yrkar på alla punkter bifall till hemställan i betänkandet 31 och avslag på reservationerna.

Anf. 60 DANIEL TARSCHYS (fp) replik:

Herr talman! Här talas mycket om löften. Får jag börja med att ställa en fråga till Doris Håvik om det löfte som ni socialdemokrater har givit till skattebetalarna. Ingvar Carlsson började mycket tidigt under den här valperioden med att förklara att målet var att pressa ned skattetrycket, som då var 51,5 %. I dag är skattetrycket 55 %. Det har ökat inte minst till följd av de förslag som Doris Håvik har lagt fram här i kammaren eller som har haft anknytning till socialförsäkringsutskottet. Nu föreslås en ytterligare skattes-
kärpning med 0,4 %. Jag skulle vilja fråga Doris Håvik: När avser ni

socialdemokrater att börja infria löftet till skattebetalarna?

Sedan var Doris Håvik orolig för att vi inte skulle respektera riksdagens beslut. Självfallet kommer vi att respektera riksdagens beslut. Om riksdagen i dag beslutar att höja basbeloppet mer än vi föreslår, kommer vi att respektera detta. Men vi tar oss friheten att innan beslutet har fattats framföra vår egen ståndpunkt. Denna är att man inte bör genomföra förmånsökningar som inte kan finansieras, och vi bör inte öka skattetrycket i Sverige.

Jag försökte sätta in det hela i ett samhällsekonomiskt sammanhang. Bakgrunden till både den förändring som den borgerliga regeringen gjorde och till devalveringen är ju att den svenska ekonomin har drabbats av starka prishöjningar utifrån, prishöjningar som vi inte som nation kan kompensera oss för. Om vi sätter i gång och börjar kompensera oss inbördes vid utifrån kommande prishöjningar, uppstår en karusell av tvivelaktigt slag, vilket skulle ytterligare försvaga den svenska ekonomin. I mitt anförande har jag påvisat att pensionärerna inte har haft en oförmånlig inkomstutveckling, varken under den borgerliga perioden eller under den socialdemokratiska perioden. Då återstår frågan: Vad är det man vill kompensera pensionärerna för?

Anf. 61 KARIN ISRAELSSON (c) replik:

Herr talman! Doris Håvik gav mig inget svar på min fråga. Jag frågade varför man tar ut mera i ATP-avgifter än vad som är motiverat för att finansiera den reform som man nu ämnar genomföra. Vidare frågade jag hur man kan tycka att ekonomin är så pass god att man kan höja avgifter för arbetstagare och arbetsgivare. Det tyder på att det inte riktigt går ihop ekonomiskt. Man tror alltså inte att AP-fonderna kommer att få de inkomster som krävs för reformens genomförande. Det handlar kanske mest om att det är valår i år.

Vi strider om vilka de sämst ställda pensionärerna är, men här rör det sig om rätt stora grupper inom pensionärskollektivet. Att de som har en låg ATP har det ännu sämre än de som inte har någon ATP är ju en felaktighet i ATP-systemet, som Doris Håvik pekade på. Det finns alltså svagheter i systemet.

Centern anser att det kommunala bostadstillägget är en kommunal angelägenhet. På kommunal nivå kan man bäst avgöra vilket behov det finns att stärka pensionärernas ekonomi. Förhållandena varierar också mycket i olika delar av landet. Faktum är också att pensionärer med bara folkpension och pensionstillskott i vissa fall har det mycket bekymmersamt. KBT utgår kanske inte, t. ex. på grund av att pensionären är ägare till fastighet.

Det är bra att vi från centerns sida äntligen har fått gehör från de andra partierna för förslaget att se över hur undantagandepensionärerna verkligen har det. Jag tror nog att den syn som vi har haft på problemen kommer att bekräftas vid den kartläggningen, nämligen att undantagandepensionärerna är en stor grupp av företagare under mycket små omständigheter som inte såg någon möjlighet att klara det avgiftsuttag som det innebar att gå med i ATP-systemet.

Sedan vet alla hur svårt det är med den information som går ut om

socialförsäkringssystem och pensionssystem. Det har inte varit så lätt alla gånger för undantagandepensionärerna att gå med i systemet, även om det funnits möjlighet att göra det under årens lopp. Och pensionstillskotten var inte aktuella när de begärde undantagande.

Slutligen vill jag fråga Doris Håvik varför ATP-avgiften höjs på det sätt som sker. Det ger också effekter som kanske är mycket negativa.

Prot. 1987/88:133
3 juni 1988

*Extra höjning av bas-
beloppet m. m.*

Anf. 62 MARGÓ INGVARSSON (vpk) replik:

Herr talman! Jag är övertygad om att Doris Håvik är medveten om att det förslag som regeringen har lagt fram om höjning av basbeloppet är ett orättvist förslag. Det har en fördelningspolitisk profil som strider mot den fördelningspolitik som man har bedrivit tidigare inom arbetarrörelsen.

Jag är också övertygad om, herr talman, att Doris Håvik som gammal socialdemokrat tycker att det här är besvärande. Därför försöker hon föra ett resonemang om vilka pensionärer som *egentligen* är de sämst ställda. Hon vill då hävda att centerpartiet och vpk för fram dem som inte har någon ATP alls och att de som har en ytterst liten ATP nog egentligen har det sämre ändå.

Vilka grupper som är de sämst ställda tror jag att vi kan bli överens om. Om vi nu stannar vid att det är de som har bara en halv ATP-poäng, måste jag säga att det är märkligt att socialdemokraterna inte har lagt fram ett förslag som skulle gynna den gruppen. Tittar man på det socialdemokratiska förslaget, kan man ju tro att det är de pensionärer som har den allra högsta ATP-poängen som har det allra sämst i pensionärskollektivet, eftersom det är de pensionärerna som får allra mest enligt det socialdemokratiska förslaget.

Vpk har lagt fram ett annat förslag, där alla pensionärer får lika mycket pengar, och i realiteten ger det mest till de lågavlönade.

Anf. 63 DORIS HÅVIK (s) replik:

Herr talman! Till Daniel Tarschys, som inledde sitt anförande med att tala om skatteeffekterna och skatteökningen som skett under socialdemokraternas regeringstid och fortsatte med det i sin replik, vill jag säga att den debatten är utomordentligt lämplig att ta upp nästa torsdag, när hela finanspolitiken skall diskuteras. Det är där den debatten egentligen hör hemma.

För Karin Israelsson vill jag peka på att det är för att se på effekterna för undantagandepensionärerna som pensionsberedningen har fått i uppdrag att göra en kartläggning. Den uppgiften har vi också, vill jag säga till Margó Ingvarsson, beroende på en motion som Margó Ingvarsson har väckt. Vi skall göra en kartläggning och även se till de ekonomiska effekterna.

Karin Israelsson påstår att vi tar ut mer pengar än vad som egentligen behövs. Åtagandet att betala ut resten av kompensationen för devalverings-effekten kostar pengar, och vi har en vana inom socialdemokratin att inte lättsinnigt skapa underskott utan se till att vi finansierar vad vi skall betala ut. Det belopp som tas ut anser vi vara väl avvägt med tanke på de åtaganden vi har gjort genom löftet till pensionärerna.

Vilka är de sämst ställda pensionärerna? Det har pensionsberedningen enligt sina direktiv att titta på. Vi skall undersöka vad som kan ha hänt under

resans gång från 1963, när de första ATP-pensionerna betalades ut med två tjugondedelar, fram till nästa år när pension betalas ut med 30 trettiondedelar till personer som är födda 1924, vilka är de första som kunnat tjäna in 30 år.

Vad som har hänt under hela detta utbyggnadsskede är ju oerhört viktigt att titta på för att kunna klarlägga om det behövs någon regeländring, om pensionerna skall vara relaterade till löner eller till konsumentprisindex, om vi skall ha en beräkning som kanske är en mix av både-och.

Det är oerhört viktigt att vi gemensamt i den parlamentariska utredningen analyserar och tar ställning till hur vi vill se ett tryggt och bra pensionssystem i vårt land. Enligt vad jag kan bedöma i fråga om dem som ingår i beredningen är alla besjälade av tanken att genomföra utredningsarbetet i enlighet med direktiven och lägga fram förslag som så småningom kommer på riksdagens bord.

Anf. 64 DANIEL TARSCHYS (fp) replik:

Herr talman! Doris Håvik har ett förfinat sinne för vad som passar sig att ta upp i den här debatten. Hon uppträder som debattpolis och läxar upp mig för att jag tar upp frågor som inte hör hit.

Jag sade att vi i folkpartiet tycker att det är viktigare att nu satsa på vården än på höjda pensioner, utöver de höjningar som kommer när basbeloppet justeras upp vid årsskiftet. Doris Håvik anser att den debatten hör hemma i ett annat sammanhang. Nej, det kan den väl inte göra. Om vi menar att det är viktigare för de äldre i Sverige att vi tar itu med de oerhörda brister som finns i vården än att nu göra en extra basbeloppshöjning, då måste det väl vara tillåtligt att diskutera den saken när vi nu skall ta ställning till det förslag regeringen har lagt fram.

Sedan säger hon att jag inte skall tala om skatter nu, utan det kan jag göra i skattedebatten nästa vecka. Låt mig då påminna Doris Håvik om att förslag om skattehöjning med 0,4 % läggs fram i just det betänkande som vi nu diskuterar, ett betänkande signerat Doris Håvik. När annars skall det vara tillåtet att diskutera denna skattehöjning om inte i dag?

Jag ställde frågan till Doris Håvik och har inte fått något svar: När skall ni socialdemokrater börja uppfylla löftet till skattebetalarna att inte skärpa skattetrycket? Här tas nu ett steg mot ett högre skattetryck. Jag ställer frågan till det utskott som föreslår denna skatteskärpning: Är det genom skatteskärpningar som vi skall nå ett lägre skattetryck? Eller hur har ni annars tänkt er att nå till det målet?

Anf. 65 KARIN ISRAELSSON (c) replik:

Herr talman! Doris Håvik säger att socialdemokraterna finansierar det som skall genomföras, och det är alldeles riktigt. Man överfinansierar t. o. m. den här reformen. Man gör det på det sättet att man ökar skatten och ökar ATP-avgiften. Men man fördelar inte det som tas ut av andra grupper i samhället, grupper som kanske nog så väl hade behövt pengarna, på ett bra sätt, utan man ger till dem som har det bäst ställt.

Det är den fördelningen som vi i centerpartiet inte kan ställa upp på. Vi vill att de sämst ställda pensionärerna, även de med låg ATP, skall få förbättrade

förhållanden och en bättre ekonomi. Det är de som behöver extra pengar, inte de som har den högsta ATP-pensionen.

Prot. 1987/88:133
3 juni 1988

Extra höjning av basbeloppet m. m.

Anf. 66 DORIS HÅVIK (s) replik:

Herr talman! Hela den diskussion som här förs av Daniel Tarschys, företrädare för folkpartiet, är ett sätt att dölja att man över huvud taget inte vill ge pensionärerna någonting. När man inte vill ge dem något påslag på pensionen – inte ta det sista steget i kompensationen för devalveringseffekten – talar man om att pengarna i stället skall gå till vård och andra saker som folkpartiet hellre vill satsa på.

Jag tycker att pensionärerna skall notera att folkpartiets politik är att inte uppfylla löftet om kompensation för det pensionärerna avstod ifrån när de inte fick någon höjning av basbeloppet 1984. Folkpartiet vill att pensionärerna skall säga: Ja, men då så. Vi får inte de pengarna, men kan de i stället komma till nytta i vården, får vi väl avstå och acceptera att löftet inte uppfylls. Den typen av politik kan vi absolut inte föra, Daniel Tarschys.

Om vi skall diskutera skattefrågorna genomgripande, i ett stort sammanhang, både skatterna och vad vi får för dem, så hör det hemma i debatten om finanspolitiken i nästa vecka. Där hoppas jag att Daniel Tarschys kommer att delta.

Karin Israelsson talar fortfarande om en överkompensation. Även om man avslagit metoden tycker man att det behövs pengar, men det får inte överkompenseras.

Det behövs också pengar till den andra biten, men det finns inga förslag, och jag har därför inte tagit upp saken i debatten tidigare. Jag har velat peka på att eftersom vi väljer olika metoder, så behöver jag inte ägna tiden åt detta i debatten.

Jag anser att propositionen är väl avvägd. Pensionärerna kan nu känna att sista steget tas den 1 januari 1989. Har de kunnat följa debatten borde de också börja känna oro för vissa uttalanden från talarstolen här i dag.

- Andre vice talmannen anmälde att Daniel Tarschys och Karin Israelsson anhållit att till protokollet få antecknat att de inte ägde rätt till ytterligare repliker.

Anf. 67 ALF SVENSSON (c):

Herr talman! Pensionärerna blev de stora förlorarna vid 1982 års stordevalvering genom att de inte kompenserades för de prisstegringar som följde. Pensionärernas representanter var beredda på att göra de uppoffringar som krävdes. Regeringen har nu föreslagit en basbeloppshöjning, som tillsammans med det tilläggsbelopp till basbeloppet som infördes den 1 juni 1987 sägs kompensera pensionärerna för deras uppoffringar.

Det kan förstås diskuteras. Pensionärerna har ju varje månad efter devalveringen fått en pension, som varit mindre än vad den skulle ha varit om devalveringen inte skett. Vad vi genom detta betänkande förmodligen kommer att besluta om, är att pensioner som utbetalas fr. o. m. den 1 januari 1989 kommer att ligga på samma nivå som de skulle ha legat på utan devalveringens effekter.

Kds anser att politisk heder och moral kräver att regeringens utfästelser till pensionärerna infrias. Även om det är det socialdemokratiska partiets representanter som utfärdat löftet, anser vi från kds att kraven från pensionärerna är rimliga och bör tillgodoses, dock inte på det sätt som regeringen och socialförsäkringsutskottet förordar, utan genom att folkpensionen höjs. Genom höjningen av folkpensionen får alla pensionärer lika mycket av denna höjning per månad oavsett om de har hög, låg eller ingen ATP alls.

Herr talman! Jag har svårt att värja mig från misstanken att socialdemokraterna kan ha någon liten valtaktisk tanke bakom sina dribblingar med pensionerna under senare år. Direkt efter valet 1982 och som en blick från klar himmel följde devalveringen. Regeringen gör sedan upp med pensionärernas företrädare om att de inte skall bråka. Man lovar vidare att pensionärerna skall kompenseras, men drar ut på tiden. Detta gör att man under valrörelsen 1985 kan locka med att en röst på socialdemokraterna innebär en röst för höjda pensioner. När man nu sent omsider presenterat sitt förslag för kompensation, lägger man det tidsmässigt så att ett val kommer emellan. Så har man återigen möjlighet att i valet 1988 locka väljare med pensionsfrågan.

År 1976 utgjorde folkpensionen 95 % av basbeloppet för ensamstående och för gifta 77,5 %. År 1984 höjdes pensionen till 96 % resp. 78,5 %. Till detta kommer pensionstillskottet som är 48 % av basbeloppet, lika för både gift och ogift.

Detta innebär att en ogift ålderspensionär med pensionstillskott har 1,44 gånger basbeloppet eller 37 152 kr. och ett gift pensionärspar 2,53 gånger basbeloppet eller 65 274 kr. Denna konstruktion innebär att om två ogifta pensionärer gifter sig får de tillsammans 9 030 kr. mindre varje år än om de flyttar ihop utan att gifta sig. Detta är ett typexempel på hur samhällets regelsystem ekonomiskt missgynnar äktenskapet. Den ekonomiska skillnaden har sin historiska förklaring.

Sedan kommunerna infört bostadsbidrag genom KBT föreligger inte längre skäl till denna stora skillnad när det gäller pensionsbelopp för gifta resp. ogifta. Därmed finns förutsättningar för att successivt minska skillnaden i folkpension mellan ogifta och gifta pensionärer. Kds har i en motion från allmänna motionstiden föreslagit att folkpensionen för ogifta pensionärer höjs från 96 % av basbeloppet till 97 % och för gifta pensionärer från 78 % av basbeloppet till 81 % av basbeloppet. Skillnaden i pension mellan ett gift par och ett sambopar minskar då i ett första steg med 774 kr. Inte ens med denna förbättring är förhållandena dock tillfredsställande, utan ytterligare åtgärder för att minska skillnaderna mellan de gifta och sammanboende pensionärerna måste vidtas.

Herr talman! En höjning av pensionstillskottet skulle vara en åtgärd riktad till de sämst ställda pensionärerna. Pensionstillskottet bör höjas från 48 % av basbeloppet till 50 %, samt för en förtidspensionär från 96 % till 100 % av basbeloppet.

I en till betänkandet fogad folkpartistisk reservation framgår det att man inte vill se "ytterligare höjningar av skattetrycket för att finansiera reformer". Vidare skriver man att "denna teknik för att höja pensionerna leder till

att de pensionärer som redan har högst inkomster får det största påslaget”.

Genom detta vill man ge intryck av ansvar och återhållsamhet i ekonomiskt kärva tider. Men det är väl ändå så att folkpartisterna får bestämma sig. Antingen är man mot nya reformer och då spelar tekniken ingen roll. Eller så anser man att den föreslagna tekniken är oacceptabel och då får man föreslå en annan teknik som man själv anser vara bättre. Från kristdemokratiskt håll anser vi att vi har funnit en bra väg att tillskjuta medel till ATP-systemet genom avskaffande av de kollektiva löntagarfonderna, och vi har också föreslagit ett annat, och som vi tycker, mer rättvist sätt för pensionshöjningen.

Herr talman! Jag vill med detta yrka bifall till reservationerna 2, 6 och 8.

Anf. 68 DANIEL TARSCHYS (fp):

Herr talman! Det är alldeles riktigt att socialdemokraterna genom detta beslut sent omsider infriar sitt för sex år sedan avgivna löfte till pensionärerna. Men man gör det genom att bryta sitt löfte till skattebetalarna.

Socialförsäkringsutskottets ordförande har här varit påfallande obenägen att tala om den del av det föreliggande betänkandet som innebär att skattetrycket i Sverige skruvas upp. Hon har hänvisat den debatten till ett annat tillfälle. Men det är nu riksdagen har att ta ställning till om skattetrycket i Sverige skall höjas eller inte. Vi föreslår att det inte skall höjas. Vi menar att socialdemokraterna, genom att här föreslå en skattehöjning, går ifrån både statsministerns och finansministerns klart uttalade ambition.

Anf. 69 DORIS HÅVIK (s):

Herr talman! Den bedömning som regeringen gjort när det gäller finansieringen av höjningen av basbeloppet ställer utskottets majoritet sig bakom.

Överläggningen i detta ärende var härmed avslutad.

Kammaren övergick till att fatta beslut i de förevarande ärendena.

Justitieutskottets betänkande 38

Mom. 1 (lagfäst krav på en allsidig sammansättning)

Utskottets hemställan bifölls med 183 röster mot 108 för reservation 1 av Karin Ahrlund m. fl. 1 ledamot avstod från att rösta.

Mom. 2 (mandatperiodens längd)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 2 av Björn Körlof m. fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 3–5

Utskottets hemställan bifölls.

Justitieutskottets betänkande 43

Mom. 2 (principer för kriminalvården)

Utskottets hemställan bifölls med 223 röster mot 68 för reservation 1 av Björn Körlof m. fl. 2 ledamöter avstod från att rösta.

Mom. 3 (särbehandling av vissa långtidsdömda)

Utskottets hemställan bifölls med 148 röster mot 141 för reservation 2 av Karin Ahrlund m. fl. 1 ledamot avstod från att rösta.

Mom. 6 (permissionsregler)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 3 av Björn Körlof m. fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 7 (pengar i anstalt)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 4 av Björn Körlof m. fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 8 (bevakning i anstalt)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 5 av Björn Körlof m. fl. – bifölls med acklamation.

Övriga moment

Utskottets hemställan bifölls.

Socialförsäkringsutskottets betänkande 27

Mom. 2 (internationellt samarbete i flyktingfrågor)

Först biträdades reservation 1 av Margareta Andrén och Kenth Skårvik med 45 röster mot 15 för reservation 2 av Margó Ingvardsson. 230 ledamöter avstod från att rösta.

Härefter bifölls utskottets hemställan med 235 röster mot 56 för reservation 1 av Margareta Andrén och Kenth Skårvik.

Mom. 3 (tillkännagivande om flyktingpolitiken)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 3 av Margó Ingvardsson – bifölls med acklamation.

Mom. 4 (översyn av utlänningslagen)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 4 av Margareta Andrén och Kenth Skårvik – bifölls med acklamation.

Mom. 7 (principen om första asylland)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 5 av Margareta Andrén och Kenth Skårvik – bifölls med acklamation.

Mom. 8 (asylsökande från Turkiet och kurdiska asylsökande)

Utskottets hemställan bifölls med 273 röster mot 15 för reservation 6 av Margó Ingvardsson. 1 ledamot avstod från att rösta.

Mom. 10 (viseringsregler)

Utskottets hemställan bifölls med 234 röster mot 55 för reservation 7 av Margareta Andrén m. fl.

Mom. 11 (visumtvång vid besök hos anhöriga)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 8 av Margó Ingvardsson – bifölls med acklamation.

Mom. 12 (behandlingen av förvarstagna)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 9 av Margareta Andrén och Kenth Skårvik – bifölls med acklamation.

Mom. 13 (barn i förvar)

Utskottets hemställan bifölls med 206 röster mot 84 för reservation 10 av Margareta Andrén m. fl. 1 ledamot avstod från att rösta.

Mom. 15 (rådrum vid verkställighet)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 11 av Margareta Andrén och Kenth Skårvik – bifölls med acklamation.

Mom. 16 (familjesplittring vid verkställighet)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 12 av Margareta Andrén m. fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 18 (flyktningbarns situation)

Utskottets hemställan bifölls med 243 röster mot 42 för reservation 13 av Margareta Andrén och Kenth Skårvik. 2 ledamöter avstod från att rösta.

Mom. 20 (åtgärder för att bestämma asylsökandes identitet)

Utskottets hemställan bifölls med 221 röster mot 65 för reservation 14 av Nils Carlshamre m. fl.

Mom. 21 (arbetstillstånd m. m. för asylsökande)

Utskottets hemställan – som ställdes mot dels reservation 15 av Nils Carlshamre m. fl., dels reservation 16 av Margareta Andrén och Kenth Skårvik, dels reservation 17 av Karin Israelsson och Rune Backlund – bifölls med acklamation.

Övriga moment

Utskottets hemställan bifölls.

Socialförsäkringsutskottets betänkande 31

Mom. 1 (extra höjning av basbeloppet)

Först biträdades reservation 2 av Karin Israelsson och Rune Backlund med 38 röster mot 14 för reservation 3 av Margó Ingvardsson. 239 ledamöter avstod från att rösta.

Härefter biträdades reservation 2 av Karin Israelsson och Rune Backlund med 49 röster mot 43 för reservation 1 av Margareta Andrén och Kenth Skårvik. 199 ledamöter avstod från att rösta.

Slutligen bifölls utskottets hemställan med 199 röster mot 50 för reservation 2 av Karin Israelsson och Rune Backlund. 43 ledamöter avstod från att rösta.

Mom. 3 (avgiftsuttag till ATP)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 4 av Nils Carlshamre m. fl. – bifölls med acklamation.

Övriga moment

Utskottets hemställan bifölls.

8 § Fortsattes behandlingen av arbetsmarknadsutskottets betänkande 1987/88:17.

Jämställdhetspolitiken (forts. från prot. 132)

Anf. 70 INGRID HEMMINGSSON (m) replik:

Herr talman! Under gårdagens debatt talade Gustav Persson länge och väl om nödvändigheten av att utjämna de ekonomiska resurserna mellan olika grupper, vilket skulle bidra till jämställdhet mellan män och kvinnor. Det synsättet vill jag protestera mot. Vad har den socialdemokratiska utjämningspolitiken egentligen medfört för kvinnorna? Vi har familjer där båda arbetar men där man trots detta inte kan leva på sin lön sedan man betalat skatten utan i stället måste bli beroende av bidrag. Vi anser det moderata förslaget om 15 000 kr. avdrag per barn för alla barn upp till 20 år så länge de går kvar i skolan vara mycket bättre.

Varför är då detta bättre? Jo, därför att familjen då själv kan påverka sin ekonomiska situation och inte blir beroende av politiska beslut och inte heller blir fånge i det politiska nätet. Vad vi vill är att familjen skall få fatta flera egna beslut i stället för att överlämna dem till politikerna. Det är det som är valfrihet, och det utgör också en grund för jämställdhet mellan män och kvinnor. Detta var jag inne på också i går.

Gustav Persson talade i går om vårdnadsbidraget. Såvitt jag förstår begriper Gustav Persson inte ett dugg av vad detta innebär, men det gör kanske inte så mycket, eftersom många av hans väljare har klart för sig att vårdnadsbidrag är rättvisare och ger flera valmöjligheter för familjen. Ända långt in i de socialdemokratiska leden uttrycker man sympati för vårt förslag.

Vad det handlar om är att de pengar som det gäller överförs från politikernas till familjernas sfär, så att de senare i större utsträckning kan fatta enskilda beslut. Vi kan då inte säga vilken typ av barnomsorg som familjen kommer att välja. I går sade Gustav Persson tvärsäkert att det behövs flera daghem. Det kan hända att så är förhållandet, men vi kan inte säga att det är så. Det är inte säkert. Det är inte heller säkert att det behöver byggas lika många kommunala daghem som i dag. Det är ju inte vare sig Gustav Persson eller jag som skall besluta om detta, utan familjerna själva. Vårdnadsbidraget ger en möjlighet att utöka rättvisan och gör att familjerna kan välja den typ av barnomsorg som de vill ha. Skillnaden mellan våra

ståndpunkter har just med valfriheten att göra.

Gustav Persson var i går inne på ett avskräckande exempel när det gäller en av våra reservationer. Det handlar om kvotering. Vi är emot kvotering.

Prot. 1987/88:133

3 juni 1988

Jämställdhetspolitiken

Anf. 71 CHARLOTTE BRANTING (fp) replik:

Herr talman! Först får jag be Gustav Persson att läsa på folkpartiets familjepolitik litet bättre. Vi har faktiskt inte föreslagit någon sänkning av föräldraförsäkringen, som Gustav Persson påstod i går. Vi har tvärtom i regeringsställning arbetat för och drivit igenom en förlängning och förstärkning av föräldraledigheten.

Jag skulle vilja be Gustav Persson att i sin sista replik i detta replikskifte svara på min fråga om det verkligen är vettigt att lägga ut 5 milj. kr. på att ta reda på något som man redan vet, nämligen att kvinnor arbetar betydligt oftare än män med obetalt arbete. Vore det inte rimligare, Gustav Persson, att samla dessa pengar och i stället satsa dem på att förbättra och förstärka jämställdheten?

Folkpartiet har föreslagit att man skall ge mer pengar till JämO:s verksamhet. Vi har vidare föreslagit att man skall ge mer pengar till utvecklingsfondernas verksamhet, så att de får möjlighet att stödja de kvinnor som arbetar med service- och hantverksyrken. Vi vill också ge mer pengar till åtgärder för att förändra mansrollen. Det kan väl inte vara så, Gustav Persson, att man ifrån socialdemokratisk sida är nöjd med att enbart 5,5 % av det sammantagna uttaget av föräldraledighet görs av män? Det måste här till betydligt större informationsinsatser för att fler män skall ta ut föräldraledighet och för att de män som gör det inte skall bli utsatta för trakasserier.

Folkpartiet har också föreslagit att man skall förbättra jämställdhetslagen. Gustav Persson sade i går att det inte är något problem. Jag vill nu fråga om jag kan tolka Gustav Perssons uttalande så att vi kan få en parlamentarisk utredning om en jämställdhetslag.

Jag har förstått att Gustav Persson inte har begripit hur viktigt det är för de många kvinnor, 1 miljon, som arbetar inom offentlig vård, omsorg och utbildning att man bryter de offentliga monopolen. Dessa kvinnor skulle därigenom få fler arbetsgivare att välja mellan. För alla kvinnor och män skulle det innebära att de får möjlighet att välja vård, omsorg och utbildning. Gustav Persson, våga släppa loss den kvinnliga skaparkraften. Våga tro på människors förmåga att välja. Socialdemokraterna behöver inte bestämma.

Anf. 72 GUSTAV PERSSON (s) replik:

Herr talman! Ingrid Hemmingsson, jag håller fortfarande fast vid att vårdnadsbidraget är en kvinnofälla. Bidraget utgör 41 kr. per dag. Det kan ingen vanlig människa leva på. Det vet vi. Jag tror att Ingrid Hemmingsson avslöjade sanningen när hon sade att det kanske betyder att vi inte behöver bygga så många daghem. Däri ligger nog kärnan när ni föreslår ett vårdnadsbidrag – att minska samhällets totala resurser på barnomsorgsområdet. Jag tror att det är det ni innerst inne vill.

Till Charlotte Branting vill jag säga det är möjligt att ni som ni påstår inte vill försämra föräldraförsäkringen. Om ni emellertid sänker sjukförsäkring-

en till 80 %, förmodar jag att föräldraförsäkringen också måste sänkas till samma nivå. Det har ni inte sagt något om. Såvitt jag förstår är dessa försäkringar kommuniserande kärn i detta avseende.

När det gäller de 5 milj. kr. som föreslås för tidsanvändningsstudier, tror jag att det är viktigt att ha sådana studier. Om man jämför med exempelvis Norge finner man att vi har mycket sämre tidsanvändningsstudier. Jämför man med övriga nordiska länder ligger vi också efter på detta område. Tidsanvändningsstudier är mycket viktiga och ligger helt i linje med den proposition som regeringen har lagt. Man skulle göra en analys och utifrån den bygga upp de mål och de medel med vilka man skall göra insatser.

Det kommer att bli en utredning om jämställdhetslagen. Det är regeringen som avgör hur den skall utformas. Om riksdagen har beställt en utredning, brukar regeringen svara för det.

Får jag slutligen säga att denna proposition innebär ett mycket brett anslag för att komma åt de stora gruppernas problem. Det är helt enkelt syftet med detta. Det handlar om en femårig handlingsplan. Den bygger på att man skall göra en analys. Man skall sätta upp mål och ange medel för detta. Det här gäller områdena arbetslivspolitik, arbetsmarknadspolitik, personalutbildning, regionalpolitik och näringspolitik. Det gäller också familjen, och det gäller kvinnornas inflytande.

Vad diskuterar då de två borgerliga partierna moderaterna och folkpartiet i detta sammanhang? Jo, de diskuterar mest privatisering av barnomsorg och privatisering av äldreomsorg. Hur många kvinnor tror ni kan starta eget företag i Sverige? Kommer en privat barnomsorg att lösa de stora problemen inom barnomsorgen? Kommer en privatisering att lösa de stora problemen inom äldreomsorgen under 1990-talet? Nej! Det är frågor rörande privatisering ni diskuterar när vi i stället vill diskutera den breda jämställdhetspolitiken. Det beklagar jag.

Tror ni att ni blir trovärdiga när det gäller jämställdhetspolitiken om ni för en sådan begränsad diskussion när vi för fram hela det breda perspektivet? Jag tror inte det. Ni har inte heller, det vill jag också påpeka, någon gemensam jämställdhetspolitik att komma med. Detta avslöjar väl dessutom ett bristande intresse för de stora arbetsmarknadspolitiska frågorna när det gäller jämställdhet.

Andre vice talmannen anmälde att Ingrid Hemmingsson och Charlotte Branting anhöllit att till protokollet få antecknat att de inte ägde rätt till ytterligare repliker.

Anf. 73 Arbetsmarknadsminister INGELA THALÉN:

Herr talman! Det har varit mycket intressant att lyssna till den inledande debatten, när vi nu för första gången diskuterar och debatterar en samlad handlingsplan för jämställdhetsarbetet. Det har också varit mycket intressant att känna av att det, trots skillnader i politisk uppfattning och trots skilda uppfattningar om hur man skall nå vissa mål, finns en samlad enighet om att det är väsentligt att arbeta långsiktigt och att det är väsentligt och riktigt att arbeta med just en femårig handlingsplan.

Detta femåriga perspektiv har valts just för att ge en större långsiktighet

och för att markera en höjd ambitionsnivå när det gäller målen för det fortsatta arbetet.

Strategin är att alla politikområden nu skall dra åt samma håll. Handlingsplanen har därför sin tonvikt på kvinnornas roll i ekonomin, jämställdhet mellan kvinnor och män på arbetsmarknaden, i utbildningen och i familjen samt kvinnors inflytande i samhället.

De mål som anges skall vara ledstjärnor för det fortsatta arbetet inom myndigheter och organisationer och på arbetsplatser. En rad åtgärder föreslås för att vi skall nå målen. På grund av kammarens arbetssituation skall inte heller jag ta upp tiden med att redogöra för de olika förslagen.

Både mål och åtgärder kan revideras och kompletteras under femårsperioden för att flytta fram positionerna.

Jämställdhet innebär delvis nya roller för både kvinnor och män. Kvinnor får möjlighet att utveckla omsorgsrollen till att också omfatta yrkesarbete och inflytande. Män får vidga den traditionella försörjarrollen till att innehålla mera av föräldraskap och omvårdnad.

Både kvinnor och män har allt att vinna på jämställdhet, att få utveckla flera roller jämsides och att få arbeta sida vid sida i livets olika skeden.

Arbetet för jämställdhet måste därför gå hand i hand med en politik för ökad jämlikhet. En ekonomisk politik som syftar till arbete åt alla och fortsatt utjämning av klasskillnader, är en avgörande förutsättning för jämställdhet mellan kvinnor och män. Jämställdhet skall gälla alla – inte bara några få.

I mycket av det politiska arbetet är det viktigt att ibland titta i backspegeln och att lära av historien. Bara för en generation sedan ansåg många att det var självklart att gifta kvinnor enbart skulle ägna sig åt hem och barn och att de skulle försörjas av sina män. Förändringen av denna utveckling har varit möjlig tack vare en målmedveten socialdemokratisk politik inom många olika områden. Vi har visat att reformismen fungerar. Det går att flytta fram positionerna ytterligare.

Herr talman! Den stora uppgiften nu är att bryta den könsuppdelade arbetsmarknaden. Det är av avgörande betydelse för jämställdhet både i arbetslivet och i familjen. För att arbetstagare skall kunna förena föräldraskap och förvärvsarbete krävs att arbetsorganisationen på alla arbetsplatser i betydligt bättre utsträckning anpassas just till detta.

Arbetet med att förbättra arbetsmiljön har stor betydelse för kvinnor. Det gäller för dem som arbetar inom vård- och serviceyrken. Men det gäller också för kvinnorna inom industrin, som ofta har monotona arbeten, vilka är psykiskt slitsamma och fysiskt ansträngande samt genom ensidigheten kan leda till belastningsskador.

På många kvinnodominerade arbetsplatser är deltider och tillfälliga anställningar alltför vanliga. Vi har en stor andel deltidsarbetslösa kvinnor.

Både offentliga och privata arbetsgivare bör ägna stor uppmärksamhet åt hur kvinnor skall kunna få fasta jobb och få arbeta den tid de önskar. Ofrivilliga deltider och långa serier av vikariat försvårar kvinnors möjligheter att försörja sig. Det motverkar dessutom strävandena att ge de anställda ett ökat inflytande i arbetet.

Kvinnor får inte ses som en reservarmé på arbetsmarknaden, utan skall ha samma rätt som männen till fasta jobb.

Att bryta de könsbundna utbildningsvalen är en viktig uppgift för skolan. Många olika vägar har prövats inom ramen för arbetsmarknadsdepartementets projektverksamhet, och de här erfarenheterna sprids över landet.

Jag förutsätter att denna fråga får en central roll i det arbete som skall ske inom utbildningsdepartementet, när nu en särskild ledningsgrupp tillsätts för jämställdhetsfrågor.

I dag utbildar sig flickor lika länge som pojkar. Så var inte fallet tidigare. De kvinnor som redan finns ute i arbetslivet måste därför särskilt uppmärksammas då det gäller fördelning av utbildning på arbetsplatserna. Annars riskerar kvinnorna att bli förlorare i den tekniska utvecklingen, när många typiska kvinnojobb förs bort eller utarmas.

För att nå jämställdhet i arbetslivet måste många olika saker genomföras jämsides. Arbetets organisation, förbättring av arbetsmiljön, arbetstider och inflytande hänger nära samman. Därför är fortfarande frågan om utveckling av de anställdas inflytande viktig. Demokratiseringen av arbetslivet har bara börjat. Även arbetsgivarna har allt att vinna på att bättre ta vara på de anställdas kunskaper och erfarenheter. Och det gäller både kvinnor och män.

Om jämställdhetsavtalen och jämställdhetsparagraferna i medbestämmandeavtalen efterlevdes skulle vi ha kommit mycket långt.

Tyvärr är kunskapen om innehållet i dessa viktiga avtal mycket begränsade. Men planen innehåller förslag om hur situationen skall förbättras.

Jämställdhetsarbetet skall också gå hand i hand med en politik som skapar bättre uppväxtvillkor för våra barn. Därför skall familjepolitiska reformer utformas så att barnen får en trygg omsorg medan föräldrarna arbetar och så att alla kvinnor och män kan få mer tid för barnen. Barnen måste få föräldrarnas tid.

Riksdagens beslut om en förskola för alla barn senast år 1991 är utomordentligt viktigt ur jämställdhetssynpunkt. Det är ytterst angeläget att alla kommuner tar sitt ansvar för att uppfylla detta mål.

En förlängning av föräldraförsäkringen med ersättning enligt sjukpenningnivån kan ge både kvinnor och män mer tid för barnen – genom en längre ledighet när barnen är små eller en förkortning av den dagliga arbetstiden. Männen skall stimuleras att ta en större del av föräldraledigheten.

En fortsatt utbyggnad och utveckling av den generella välfärdspolitiken – med utbildning, vård och omsorg för alla på lika villkor – är kompassriktningen för oss socialdemokrater.

Den gemensamma sektorn är en viktig förutsättning för att både kvinnor och män skall kunna delta i arbetslivet. Mångfald och flexibilitet skall utvecklas inom den offentliga sektorn, så att människors skiftande behov under olika skeden av livet kan tillgodoses.

Att trygga tillgången på välutbildad arbetskraft för välfärdssamhällets arbetsmarknad är därför en viktig uppgift för alla politiskt verksamma.

Kvinnor och män skall dela makt, inflytande och ansvar på samhällets alla områden.

Utredningen om kvinnorepresentation i statliga organ har i sitt betänkande Varannan Damernas visat att det tyvärr är långt dit. Här i riksdagen är var

tredje ledamot kvinna. I statliga styrelser och kommittéer har bara 16 % av uppdragen anförtratts kvinnor.

Handlingsplanens mål är att vi skall ha jämn könsfördelning inom en tioårsperiod. Projektverksamheten för att pröva nya metoder för att öka andelen kvinnor har redan startats, och förhoppningarna kring denna är mycket stora.

Jag har också inbjudit de politiska kvinnoorganisationerna till en tvärpolitisk kampanj för att öka andelen kvinnor i de många regionala myndighetsstyrelser som kommer att utses efter valet i höst.

Jag utgår från att partierna kommer att försöka höja ambitionsnivån när det gäller andelen kvinnor med uppdrag inom kommuner och landsting. De direkt folkvalda församlingarna har i dag cirka en tredjedel kvinnor. Men i styrelser och nämnder är könsfördelningen lika traditionell som på arbetsmarknaden. Det behövs fler kvinnor där man beslutar om planering av t. ex. bostäder och trafik och där man gör de övergripande ekonomiska prioriteringarna.

Herr talman! Jämställdhet kan *inte helt* genomföras genom lagstiftning. Många beslut skall fattas av enskilda människor – val av utbildning och yrke eller arbetsfördelning i hemmet.

Samhället kan genom olika reformer skapa förutsättningar för att kvinnor och män skall kunna leva jämställda. Genom opinionsbildning kan också samhället påverka attityder i riktning mot jämställdhet.

Det är ett gemensamt ansvar att se till att framtidens samhälle formas av både kvinnor och män!

Anf. 74 INGRID HEMMINGSSON (m) replik:

Herr talman! Jag måste säga att när jag lyssnar till Ingela Thalén konstaterar jag att jag kan hålla med om väldigt mycket av vad hon säger. Jag anser att hon höll ett väl avvägt anförande. Särskilt det sista hon sade tror jag att man skall trycka på ännu mer – att det här i stor utsträckning handlar om opinionsbildning och inte enbart om politiska beslut. Jag tyckte att det inte framkom i propositionen i så stor utsträckning som i det anförande arbetsmarknadsministern höll här i dag.

Det finns naturligtvis vissa grundläggande saker som jag inte kan hålla med om. Det gäller en fråga som Ingela Thalén särskilt ville framhålla och som Gustav Persson har understrukt tidigare. Man säger att det är den socialdemokratiska politiken som måste ligga till grund för jämställdheten. Jag har tidigare berört detta med de nya orättvisorna som uppstår på grund av den socialdemokratiska politiken. Det är inte min avsikt att upprepa vad jag sagt om dem som inte kan leva på sin lön etc. och vad det kan ställa till med för ensamstående kvinnor. Detta var jag inne på i går.

Vidare har jag synpunkter på detta med utbyggd föräldraförsäkring. Där har det ju inte kommit något förslag från regeringen – man har sagt att förslaget kommer, men inte när. Det har talats väldigt mycket om ekonomisk rättvisa här, men en utbyggd föräldraförsäkring ger inte full rättvisa för alla grupper. Stora grupper – t. ex. studerande, hemmafruar och de som inte har planerat intervallerna i barnafödandet – får 60 kr. om dagen, medan andra kan få över 400 kr. per dag. Detta är alltså inte rättvist, för det finns små

Prot. 1987/88:133
3 juni 1988

Jämställdhetspolitiken

möjligheter till variationer inom familjen. Jag vill ännu en gång påpeka att ett vårdnadsbidrag kompletterar den nuvarande föräldraförsäkringen på så sätt att det ger möjlighet till variation – familjerna själva kan få välja i större utsträckning.

Jag skulle vilja kommentera mycket av det arbetsmarknadsministern i övrigt sade. Men låt mig bara framhålla att just detta att den könsuppdelade arbetsmarknaden skall motverkas är vi helt överens om. Jag tror att opinionspåverkan i väldigt stor utsträckning skall ske i ungdomsskolan och i ungdomsgrupper.

Under detta anförande övertog förste vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Anf. 75 CHARLOTTE BRANTING (fp) replik:

Fru talman! Som jag sade redan i går i mitt anförande finns det mycket som vi är överens om beträffande det långsiktiga arbetet för jämställdhet. Jag kan konstatera detta också i dag, efter Ingela Thaléns anförande.

Men det finns frågor där vi tycker att propositionen är alltför vag. Därför vill jag ta tillfället i akt och fråga Ingela Thalén: Vad är det egentligen socialdemokraterna vill med utvärderingen av jämställdhetslagen? Socialdemokraterna ville ju egentligen inte ha någon jämställdhetslag. Därför kan vi från folkpartiets sida inte vara annat än litet skeptiska, när man nu inte ger några klara besked om att man vill ha en parlamentarisk utredning av jämställdhetslagen, så att de förslag som vi från folkpartiet har lagt fram beträffande en skärpning av lagen verkligen kommer med i utredningen. Det vore bra om vi kunde få ett besked från Ingela Thalén om att det blir en parlamentarisk utredning av jämställdhetslagen.

Jag skulle sedan vilja instämma i Ingrid Hemmingssons fråga om när det kommer förslag om förlängd föräldraledighet och hur socialdemokraterna kommer att betala den reformen.

Det var bra att Ingela Thalén tog upp kvinnorepresentationen och hur det ser ut i de statliga styrelserna och kommittéerna. Vi är överens om att situationen är bedrövlig. Men då tycker jag det är konstigt att man inte här har gått in för de tidsbestämda mål som man har angivit på andra håll i propositionen. Just beträffande regeringens egna organ – vid tillsättande av kommittéer och styrelser – borde man ha tidsbestämda mål. Det vore bra om vi kunde få klarhet i att man kanske tänker sig detta.

Ingela Thalén sade ingenting om en förändring av mansrollen, och det tycker jag är konstigt. Skall vi komma någonvärt i fråga om verklig, sann jämställdhet, då måste vi också få en förändring av mansrollen. Därför vill jag fråga Ingela Thalén vad regeringen har tänkt göra på detta område. Varför vill man inte göra en rejäl drive för att få män att ta ut mer av föräldraledigheten? Och nog vore det bra om man kunde syssla också med jämställdhets- och samlevnadsfrågor under värnpliktstiden. Tycker inte Ingela Thalén det?

Slutligen: Varför har inte Ingela Thalén föreslagit att riksdagen skall ställa sig bakom den målsättning om en ökad kvinnorepresentation som anges i propositionen? Riksdagen har nu bara att ta del av vad som anförts i

propositionen. Det borde väl ändå vara av värde om hela riksdagen ställde sig bakom de mål som propositionen ändå anger?

Prot. 1987/88:133
3 juni 1988

Jämställdhetspolitiken

Anf. 76 KERSTI JOHANSSON (c) replik:

Fru talman! Det var litet skillnad att lyssna till jämställdhetsministern, om man jämför med vad Gustav Persson sade i går. Men även jämställdhetsministern uppehöll sig mycket vid vikten av att utjämna skillnader mellan olika grupper, utjämna klasskillnader och bryta den könsuppdelade arbetsmarknaden. Vad vi i centern anser vara angeläget – det framhöll jag också i går – är att komma till rätta med arbetsmarknaden, som är så könsuppdelad och där löneskillnaderna är så stora mellan kvinnor och män. Arbetet inom vård- och servicesektorn, där kvinnor dominerar, värderas lägre än arbete med teknisk inriktning, där männen överväger i antal. Vi menar att det är angeläget att genomföra en arbetsvärdering av olika yrkessektorer och se på varför kvinnodominerade yrken värderas lägre.

Jag vill fråga: Skulle inte socialdemokraterna kunna ansluta sig till centerns förslag om en arbetsvärdering – om man nu verkligen vill komma till rätta med de sociala skillnader som finns?

Sedan några ord om familjepolitiken: Här har socialdemokratiska partiet och centerpartiet olika uppfattningar. Jag måste få upprepa det jag sade i går. I centern anser vi att det är angeläget att föräldrarna får ett ökat förtroende att själva avgöra vilken omsorg som passar barnen och familjen bäst. Det handlar om att få ökade möjligheter att avsätta mer tid för sina barn. Det tycker vi är ytterligt angeläget.

Det är mot den här bakgrunden som förslaget om vårdnadsbidrag skall ses. Vårdnadsbidraget skall utgå till dess att barnen är sju år. Vi menar att det handlar om en rättvisefråga och en jämställdhetsfråga. Får föräldrarna en del av statsbidraget direkt i handen, har de möjlighet att själva avgöra hur de vill använda vårdnadsbidraget och kan också använda det efter eget val.

Anf. 77 Arbetsmarknadsminister INGELA THALÉN:

Fru talman! Till Ingrid Hemmingsson vill jag säga att mina synpunkter om ansvaret naturligtvis också finns angivna i propositionen. Jag har inte lagt till eller dragit ifrån någonting, utan regeringens ståndpunkter och mina formuleringar är naturligtvis desamma som i förslaget.

Beträffande stora grupper som inte skulle få del av föräldraförsäkringen kan jag bara notera – vilket anges i redovisningen i propositionen – att 83 % förvärvsarbetar och att 2,1 miljoner kvinnor är ute i förvärvsarbete. Det handlar alltså inte om stora grupper. Men även om det hade varit stora grupper är det naturligtvis viktigt och riktigt att skillnaderna utjämnas. Det är också socialdemokraternas utgångspunkt – att inkomstskillnader skall utjämnas så att alla får en grundtrygghet också i sitt föräldraskap.

Charlotte Bränting säger att propositionen är vag beträffande utvärderingen av jämställdhetslagen och att det inte framgår vad socialdemokraterna avser med utvärderingen. Denna utvärdering grundas delvis på de krav som har kommit fram i olika sammanhang. Det gäller bl. a. frågor om sexuella trakasserier.

Jag kommer inte att föreslå någon parlamentarisk kommitté utan kommer

att tillsätta en utredare, och avsikten är att denna utredare skall göra en analys och genomgång så snabbt som möjligt. Utredaren kommer under arbetets gång att inhämta synpunkter, förslag, idéer och tankegångar från de olika berörda politiska partierna och från övriga. Därefter kommer det naturligtvis att i sedvanlig ordning bli en remissbehandling.

Jag måste sedan erkänna att jag inte riktigt förstod Charlotte Brantings resonemang om olika kommittéer och statliga organ. I propositionen står det i det här avseendet under rubriken Mål att kvinnorepresentationen i statliga organ bör öka till 30 % fram till år 1992 och till 40 % fram till år 1995, att slutmålet bör vara att statliga styrelser, kommittéer, råd och nämnder skall ha en jämn könsfördelning samt att detta mål bör kunna uppnås inom en tioårsperiod. Om jag har förstått Charlotte Branting rätt gäller detta den fråga hon tog upp.

Det är oerhört viktigt att arbetet för att förändra mansrollen, på samma sätt som när det gäller att öka kvinnoinflytandet, sker på en lång rad olika plan. Det finns flera olika sätt att arbeta på. Det är möjligt att det sätt som Charlotte Branting har anfört är ett av dessa sätt inom ramen för det generella jämställdhetsarbetet. Det är viktigt att männen stimuleras att söka sig till yrken inom vård och omsorg.

Det är vidare viktigt att det ges möjligheter för män, liksom för kvinnor, att välja yrken och utbildningar efter förmåga och intresse mera än efter det könsbundna mönstret. I de olika projektverksamheter som skall genomföras kommer även mansrollen att ingå. Redan nu arbetar gruppen för mansfrågor med denna typ av verksamhet.

Det har förts omfattande diskussioner om vårdnadsbidrag och föräldraförsäkring. Jag har i detta avseende inga andra synpunkter än dem som har framförts av Gustav Persson. Jag vill emellertid framhålla att socialdemokraterna i god tid före valet kommer att lägga fram sitt förslag när det gäller stödet till barnfamiljerna.

Anf. 78 CHARLOTTE BRANTING (fp) replik:

Fru talman! Jag kan bara med beklagande konstatera att vi inte heller i dag fick något besked vare sig om när socialdemokraterna tänker lägga fram förslaget om föräldraförsäkringen eller om hur det skall finansieras. Vi väntar med spänning på detta förslag och tycker att det nu faktiskt är hög tid, om vi skall kunna ta ställning till förslaget innan valrörelsen sätter i gång på allvar.

Jag vill också beklaga beskedet om att det inte blir någon parlamentarisk utredning om jämställdhetslagen. Jag tar emellertid fasta på Ingela Thaléns löfte om att våra synpunkter kommer att beaktas. Jag förutsätter att man verkligen noggrant går igenom och analyserar de tio olika förslag angående en skärpning av lagen som vi har i vår jämställdhetsmotion.

Det är naturligtvis bra att det finns en grupp som arbetar med frågan om mansrollen. Men det största problemet utgörs ju av att det är så få män som tar ut föräldraledighet. Vi i folkpartiet tycker därför att det verkligen vore angeläget att regeringen såg till att lägga mera pengar på en informationskampanj om föräldraförsäkringen. Detta är enligt vår mening viktigare än att ta reda på i vilken utsträckning som kvinnor sysslar med obetalt arbete. Vi vet

ju hur det förhåller sig med detta, Ingela Thalén. Det har gjorts utredningar inom DELFA och det finns rapporter från arbetstidsutredningen samt en undersökning av Rita Liljeström, som visar hur oerhört många fler kvinnor än män som är sysselsatta med obetalt arbete. Det är dags att nu använda de små resurser vi har till att verkligen främja jämställdheten i stället för att peka på bristerna. Dem känner vi redan till.

Prot. 1987/88:133

3 juni 1988

Jämställdhetspolitiken

Anf. 79 INGRID HEMMINGSSON (m) replik:

Fru talman! Ingela Thalén sade flera gånger att målsättningen var att utjämna skillnaderna mellan olika grupper. Men så sker faktiskt inte, och det är detta som vi vill rätta till med vårt förslag om vårdnadsbidrag.

De kvinnor som vill vara hemma med sina barn under en längre tid än vad socialdemokraterna har tänkt sig måste ju göra väldigt stora ekonomiska uppoffringar för att kunna detta. Man kan därför inte säga att man har utjämnat de ekonomiska förutsättningarna – tvärtom.

Detta är inte en fråga som man kan vifta bort med påståenden om 41 kr. om dagen etc., utan denna fråga är faktiskt mycket viktig. Många familjer runt om i landet skulle med tillfredsställelse hälsa ett vårdnadsbidrag och tycka att det var någonting mycket viktigt för dem. Varför skall man bara ge vissa kvinnor och familjer möjligheter att få mer tid för barnen? Varför inte ge alla denna möjlighet? Orättvisorna kvarstår alltså för de människor som vill kunna välja någonting annat än vad socialdemokraterna erbjuder.

I sitt första inlägg sade Ingela Thalén att hon ville motverka en könsuppdelad arbetsmarknad. Javisst. Men varför kan man inte, som vi har talat ganska mycket om i denna debatt, bredda arbetsmarknaden för de kvinnor som är anställda inom olika områden av den offentliga vården och som har väldigt många idéer? På det viset skulle man ju också komma till rätta med de svårigheter som i dag finns inom vården och som även är beskrivna i propositionen. Varför skall man inte kunna motverka könsuppdelningen på denna del av arbetsmarknaden?

Jag är helt övertygad om att just detta med att tillåta entreprenörer inom den offentliga vården skulle förändra villkoren i sådan grad att vi faktiskt fick fler män intresserade av att arbeta inom denna. Som det är i dag är könsfördelningen ganska ensidig – de flesta anställda är ju kvinnor.

Anf. 80 Arbetsmarknadsminister INGELA THALÉN:

Fru talman! Till Charlotte Branting vill jag säga att det av s. 58 i jämställdhetspropositionen framgår att jag har för avsikt att ta initiativ till information om föräldraledigheten för att förmå männen att i ökad utsträckning ta sitt ansvar.

Det är ju bra att Charlotte Branting känner till den s. k. tidsbudgetundersökningen och vet allt om fördelningen mellan kvinnor och män när det gäller förvärvsarbete och hemarbete etc. Det är emellertid inget tvivel om att de som arbetar med denna typ av frågor och som skall ge oss ett underlag för beslut ändå bedömer att verkligheten och verksamheten förändras så snabbt att vi behöver ha ett ordentligt och grundligt faktaunderlag.

Det föreligger en pilotstudie, en förundersökning. Denna studie föreslås att färdigställas, för att se till att vi får precis det faktamaterial som krävs.

Detta har också noggrant redovisats av Gustav Persson.

När det gäller att bredda arbetsmarknaden genom att privatisera offentlig vård och omsorg, även barnomsorg, vill jag till Ingrid Hemmingsson säga att jag inte kan förstå hur man skulle kunna trola fram alla dessa nya kvinnor och män till dessa områden bara för att verksamheten privatiserades. Det är inte där problemet ligger.

Jag kan inte heller förstå varför kommuner och landsting, för all del också regering och riksdag, skulle ha ett mindre ansvar för arbetsmiljö, goda arbetsvillkor, bra personalpolitik och god lönepolitik. Att allt detta som genom ett trollslag skulle förbättras för att verksamheten privatiseras kan jag alltså inte förstå. Om det vore så, skulle ju ingenting av den fackliga lönekamp som försiggår ute i det privata näringslivet behöva ske, för då vore ju denna del på arbetsmarknaden rena paradiset. Vi vet att det inte förhåller sig så.

Kommuner och landsting har ett ansvar för att förbättra verkligheten, arbetsmiljö och livsvillkor för människor. Detta ansvar skall vi inte smita undan genom att privatisera. Jag litar på att den offentlige arbetsgivaren tar sitt ansvar.

Ökad flexibilitet, bättre villkor, en trygg och stabil verksamhet inom den offentliga sektorn är en förutsättning för att alla vi kvinnor och alla män skall kunna kombinera föräldraansvar och förvärvsarbete och ges tid för sina barn. Allt detta hänger samman i en kedja. Man förbättrar inte situationen genom att privatisera barnomsorgen. Tvärtom, man försämrar kvinnornas förutsättningar.

Förste vice talmannen anmälde att Charlotte Branting anhållit att till protokollet få antecknat att hon inte ägde rätt till ytterligare replik.

Anf. 81 FÖRSTE VICE TALMANNEN:

Jag får meddela att anslag nu har satts upp om att detta sammanträde skall fortsätta efter kl. 19.00.

Anf. 82 ANN-CATHRINE HAGLUND (m):

Fru talman! Ingrid Hemmingsson har i sitt anförande väl beskrivit den moderata synen på jämställdheten och vilka åtgärder som är nödvändiga för att åstadkomma ökad jämställdhet. Jag instämmer i allt hon sagt.

Jag har begärt ordet för att ange vad vi i Moderata kvinnoförbundet anser vara det allra viktigaste för att stärka kvinnors ställning och som också Birgitta Rydler och jag har tagit upp i motion A805.

Jag måste tillstå att det var med en viss förväntan som Moderata kvinnoförbundet såg fram emot regeringens proposition om jämställdheten. Vi tänkte, att eftersom kvinnors arbete fortfarande är så lågt värderat, eftersom skillnaderna ännu är så stora mellan mäns och kvinnors villkor på arbetsmarknaden, eftersom det traditionella yrkesvalet fortsätter, eftersom kvinnorepresentationen ökar så långsamt och eftersom valfriheten för familjen är så bristfällig, så *kanske* man börjat inse vad som är viktigast för att bättra kvinnors ställning i vårt land.

Men nej! Vi blev besvikna. Regeringen förmådde inte bryta de ideologiska

låsningarna. Och egentligen hade vi inte väntat det heller. Vi har ju under våren fått bevis efter bevis på socialdemokraternas vaktslående om den socialdemokratiska modellen, en modell som – trots Sveriges världsrekord i skattetryck – leder till bristande valfrihet, köer i vården och orättvisor och som dessutom låser fast kvinnorna i monopolyrkena med låga löner, ofta hopplösa arbetstider, låg status och svårigheter att göra karriär.

Det är ju i praktiken näringsförbud där kvinnor arbetar – på områden där så många kvinnor är särskilt duktiga, har särskilt kunnande och kanske lång gedigen erfarenhet. Varför vill man bromsa kvinnors möjligheter?

Den viktigaste frågan för Sveriges kvinnor är att luckra upp de offentliga monopolen för att öka kvinnors möjligheter och därmed stärka kvinnors ställning på arbetsmarknaden och i samhället i övrigt. Den som har en stark ställning i arbetslivet och ordentligt inflytande över sitt arbete får lättare inflytande också på andra områden.

Det är därför som det viktigaste i betänkande 17 står i reservationerna 12, 15 och 16.

Av de kvinnor som förvärvsarbetar finns 56 % inom offentlig sektor, främst vård och omsorg. Av de landstingsanställda är mer än 80 % kvinnor.

Att välja arbetsgivare, arbetsmiljö eller inriktning är så gott som omöjligt för dessa kvinnor. Att starta eget medför nästan oöverkomliga svårigheter. Orsaken är att det i praktiken råder offentligt monopol inom sjukvården, äldreomsorgen och barnomsorgen.

Visserligen finns inte direkta förbud att starta och driva enskild verksamhet, men i praktiken gör regler, byråkrati, Dagmar, styrande kommunala och statliga bidrag liksom skattesystemet att det är så gott som omöjligt. Allt styr nämligen mot offentlig verksamhet. Den som driver enskild verksamhet kan knappast konkurrera, om man inte får anslutning till försäkringskassa eller likvärdiga bidrag.

Utskottet säger att statistiken visar att kvinnoföretagen är på stark frammarsch. Detta är självfallet mycket bra.

Men så säger utskottet att frågan om de offentliga monopolen och frågan om kvinnors företagande har helt olika dimensioner. De offentliga monopolen tycks inte ha spelat någon avgörande roll vad gäller framväxten av nya företag, drivna av kvinnor, säger utskottet.

Det är ett mycket märkligt uttalande. Det är självklart att många kvinnor vill starta företag. Därför är det nödvändigt att underlätta småföretagandet och därmed det kvinnliga företagandets villkor, så att de som vill starta ett företag kan göra det eller de som redan har gjort det kan utveckla sitt företag.

Men nyföretagandet måste också kunna ske inom områden där de flesta kvinnor är verksamma – sjukvård, äldreomsorg och barnomsorg – områden där det finns så många kunniga, erfarna och initiativrika kvinnor, så mycket kvinnokraft!

Att kvinnokraften vill blomma ut visar alla de enskilda initiativ som starka kvinnor tagit – trots allt motstånd i form av höga skatter, byråkrati och styrande regler. Men dessa kvinnor är starka, och de får oftast betala ett högt pris i form av mycket hårt arbete. Det behövs fler initiativ, och det behövs stimulans och inte motstånd.

Varför skall inte en förskollärare kunna starta eget och driva en förskola

eller daghem som ett eget företag? Eller kunna välja att arbeta i enskild barnomsorg?

Varför skall inte ett sjukvårdsbiträde kunna starta eget sjukhem eller enskild hemtjänst och driva verksamheten i egen regi? Eller kunna välja att arbeta i enskild regi?

Varför skall inte en sjuksköterska kunna starta och driva en vårdcentral? Eller en distriktssköterska kunna starta egen mottagning? Eller kunna välja att arbeta i enskild regi?

Varför kan inte kvinnorna i vården uppmuntras till att starta egen verksamhet? Varför sätter man upp hinder för kvinnors initiativ?

Om alternativen släpps loss, kan alla de kvinnor som i dag arbetar i offentlig verksamhet och som har idéer och kreativitet använda dem för att forma vård och omsorg efter eget huvud. Och vi behöver ju nya idéer och nya modeller i vårt land!

Tänk så många former av barnomsorg vi skulle få med ett vårdnadsbidrag, avdragsrätt för barntillsynskostnader och ett likvärdigt stöd till alla former av barnomsorg! Föräldrarna kan använda vårdnadsbidraget till den barnomsorgsform som de anser bäst. Vi skulle få många alternativ och en barnomsorg som mycket bättre passar barns och föräldrars behov.

Tänk så många som skulle forma vårdalternativ, om Dagmar togs bort och om vi fick en allmän, obligatorisk sjukvårdsförsäkring, som – precis som tandvårdsförsäkringen – kunde följa patienten till valfri vård!

Tänk så många som skulle starta enskild äldreomsorg, om omsorgspengen följde den äldre till valfri äldreomsorg! Men de enskilda vård-, äldreomsorgs- och barnomsorgsalternativen skulle också ge möjligheter för all personal att välja arbetsgivare. Varför skall sjukvårdspersonal endast ha landstinget som arbetsgivare? Varför skall förskollärare och hemvårdare endast ha kommunen som arbetsgivare?

Jag träffar under mina resor landet runt massor av kvinnor som arbetar i vård och omsorg av olika slag. Så gott som alltid säger de att de beslutande slår dövörat till för personalens synpunkter och påpekanden om vården, administrationen, organisationen. De känner att deras kunnande och deras vilja inte tas till vara.

Detta är djupt allvarligt. Den enorma kvinnokraften tas inte till vara. Den kan inte utvecklas. Det är inte att undra över att det är personalbrist i den offentliga vården.

Om alternativen stimuleras, om offentlig verksamhet får konkurrens med en växande enskild sektor, så får ju personalen en starkare ställning. Kommuner och landsting tvingas föra en bättre personalpolitik för att kunna behålla personalen. Vi kommer alltid att behöva vård och omsorg. Ges den i olika former, kan personalen välja var och hos vem de vill arbeta.

Många vill säkert arbeta i den offentliga sektorn. Andra vill ha en annan arbetsgivare och kanske en annan inriktning på arbetet. Det måste finnas en fri arbetsmarknad även inom vård och omsorg. Detta är i dag den viktigaste kvinnofrågan!

En större enskild sektor gör att en arbetssökande kan finna just de arbetsförhållanden och tider vederbörande vill ha. Små enskilda enheter kan tillgodose önskemål betydligt lättare än de jättestora enheter, storkoncerner

på tusentals anställda, som kommuner och landsting utgör.

Konkurrensen gör också kvaliteten bättre. Ett enskilt alternativ måste ju vara så bra att människor väljer det. Offentlig verksamhet måste vara så bra att personal och patienter vill vara kvar där. Personalen måste stärkas, man måste börja lyssna till personalen. Kvinnorna i vården skulle äntligen få verkligt inflytande över sitt arbete.

Fru talman! Ytterligare några ord om familjepolitiken:

Att föräldrar har valfrihet att välja livsform och barnomsorg är viktigt för kvinnors möjligheter. Det är ofta kvinnan i en familj som gör avkall på sin valfrihet när familjens valfrihet brister. Att skatterna sänks, att ett barnavdrag införs och att den s. k. fattigdomsfällan undanröjs är nödvändigt för valfriheten.

Det är också nödvändigt med barnomsorg – men den behöver inte se likadan ut för alla, och den behöver inte vara organiserad och skötas av den offentliga sektorn. Den kommunala barnomsorgen är nog bra, men den passar inte för alla. Avgörande är att föräldrarna finner just den barnomsorgsform som de anser bäst för barnet. Därför behövs många olika former. Vårdnadsbidraget öppnar för alternativ och flexibilitet. Det ger också rättvisa mellan olika val. Därför är vårdnadsbidraget så viktigt för jämställdheten.

Fru talman! Socialdemokratisk jämställdhetspolitik innebär fortsatt styrning och fortsatt fastlåsning av kvinnorna i monopolyrkna. Moderat jämställdhetspolitik däremot ger alternativ och mångfald. Den öppnar möjligheter för kvinnorna – möjligheter att starta eget och möjligheter att välja arbetsgivare.

Jag vill återigen ställa de frågor som jag i en interpellationsdebatt den 16 maj ställde till statsrådet Thalén. Jag fick då inga svar:

Varför skall det i praktiken vara näringsförbud där kvinnor arbetar, på områden där så många kvinnor är särskilt duktiga – ja, där kvinnor är bäst? Varför kan det t. ex. inte utgå likvärdiga bidrag när två forskollärare med lång erfarenhet startar eget daghem eller egen förskola?

Statsrådet vill inte låta kvinnor i vården starta eget eller välja arbetsgivare. Varför vill inte statsrådet att all den kvinnokraft som finns i vården och barnomsorgen skall komma till sin fulla rätt?

Jag yrkar självfallet bifall till samtliga moderata reservationer i betänkandet.

Anf. 83 GUNILLA ANDRÉ (c):

Fru talman! Det är djupt beklagligt att den socialdemokratiska regeringen misslyckats med att föra en offensiv jämställdhetspolitik. Vi kan konstatera att det gått bakåt med jämställdheten. När vi hade centerledda regeringar var det däremot full fart framåt. Vi fick jämställdhetslag och jämställdhetsombudsman. Vi hade en statlig jämställdhetskommitté som drev en mängd projekt, exempelvis på områdena arbetsliv, skola och idrott. Vi satte fart på kvinnoforskningen. Vi höll i gång debatten. Vi bildade opinion. Ute i landet inrättades jämställdhetskommittéer i kommuner och landsting. Kvinnorna började räta på ryggarna. Det hände saker och ting. Tidningarna skrev.

Så kom regeringsskiftet 1982. Knappt hade regeringen tillträtt förrän den statliga jämställdhetskommittén försvann. Arbetet skulle fortsätta i regeringskansliet, hette det. Det blev tyst. En utredning som gjorts inom regeringskansliet kom fram till att det enda organ som fick godkänt var JämO – jämställdhetsombudsmannen. Det är en ödets ironi att socialdemokraterna hårt motarbetade och även röstade mot inrättandet av JämO.

Visst har olika jämställdhetsministrar talat och skrivit mycket vackert om jämställdhet under de senaste åren. Så även Ingela Thalén, men det är till intet förpliktande önskelistor.

De småbelopp som anslagits till projektverksamhet för att öka kvinnorepresentationen har i vanlig socialdemokratisk ordning delats ut till organisationer som står socialdemokratien nära. Pengarna går till de försumliga och till de redan rika. Till kvinnoorganisationer som verkligen sliter med frågan fanns det däremot inga pengar.

Nog klingade det något falskt då jämställdhetsministern på Kvinnor kan-mässan i Jönköping som huvudbudskap basunerade ut att mer pengar till jämställdhetsarbetet skulle anslås.

Som Kersti Johansson tidigare framhållit har vi i centern gått på en annan linje när det gäller att fördela pengarna. Det är fel att premiera och ge pengar till organisationer som inte nominerar kvinnor. Ställ krav på dem, och låt det bli konsekvenser om de inte sköter sig! Ge i stället pengarna till kvinnoorganisationerna! Där gör de större nytta.

När Ingela Thalén, arbetsmarknads- och jämställdhetsminister, presenterade den proposition som vi nu behandlar framhölls att jämställdhetsmålet måste uppnås genom en aktiv fördelningspolitik. Det är en slutsats som jag till fullo delar. Flertalet kvinnor arbetar i låglöneyrken som t. ex. vård, service och kontor. När kvinnorna dessutom tar sitt föräldraansvar och därför förkortar sin arbetstid försämras inkomsterna ytterligare. Och det är förvärvsinkomsten som räknas. Vårt sociala trygghetsnät är dessutom konstruerat så att lönsen storlek avgör hur hög ersättningen blir vid sjukdom, arbetslöshet och föräldraledighet samt hur mycket vi får i pension. Till och med nämndemannaarvodet är numera beroende av lönen från yrkesarbetet. Detta är ett system som ofrånkomligen diskriminerar kvinnor. Vi kan konstatera att det inte är lönsamt att vara kvinna. Vad har då den socialdemokratiska regeringspolitiken gett för resultat från fördelningssynpunkt? Har de kvinnor som tillhör låginkomstgrupperna fått det bättre?

Konsumentverkets senaste beräkningar presenterades nu i vår. Av dessa framgår att det den senaste tioårsperioden skett en nedgång i privat ekonomi. Minskningen av hushållens tillgångar, sedan de nödvändigaste utgifterna är betalda, har i största utsträckning drabbat låglönegrupperna. Ett par med ett barn i femårsåldern har, om de tillhör låglönegrupperna, förlorat 600 kr. i månaden, medan samma hushållstyp i höglönegruppen bara förlorat 100 kr. i månaden. Med andra ord: klyftorna har vidgats.

De redan rika har kunnat öka förmögenheterna. Finansvalpar, fusionsmästare eller de som kan sälja bostäder i Stockholms innerstad tillhör vinnarna. Det är nästan uteslutande män som tagit hem vinsterna av regeringens ekonomiska politik. Visst kan det vara bra att det finns människor som tjänar pengar, men oftast är det någon annan som får betala.

Det är t. ex. snabbköpskassörskan från Fisksätra, kontorsassistenten från Ödeshög eller hemvårdsbiträdet från Sorsele, alltså kvinnor som har tunga och påfrestande jobb och som dessutom har omsorg om hem och barn. De får minsann vända på slantarna för att få dem att räcka till. Det finns också många kvinnor som inte kan få ett förvärvsarbete på hemorten.

Att många inte kan få pengarna att räcka till ser vi i statistiken över socialhjälpstagare. Trots goda tider ökar antalet personer som måste få ekonomisk hjälp. De behöver också hjälp längre perioder än tidigare, vilket är en ny alarmerande utveckling.

På detta sätt kan jag fortsätta och med exempel visa att den socialdemokratiska regeringens politik lett till att de rika har blivit rikare och de fattiga fattigare. Och det är i första hand kvinnorna som drabbas.

Jag vill gärna tro att Ingela Thalén menar allvar och verkligen vill få till stånd en aktiv fördelningspolitik. Men jag inser vilket gigantiskt arbete som krävs för att ändra nuvarande inriktning.

Förutom löneskillnader mellan kvinnor och män på arbetsmarknaden är skillnader i arbetstiden mest framträdande. Mestadels förvärvsarbetar kvinnor deltid, män heltid. Kvinnors genomsnittliga arbetstid i hemmet motsvarar heltid, mäns kort deltid. Många kvinnor har valt att förkorta sin arbetstid för att kunna kombinera yrkesarbete med ansvar för hem och barn. Deras genomsnittliga arbetstid i förvärvsarbete är i dag 30 timmar i veckan mot männens drygt 40 timmar.

För oss centerkvinnor är det en självklarhet att kvinnors arbetssituation måste finnas med i bilden då arbetstiden förkortas. Därför är vårt krav i första hand en förkortning av den dagliga arbetstiden. Härvidlag är vi för övrigt också ett enigt centerparti.

Inom socialdemokratin däremot finns de som mycket hårt kräver en sjätte semestervecka. De tunga ordförandena i fackföreningsrörelsen Stig Malm och Leif Blomberg har tagit till brösttoner för att få ytterligare en semestervecka och vill göra detta till en stor politisk valfråga.

Det skulle vara av intresse att höra vad jämställdhetsminister Ingela Thalén har för uppfattning om arbetstidsförkortning. Vad skall det stå i det socialdemokratiska valmanifestet? Skall herrarna i fackförbundstoppen med sina gammelmansögon eller det socialdemokratiska kvinnoförbundet, som åtminstone tidigare krävt förkortning av den dagliga arbetstiden, bestämma inriktningen?

Slutligen några kommentarer till det som Gustav Persson förde in i debatten i går.

Enligt den socialistiska doktrinen går klasskampen före könskampen. Jag måste säga att jag blev mycket förvånad över att den här doktrinen lever kvar hos dagens socialdemokrater. Jag undrar om jämställdhetsministern delar Gustav Perssons uppfattning härvidlag – enligt min uppfattning är detta nämligen en fundamental felsyn. Det är faktum att i varje yrkesgrupp, på varje arbetsplats är det kvinnorna som har de lägst betalda jobben, de mest rutinbetonade jobben osv.

Som vi ser det i centerpartiet är arbetet för bättre jämställdhet en av de viktigaste jämlikhetsfrågorna. Det finns alltså ingen motsättning härvidlag.

Med det anförda vill jag yrka bifall till centerreservationerna.

Anf. 84 MARGARETA WINBÉRG (s):

Fru talman! När det socialdemokratiska kvinnoförbundet år 1972 som den första politiska organisationen i Sverige krävde sex timmars arbetsdag, fick det kravet mycket stor uppslutning bland kvinnorna. Det var ganska naturligt, eftersom kravet var sprunget ur i första hand barnens och kvinnornas behov. Barn behöver sina föräldrar, och det var nästan uteslutande kvinnor som hade en nära relation till sina barn.

Kvinnorna, som i hög utsträckning kommit ut på arbetsmarknaden på 1960-talet, blev mycket snart klara över att kombinationen heltidsarbete och föräldraskap var omöjlig. Samtidigt var dess bättre medvetenheten och viljan att inte tvingas välja mellan dessa två ting uppenbar och därför tedde sig kravet på ett förändrat arbetsliv som alldeles nödvändigt.

Med detta exempel – som är ett i en lång rad – vill jag belysa den förankring som de förslag och åsikter som det socialdemokratiska kvinnoförbundet driver har bland kvinnor.

Grunden för jämställdhet är för oss att alla vuxna, kvinnor och män, är individer med rätt att bestämma över sina egna liv. Bara människor med egenvärde, som tillåts leva *sitt* liv, förblir i längden lyckliga människor.

Man kan också uttrycka saken som så, att den individuella friheten, att själv kunna ta ansvar och bestämma över sitt liv, är en förutsättning för jämställdhet. Har man den definitionen måste man också ställa följdfrågorna: Hur uppnår man detta mål? Hur utvecklas kvinnor till i grunden fria och självständiga människor?

Inom det socialdemokratiska kvinnoförbundet anser vi att den egna försörjningen är det som skapar frihet. Det är i grunden samma motiv som den tidiga arbetarrörelsen förde fram för att frigöra sig från förtryck och förnedring:

- * Att inte behöva "be om".
- * Att inte som vuxen vara ekonomiskt beroende av någon annan.
- * Att inte leva genom någon annan.

Kvinnohistorien är fylld av kvinnor som "bett om", varit beroende och levt genom sina män. Det är historia och skall just så förbli.

Därför är sysselsättningen en central fråga för oss inom det socialdemokratiska kvinnoförbundet. Rätten till arbete som man kan leva på står överst på den politiska dagordningen. På 1960- och 1970-talen ökade den kvinnliga förvärvsfrekvensen mycket markant. Det var bra. Smolk i bägaren var dock att kvinnorna kom in i lågavlönade jobb, och på grund av att förvärvsarbete och föräldraskap var oförenliga "valde" man deltid. Det medförde att målsättningen förvärvsarbete som grund för ekonomiskt oberoende inte kunde nås. Och fortfarande återstår mycket att göra innan vi kommit så långt. Fortfarande är inkomstskillnaderna stora och den tudelade arbetsmarknaden finns kvar. Jämställdhetspropositionens förslag är här viktiga steg på väg.

Jämställdhetens grund är alltså den egna försörjningen. Genom den når man också andra delar i jämställdhetsarbetet, nämligen lika möjligheter och

ansvar. Att delta i samhällsbygget är ett ansvar som kvinnor såväl som män måste åta sig. Där pekar representationsutredningen på stora brister, och målet är enligt vårt kvinnoförbund en jämn könsfördelning i de olika beslutande församlingarna. Även här kommer förvärvsarbetet in. Här kan vi nämligen tydligt se vilket värde ett förvärvsarbete har – utöver att ge en egen inkomst. På arbetet börjar man diskutera sina villkor. Kanske handlar det först om hur det är på jobbet. Man börjar ifrågasätta det som inte är riktigt bra och ställa krav på förändring. Samma tänkande utvidgar sig till andra delar av samhället, och så skapas ett intresse för samhällsbygget. Så har det varit i historien, så kommer det att vara framöver; människors ställning i samhället har varit och kommer att vara kopplad till deras ställning i produktionen.

Fru talman! En viktig förutsättning för kvinnors förvärvsarbete och jämställdhet är en utbyggd barnomsorg.

Men barnomsorgen har också ett egenvärde. Barnomsorg är inte enbart en tillsynsfråga. Tillsynen är ett motiv av tre. De övriga motiven är det sociala och det pedagogiska. Barn av i dag behöver fler relationer med vuxna och andra barn än dem som familjen kan erbjuda. Hela livet lever man i dag i olika kollektiv: i skolan, i arbetslivet, i familjen, i grupper på sin fritid. Ingen kan i dag leva ett ensamliv – därför det sociala motivet i barnomsorgen. Det pedagogiska består i att det vuxenliv barnen så småningom kommer ut till är så mycket mer komplicerat i dag än för bara 20 år sedan, att de små barnens pedagogiska fostran, som i huvudsak skall skötas av föräldrarna, behöver det komplement som en god barnomsorg utgör. Tyvärr är komplementet – bra barnomsorg – i dag så fördelat att det på sina håll förstärker skillnaderna mellan olika grupper och deras barn. SACO och TCO har varit duktiga att på ett tidigt skede inse nyttan av daghem. Nu är det andra gruppers tur. Därför är beslutet om en utbyggd barnomsorg för alla barn senast 1991 nödvändigt också av rättviseskäl och fördelningspolitiska skäl.

Fru talman! En fråga i jämställdhetsdebatten som vi inte kommit så långt med, och som vi kanske har diskuterat alltför litet, är männens förändrade roll. Jämställdhet handlar ju nämligen inte bara om att kvinnor skall ut i förvärvslivet, skall åta sig politiska uppdrag osv., utan också om att männen skall ta del i det hemarbete som kvinnor av tradition alltid svarat för.

Inom det socialdemokratiska kvinnoförbundet menar vi att föräldraförsäkringens utformning kan spela en avgörande roll för männens inställning till barn och hem. Det är oerhört viktigt att männen motiveras att ta ett större ansvar och att ta ut en större del av föräldraförsäkringen än vad som sker i dag. I en kommande utbyggnad är det vår önskan att tiden delas mellan kvinnor och män. En lagfäst kvotering skulle förutom det positiva i relationen pappa-barn innebära ett stöd för de många män som i dag mer eller mindre uttalat blir mobbade på sina arbetsplatser, när de vill ta ut sin rätt till tid med barnen.

Fru talman! Gårdagskvällens och dagens debatt om jämställdhet är intressant, även om den inte skiljer sig särskilt mycket från tidigare års debatter i detta sammanhang. De borgerliga partierna har två gemensamma grunder för sin jämställdhet. För det första vill man avskaffa de offentliga monopolen. För det andra gäller det deras gemensamma förslag till

vårdnadsbidrag. I övrigt är de lika splittrade som annars. Man kan konstatera att inget av de borgerligas förslag på något avgörande vis medverkar till jämställdhet för de stora grupperna.

Vi hörde i går av moderaternas företrädare t. ex. att individen inte har något värde för oss socialdemokrater. Så uttryckte sig nämligen Ingrid Hemmingsson. Ni pratar bara om grupper och ni ställer olika grupper mot varandra och vill ha en utjämning mellan dem, sade hon.

Jag vill då återkomma till en fråga som jag tidigare har ställt och som vi diskuterade i fjol: Hur är det med familjen? Är inte familjen en grupp? Den gruppen talar ni er ju varma för. Däremot talar ni sällan om *individen* i gruppen familjen. För oss socialdemokrater har varje individ, också i familjen, ett egenvärde. Därför stöttar vi kvinnor i familjen. Att ni för övrigt inte vill tala om grupper och gruppers olika relationer till varandra förstår jag, för det är ju genom att sluta sig samman som man vinner styrka. Det är en historisk erfarenhet som vi inom arbetarrörelsen har. Vi har också den historiska erfarenheten att vi på denna punkt alltid har blivit motarbetade. Moderaterna har ju alltid försökt att bekämpa oss i detta avseende.

Vidare sade Ingrid Hemmingsson att barnfamiljerna i dag inte har någon frihet i fråga om valet av barnomsorg. Men med tanke på de förslag som ni moderater har gemensamt med de andra borgerliga partierna och som, om de förverkligas, bl. a. skall finansieras genom sänkta statsbidrag och ökade avgifter måste jag fråga: Hur blir det då med valfriheten? Vem skall bygga och bekosta vad som behövs inom barnomsorgen i det läget? Skall familjerna själva göra det?

Helt klart är ändå att med den dränering av kommunernas ekonomi som ni i olika sammanhang föreslår skall genomföras klarar kommunerna inte att sköta den barnomsorg som föräldrarna i dag faktiskt efterfrågar.

Dessutom säger sig moderaterna värna om de familjer där en vill stanna hemma. Man kan då fråga sig hur dessa familjer skall klara sin ekonomi. Med 41 kr. per dag är det ganska svårt.

Sedan skulle jag vilja ta upp en annan fråga, som jag vet att moderaterna driver. Det gäller de övriga förmåner som familjerna i dag faktiskt har. Ni vill ju tillsammans med folkpartiet på sikt avskaffa bostadsbidraget. Men detta bidrag betyder väldigt mycket för just gruppen barnfamiljer. Och hur är det med barnbidraget? Ni har gått emot höjningen av barnbidraget och säger att ni på sikt vill avskaffa detta bidrag och ersätta det med någonting annat. Men barnbidraget är ju ett ovärderligt tillskott för barnfamiljerna och betalas ut lika för alla.

Ni vill minska kompensationen för föräldraledigheten till 80 %. Folkpartiet däremot vill höja barnbidraget, och det är vackert. Det skall man göra tillsammans med centern i en eventuell borgerlig regering. Man vill finansiera en höjning av barnbidraget genom att ta bort mjölksubventionerna. Men se det vill inte centern!

Jag måste säga att jag tycker synd om barnfamiljerna, speciellt i moderaternas Sverige. I dag är det så, att en enförsörjarfamilj med t. ex. fem barn kan få ett tillskott på 82 794 kr. per år i form av bostadsbidrag och barnbidrag. Men hur mycket får en fembarnsfamilj i moderaternas Sverige?

De borgerliga partierna tycks ha ett gemensamt, vid sidan av de två saker

som jag tidigare nämnde när det gäller jämställdheten. Man använder nämligen denna som ett vapen i sin privatiseringskampanj. Jämställdhet får vi om vi bara privatiserar riktigt ordentligt.

Fru talman! Kvinnors rätt när det gäller egen försörjning, en jämställd arbetsmarknad, en jämn fördelning av politiska uppdrag, en god barnomsorg för alla barn, en utbyggd föräldraförsäkring och kortare daglig arbetstid är enligt de socialdemokratiska kvinnoförbunden en absolut grund för jämställdhet.

Jag vill gärna avsluta med att säga några ord om det som jag inledningsvis talade om, nämligen arbetstiderna.

På 70-talet tvingades kvinnorna att välja – och de fick själva betala – mellan sextimmars- och fyrtimmarsdag. Det har kostat, och kommer att kosta, kvinnorna avancemangsmöjligheter, fortbildning, pengar och framtida pensionspoäng. Det är därför en generell arbetstidsförkortning är så viktig.

I dagarna har den framtida arbetstiden diskuterats, och vissa tidningar och debattörer anser att det nu är dags att skrota sextimmarsdagen. Det är klart att sextimmarsdagen i valet mellan ett friår mitt i livet, längre semester, lägre pensionsålder och flexibel arbetstid kanske förefaller oglamorös. Men vardagen är ju oftast oglamorös.

Inga Lantz påpekade mycket riktigt i går att det är vardagen vi lever i. Därför är det viktigast att vi kan förändra den. Alla som har – eller har haft – barn, heltidsarbete och kanske något intresse vid sidan om vet att umgänget med barnen, städning, mat och tvätt inte låter vänta på sig tills det där friåret infaller eller till pensionsåldern. Alla dessa saker, som är nödvändiga för att familjen skall fungera, finns där varje dag hela veckan, ja, varje månad hela året. Om man begriper det och om man i övrigt förstår något om grunden för jämställdhet, är man fortfarande beredd att kämpa för det som 1972 bara var en vision men som i dag är en nödvändighet för att jämställdheten skall bli verklighet. Det handlar alltså om en daglig arbetstidsförkortning, om sex timmars arbetsdag!

Anf. 85 ANN-CATHRINE HAGLUND (m) replik:

Fru talman! Margareta Winberg talade väl – men ack, vilket avslöjande anförande! Hur mycket hon än talade om rätten att bestämma och om valfriheten, var det ändå bara fråga om styrning och åter styrning.

Hur skall sex timmars arbetsdag för alla betalas? Vad händer med den som vill arbeta mer eller den som vill arbeta mindre? Vad händer med den som vill ha längre semester? Kom ihåg att människor under olika perioder i livet har olika behov!

Grunden för jämställdhet är rätten att bestämma över sitt liv, sade Margareta Winberg. Ja, men varför får inte familjemedlemmen valfrihet att bestämma över sitt liv, om rätten att välja livsform och rätten att välja den barnomsorg som familjen själv tycker är bäst? Varför skall vi politiker bestämma vilka barnomsorgsformer som skall finnas? Varför skall vi inte ge föräldrarna rätt att bestämma i dessa avseenden? Varför skall man inte kunna välja arbetsgivare? Varför skall en offentligt anställd kvinna inte kunna välja att arbeta hos en enskild arbetsgivare eller att starta eget och varför skall hon inte själv kunna välja inriktning? Varför arbetar ni inte för

näringsfrihet? Ni säger ju att grunden för jämställdhet är rätten att bestämma över sitt liv.

En egen försörjning skapar frihet och lika möjligheter, sade Margareta Winberg. Men så är det ju inte i verkligheten. Kvinnor har ju inte samma möjligheter som män att välja arbetsgivare. En utbyggd barnomsorg är en nödvändighet för barnen, sade Margareta Winberg. Ja, men barn är olika. Därför behövs det olika former av barnomsorg. Barnomsorgen är bra – det kan vi vara överens om –, men ändå måste vi inse att barn behöver olika former av barnomsorg. Det går alltså inte att ha bara en modell. Föräldrar vill, som sagt, ha olika former av barnomsorg. Varför skall vi inte då ge samma stöd till alla former av barnomsorg? Varför skall en familj, som har tur att få en kommunal dagisplats, få en subvention med i genomsnitt 60 000 kr. per år, medan andra som själva får ombesörja sin barnomsorg får 0 kr.? Vad är det för rättvisa?

Dessutom måste det väl plåga er socialdemokrater att ni i mycket hög grad gynnar höginkomsttagarna med er barnomsorgspolitik. Det är ju höginkomsttagarna, inte LO-kollektivet, som drar nytta av den kommunala barnomsorgen. Likadant förhåller det sig när det gäller föräldraförsäkringen, som också gynnar höginkomsttagarna. De som har de högsta inkomsterna får nämligen ut åtta gånger mer än en del får. Vad ger det här för bestämmanderätt och vad ger det här för jämställdhet och rättvisa för kvinnorna?

Margareta Winberg sade att de stora grupperna inte drar nytta av att monopolen på den offentliga sidan bryts. Jo, att kunna välja arbetsgivare är till fördel för de stora grupperna kvinnor. De 56 % av kvinnorna som nu arbetar i offentlig tjänst skulle då kunna välja arbetsgivare och få inflytande över sitt arbete.

Anf. 86 GUNILLA ANDRÉ (c) replik:

Fru talman! Margareta Winberg framhöll i vanlig socialdemokratisk ordning att vi inom de icke-socialistiska partierna inte är eniga och att det råder splittring. Det är riktigt; vi är tre partier, och vi har olika uppfattningar. Det framgår av reservationerna vilka uppfattningar vi har i denna fråga.

Jag kan ändå framhålla, som jag gjorde i mitt inlägg, att det under de centerledda regeringarnas tid genomfördes mycket för jämställdhetsarbetet. Åtgärderna genomfördes i enighet, många gånger med socialdemokraterna som motståndare, bl. a. jämställdhetslagen och jämställdhetsombudsmanen. Jag tycker nog att splittringen inom ett parti måste vara besvärligare än mellan tre olika partier.

När det gäller arbetstidsförkortningen förklarar Margareta Winberg att kvinnorna inom socialdemokratin – jag förmodar att det är samtliga kvinnor – fortfarande arbetar för en förkortning av den dagliga arbetstiden. Jag tycker att det är bra att ni gör det, men jag inser också att det är mycket besvärligt för er, eftersom ni har starka motståndare. Som jag nämnde, har både Metallarbetareförbundets ordförande och LO-chefen satt sin heder i pant på att det i det valmanifest som socialdemokraterna skall formulera skall finnas med en sjätte semestervecka.

I fråga om arbetsvärdering är vi överens om att kvinnorna tillhör

låg-lönegrupperna. Det är från många synpunkter viktigt att värderingen av kvinnornas arbete förändras. Vi har i vår motion och reservation sagt att tiden nu bör vara mogen för att lyfta fram denna fråga så till vida att parlamentarisk kommitté tillsätts för att ta reda på hur det ser ut med arbetsvärderingsfrågorna och hur förändringar kan göras så att det blir en bättre tingens ordning.

Här är socialdemokraterna mycket återhållsamma. De säger att det skall ankomma på arbetsmarknadens parter att ta initiativ i arbetsvärderingsfrågor. Men hur länge skall vi låta bara dem syssla med de frågorna, Margareta Winberg? Är det inte dags att också vi politiker diskuterar dem?

Anf. 87 CHARLOTTE BRANTING (fp) replik:

Fru talman! Margareta Winberg tycker synd om barnfamiljerna om Sverige skulle få en borgerlig regering. Jag tror inte att alla de barnfamiljer som har uttalat att de vill ha ett vårdnadsbidrag håller med Margareta Winberg. SIFO-undersökningar har visat att sju av tio vill ha ett vårdnadsbidrag liksom att majoriteten av socialdemokraternas väljare vill ha det.

Vi har i folkpartiet ställt oss bakom det gemensamma förslaget om ett vårdnadsbidrag på 15 000 kr. för varje barn mellan ett och sju år, därför att det ger en större valfrihet för barnfamiljerna och mer tid för barnen – något som barnfamiljerna behöver och vill ha. Det blir också ett mer rättvist system för dem som bor i glesbygd. Det finns en hel del andra argument för detta.

Margareta Winberg är bekymrad över att folkpartiet på sikt vill avveckla bostadssubventionerna och mjölksubventionerna. Men vi menar att det är bättre att subventionera barnfamiljerna direkt, med ett förstärkt barnbidrag. Därför har vi föreslagit att barnbidraget på sikt skall uppgå till 8 000 kr. och har i årets budget lagt fram förslag om ett förstärkt barnbidrag.

Margareta Winberg behöver inte vara bekymrad över vad väljarna tycker om det borgerliga familjepolitiska programmet. Hon bör vara mycket mer bekymrad över avsaknaden av ett socialdemokratiskt familjepolitiskt program – det väntar vi fortfarande på.

Anf. 88 MARGARETA WINBERG (s) replik:

Fru talman! Ann-Cathrine Haglund tar upp debatten om arbetstiderna och hävdar att man måste vara mer flexibel, att det är familjen som skall bestämma, osv. Jag vill då erinra om den debatt som vi hade i fjol, då moderaterna också talade om att vara flexibel, att familjen själv vet bäst när den vill jobba mycket och inte vill jobba alls, osv.

Det har gjorts undersökningar som visar hur det går till när familjen bestämmer och vem som bestämmer inom familjen. Inga Lantz refererade det i går. Enligt dessa ganska grundliga undersökningar är det först männens behov som tillgodoses i familjen – deras arbetstid är helig. Sedan kommer barnens behov och i sista hand kvinnornas behov. Om man vet att det är så blir man anhängare av en kanske litet mer militant hållning, där man säger att sex timmars arbetsdag för alla är bra för kvinnor, för män och för barn.

När det gäller möjligheterna att starta eget och att bryta monopolen vill jag fråga Ann-Cathrine Haglund: När har kvinnor som gått från offentlig till privat verksamhet fått det bättre? När har lokalvårdare t. ex. i Malmö som

tingats från det förhatliga offentliga monopolet till privata fastighetsbolag fått det bättre? Har de fått bättre betalt, bättre arbetstider eller bättre arbetsmiljö? Det vore intressant att få svar på dessa frågor.

Beträffande daghem och barnomsorg finns det i dag många olika alternativ. Det finns traditionella daghem, kooperativ, dagmammor och daghem med olika inriktningar som kan få stöd. Det är tydligt att en överväldigande majoritet av svenska folket vill ha det på detta vis. Enligt en undersökning som har gjorts är det bara 4 % som efterfrågar de alternativ som ni förespråkar.

Gunilla André sade att vi inte är eniga inom det socialdemokratiska partiet när det gäller arbetstiderna. Jag vill påpeka att det 1975 skrevs in i vårt partiprogram att sex timmars arbetsdag är målet. På kongressen i fjol antogs samma beslut men med en tidsgräns, dvs. att ett första steg till 36 timmars arbetsvecka skall ha tagits år 2000. Vi är alltså inte så oense som det ibland kan låta i stridens hetta i debatten. Det är kongressbeslut m. m. som gäller.

Jag vill ställa en fråga om familjepolitiken, där de borgerliga inte är eniga, som Gunilla André säger. Vilken familjepolitik skall gälla? Vi har fått vetskap om att det är 41 kr. per dag. Men hur blir det med barnbidragen? Skall de vara kvar, eller skall moderaterna som största parti avskaffa dem i en eventuell borgerlig regering? Hur blir det med bostadsbidragen? Skall barnbidragen höjas och mjölksubventionerna avskaffas? Det vore intressant att höra centerns syn på det?

Anf. 89 ANN-CATHRINE HAGLUND (m) replik:

Fru talman! Margareta Winberg lyssnade inte riktigt på vad jag sade i mitt inledningsanförande. Jag sade nämligen precis det som hon sade nu, nämligen att det är kvinnan som gör avkall på sina behov när familjens valfrihet brister. Jag håller helt med om att det är kvinnorna som kommer till korta i dag. Det är just därför som det är så oerhört viktigt att hindren för familjens valfrihet tas bort, att skatterna sänks, att en annan familjebeskattnings införs, så att människor kan leva på sin lön, att ett barnavdrag införs och den s. k. fattigdomsfällan därmed undanröjs, så att familjens valfrihet ökar. Jag måste säga att det är självklart att barnbidraget skall vara kvar. Vi vill dessutom införa ett barnavdrag. Jag kan också säga att flerbarnstillägget, som Margareta Winberg gjorde ett stort nummer av, från början var ett moderat förslag.

Margareta Winberg talar om kvinnor som kan gå från offentlig tjänst till att starta eget eller ta anställning i enskild tjänst. Men det går inte för en kvinna som arbetar som sjukvårdsbiträde att gå över till enskilda alternativ, för det finns knappast några. Ni socialdemokrater sätter hinder i vägen för detta. Ni hindrar dessa kvinnor från att välja arbetstider, från att välja ett arbete med en annan inriktning, ett annat alternativ, om de inte trivs i den landstingsdrivna vården. Massor av kvinnor gör inte det. De säger det själva, när man talar med dem. Vi blir inte hörda, våra initiativ och vår kunskap tas inte till vara. Det är det som vi vill åstadkomma. En del kan starta eget, andra kan välja att arbeta hos en enskild arbetsgivare.

Margareta Winberg säger att det finns olika alternativ inom barnomsorgen. Javisst, det finns några alternativ inom den offentliga ramen. Det är bra

det. Det är också bra att det finns föräldrakooperativ och föreningsdrivna daghem. Men om två förskollärare vill starta eget, vill driva ett daghem i egen regi – kanske efter många års erfarenhet och med massor av kunskaper om barns behov och om hur man vill forma barnomsorgen – kan de inte det. Det blir plötsligt någonting fullt enligt socialdemokraterna, och då får de inte del av statsbidrag och kommunala bidrag. De kan alltså inte konkurrera. Personaldrivna daghem sätter ni er ju emot. Därmed sätter ni er emot kvinnors möjligheter.

Det finns en Sifundersökning om vårdnadsbidragen och valfriheten, som visar ett massivt stöd för vårdnadsbidrag. Sju av tio vill ha ett vårdnadsbidrag som ger ökad valfrihet. Även inom socialdemokratin är faktiskt en majoritet för vårdnadsbidrag. De vill ha detta för att de vill kunna välja. Ni är ur tiden. Ni vill sätta hinder i vägen för människors vilja, i stället för att tillgodose den, vilket är politikernas uppdrag.

Anf. 90 GUNILLA ANDRÉ (c) replik:

Fru talman! Jag vänder mig först till Margareta Winberg för att ge besked om centerns syn på familjepolitiken. Det torde inte vara obekant att vi från Centerns kvinnoförbund har drivit kravet på ett vårdnadsbidrag, eller en vårdnadsersättning som vi också har kallat det, under mer än 25 år. Nu har vi kommit fram till en kompromiss med de andra partierna, vilket vi ser som ett steg på vägen mot att förverkliga detta. Jag vill också framhålla att det faktiskt var centern som började driva kravet på ett barnbidrag, lika för alla barn.

Det är bra, Margareta Winberg, att vi nu har fått klart för oss att det är kongressbeslutet om arbetstidsförkortningen som gäller och att kongressbeslutet säger att det skall vara förkortning av den dagliga arbetstiden. Därmed måste alla andra alternativ således vara ur världen.

Jag frågade om Margareta Winbergs syn på arbetsvärderingsfrågorna. Jag förstår att Margareta Winberg inte hade tillfälle att svara. Men det skulle vara intressant att i den sista repliken få någon kommentar. Jag tycker faktiskt att det är ytterst defensivt att bara hänvisa till att det får ankomma på arbetsmarknadens parter att ta initiativ i arbetsvärderingsfrågor, när vi vet att lönesituationen är så oerhört viktig. Margareta Winberg nämnde själv i sitt inlägg hur oerhört viktigt det är att vi får någorlunda rättvisa löneförhållanden mellan kvinnor och män. Borde det inte också vara rimligt att vi får en politisk diskussion om arbetsvärderingsfrågor?

Anf. 91 CHARLOTTE BRANTING (fp) replik:

Fru talman! Margareta Winberg talade om de olika målen för barnomsorgen och tog även med de sociala och pedagogiska målen. Jag håller med om att förskolan och daghemmen skall ha sådana mål. Jag vill också instämma i att de flesta barn säkert mår bra av att vara inom kommunal barnomsorg. Men jag vill fråga Margareta Winberg om hon med sitt anförande menar att alla barn skall delta i kommunal barnomsorg. Sådan var nämligen Socialdemokratiska kvinnoförbundets politik tidigare. Jag vill fråga om man frångått den. Accepterar man i dag även annan form av barnomsorg? Rätten till kommunal barnomsorg vill vi i folkpartiet slå vakt om.

Sedan måste jag komma tillbaka till det offentliga monopolet som socialdemokraterna angriper oss moderater och folkpartister för att vi vill bryta. Jag skulle vilja rekommendera Margareta Winberg att läsa några av de skrifter som visar vad det har betytt för de kvinnor som har tagit initiativet att driva egen verksamhet. Det finns en skriftserie som heter Låt tusen blommor blomma, som alldeles utmärkt visar på olika sådana exempel. I en annan skrift, Mångfalden, pekas just på att det inte handlar om antingen – eller. Det gäller inte antingen privat eller offentlig vård, utan det handlar om alternativ. Det verkar som om socialdemokraterna inte har förstått det. Självfallet vill vi även i framtiden ha en stor offentlig sektor. Men vi tror att en alternativ privat sektor också ger de offentliganställda en bättre situation. Jag vill peka t. ex. på Ulla-Britt Göransson, som står nämnd i denna broschyr. Hon har en privat sjukvårdsklinik. Hennes patienter betalar henne delvis genom värdecheckar som de får av kommunen. På det viset går det att kombinera offentlig vård med privat omsorg och vård. Det är på det sättet vi tror att det går att få större valfrihet. Det är för mig en fullkomlig gåta hur socialdemokraterna kan vara så intensiva motståndare till ökad valfrihet.

Anf. 92 MARGARETA WINBERG (s) replik:

Fru talman! Ann-Cathrine Haglund och jag är tydligen överens om att i familjen har kvinnan en underordnad roll. Det var glädjande att få det erkännandet. Men min fråga blir då: Blir kvinnans roll bättre om man sänker skatten? Det tror inte jag.

Barnbidraget skall naturligtvis vara kvar, säger Ann-Cathrine Haglund. Men varför har ni då avstyrkt de höjningar som vi har föreslagit? Har ni inte skrivit i era motioner att barnbidraget på sikt skall ersättas av ett barnavdrag?

Sedan handlade det om att kvinnor skall få välja arbetsgivare. Tyvärr har vi inte lyckats hindra att lokalvårdare har fått byta arbetsgivare. Från att ha varit offentliganställda har de blivit anställda av olika fastighetsbolag. Det var tydligen bra, tyckte Ann-Cathrine Haglund. På vilket sätt då? Har de fått bättre betalt, bättre arbetstider och bättre arbetsmiljö? Själva tycker de inte det. Men det är möjligt att Ann-Cathrine Haglund har någon förklaring som man kan ge dem.

Beträffande barnomsorgen måste man ställa sig frågan: Är det föräldrarna eller de förskollärare som vill starta eget som skall avgöra vad bra barnomsorg är? Jag upprepar att det bara är 4 % av föräldrarna som säger att de vill ha något av de alternativ som de borgerliga partierna nu pratar om. Vårtnadsbidraget har ett så stort gensvar, säger Ann-Cathrine Haglund. Man kan bevisa mycket med statistik. Resultaten beror väldigt mycket på hur man ställer frågor. Jag har faktiskt tittat på hur dessa frågor är ställda. Jag har också gått in i materialet och tittat på hur mycket föräldrarna i så fall vill ha i vårtnadsbidrag. Jag kan försäkra Ann-Cathrine Haglund att det inte är 41 kr. per dag. Det kan man inte leva på, och det inser kloka föräldrar.

Vad man däremot inte har frågat eller talat om i enkäterna är vilka konsekvenser i övrigt som ett vårtnadsbidrag skulle få. Det kan vi läsa ut av den gemensamma motionen men också av de olika borgerliga förslagen. Jag tror knappast att någon barnfamilj vill ta de konsekvenserna, som betyder en försämrad kommunal service, som enligt moderaternas förslag betyder

minskade bostadsbidrag och barnbidrag, sänkning av föräldraförsäkringen osv. Jag vet att vi har en stor pedagogisk uppgift i att förklara dessa konsekvenser för människor, och det skall vi åta oss att göra.

Gunilla André! Efter 25 år har ni då fått de andra borgerliga partierna med på att omsorg om barn i hemmet värderas till 41 kr. per dag. Ni säger vidare att barnbidraget skall vara kvar. Ja, men hur kommer ni att förhålla er i en regering tillsammans med folkpartiet som vill ta bort mjölksubventionerna för att finansiera ett höjt barnbidrag? Hur ställer ni er då? Och hur gör ni med moderaterna?

Slutligen: Sextimmarsdagen gäller. Ja visst, den gäller, men det utesluter självfallet inte andra alternativ. I en förbättrad ekonomi finns det också så småningom plats för längre semester och lägre pensionsålder.

Anf. 93 FÖRSTE VICE TALMANNEN:

Jag får erinra om de debattregler som gäller för replik.

Förste vice talmannen anmälde att Ann-Cathrine Haglund och Gunilla André anhållit att till protokollet få antecknat att de inte ägde rätt till ytterligare repliker.

Anf. 94 MARGÓ INGVARDSSON (vpk):

Fru talman! Inga Lantz tog i går i sitt anförande upp några av vpk:s huvudfrågor i jämställdhetspolitiken. Jag skall här i dag i huvudsak tala för reservation 39 i betänkandet som gäller mera pengar till JämO för inrättandet av ytterligare en tjänst. JämO är den myndighet som får agera städgumma när samhället inte lyckas leva upp till de fina principer som fastställs bl. a. från denna talarstol.

Inrättandet av JämO har haft stor betydelse för medvetandegörande om att kvinnor diskrimineras just på grund av kön. JämO har också medverkat till att företeelser som tidigare betraktades enbart som kvinnofrågor nu ses som samhällsproblem. JämO:s arbete och det faktum att det finns en särskild myndighet med uppgift att bevaka och främja jämställdhetsarbete gör att fler och fler kvinnor vågar göra anspråk på att värderas efter sina kvalifikationer och inte efter kön.

JämO:s uppgifter är att biträda i diskrimineringsärenden och bevaka och främja jämställdhet i arbetslivet. Arbetsbelastningen är stor och myndigheten hinner bara med de rent principiella fallen. Förväntningarna på JämO är däremot stora. Att JämO finns tas som en garanti för att jämställdhetsfrågorna bevakas på alla områden i samhället.

Eftersom JämO är en relativt ny myndighet och vi fortfarande befinner oss i en period när insikterna om diskriminering är i ökande, kommer antalet diskrimineringsärenden att fortsätta att öka eller i bästa fall vara konstant. Ännu återstår mycket innan könsdiskrimineringen kan hänvisas till en förgången tid.

Behovet av ytterligare handläggare på JämO kan inte ifrågasättas, och det gör inte heller utskottsmajoriteten. Däremot hänvisar majoriteten till att den inte finner skäl att frångå regeringens avvägningar som ligger bakom anslagsberäkningen.

Enligt vår mening finns det starka skäl för att höja JämO:s anslag så att det räcker till ytterligare en handläggartjänst. Nu hinner JämO i huvudsak endast med de direkta diskrimineringsärendena, men för att förebygga diskriminering behöver JämO ägna omfattande tid till information och projektarbeten.

JämO:s långsiktiga målsättning måste vara att arbeta för att myndigheten på sikt inte skall behövas. Vad som nu är direkta utgifter för JämO blir besparingar för samhället snabbare om JämO får möjligheter att arbeta tillräckligt effektivt.

Avslutningsvis, fru talman, vill jag i likhet med Charlotte Branting säga att jag hade tyckt att det hade varit bra om vi hade kunnat få närmare uppgifter antingen från arbetsmarknadsministern eller från Gustav Persson om undersökningen om kvinnors och mäns tidsanvändning. Som Charlotte Branting sade vet vi redan i dag en hel del om hur kvinnor och män använder sin tid. Åtminstone vet vi som kvinnor hur vi använder vår tid, och männen vet säkerligen också hur de använder sin tid.

Om regeringen är villig att satsa 5 milj. kr. på en sådan här undersökning måste regeringen väl ändå ha klart för sig vad den vill uppnå med denna undersökning. Vad är syftet? Vad är det för nytt som man förväntar sig skall komma fram av denna undersökning? På vilket sätt skall man sedan tillgodogöra sig resultatet av undersökningen?

Kan det förhoppningsvis vara så att undersökningen skall ligga till grund för beslut om kortare arbetsdag? I så fall är vi givetvis från vpk:s sida mycket nöjda och tillfredsställda.

Anf. 95 VIOLA CLAEISSON (vpk):

Fru talman! Könsförtrycket finns inom alla samhällsklasser. Det finns i många varianter, i stort som i smått, i vardag och helg; det påverkar det politiska mönstret, organisationernas sammansättning, och det påverkar enskilda kvinnors ekonomi. Det är kvinnor som jobbar deltid, även om de vill ha heltid, det är oftast kvinnor som stannar hemma när barnomsorgen inte finns eller inte fungerar, det är kvinnorna som hetast längtar efter sex timmars arbetsdag, men det är män som tagit makten i arbetstidsfrågan.

I dagens DN säger Owe Ivarsson från Statstjänstemannaförbundet det som många kvinnor redan upptäckt, att inom fackföreningsrörelsen är det en viss sorts män som ryckt åt sig initiativet i debatten om arbetstiden: "Grabbarna som är vana att få limpäckarna bredda" försöker sabotera kravet på sex timmars arbetsdag.

Det var glädjande att Margareta Winberg här talade så mycket om sex timmars arbetsdag. Jag vill upprepa vad hon sade om den socialdemokratiska politiken, nämligen att den innebär ett löfte om att vi också får uppleva sex timmars arbetsdag.

Men Margareta Winberg sade också att det som på 70-talet var en vision i dag är en nödvändighet. Det är sagt om sex timmars arbetsdag. Jag instämmer helt och fullt i det påståendet. Det är bråttom, och jag tycker att vi skall rycka ifrån männen makten över debatten i arbetstidsfrågan.

Arbetarklassens kvinnor har i alla avseenden de sämsta arbets- och livsvillkoren i samhället. Det betyder att många fortfarande är beroende av

en försörjare eller är hänvisade till kommunernas socialbyråer. Om de har fått chans till ett yrkesarbete har de oftast också de mest slitsamma uppgifterna. De har lägst utbildning och huvudansvaret för barnen. Så ser verkligheten ut för nära en miljon kvinnor i Sverige. Det visar en utredning som LO nyligen har presenterat. Varför får denna stora grupp människor så litet utrymme i samhällsdebatten? Och varför ägnas desto mera utrymme åt de rika, lyxiga och kända affärskvinnornas liv?

De som brett ut sig allra mest är förstås manliga bolagsherrar och ministereliten – både i debatten och i maktens korridorer. Deras helgonglorior borde snart falla – massmedias jakt på upplagor och publik kan i längden inte dölja det faktum att många av dessa kejsare är nakna.

Kvinnokampen finns och den är nödvändig om kvinnor och män någonsin skall bli varandras jämlikar.

Mer än 40 % av LO:s medlemmar är kvinnor, men de är med i organisationer som är totalt mansdominerade. Arbetsformer, regler och organisationernas struktur har skapats av män. På viktigare uppdrag är kvinnorna fortfarande ett fåtal, de motsvarar inte alls antalet kvinnliga medlemmar. Inom arbetsköparorganisationerna, SAF t. ex., är kvinnorna i bottenläge, men det förbättrar knappast arbetarrörelsens anseende.

I delbetänkandet "Skall även morgondagens samhälle formas enbart av män" finns det ofta citerade konstaterandet: "Andelen kvinnor i de beslutande församlingarna ökar visserligen, men bara med snigelfart."

Vpk kongressade ungefär vid samma tid som debatten om kvinnorepresentationen började. Stor besvikelse hade uttryckts efter valet 1985 och före kongressen 1987 över den låga andelen kvinnor i vpk:s egen riksdagsgrupp. Vpk-kongressens partistyrelseval ledde till att vpk som första riksdagsparti fick en majoritet kvinnor i den politiska ledningen. Det var bra, men det är min övertygelse att vi efter höstens val också skall ha betydligt fler kvinnor i riksdagen. Partierna har självfallet ett ansvar för att det skall finnas fler kvinnor på alla nivåer och i alla beslutande organ.

I det citerade dokumentet om kvinnorepresentationen finns det mycket viktiga analyser av orsaker till läget för kvinnorna. Där sägs att de politiska partierna bjuder till *ganska* bra, men det är i den "process där de personliga kontakterna väger tungt", som "kvinnor missgynnas dubbelt". "Män med kontakter, män på topposter beslutar om andra män på topposter – –." Det är samma mentalitet som ligger bakom uttrycket "kliar du mig på ryggen, så kliar jag dig". Jag skulle vilja använda uttrycket det patriarkaliska brödraskapets "sammansvärjning".

Maktstrukturerna måste brytas, många vägar måste provas! Låt mig citera Yvonne Hirdman, historiedocenten som ingår i den svenska maktutredningen. Hon säger: När det väl skett förskjutningar i systemet börjar dessa att leva sitt eget liv, att skapa sina egna system av tankar och vanor. Det är som när ett litet gruskorn kommer in i musslan – så skapas pärlor.

Fru talman! Jag anser att citatet passar lika bra på klassamhället som på manssamhället.

Medan kvinnorepresentationen i direktvalda församlingar har ökat under 70- och 80-talen var kvinnorna sällsynta i de indirekt valda, endast 16 % – precis så som Ingela Thalén uppgav från talarstolen. Självfallet ställer vpk

upp på målsättningen att kvinnor och män skall ha lika stor andel i de statliga organen. Men vi vill inte acceptera att det skall fortsätta att gå med "snigelfart". Vi tycker att det nu är dags att lagstifta om rättvis fördelning av uppdragen, även om männen inom LO och andra organisationer i arbetarrörelsen kämpar emot förtvivlat. I andra länder som har fattat ett sådant beslut har läget för kvinnorna faktiskt förbättrats.

I jämställdhetspropositionen tar man upp regeringens egna brister när det gäller rutiner vid utnämningar. I "Varannan damernas" finns förslag om en bättre ordning, dvs. att regering och departement begär in namn på både en kvinna och en man från organisationer som skall nominera ledamöter till uppdragen. Vpk vill ha en omedelbar lagstiftning om just detta. Kvinnorna är hälften av befolkningen och av dem som arbetar – det finns inget försvar för att fortsätta med snigelfarten.

Jag ber att få yrka bifall till samtliga vpk-reservationer i betänkandet om jämställdhetspolitiken.

Överläggningen var härmed avslutad.

Mom. 1 (jämställdhetsarbetets fortsatta inriktning)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 1 av Börje Hörnlund och Kersti Johansson – bifölls med acklamation.

Mom. 3 (arbetsvärdering av olika yrkessektorer)

Först biträdades reservation 2 av Elver Jonsson m. fl. med 76 röster mot 13 för reservation 3 av Karl-Erik Persson. 193 ledamöter avstod från att rösta.

Härefter bifölls utskottets hemställan med 199 röster mot 88 för reservation 2 av Elver Jonsson m. fl.

Mom. 4 (klassifikation av mäns och kvinnors yrken)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 4 av Elver Jonsson och Charlotte Branting – bifölls med acklamation.

Mom. 7 (arbetsmiljön för kvinnor)

Utskottets hemställan bifölls med 201 röster mot 86 för reservation 5 av Elver Jonsson m. fl.

Mom. 12 (ofrivillig deltidarbetslöshet)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 6 av Elver Jonsson och Charlotte Branting – bifölls med acklamation.

Mom. 13 (sociala trygghetssystem)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 7 av Börje Hörnlund och Kersti Johansson – bifölls med acklamation.

Mom. 14 (stimulans till okonventionellt yrkesval)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 8 av Elver Jonsson m. fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 15 (särskilda stödinsatser för kursdeltagare som genomgår för sitt kön otraditionell arbetsmarknadsutbildning)

Utskottets hemställan bifölls med 221 röster mot 64 för reservation 9 av Alf Wennerfors m. fl. 1 ledamot avstod från att rösta.

Prot. 1987/88:133
3 juni 1988

Jämställdhetspolitiken

Mom. 16 (samhällsservice och infrastruktur)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 10 av Alf Wennerfors m. fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 17 (samhällsplanering och regional utveckling för att främja jämställdheten)

Utskottets hemställan bifölls med 252 röster mot 34 för reservation 11 av Börje Hörnlund och Kersti Johansson.

Mom. 18 (kvinnors företagande och de offentliga monopolen)

Utskottets hemställan bifölls med 181 röster mot 105 för reservation 12 av Elver Jonsson m. fl.

Mom. 19 (regional balans och främjande av kvinnligt företagande)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 13 av Börje Hörnlund och Kersti Johansson – bifölls med acklamation.

Mom. 20 (könsfördelningsregler vid regionalpolitiskt stöd)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 14 av Alf Wennerfors m. fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 21 (regionalpolitiska stödformer vid etableringar inom vårdsektorn)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 15 av Alf Wennerfors m. fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 22 (målgruppen för utvecklingsfondernas finansieringsverksamhet)

Utskottets hemställan – som ställdes mot *dels* reservation 16 av Elver Jonsson m. fl., *dels* mot reservation 17 av Börje Hörnlund och Kersti Johansson – bifölls med acklamation.

Mom. 23 (utökad rådgivning och utbildning vid utvecklingsfonderna)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 18 av Elver Jonsson och Charlotte Branting – bifölls med acklamation.

Mom. 26 (kartläggning av de kvinnliga företagarnas verksamhet och behov)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 19 av Elver Jonsson och Charlotte Branting – bifölls med acklamation.

Mom. 27 (utökad redovisning från statliga och privata företag)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 20 av Alf Wennerfors m. fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 29 (statens ansvar som föregångare på jämställdhetsområdet)

Utskottets hemställan – som ställdes mot *dels* reservation 21 av Elver Jonsson och Charlotte Branting, *dels* reservation 22 av Karl-Erik Persson – bifölls med acklamation.

Mom. 31 (översyn av jämställdhetslagen)

Utskottets hemställan bifölls med 146 röster mot 138 för reservation 23 av Elver Jonsson m. fl.

Mom. 32 (familjepolitikens betydelse för jämställdheten)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 24 av Elver Jonsson m. fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 33 (jämställdhetsutbildning för barnomsorgspersonalen)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 25 av Karl-Erik Persson – bifölls med acklamation.

Mom. 35 (projektmedel för jämställdhetsinsatser inom försvaret)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 26 av Elver Jonsson och Charlotte Branting – bifölls med acklamation.

Mom. 36 (skydd för kvinnor som utsätts för misshandel, trakasserier och förföljelse)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 27 av Elver Jonsson m. fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 37 (de i proposition 105 angivna målen för kvinnorepresentation i statliga organ)

Utskottets hemställan bifölls med 244 röster mot 40 för reservation 28 av Elver Jonsson och Charlotte Branting.

Mom. 38 (lagstiftning om kvinnorepresentation i statliga organ)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 29 av Karl-Erik Persson – bifölls med acklamation.

Mom. 39 (regeringens metod vid nomineringar)

Utskottets hemställan – som ställdes mot *dels* reservation 30 av Alf Wennerfors m. fl., *dels* reservation 31 av Elver Jonsson och Charlotte Branting, *dels* reservation 32 av Börje Hörnlund och Kersti Johansson, *dels* reservation 33 av Karl-Erik Persson – bifölls med acklamation.

Mom. 40 (särskilda medel till jämställdhetsforskning m. m.)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 34 av Elver Jonsson m. fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 42 (anslag till Särskilda jämställdhetsåtgärder)

Först biträdde reservation 36 av Elver Jonsson och Charlotte Branting – som ställdes mot reservation 37 av Börje Hörnlund och Kersti Johansson – med acklamation.

Härefter biträdde reservation 35 av Alf Wennerfors m. fl. med 66 röster mot 40 för reservation 36 av Elver Jonsson och Charlotte Branting. 178 ledamöter avstod från att rösta.

Slutligen bifölls utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 35 av Alf Wennerfors m. fl. – genom uppresning.

Mom. 43 (anslag till Jämställdhetsombudsmannen m. m.)

Utskottets hemställan – som ställdes mot *dels* reservation 38 av Elver Jonsson och Charlotte Branting, *dels* reservation 39 av Karl-Erik Persson – bifölls med acklamation.

Mom. 44 (ändring i bidragsfördelningen vad gäller bidraget till kvinnoorganisationernas centrala verksamhet)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 40 av Alf Wennerfors m. fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 46 (anslag för inrättande av en kvinnohusfond)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 42 av Karl-Erik Persson – bifölls med acklamation.

Mom. 47 (det parlamentariska inflytandet över jämställdhetsarbetet)

Utskottets hemställan bifölls med 147 röster mot 136 för reservation 43 av Elver Jonsson m. fl.

Mom. 48 (handläggningen av jämställdhetsfrågor i regeringskansliet)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 44 av Elver Jonsson och Charlotte Branting – bifölls med acklamation.

Övriga moment

Utskottets hemställan bifölls.

9 § På förslag av förste vice talmannen medgav kammaren att de ärenden som hann debatteras färdigt under återstoden av dagens sammanträde skulle företas till avgörande i ett sammanhang vid kammarens arbetsplenum måndagen den 6 juni.

10 § Föredrogs

utbildningsutskottets betänkande

1987/88:34 om jämställdhetspolitiken inför 90-talet (prop. 1987/88:105).

Jämställdhetspolitiken inför 90-talet

Anf. 96 BIRGITTA RYDLE (m):

Fru talman! Vi har haft en lång jämställdhetsdebatt med anledning av arbetsmarknadsutskottets betänkande. Därför skall jag nu fatta mig kort.

Vi har i utbildningsutskottet behandlat en liten men betydelsefull del av

regeringens jämställdhetsproposition. Vi moderater vill för vår del bl. a. betona hur viktigt det är att könsroller diskuteras och ifrågasätts i skolundervisningen. Vi vill också framhålla att skolan aktivt måste uppmärksamma flickornas studie- och yrkesval. De flickor som har gjort ett icke-traditionellt val av utbildning måste få stöd och uppmuntran.

Forskningen har visat att pojkar generellt ägnas större uppmärksamhet och mer tid än flickorna på lektionerna. Det är betydelsefullt att lärare blir medvetna om sina egna värderingar och attityder, så att de behandlar flickor och pojkar lika.

En av de metoder som föreslås för att främja jämställdhet kan vi moderater dock inte acceptera. Det gäller könskvotering. Vi kan inte acceptera könskvotering vare sig det gäller antagning till utbildning eller tillsättning av tjänster. En särbehandling påskyndar inte utvecklingen. Det kan tvärtom vara så att kvotering är till nackdel för det kön man har tänkt gynna. Att man antas till en utbildning för att man tillhör ett visst kön är inte någon bra förutsättning för att man skall klara utbildningen väl. Varje individ skall ha rätt att behandlas likvärdigt utifrån de krav utbildningen eller arbetet ställer. Det är först när valet står mellan jämbördiga sökande som könstillhörighet kan tillåtas vara avgörande.

Fru talman! Jag yrkar bifall till reservation 1 som är fogad till utbildningsutskottets betänkande 1987/88:34.

Anf. 97 YLVA ANNERSTEDT (fp):

Fru talman! I näringslivet pågår sedan några år en förändringsprocess som går ut på att decentralisera ansvar och beslutsbefogenheter. Det är nödvändigt, sägs det, för att man skall kunna ta till vara alla anställdas erfarenheter, kunskaper och kreativitet. På sina håll har denna omvandling haft en enorm betydelse för utvecklingen. En annan viktig ingrediens i detta arbete har varit att få alla i samma verksamhet att omfatta och arbeta för samma mål, och man lägger ner mycket arbete och pengar på att åstadkomma det.

Tänk om man lade ner lika mycket möda på att ta till vara kvinnors erfarenheter, kvinnors kunskaper och kvinnors kreativitet i olika verksamheter! Vilken utveckling och vilken förändring samhället då skulle genomgå. Men det kanske är alltför hotande och att det är därför de mest inflytelserika beslutsfattarna avstår från att göra något.

När man lyssnar på alla högstämda och välvilliga ord om jämställdhet här i kammaren i dag skulle man kunna förledas att tro att det råder en samsyn om att det mesta återstår att göra och att alla är angelägna att göra sin insats. Men så är ingalunda fallet. När man skärsådar förslagen finner man att det endast skrapas på ytan, att det endast är nya Potemkinkulisser som kommit till.

När det gäller t. ex. högskolan skriver utskottet att man konstaterar att förändringarna sker mycket långsamt. Majoriteten – socialdemokraterna, kommunisterna och moderaterna – tycker att man får nöja sig med att de förändringar som sker i grundskola och gymnasieskola skall inväntas och att kvinnors arbetsförhållanden och karriärmöjligheter inom högskolan skall beaktas när det gäller utbildning och forskning.

Händer det då något? Det visar sig att pojkar får mer uppmärksamhet än flickor i grundskolan både när det gäller tid och antal frågor. I gymnasiesko-

lan väljer pojkar och flickor precis lika könsbundet som tidigare. Man behöver bara ögna igenom förteckningen av forskningsbidrag som beviljats från Riksbankens Jubileumsfond för att konstatera att det endast är småsmulor som går till de enstaka kvinnliga forskarna. Det här försöker regeringen då råda bot på genom att avsätta ett visst antal platser till flickor på t. ex. vissa gymnasielinjer. Men detta leder ju ingenvart på sikt, om man inte i grunden förändrar innehållet. Studerar man studieplanerna visar det sig att de är gjorda av män för män.

Man tycker att den stora kursplanrevision som nu pågår inom SÖ när det gäller de yrkesinriktade linjerna i gymnasieskolan skulle vara ett lysande tillfälle att göra om innehållet från grunden. Detta går det dock inte att få gehör för. Kvinnors intresseområden avspeglar sig aldrig i några huvudmoment. Det är klart att man då får en rad avhopp av flickor som ser att de egentligen inte var välkomna.

Detta budskap konfronteras kvinnor med flera gånger varje dag i en mängd små irriterande vardagssituationer. Jag skall ge ett par praktiska exempel. Har ni funderat över varför så många kvinnor trycker med en penna när de använder miniräknare eller slår ett telefonnummer? Eller varför kvinnor trycker på hissknappar med pekfingrets knoge? Jo, industrin har uppenbart manliga designer som inte har en aning om att kvinnor tycker att det är vackert med långa naglar och är rädda om dem. Det här var ett något skämtsamt exempel, men på det här sättet är det ständigt i vardagslivet. Kvinnors behov och kunskaper inventeras inte. Häromdagen skrev docent Miriam Furuholm en intressant artikel i Dagens Nyheter om klimakterieförändringar och om hur litet man vet om vad man kan göra för att motverka de problem som många kvinnor har. Varför vet man då så litet? Svaret är förstås att forskningsresurser inte avsätts för detta ändamål. Det är "bara" kvinnor som berörs.

I vår högskolemotion har vi krävt två professurer i omvårdnadsforskning. Det var vi i folkpartiet ensamma om. Övriga partier tyckte att det var viktigare med fyra professurer i idrott!

Folkpartiet har också krävt att det skall finnas en jämställdhetsansvarig på varje länskolnämnd. Det är ett krav som vi ensamma har haft i flera år. I år har vi fått stöd av halva centern. Larz Johansson tycker fortfarande inte att det är viktigt med denna markering, men han är välkommen att tänka om och ansluta sig till reservationen.

Vi tror nämligen att det är viktigt att jämställdhetens betydelse markeras genom att *en* person utpekas som ansvarig. Att *en* person ges huvudansvaret innebär också att någon får överblick över de samlade insatserna i länet och också ser var ytterligare initiativ kan behövas.

Vi anser även att det nu finns ett utmärkt tillfälle att ge tydliga signaler från riksdagens sida när det gäller sammansättningen av de nya högskolestyrelserna som utses till den 1 juli. Vi anser att riksdagen skall lägga fast att ingetdera könet skall ha mindre än 40 % av platserna. Den här åsikten är vi tyvärr ensamma om. Det finns beklagligtvis redan signaler att den kvinnliga representationen inte kommer att vara i paritet med kvinnornas antal inom samhället i övrigt.

Fru talman! Jag yrkar bifall till reservationerna 2, 3 och 5.

Anf. 98 MARIANNE ANDERSSON (c):

Fru talman! Tidigare – i går kväll och i dag – har betydelsen av jämställdhet i det svenska samhället diskuterats ingående. Jag behöver därför inte motivera *varför* vi i centern anser att den här frågan är så viktig. Det har Kersti Johansson och Gunilla André gjort på ett mycket bra sätt förut.

Skall man nå målet om ett mindre könsuppdelat arbetsliv och om lika villkor för kvinnor och män på alla områden så måste jämställdhetsarbetet börja tidigt. Tillsammans med hemmen och barnomsorgen har då skolan den största betydelsen. Arbetet med attitydförändringar måste genomsyra *hela* skolväsendet – från förskola till universitet och vuxenutbildning.

Synen på män och kvinnor i samhällslivet beror på hur vi blivit behandlade som barn och på de människor vi möter i olika situationer som barn. Det handlar alltså till stor del om attityder. Att förändra attityder är ingen lätt sak. I utskottsskrivningen står det att mycket har hänt när det gäller jämställdheten inom skolan och när det gäller attityder i samhället och bland de enskilda människorna under de senaste decennierna. Jag tycker för min del att det har hänt väldigt litet, särskilt med tanke på den debatt som förts under denna tid. Det har inte hänt särskilt mycket när det gäller de traditionellt könsbundna valen till gymnasium och högskolor. När det gäller lärare är det fortfarande kvinnor som undervisar på de lägsta nivåerna, medan männen i stor utsträckning tar hand om den högre undervisningen. Skolledarna är män i dag. Pojkarna får den största uppmärksamheten av lärarna – även av de lärare som själva är medvetna om pojkarnas förmåga att ta för sig.

När vi i utskottet behandlade den del av proposition nr 105 som handlar om utbildningsfrågor och de motioner som väckts med anledning därav samt motioner som väckts under allmänna motionstiden hade vi en ganska ingående diskussion om attitydförändringar och om hur man skulle åstadkomma dessa. Det var en diskussion där egentligen ganska stor enighet rådde utom i vissa delfrågor, men diskussionen präglades av en viss uppgivenhet: *Hur* skall man egentligen i verkligheten få in detta i *hela* skolväsendet? Det gäller ju påverkan på varje individ.

I propositionen finns en rad förslag som syftar till ett bättre jämställdhetsarbete i skolan. Det gäller personalen, fler kvinnliga skolledare, undervisningen, läromedlen, projekt för att öka flickors intresse för teknik, målsättningar för ökning av andelen intagna av underrepresenterat kön till olika linjer i gymnasieskolan, stöd för dem som väljer otraditionellt så att antalet studieavbrott minskas m. m. Man framhåller SÖ:s och länskolnämndernas ansvar för att läroplanens intentioner fullföljs, liksom skolstyrelsernas och skolledarnas ansvar på det lokala planet. Vi i centern anser även att lärarnas fortbildning är en viktig del i sammanhanget. Detta är några av de frågor som tas upp i propositionen och i motioner, och där är vi egentligen eniga.

Det som jag känner en stor tveksamhet och ovisshet inför är genomförandet – vad de vackra orden kommer att leda till i verkligheten. Jag kan inte låta bli att i sammanhanget beröra den fempartimotion angående presentationen av kvinnorna i läromedlen, vars behandling uppskjutits till hösten. Bakom motionen står alltså samtliga fem riksdagspartier, med Gunilla André som första namn. Där yrkas på en vetenskaplig analys av läromedlen i litteratur-

historia, historia och religionshistoria för att det skall bli klart belagt hur kvinnor presenteras, hur stort utrymme som ägnas kvinnors insatser osv. Jag hoppas verkligen på en positiv behandling av den här motionen, eftersom resultatet med största säkerhet kommer att klargöra den historiska skillnaden i värderingarna av mäns och kvinnors insatser.

En av de viktigaste insatser vi som politiker kan göra för att skapa ett jämställt samhälle är att utöva personlig påverkan när vi är ute och talar, när vi gör studicbesök, inte minst i skolor, och naturligtvis i vårt dagliga umgänge.

Jag vill så beröra fyra av de fem reservationer som fogats till detta betänkande, där vi redovisar en annan syn på medlen för att nå jämställdhetsmålen än den som majoriteten har.

Först gäller det sammansättningen av högskolestyrelserna. När vi nu inrättar nya myndigheter kan jag i varje fall inte se något skäl till att man inte direkt skulle kunna uppnå målet om minst 40 procents representation av vardera könet. I utskottsskrivningen står det att man förutsätter att regeringen kommer att se till att målet uppnås inom eller före utsatt tidpunkt. Jag har, fru talman, full förståelse för att det kan ta tid när det gäller befintliga nämnder och styrelser, men här gäller det ju faktiskt nya styrelser. Och *menar* vi verkligen något med orden om lika representation har vi ju här chansen. Låt oss ta den, så att vi får de första styrelserna med jämställt representation mellan kvinnor och män.

Reservationen om jämställdhetsarbete inom högskolan är mycket angelägen. Trots att det finns fler kvinnor än män på grundutbildningarna inom högskolan är majoriteten män i forskarvärlden helt överväldigande. Detta är olyckligt – inte bara ur jämställdhetssynpunkt utan över huvud taget ur samhällets synpunkt. Vi tar på det sättet inte till vara de begåvningsreserver vi har.

Det är också så att män och kvinnor ser på verkligheten på olika sätt. Vi prioriterar olika, vi agerar olika, vi ser på moralfrågor på olika sätt. Vi har moraliska värderingar som bygger på att inte skada andra. Män ser emellertid på moral ur rättighetssynpunkt, kvinnor däremot ur ansvarssynpunkt. Det här är bara ett exempel. Det måste stå klart för var och en att om både mäns och kvinnors värderingar ges utrymme i forskarvärlden, så har en större del av bilden av verkligheten kommit med.

Jag tycker detta är så viktigt, eftersom det ju till stor del är forskningen och dess resultat som vi bygger framtidens samhälle på. Tas då inte kvinnors värderingar, erfarenheter, kunskap och verklighet med, så kommer vi att inom överskådlig tid utgå från en "halv" verklighet när vi fattar beslut.

Som ett steg på vägen ser vi i centern det då att UHÄ får i uppdrag att genomföra en brett upplagd undersökning av de karriärhinder som möter kvinnor inom högskolan och föreslå åtgärder för att åstadkomma en förändring. Vi anser också att regeringen snarast bör vidta åtgärder för att ändra sammansättningen av beslutande organ inom högskolan – högskolestyrelserna har jag redan berört, men det är också fråga om tjänsteförslagsnämnderna vid professorstillsättningarna.

När det gäller skolöverstyrelsens roll i jämställdhetsarbetet anser vi att det är SÖ:s uppgift att ha det övergripande ansvaret för jämställdhetsarbetet i

skolan. Vi anser att detta är mer ändamålsenligt än den ledningsgrupp för jämställdhetsfrågor inom utbildningsområdet som föreslås i propositionen.

Vi tycker däremot att SÖ:s arbete på det regionala och lokala planet bör kompletteras med att det vid varje länskolnämnd inrättas en jämställdhetsansvarig som har till uppgift att ge de lokala skolmyndigheterna råd och stöd i jämställdhetsfrågor. Det innebär naturligtvis inte att den övriga personalen inte behöver arbeta helhjärtat med jämställdhetsfrågorna – det skall man naturligtvis göra. Men, som det sägs i reservationen, en ansvarig kan få bättre överblick över hur situationen i länet ser ut på detta område och även ge stöd, hjälp och råd på ett mer sammanhållet sätt.

Fru talman! Med detta yrkar jag bifall till reservationerna 2, 3, 4 och 5.

Anf. 99 HANS PETERSSON i Hallstahammar (vpk):

Fru talman! Jag får inleda med en anmärkning. Ylva Annerstedt började sitt anförande med frågan om högskolan och jämställdhetsarbetet. I den frågan är kommunisterna med på samma reservation som folkpartiet och centern.

Detta beror på att vi har varit så odogmatiska att vi har tittat på vad som står i motionen och anslutit oss till den därför att vi tycker att den är väsentlig. Den tar upp en viktig aspekt på kvinnors möjligheter att studera vid högskola och delta i forskning och på så sätt påverka samhället och ge ett kvinnligt perspektiv på mycket av samhällsutvecklingen.

Skolan är naturligtvis samhällets spegel, och det är inte bara kvinnor som är undanträngda. Det finns också ett klassperspektiv. Man kan fundera över vad som behöver göras för att rätta till det. Om man både är kvinna och kommer från arbetarklassen, är man naturligtvis dubbelt handikappad i den meningen att man har begränsat tillträde.

Vi vet också att kvinnor ofta studerar på högskola senare än män. De kvinnor som börjar senare har naturligtvis en dubbel arbetsbörda, på samma sätt som deras systrar i arbetslivet har en dubbel arbetsbörda.

Tidigare talare har anmärkt att högskolans miljö i stort sett är en manlig miljö. Den har formats av män. Det är därför som vi över huvud taget diskuterar de här frågorna.

Högskolan med dess struktur är också i mångt och mycket unga studenters och unga människors miljö. Det innebär naturligtvis ett problem för kvinnor om de debuterar senare, särskilt i högre studier.

Det är högst rimligt att man gör vad man kan för att rätta till sådana här problem. Det är litet svårt att förstå varför man i betänkandet säger att man inte tänker ägna sig åt dessa problem – som man tydligen inser är viktiga – förrän det kommer en ny forskningsproposition.

Därför vill jag yrka bifall till reservation 3. Där nämns ju att den sneda könsfördelningen är ett problem, eftersom den utesluter en begåvningsreserv som finns i samhället, på samma sätt som det faktum att arbetarklassen hålls utanför innebär att stora begåvningar inte kommer till samhällets nytta.

Fru talman! Med de orden vill jag återigen yrka bifall till reservation 3.

Fru talman! Det svenska utbildningsväsendet är mycket väl utbyggt på olika nivåer. Utbildningen har under årens lopp använts som ett effektivt instrument för att utjämna klasskillnader i samhället.

I dag är det knappast någon skillnad mellan könen i fråga om utbildningarnas längd, och det visar vilken betydelse utbildningen har haft för att utjämna också villkoren mellan kvinnor och män. Vi har alltså på detta sätt under årens lopp ökat jämlikheten och jämställdheten.

Men – och här har vi orsaken till dagens betänkande – kvinnor och män väljer inom nästan helt skilda områden.

Vi socialdemokrater vill inte nöja oss med den utjämnande roll som utbildningen har haft mellan olika samhällsklasser, utan vi vill också aktivt bereda bägge könen plats på alla utbildningsvägar. Bägge dessa målsättningar kan man se mycket klart också när vi senare i dag skall behandla översynen av gymnasieskolans yrkeslinjer. Vilka fördelarna är med att bryta upp det könsuppdelade utbildningsväsendet och den könsuppdelade arbetsmarknaden vet vi. Det har belysts utförligt under dagens lopp och i går.

I valen till gymnasieskolan ser vi mycket klart hur de traditionella könsvärderingarna slår igenom. Vi har markanta flick- och pojklinjer. Vi vet att flickor på pojkdominerade linjer avbryter sina studier i högre grad än genomsnittet gymnasieelever. Inom högskolan vet vi att ju högre upp på utbildnings- och forskarstegen man kommer, desto färre blir kvinnorna, även om kvinnorna dominerar grundutbildningarna.

Fru talman! Jag vill också beröra vuxenutbildningen. Den har betytt mycket för de lågutbildade. För kvinnorna har den varit särskilt viktig, eftersom de i större utsträckning än män har skjutit upp sitt inträde på arbetsmarknaden. Vuxenutbildningen har då blivit viktig för att de skall kunna hävda sig på arbetsmarknaden. Detta betonas i regeringens proposition, och det är anmärkningsvärt att vi i detta utskottsbetänkande kan vara överens om skrivningar om att det är viktigt att slå vakt om vuxenutbildningen. Jag säger detta med tanke på den debatt som vi har haft tidigare om anslagen till vuxenutbildningen.

Regeringens proposition visar med vilken mångfald man i utbildningen kan ta sig an jämställdhetssträvandena. I propositionen räknas det upp en mängd åtgärder som pågår på alla nivåer och i hela landet, och regeringen säger att den på område efter område skall bevaka att utveckling sker och följs upp.

Med detta som bakgrund är det med tillförsikt man kan acceptera regeringens målsättningar för en jämnare könsfördelning inom utbildningsväsendet och bland skollärdarna. Vilka de målsättningarna är framgår av propositionen och utskottsbetänkandet.

Moderaternas reservation gäller skolväsendet och skollärdarna. I stället för att ansluta sig till det övriga utskottets vilja att använda sig av de medel som står till buds för att öka jämställdheten i skolan, gör moderaterna en principfråga av det hela. Man vill, säger man, inte ha kvotering och avhänder sig därmed ett instrument i jämställdhetsarbetet.

Moderaterna påstår i sina motioner också att regeringen inte kommer med förslag på hur de uppställda målsättningarna skall kunna uppnås. Detta

använder de som ett argument mot kvotering. Jag vill avvisa påståendet. Som jag tidigare har nämnt har regeringen i propositionen och utskottet i betänkandet nämnt en mängd åtgärder, som pågår och som kommer att påbörjas under de närmaste åren.

Fru talman! Så till skollidarna. Vi har den pågående skollidarutbildningen. Där inryms det aktiva åtgärder för att öka antalet kvinnliga skollidare, bl. a. genom rekryteringsutbildningen. Utskottet skriver också att målet måste uppnås inom ramen för sakliga urvalsgrunder. Med detta tycker jag att moderaterna borde ha kunnat ansluta sig till utskottsmajoriteten.

Det var mina kommentarer till reservation 1.

I betänkandet finns ytterligare fyra reservationer.

När det gäller reservation 2 om sammansättningen av högskolestyrelserna vill jag hänvisa till avsnittet om kvinnorepresentation i arbetsmarknadsutskottets betänkande, som bygger på utredningen Varannan damernas. Samma målsättning måste gälla för högskolestyrelserna som för alla andra statliga organ. Till saken hör också att det inte är förbjudet för regeringen att gå utöver målsättningen 30 % kvinnor år 1992. Det kan mycket väl bli fler kvinnor snabbare, men då måste även de nominerande parterna hjälpa till.

Sedan till reservation 3, där folkpartiet, centern och vpk behandlar högskolan och vill att UHÅ skall ges i uppdrag att göra en brett upplagd kartläggning beträffande karriärhinder för kvinnor.

Det är klart att undersökningar kan genomföras. I propositionen redogör utbildningsministern för de svårigheter som kan möta kvinnor i högskolan och vad som har gjorts och skall göras för att förbättra villkoren. Det finns alltså redan nu en stor medvetenhet om var hindren finns och om hur dessa kan åtgärdas. Det kommer också an på de nya högskolestyrelserna, med fler kvinnor som representanter, att nogsamt följa kvinnornas situation i högskolan.

Beträffande centerreservationen 4, angående SÖ:s roll i jämställdhetsarbetet, vill jag betona följande. I propositionen understryker regeringen SÖ:s ansvar för jämställdhetsarbetet i skolan. Men det kan väl ändå inte vara till förfång för våra målsättningar, när man i utbildningsdepartementet också vill bilda en arbetsgrupp för att på denna nivå ytterligare uppmärksamma jämställdhetsfrågorna?

Så till sist till reservation 5. Frågan om en jämställdhetsansvarig på länsskolnämnderna har diskuterats gång på gång i denna kammare och alltid avvisats med motiveringen att det måste ankomma på alla på länsskolnämnderna att beakta jämställdhetsaspekterna i sitt arbete. Också jag vill här hävda denna mening.

Fru talman! Jag yrkar bifall till hemställan i utbildningsutskottets betänkande och avslag på samtliga reservationer.

Anf. 101 BIRGITTA RYDLE (m):

Fru talman! Ewa Hedkvist Petersen har talat väl om regeringens jämställdhetsproposition. Men såvitt jag kan se finns det inte så värst många förslag i den som skall effektueras nu.

Regeringen konstaterar i propositionen att det fortfarande råder en ojämn könsfördelning inom många utbildningslinjer. Det skall läggas fast mål för att

under de kommande fem åren kunna motverka den ojämna rekryteringen inom några utbildningssektorer. Men det saknas ju åtgärder som är kopplade till dessa ambitiösa mål! Regeringen skriver att man under femårsperioden efter hand skall återkomma med förslag som främjar de uppsatta målen. Man har tydligen inte funnit några lämpliga specifika åtgärder för att främja mindre könsbundna utbildningsval.

Så till frågan om skolledarna. Det är naturligtvis i och för sig en god ambition att öka antalet kvinnliga skolledare, eftersom få arbetsplatser är så dominerade av kvinnor som skolan. Kvinnor och män inom de olika lärarkategorierna har samma utbildningsbakgrund, men ändå är det männen som dominerar på skolledarposterna. Det är klart att det därför vore naturligt att fler kvinnor blev skolledare. Enligt vår uppfattning vore det emellertid olyckligt om tillsättningen av skolledartjänster gjordes med hjälp av könskvotering, eftersom en sådan inte främjar en verklig jämställdhet.

Skall kvinnor kunna vinna inträde inte bara som skolledare utan också inom traditionellt mansdominerade yrkesområden, måste kvinnorna enligt vår uppfattning vara i förvissning om att de är lika duktiga som sina manliga medsökande – inte bli kvoterade. Att bli kvoterad måste ju bidra till en känsla av underlägsenhet hos den som blir föremål för kvoteringen och, vad värre är, en nedvärdering av den som fått sin tjänst genom kvotering.

Anf. 102 YLVA ANNERSTEDT (fp):

Fru talman! Jag skulle vilja ge ett konkret, näraliggande exempel som visar hur oerhört viktigt det är att det finns kvinnlig representation i olika styrelser och nämnder samt andra beslutande organ. Ewa Hedkvist Petersen själv konstaterade ju att det finns få kvinnliga forskare inom områden där kvinnor dominerar arbetsmarknaden.

I början av denna vecka behandlade forskningsrådsnämnden biblioteks-forskning. Inom detta område är 75 % av bibliotekarierna kvinnor. Vid detta sammanträde utgjordes 16 av 57 sökande till forskningsbidrag av kvinnor, varav flera hade disputerat. Den manliga majoriteten i forskningsrådsnämnden beslutade att man skulle prioritera områden där det endast fanns manliga sökanden. Av den summa bidrag som totalt beviljades fick manliga sökanden ungefär 4 milj. kr. och kvinnliga 80 000 kr. Den enda närvarande kvinnan, folkpartiets representant Kerstin Keen, reserverade sig självfallet mot en sådan uppenbar diskriminering av kvinnorna.

Jag tycker att detta exempel bör vara ett memo och en uppmaning till regeringen att ansluta sig till den reservation där det krävs att målet för åtminstone de högskolestyrelser som nu skall utses skall vara att ingetdera könet bör vara representerat till mindre än 40 %.

Det är helt riktigt att vi vid väldigt många tillfällen här i kamnaren har diskuterat frågan om de jämställdhetsansvariga vid länsskolnämnderna. Vårt krav härvidlag innebär inte på något sätt att någon på länsskolnämnderna skall fråntas jämställdhetsansvar eller uppgiften att sträva efter jämställdhet – tvärtom. I alla sammanhang utser vi ju en ansvarig, och vi anser att det skall vara så också i detta fall.

Det kan vara av intresse att få höra vad skolöverstyrelsen tycker när det

gäller att utse någon ansvarig för bevakning av speciella områden. SÖ anför följande:

"Erfarenheten visar att en samordningsfunktionär på länsskolnämnds nivå är av avgörande betydelse om man vill starta och få genomslag för någon särskilt verksamhet."

Anf. 103 MARIANNE ANDERSSON (c):

Fru talman! Det är egentligen inga revolutionerande åtgärder som har föreslagits i denna proposition, utan det är i mycket sådant som har diskuterats tidigare och saker som också redan pågår.

Jag tycker att Ewa Hedkvist Petersens argumentation höll väldigt dåligt när det gäller vår reservation beträffande den ojämna könsfördelningen inom högskolan. Hon håller med om att förhållandena är precis sådana som vi beskriver dem. Det är vi alltså överens om. Därför borde man väl kunna göra en sådan utvärdering som vi kräver i vår reservation. Jag tror nämligen inte att det finns så mycket faktaunderlag att man är helt på det klara med hur det hela fungerar.

Vi föreslår i vår reservation dessutom att man bör se till att det blir en jämnare könsfördelning i högskolestyrelser, tjänsteförslagsnämnder och över huvud taget i de organ som beslutar om vart pengar till forskning skall gå osv. Detta är ju en mycket viktig fråga i sammanhanget. Inte minst det exempel som Ylva Annerstedt här anförde visade ju mycket tydligt att detta behövs.

Också jag är egentligen emot kvotering. Men verkligheten har ju visat att det för att en kvinna skall kunna få en chefsposition krävs att 120 % av dem som bestämmer om tillsättning måste tycka att kvinnan är 150 % bättre än den man som söker en tjänst. Jag tror därför att en kvinna som har en skolledarbefattning inte behöver uppleva att hon har fått denna bara för att hon är kvinna, utan hon borde kunna känna att hon har utnämnts i kraft av sina kvalifikationer. Jag tror således att detta problem inte behöver uppstå.

När det gäller sammansättningen av högskolestyrelserna är det ju så, Ewa Hedkvist-Petersen, att det är fråga om nya styrelser. Orsaken till att det inte går snabbare framåt med målsättningen i andra statliga organ är att posterna där redan är besatta. Man avsätter inte människor hur som helst. Så vill i varje fall inte vi hantera dem som ingår i en styrelse, utan förändringen måste ske successivt. Men när det gäller styrelser i nya statliga organ bör vi verkligen ta chansen att få en mer jämställd sammansättning. Det har ju i det här fallet betydelse för hela högskoleväsendet.

Anf. 104 EWA HEDKVIST PETERSEN (s):

Fru talman! Först till Birgitta Rydle:

Birgitta Rydle säger att det i jämställdhetspropositionen inte finns angivet hur man skall uppnå de målsättningar som regeringen föreslår. Redan i mitt första anförande i den här debatten avvisade jag det påståendet. I propositionen och i utbildningsministerns och skolministerns bilaga nämns en mängd åtgärder som har vidtagits och även vad som kommer att göras. Vi vet att det i landet pågår många många projekt i skolorna. Jag skulle här, om vi hade haft mer tid, kunnat berätta om ett jämställdhetsprojekt, som arbetsmarknadsde-

partementet har gett anslag till vid Björkskataskolan i Luleå, där man använder sig av en mängd åtgärder för att se vad man kan göra för att flickor och pojkar skall välja linjer och ämnen otraditionellt. Regeringen har också anslagit medel till ett matematikprojekt i Teknikens hus i Luleå. Det pågår alltså en mängd projekt, och jag tycker inte att det är rättvist att påstå att inga åtgärder vidtas och att regeringen inte visar medvetenhet på det här området.

När det gäller skolledare och kvotering säger vi i utskottets betänkande att skolledare skall rekryteras på sakliga grunder. Det är därför jag anser att moderaterna borde ha kunnat ansluta sig till utskottsmajoritetens ställningstagande. Vi vet också att det görs ansträngningar för att rekrytera kvinnliga skolledare och ge dem utbildning.

För övrigt tycker jag inte att det är fult att bli inkvoterad. Jag tror att det är ganska många kvinnor i den här kammaren – män också för den delen – som har blivit inkvoterade på olika grunder, t. ex. vad avser kön och vad avser geografisk tillhörighet.

När det gäller högskolan är det ju så att utbildningsministern i propositionen ägnar en stor del av sin bilaga åt kvinnornas situation. Han nämner ett tekniskt basår, åtgärder i samband med den nya grundskolläraryt utbildningen, ökade resurser till doktorandtjänster och till tjänster som forskarassistent, åtgärder som motverkar handplockning inom forskningen samt översyn av proceduren vid professorsutnämningar. Allt detta visar på att regeringen och högskolevärlden har en medvetenhet om de jämställdhetsfällor som finns här. Det är klart att detta kan utredas ytterligare, men låt oss se vart de här åtgärderna leder.

Vi skall inte heller glömma att det har beviljats ytterligare anslag till Forum för kvinnoforskning, som finns vid universiteten och vid högskolan i Luleå. Vad gäller olika former av jämställdhetsforskning aviserar regeringen att den forskningen kommer att få utrymme i den kommande forskningspropositionen.

Anf. 105 BIRGITTA RYDLE (m):

Fru talman! Glädjande nog har ju under senare år allt fler kvinnor sökt skolledartjänster. Att det fortfarande är så få kvinnor som gör det kan delvis bero på att många kvinnor känner sig osäkra i fråga om sin egen kompetens. Nu har vi ju fått erfarenheter från en del kommuner där man anordnat särskild utbildning och infört särskilda introduktionsperioder. Det har visat sig vara en bra metod att öka andelen kvinnliga sökande till skolledartjänster. Däremot hävdar jag fortfarande att en könskvotering när det gäller skolledarposter icke främjar den verkliga jämställdheten. Det är de sökandes kompetens och lämplighet som skall vara det främsta urvalskriteriet. Det är först när meriterna är likvärdiga som man kan välja en kvinna i första hand.

Anf. 106 YLVA ANNERSTEDT (fp):

Fru talman! Jag noterar att Ewa Hedkvist Petersen inte med ett ord kommenterar det konkreta exempel som jag refererade. Precis så som i det exemplet ser verkligheten ut i dag. Precis så prioriteras forskningspengar när 99 % är män och 1 % är en kvinna. Det är detta som vi försöker motverka genom att kräva att åtminstone i de nya styrelser som nu tillsätts 40 % av

styrelseposterna skall gå till ettdera könet.

Tycker Ewa Hedkvist Petersen verkligen att det skall se ut så här i Sverige, när det nu finns en chans att göra någonting åt det? Här har vi ett utmärkt sätt att motverka en uppenbar diskriminering av kvinnors kunskaper, erfarenheter och intressen – inom en sektor av arbetsmarknaden som domineras av kvinnor och där kvinnor vet hur arbetsmiljön är, vilka problem som finns och har förslag till hur de kan lösas.

Varför inte använda möjligheten att åtminstone i de nya högskolestyrelserna se till att 40 % av ledamöterna blir kvinnor? Jag vill ha ett svar på den frågan av Ewa Hedkvist Petersen.

Anf. 107 MARIANNE ANDERSSON (c):

Fru talman! Jag kan instämma i det sista som Ylva Annerstedt sade. Där har vi precis samma syn. Jag tycker att man skall ta den här chansen – det har jag sagt tidigare.

I min förra replik glömde jag att ta upp frågan om jämställdhetsansvaret i länskolnämnderna. Ewa Hedkvist Petersen säger att det på det planet inte skall vara nödvändigt med någon jämställdhetsansvarig, medan det däremot på SÖ bör finnas en särskild grupp för att ta hand om jämställdhetsarbetet. Jag tycker precis tvärtom. Som jag argumenterade för i mitt inledningsanförande är det viktigt att nå ner till de enskilda människorna på basplanet. Det är ju där som den verkliga förändringen måste ske för att det skall bli någon effekt. Vi tycker det är bättre att ha en jämställdhetsansvarig på det planet än högre upp i hierarkin, där vi förutsätter att dessa kunskaper och insikter redan finns. Försök att ha en överblick och se till att ge stöd och hjälp på basplanet! Det är där jämställdhetsarbetet är så viktigt.

Anf. 108 EWA HEDKVIST PETERSEN (s):

Fru talman! När det gäller högskolestyrelserna tycker jag att Ylva Annerstedt gör ett stort nummer av just de organen. Hon vet att vi är mycket angelägna om att öka kvinnor representationen och att vi anser att kvinnorepresentation är mycket viktig på alla samhällsområden och i alla organ. Det är det som har legat till grund för den utredningsverksamhet som förekommit och för de förslag som finns i propositionen. Vi kan inte förstå av vilken anledning man just när det gäller högskolestyrelserna skall frånga de principer som föreslogs i Varannan damernas. Det är skälet till att vi säger att de principerna skall gälla även här. Men det är naturligtvis, som jag sade tidigare, inte förbjudet att gå utöver de procenttalen. Tvärtom skulle jag tycka att det vore önskvärt.

När det sedan gäller skolledarna och Birgitta Rydle tycker jag att Birgitta Rydle dammar av gamla argument som vi använde tidigare när det gällde kvotering. Hon nämner kompetens, likvärdiga meriter, jämbördighet. Debatten de senaste åren har ju dock visat att detta är mycket relativa begrepp och att alla faktorer måste påverka. Statsmakterna påverkar skolledarna genom att försöka få in fler kvinnor på denna utbildning så att de skall bli jämställda och söka skolledarposter. Då kan det inte vara något fel att sätta upp ett mål som gör att vi verkligen får in kvinnorna på studierektors- och rektorsstolarna.

Till sist frågan om länskolnämnderna och vem som skulle vara jämställdhetsansvarig. I jämställdhetsarbetet brukar jag vara den som argumenterar för att några grupper av personer skall vara ansvariga för att föra fram just jämställdhetsfrågorna – detta brukar nämligen vara effektivt, speciellt i ett inledningsskede då barriärer skall brytas.

Nu tycker vi socialdemokrater att jämställdhetsarbetet har pågått så länge att det är ett naturligt ansvar för alla befattningshavare. Om alla på länskolnämnderna har, och känner att de har, ansvar för frågorna, då får vi ju ut jämställdhetsansvaret på det lokala planet.

Anf. 109 YLVA ANNERSTEDT (fp):

Fru talman! Jag gör ett stort nummer av detta konkreta exempel, säger Eva Hedkvist Petersen. Ja, det gör jag! Det är fullständigt upprörande och oerhört illavarslande att kvinnor som forskar så uppenbart diskrimineras t. o. m. inom sina egna forskningsområden! Jag fick inget svar på min fråga.

Det är nu precis tre veckor kvar innan högskolestyrelserna skall börja fungera. Ministern måste alltså just i dagarna ta ställning till de utnämningar som regeringen skall göra i detta avseende. Jag vill därför ställa en fråga direkt till statsrådet Bodström: Vilka kriterier kommer statsrådet att gå efter vid utseendet av ledamöterna, och hur många kvinnor kommer Lennart Bodström att utse till de nya högskolestyrelserna?

Överläggningen var härmed avslutad.

(Beslut i ärendet skulle fattas vid nästa arbetsplenum.)

11 § Kammaren beslöt kl. 17.52 att ajournera förhandlingarna till kl. 19.00 för middagsuppehåll.

12 § Förhandlingarna återupptogs kl. 19.00 under ledning av talmannen.

13 § Föredrogs

utbildningsutskottets betänkanden

1987/88:31 om utveckling av yrkesutbildningen i gymnasieskolan (prop. 1987/88:102) samt

1987/88:16 om anslag till gymnasieskolor (prop. 1987/88:100 bil. 10 och 1987/88:102).

Talmannen meddelade att dessa betänkanden skulle debatteras gemensamt.

Utveckling av yrkesutbildningen i gymnasieskolan m. m.

Anf. 110 GÖRAN ALLMÉR (m):

Herr talman! Jag hälsar med tillfredsställelse att utbildningsministern är närvarande i kammaren och tänker delta i kvällens utbildningsdebatt, som

gäller gymnasieskolan och handlar om för framtiden mycket viktiga principbeslut. Av den anledningen kommer mitt inlägg att bli betydligt längre än vanligt och kanske t. o. m. överskrida den anmälda talartiden. Jag ber om översende för det, herr talman.

Jag måste också säga, vilket jag inte ber om overseende för, att jag är besviken och ledsen över att man låtit ärenden från gårdagen behandlas före detta, som jag bedömer det, mycket viktiga ärende. Det gäller dock utbildningen för hundratusentals ungdomar långt in på 2000-talet.

Vi moderater anser att den frivilliga gymnasieskolan måste syfta till att ge eleverna en god grund för högre teoretiska studier, en god grund för mer avancerad yrkesutbildning och en god grund för yrkesverksamhet direkt efter avslutad utbildning.

Tydligt inriktade utbildningslinjer skapar en god motivation hos eleverna. Att lära sig något område riktigt grundligt är, enligt moderat mening, en bättre grund att stå på vid kommande fort- och vidareutbildning än ytliga kunskaper från många områden. Det är därför inte vare sig möjligt eller önskvärt att i en och samma utbildning nå samtliga de mål som jag här angivit.

Den gymnasieutbildning vi moderater förordar står därför i bjärt kontrast till socialdemokraternas försök att göra gymnasiet till en likriktad, allmän skola utan mer preciserade mål. Ett av de viktigaste skälen socialdemokraterna anför för denna inriktning av gymnasieskolan är att utbildningen inte får leda till återvändsgränder. Självfallet skall ingen utbildning leda därhän. Som vi moderater ser det innebär ett tidigt utbildningsval ingen läsning för framtiden. Ett felaktigt val måste alltid kunna rättas till. I våra förslag till gymnasial utbildning inryms därför goda kompletteringsmöjligheter för den som senare vill ändra inriktning.

Med det anförda som bakgrund anser vi moderater att följande riktlinjer skall ligga till grund för en reformerad gymnasial utbildning:

- Den skall ha en effektiv och omfattande anknytning till det praktiska arbetslivet.
- Stor hänsyn skall tas till de speciella krav och behov som gäller för resp. yrke och bransch. Det måste också finnas stor frihet att lokalt utforma utbildningen med hänsyn till ortens speciella förhållanden och arbetsmarknad.
- Undervisningen skall bestå såväl av allmänna ämnen som av fackteori och arbetsteknik.

Svenska ungdomar, som skall verka i yrkeslivet långt in på 2000-talet, får i dag en yrkesutbildning som baseras på den utbildningssyn som rådde i början av 1970-talet. Vi moderater anser att den yrkesinriktade utbildningen skall reformeras så att eleverna erhåller en modern utbildning inriktad mot det framtida yrkeslivet. Regeringens förslag till försöksverksamhet uppfyller inte detta krav.

Redan 1982 framlade moderata samlingspartiet ett genomarbetat principförslag till en snabb och radikal reformering av den gymnasiala yrkesutbildningen. Bakgrunden var, då som nu, dels brister som kunde konstateras inom

yrkesutbildningen, dels de snabba förändringar som ägde rum inom praktiskt taget alla delar av arbetsmarknaden.

I stället för att anta eller bygga vidare på vårt förslag valde socialdemokraterna att så småningom tillsätta en utredning. Det förslag till försöksverksamhet som regeringen nu presenterat är ett första stapplande steg på vägen mot den reformering som redan borde ha varit genomförd. Denna senfärdighet får nu som resultat att åtskilliga ungdomskullar får lämna skolan utan att få en modern och för morgondagens behov avpassad yrkesutbildning.

Med vårt förslag hade, förutsatt att riksdagen 1982 fattat principbeslut därom, de första eleverna redan i år kunnat lämna gymnasieskolan kvalitativt väl utbildade för sitt framtida yrkesliv. Passerar regeringens förslag riksdagen med ett bifall i dag, dröjer det fram till omkring 1998 innan den nya yrkesutbildningen är helt genomförd. Större delen av kommande elevkullar kommer alltså att lämna gymnasieskolan utan att ha fått en utbildning som de har rätt att kräva. För dessa ungdomar innebär den av socialdemokraterna förda utbildningspolitiken tio förlorade år. Utskottsmajoriteten tar på sig ett tungt ansvar.

Regeringens förslag till yrkesinriktad utbildning presenteras dessutom så sent och innehåller sådana betydande brister att det inte kan läggas till grund för en meningsfull försöksverksamhet.

Kommunerna försätts i en omöjlig arbetssituation, men än värre är att de elever som skall erbjudas möjlighet att delta i en förlängd utbildning inte har kunnat få information innan de gjort sina val inför övergången till gymnasieskolan. Det gäller bl. a. så väsentliga frågor som hur försöksutbildningen kommer att värderas i jämförelse med traditionellt bedriven tvåårig utbildning. Vi moderater anser att detta är orättfärdigt mot eleverna, som ställs inför alternativ om vilka de inte har all den information som de rimligen har rätt att kräva innan de träffar sina val.

Därtill är också många andra frågor som är av avgörande betydelse för elevernas val inte lösta. Den nu föreslagna omläggningen av den yrkesinriktade utbildningen förutsätts av regeringen ge allmän behörighet för studier vid universitet och högskolor. Emellertid har regeringen inte klart för sig hur antagningen till högre studier skall gå till för de elever som utbildas i försöksverksamheten. Man konstaterar att antagningen till högre studier måste ske på andra grunder än hittills men anser att problemet inte är viktigare än att det får anstå. "Frågan blir inte aktuell förrän vid antagning till högskolan 1991", konstaterar den socialdemokratiska regeringen med suverän nonchalans gentemot dem som nu eventuellt måste välja en ny utbildning.

Varken propositionen eller utskottsmajoriteten ger ett fullständigt underlag för bedömning av kostnaderna för den föreslagna reformen. Endast försöksverksamhetens första år har redovisats kostnadsmässigt vad avser statens insatser. Bara utgifterna för tredje årets studiemedel kommer t. ex. att överstiga 100 milj. kr.

Försöksverksamheten syftar dessutom till att skapa ett beslutsunderlag för en framtida förändring av all yrkesutbildning i gymnasieskolan. Kostnaderna för en sådan reform kan enligt vår uppfattning beräknas till storleksordningen 1,5–2 miljarder. Om hur detta skall finansieras andas proposition och

utskottsmajoritet inte ett ord. Kan man inte finna vägar att finansiera reformen i dess helhet är försöksverksamheten tämligen meningslös.

Av det jag hittills anfört framgår att det enda vettiga beslut en ansvarskännande politiker kan fatta, är att avslå regeringens förslag till försöksverksamhet.

Herr talman! Jag skulle ha kunnat sluta mitt anförande här, men då jag misstänker att förslaget trots alla dess svagheter kommer att antas av riksdagen och då det finns anledning att tro att mycket av det som behandlas kommer att ligga till grund för en kommande fullständig förändring av yrkesutbildningen i gymnasieskolan samt då vi moderater har en klar uppfattning om hur den nya yrkesutbildningen bör se ut, kommer jag att granska delar av förslagets detaljer.

Vi moderater kan inte dela utskottsmajoritetens inställning att all yrkesinriktad utbildning måste vara treårig. Även om det hävdas att beslut om utbildningens längd skall fattas först efter genomförd försöksverksamhet, ger regeringsförslaget klara indikationer om att regeringen anser att en treårig utbildning för alla gymnasieelever är slutmålet.

De elever som söker sig till en yrkesutbildning är ofta starkt motiverade och önskar som regel inte delta i verksamheter som enligt deras mening inte anknyter eller bidrar till de yrkeskunskaper som de skall förvärva. Om den nya utbildningen inte till alla delar av eleverna upplevs vara meningsfull, finns stor risk att den i stället uppfattas som något av en förlängd-grundskola.

I själva verket torde det förhålla sig så att långt ifrån alla yrkesutbildningar behöver vara treåriga. Vissa utbildningar kan vara kortare – andra kan behöva vara längre. Regeringens motiv för att göra all utbildning treårig måste vara något annat än yrkesutbildningens behov. Det finns all anledning att tro att allmän behörighet till högskolestudier är det största och tyngst vägande skälet. För oss moderater är det självklart att utbildningens längd måste bero på hur lång utbildningstid varje yrke kräver, för att man skall nå ett kvalitativt bra resultat.

Redan nu kan emellertid konstateras att en av linjerna i gymnasieskolan kräver en förlängning till tre år. Det är vårdlinjen. Skälet härtill är de brister i inte minst ämnen som matematik, naturkunskap, etik och livsåskådningsfrågor som har påvisats.

Regeringens huvudsyfte med reformeringen av den yrkesinriktade utbildningen tycks, som jag tidigare anförde, vara att skapa förutsättningar för allmän behörighet till högskolestudier för ytterligare en grupp elever. Min förmodan understryks av propositionens förslag till tim- och kursplaner för de allmänna ämnena. Strävan är inte entydigt att förbättra den yrkesinriktade utbildningen. Detta kommer dess värre att gå ut över eleverna, som varken får en tillräckligt god yrkesutbildning eller erforderliga grundkunskaper för högre studier.

Moderata samlingspartiet anser att det är självklart att allmänna ämnen skall förekomma i den yrkesinriktade utbildningen. Vi anser det lika självklart att dessa ämnen skall väljas så att de är till nytta för och stödjer studierna i de fackteoretiska ämnena. I vissa fall är goda språkkunskaper av stor betydelse för den framtida yrkesutövningen, i andra fall kan goda kunskaper i matematik eller något annat ämne vara ett självklart komple-

ment till de övriga ämnen som ingår i yrkeskompetensen.

Jag nämnde tidigare vårdlinjen som ett exempel på yrkesutbildning som bör vara treårig. Vårdlinjen kan också tjäna som exempel på behovet av allmänna ämnen som stöd för studier i fackteoretiska ämnen. Eleverna på gymnasieskolans vårdlinje har – enligt samstämmiga uppgifter – många gånger bristande kunskaper i ämnena svenska, engelska och matematik. Goda kunskaper och färdigheter i samtliga dessa ämnen är av vikt för en person som skall syssla med dokumentation och registrering, tolkning av doseringsföreskrifter etc. Vårdlärare uppger att det inte går att upprätthålla en undervisning på gymnasial nivå utan att samtidigt ge stödundervisning på grundskolenivå. Mot bakgrund av de krav som personal inom vården ställs inför bör t. ex. även trosfrågor och etiska frågor få ett betydande utrymme i utbildningen.

För att vi skall få till stånd en god yrkesutbildning måste enligt vår mening strävan vara att skapa konstellationer av ämnen som dels underlättar studierna, dels kompletterar varandra i den eftersträlvade yrkeskompetensen. Med en sådan utgångspunkt kan urvalet av allmänna ämnen inte schabloniseras till en likadan modell för samtliga utbildningslinjer på det sätt som regeringen i propositionen och utskottsmajoriteten föreslår. Att till varje pris tillföra allmänna ämnen utan anknytning till vad resp. yrke kräver är i grunden en nedvärdering av yrkeskompetensen och de praktiskt inriktade yrkenas status.

Regeringen har insett att för den framtida yrkesutövningen krävs att eleven kan redovisa sin kompetens. Det är bra att man kommit till den insikten. En konsekvens härav är då att eleverna i de s. k. karaktärsämnen skall få kompetensbevis, graderade i omdömena godkänd eller inte godkänd. I propositionen anför regeringen:

”Som information om vad eleverna lärt sig och kan är kompetensbevisen överlägsna. Detta sätt att mäta elevernas prestationer och inhämtade kunskaper bör också få en gynnsam effekt på undervisningssituationen.” Däremot underkänner regeringen i propositionen kompetensbevisen som urvalsgrund, eftersom de inte är grupprelaterade. Regeringen vidhåller således explicit tanken om de relativa betygen som enda grund för urval.

Detta är dess värre helt följdriktigt med den syn på kunskaper, betyg och urval som socialdemokraterna företräder. Man skall, enligt socialdemokraterna, inte meritiera sig genom egna kunskaper utan genom att det görs en jämförelse som endast visar var man står i förhållande till de kunskaper andra har eller inte har.

Vi moderater anser att eleverna även i karaktärsämnen bör få ett graderat betyg som ger möjlighet att redovisa väl inhämtade kunskaper och färdigheter.

Herr talman! Propositionen om utveckling av yrkesutbildningen i gymnasieskolan innehåller också tankar om en förändring av gymnasieskolans linjesystem. Syftet tycks vara att åstadkomma en organisation, där verksamheten ges en form av breda utbildningar eller breda ingångar, vilka leder över till en senare specialisering. Ett sådant förslag presenterades av gymnasieutredningen 1981. Förslaget avvisades mycket bestämt av remissopinionen, och regeringen föredrog då att inte lägga fram något förslag med denna inriktning.

Prot. 1987/88:133
3 juni 1988

*Utveckling av yrkes-
utbildningen i gymna-
sieskolan m. m.*

Nu återkommer regeringen bakvägen med ett liknande förslag, som därtill presenteras som ett slags naturlig fortsättning på den försöksverksamhet regeringen vill inleda. Förslaget avser tydligen att bana väg för vad remissinstanserna tidigare avvisat.

Vi moderater finner en sådan successiv specialisering vara ett slöseri med tid och resurser. Eleverna vet i allmänhet bäst vad de vill, och endast med en inriktning mot det valda yrket kan studierna ges det djup och den kvalitet som bör eftersträvas.

När det gäller elevens status under utbildningen anser utskottsmajoriteten, liksom regeringen i propositionen, att den skall vara *elev*. Vi moderater förordar att eleven är *anställd* av det företag som erbjuder utbildningsplats under utbildningstiden. Anställningsförhållandet innebär att eleven blir delaktig på ett sätt som ökar motivation och engagemang. Som anställd kommer eleven att föras in i en arbetsgemenskap på ett naturligt sätt och får klarare uppleva både de formella och de informella regler som gäller på en arbetsplats. Vidare kommer ansvarsförhållandena att bli klarare markerade. Eleven kommer också efter en tid att kunna bidra med en icke oväsentlig produktionskapacitet och bör då erhålla ersättning i förhållande härtill. Ersättningen ökar också motivationen och bidrar därmed till ett bättre utbildningsresultat.

Herr talman! I utbildningsutskottets betänkande nr 16 om anslag till gymnasieskolor förs i de flesta av de moderata reservationerna fram uppfattningar som vi under ett flertal år hävdat. En hel del av reservationernas innehåll har jag redan berört i mitt anförande. Jag skall därför inskränka mig till att något utveckla ett par av dem.

När det gäller gymnasieskolans vårdlinje och sociala servicelinje vägrar utskottsmajoriteten att inse att någon form av lämplighetsprövning bör göras. Arbetet med sjuka och gamla är ett mycket grannliga arbete, och självfallet har många ungdomar svårt att sätta sig in i vad ett yrke inom vårdområdet kräver. De behöver därför få en realistisk bild av vårdarbetet. De måste även själva få besked om de är lämpliga för ett yrke som både fysiskt och psykiskt kräver mycket av sina utövare. Tidigare ingick i utbildningen till sjuksköterska en viss provelevtid innan vederbörande definitivt antogs till utbildningen. Vi anser därför, liksom folkpartiet, att någon form av provotid som försöksverksamhet bör införas för sökande till vårdlinjen och sociala servicelinjen.

Herr talman! Vi moderater har under en lång följd av år föreslagit att valmöjligheterna för elever på de studieförberedande linjerna skall förbättras. Vi kan inte acceptera att endast elever med intresse för idrott och estetiska ämnen skall erbjudas möjlighet att utveckla sina specialintressen genom timplanejämkning. I årets budgetproposition föreslås inrättande av ett särskilt schackgymnasium i Norrköping med motsvarande timplanejämkning. Samma möjligheter måste enligt vårt sätt att se erbjudas elever med intresse för ett läroämne. Sverige har knappast råd att inte ta vara på sina specialbegåvningar också på det teoretiska området. Varför är det så onaturligt att t. ex. inrätta särskilda språkgymnasier? Under alla år som förslaget har framförts har utskottsmajoriteten misslyckats med att presentera ett hållbart motiv för sitt avslagsyrkande.

Vi moderater liksom övriga borgerliga partier anser att de resultat som framkommit av SÖ:s utvärdering av den extra undervisningen i svenska för invandrare i gymnasieskolan ger underlag för beslut om att svenska som andra språk skall ha status som ett självständigt ämne i gymnasieskolan. Detta skulle enligt vår uppfattning leda till att fler invandrarelever skulle välja att studera ämnet och att ett mera tillförlitligt planeringsunderlag för bl. a. tjänstefördelning och schemaläggning skulle uppnås. Utskottet har vid sina besök ute i landet uppmärksammat problemen, och vi finner därför majoritetens motiv för avslag inte särskilt starkt. Vi anser vidare att betyg skall avges i ämnet om undervisningen omfattat minst två veckotimmar.

Herr talman! Jag yrkar med det anförda bifall till de reservationer med moderata namn som är fogade till utskottets betänkanden nr 16 och 31.

Avslutningsvis, herr talman, vill jag till protokollet anförda, att jag avser att begära votering och rösträkning endast vid ett tillfälle och att detta inte innebär någon gradering av de olika reservationernas vikt. Alla är lika betydelsefulla.

Anf. 111 YLVA ANNERSTEDT (fp):

Herr talman! I denna debatt kommer vi att behandla både betänkande nr 16 och betänkande nr 31 från utbildningsutskottet. Jag skall därför begränsa mig till att något beröra de områden jag anser mest angelägna och börjar då med betänkande nr 31. I övrigt yrkar jag bifall till samtliga de reservationer där folkpartiet finns representerat.

Det finns flera bevis för att den gymnasiala yrkesutbildningen behöver reformeras. Vårt sofistikerade näringsliv ställer höga krav på sina yrkesarbetare, och de elever som kommit ut med endast tvååriga utbildningar har haft svårt att motsvara de kvalitetskrav som ställts på dem. I andra länder är det vanligt med utbildningar på mellan tre och fem år, något som övriga industriländer infört för flera år sedan.

Också i regeringen verkar man omfatta denna åsikt. Det är därför beklagligt att man inte handlar därefter och lägger fram förslag som skall syfta till en reformering. Det enda som blir resultatet av den föreslagna försöksverksamheten är att den i flera år framöver skjuter upp den angelägna förändringen av yrkesutbildningen.

Vad propositionen i klartext säger är nämligen följande: Låt oss pröva den här modellen i tre år, sedan utvärderar vi och därefter skall vi överväga om vi skall förändra utbildningen och i så fall hur. För de svenska arbetsgivarna – både privata och offentliga – är denna inställning katastrofal. De kan inte vänta till långt in på 90-talet med att få bättre utbildade anställda.

Annars är det faktiskt så att regeringen nu har ett särskilt väl lämpat tillfälle att förändra och förlänga yrkesutbildningarna. Fram till år 2000 sjunker 16-årskullarna med ca 25 %, vilket ger utrymme för just den angelägna förlängningen.

I stället föreslår man alltså att en treårig försöksverksamhet skall inledas redan i höst. För folkpartiet, som hävdar att den utbildning samhället erbjuder skall hålla hög kvalitet, är detta oacceptabelt.

Kursplanerna är inte färdiga, yrkeslärarna är inte fortbildade, handledare för den företagsförlagda utbildningen är varken utsedda eller utbildade. Inte

heller finns det läromedel för en ny utbildning. Samtidigt har 6 000 elever tvingats till att göra ett omval till en linje som de inte kan få särskilt mycket information om. Att mot den bakgrunden tvinga fram en försöksverksamhet är ett svek framför allt mot de elever som blir utsatta för denna dåligt planerade och undermåligt förberedda utbildning.

I propositionen skriver statsrådet: "En bra yrkesutbildning förutsätter tillgång på lärare i tillräckligt antal och med den inriktning och kompetens som kursplanerna ställer krav på. Kraven i fråga om kompetens kommer sannolikt att öka vid bifall till mina förslag till riktlinjer för utvecklingsarbetet. Dessa ställer krav på såväl breddat utbildningsinnehåll som ökad specialisering."

I folkpartiet håller vi helt med om detta men har svårt att förstå varför regeringen då inte drar de rimliga slutsatserna. Propositionens deklarationer borde leda till att planeringen av en ny yrkesutbildning, fortbildning av lärare och utbildning av handledare kommer först och genomförandet därefter.

Mot den här bakgrunden vill jag ställa en direkt fråga till statsrådet Bodström: På vilket sätt avser ni säkerställa att kvaliteten upprätthålls i försöksverksamheten?

I det offentliga utskottsförhöret ställdes frågan hur långt SAF, LO och TCO hade kommit i förberedelserna för de avtal som är en förutsättning för försöksverksamheten, t. ex. för urval av handledare, beträffande maskinparken och om eventuella rubbningar i arbetets normala gång. Svaret blev att ingenting hade hänt. LO:s representant Kent Karlsson svarade t. ex. följande: "Först vill vi naturligtvis se ett riksdagsbeslut och veta vilka krav som denna reform kommer att ställa på arbetsplatserna. Därefter kan det vara dags att sätta sig ner och förhandla."

Mina forskningar har visat att det fortfarande inte finns några avtal, trots att det endast är tio veckor tills höstterminen börjar.

Det klargjordes också att några lokala överenskommelser inte kunde göras förrän centrala avtal kommit till stånd.

Sammantaget betyder detta att fundamentala förhållanden för yrkesutbildningarnas genomförande ännu inte är reglerade, vilket allt tydligare visar att folkpartiet hade rätt som föreslog att utbildningarna skulle starta först till läsåret 1989/90 och då i full skala i de utbildningar där de nämnda förberedelserna är klara. Vi anser nämligen att utbildningens kvalitet måste komma i första hand för ungdomarnas skull, även om det råkar vara ett val i höst.

Centerpartiet framförde i sin motion likartade farhågor beträffande kursplaner, avtal, handledarutbildning etc. och kom till samma slutsats som folkpartiet, nämligen att försöksverksamhet inte borde starta i augusti. I vanlig ordning har dock centerpartiet vänt kappan efter vinden och tycker nu att försöksverksamhet skall komma till stånd. Jag vill då fråga Larz Johansson: Har ni i centern sådana informationer att ni har fått svar på alla de frågor ni skrev i er motion att ni först ville ha svar på?

Herr talman! Det finns ett par områden till som jag vill kommentera.

Först gäller det elever med studiesvårigheter. För många skoltrötta eller yrkesbestämda elever är det en stor självövertvinneelse att efter nio år i grundskolan välja en mycket praktisk tvåårig yrkesinriktad linje. Att få dessa

elever att nu välja en treårig linje, där 50 % av utbildningen består av det som de var trötta på redan i grundskolan, blir förmodligen omöjligt om skolan å sin sida inte är utomordentligt flexibel.

Vi har föreslagit flera åtgärder som skulle hindra dessa elever från att avstå från utbildning. En är att ge eleverna möjlighet till etappavgång efter två år men med rätt att komma tillbaka för det tredje året.

Ett annat förslag är att det också skall vara möjligt att läsa de allmänna ämnena i modulform om man är mer motiverad att läsa dem vid ett senare tillfälle i utbildningen. Erfarenheten visar nämligen att elever som arbetat en tid med de yrkesspecifika ämnena får klara och handfasta bevis för att de allmänna ämnena ofta är en förutsättning för att man skall klara de yrkesspecifika.

Ett tredje förslag är att resurserna till kommunernas uppföljningsansvar skall knytas närmare gymnasieskolan så att det blir kortare väg mellan utbildning och andra aktiviteter och för att få bort stämpeln av "problemcentrum" från verksamheten. Regeringen har aviserat en översyn. Det är bra, men vi anser att riksdagen bör uttala att denna översyn bör ha inriktning på de linjer som vi har angivit.

De här beskrivna förslagen syftar alla till att få en obeslutsam eller skoltrött elev att välja utbildning i stället för att inte göra någonting. Då måste skolan visa maximal flexibilitet, anser vi. Tyvärr instämmer inte de andra partierna i detta resonemang.

I fråga om betänkande 16 vill jag framför allt beröra frågan om intresseval. Vi har diskuterat den frågan många gånger här i kammaren, men varje gång har vi mött ett totalt motstånd från socialdemokraterna, kommunisterna och centerpartiet – ja, inte när det gäller elitidrottare förstås eller, vilket numera gäller, de elever som vill spela schack.

Gymnasieskolan är ju nu en skola som omfattar praktiskt taget alla ungdomar från 16 års ålder och upp till 19–20 års ålder. Det ställs alltså helt andra krav på gymnasieskolan nu än tidigare, då den huvudsakligen var en förberedelse för fortsatta studier på fackhögskolor och universitet.

Vårt krav på att alla ungdomar skall få utnyttja det s. k. hemortsalternativet, med fem veckotimmar avsatta för ett specialintresse, möts alltid med argumentet att den modellen tillkom för att också elitidrottande ungdomar skulle få gymnasieutbildning. Jag tycker att den här modellen är bra, men jag kan inte förstå varför inte alla ungdomar skall ges motsvarande möjligheter, om de har ett specialintresse. Varför skall inte en elev som är speciellt intresserad av språk, matematik, samhällskunskap eller kemi kunna specialstudera sitt ämne på hemorten? Vad är det i den centersocialistiska ideologin som ligger till grund för tanken att elitidrottare och schackspelare skall favoriseras?

Statsrådet har på flera ställen i proposition 102 talat varmt för jämställdhetssträvandena inom gymnasieskolan. Mot den bakgrunden vill jag fråga Lennart Bodström: Är statsrådet medveten om att favoriseringen av elitidrottare gravt motverkar jämställdhetsarbetet? När man studerar statistiken över dem som deltar i de olika aktiviteterna, finner man att så är fallet.

Snart måste väl såväl regeringen som centern och kommunisterna inse att Sveriges behov av elitidrottare inte är gränslöst och att också de som har andra intressen behöver stöttas.

Prot. 1987/88:133
3 juni 1988

*Utveckling av yrkes-
utbildningen i gymna-
sieskolan m. m.*

Herr talman! Jag vill också ta upp frågan om svenska som andraspråk. Skolöverstyrelsen har gjort en utvärdering av den extra undervisningen i svenska i gymnasieskolan. Som ett resultat därav har skolöverstyrelsen i årets petita föreslagit att svenska 2 skall ha status som självständigt ämne. En sådan åtgärd skulle bl. a. medverka till den kvalitetshöjning som ligger i att man fastställer studieplan och antal veckotimmar för ämnet samt att man sätter betyg. Vi i folkpartiet tycker att det är bra, och vi beklagar att utskottsmajoriteten inte vill instämma.

Herr talman! Sammanfattningsvis yrkar jag bifall till de reservationer där folkpartiet finns med. Men jag vill också upprepa mina frågor till statsrådet Bodström:

På vilket sätt avser regeringen att garantera att den försöksverksamhet som startar i höst håller en hög kvalitet?

Varför favoriserar regeringen elitidrottare och schackspelare, när denna ordning dessutom motverkar jämställdhetsarbetet?

Anf. 112 LARZ JOHANSSON (c):

Herr talman! Jag skall börja med att kommentera förslagen till en förändrad yrkesutbildning i gymnasieskolan. Vi i centerpartiet tycker att de förslag som presenterades i den s. k. ÖGY-utredningen i allt väsentligt väl överensstämmer med de tankar som vi haft sedan länge. Det är bara att läsa exempelvis den motion som vi väckte 1984 i samband med beslutet beträffande "Gymnasieskola i utveckling", där vi skisserade hur yrkesutbildningen borde utvecklas. Vi menar att det skall vara mer av företagsförlagd utbildning och att det skall finnas möjligheter att varva praktik med teori och att utnyttja de resurser i form av avancerad modern teknik som finns ute på företagen – en teknik som kommunerna väl aldrig kommer att ha råd att hålla sig med. I varje fall kommer kommunerna inte att ha råd att förnya tekniken i samma takt som näringslivet. Det gäller också att dra nytta av den kompetens som finns på företagen. Huvudsakligen handlar alltså vår motion om det som i princip så småningom blev ÖGY-utredningens förslag.

Under de gångna åren har vi kunnat notera de propåer som har kommit från arbetslivets sida om behovet av mer av färdigutbildning ute på arbetsplatserna. Att det också har funnits ett behov av att förlänga gymnasieskolans yrkesutbildning har vi bevis för i och med att de s. k. påbyggnadsutbildningarna har blivit alltmer frekventa. I många stycken har den tvååriga yrkesutbildningen således inte varit till fyllest när det gäller det moderna arbetslivets behov. Det är därför naturligt att den här typen av påbyggnadsutbildningar har vuxit fram.

Mot denna bakgrund finns det inte särskilt mycket att göra invändningar mot i själva huvudfrågan. Däremot finns det all anledning att vara oerhört kritisk mot regeringens sätt att hantera frågan. När utredningen var klar för drygt två år sedan, kunde vi ganska snart konstatera att den vann stort gehör bland remissinstanserna. Övriga politiska partier, parterna på arbetsmarknaden, Kommunförbundet, Landstingsförbundet och andra visade nämligen stor beredvillighet när det gällde att biträda ett genomförande av en moderniserad och förändrad yrkesutbildning. Men regeringen har enbart lovat och lovat. Frågan är under beredning i regeringskansliet, har Lennart

Bodström sagt åtskilliga gånger här från talarstolen under de senaste två åren. Man har sagt att det skulle komma en proposition till våren, till hösten, till nästa vår, till nästa höst och vad det nu har hetat. Men därav blev intet.

Så småningom kom dock denna mycket begränsade försöksverksamhet till stånd, som – precis som Ylva Annerstedt och Göran Allmér tidigare har beskrivit – egentligen bara innebär att man skjuter förändringarna på framtiden på ett helt oacceptabelt sätt. Det är den första kritiska ståndpunkten. Så till den andra. När man väl kommer till skott och lägger fram ett förslag till försöksverksamhet, är det så förtvivlat bråttom att man inte har tid att låta besluten fattas i den ordning som de bör fattas. Man lägger alltså fram en proposition som i princip försätter riksdagen i en tvångssituation. Under den tid som debatten har pågått här, under den tid som regeringens proposition har behandlats, under den tid som partierna har redovisat sina förslag i form av motioner, under den tid som utskottsutfrågningar har förekommit osv. har ju det hela bara rullat på.

Skolöverstyrelsen har gått ut med information, skolöverstyrelsen har anvisat platser och skolöverstyrelsen har bestämt både det ena och det andra på regeringens uppdrag. Allt har skett under förutsättning att det blir så eller så. Jag tycker att Lennart Bodström gav en ganska bra bild av det hela när han vid utskottsutfrågningen i detta sammanhang, på frågan om vad som skulle hända om riksdagen mot förmodan fattade beslut om avslag på propositionen, konstaterade att det skulle bli kaos i skolväsendet. Men är det rimligt att landets utbildningsminister får försätta skolan i en sådan situation att det, om den bräckliga majoritet som vpk nu har bidragit till inte hade kommit till stånd, hade blivit kaos i skolväsendet? Jag tycker, Lennart Bodström, att det är ett något högt spel med tanke på det svenska skolväsendets väl och ve.

Det finns också många andra kritiska synpunkter. Den rent konstitutionella frågan kan i allra högsta grad diskuteras. Men nu står vi här, i början av juni månad, och skall fatta det formella beslutet om en verksamhet som praktiskt taget redan är i gång.

Sedan kan noteras, som en del av svaret på Ylva Annerstedts första fråga till mig, att de frågor där vi hade anledning att hysa farhågor har skolväsendet lyckats, mot alla odds, hantera ganska väl. Det har lagts ner ett oerhört stort arbete ute i landets skolstyrelser och kommuner. Syo-funktionärerna har gjort ett mycket bra jobb, med de mycket dåliga förutsättningarna, för att informera eleverna om möjligheten till omval och övertyga dem om att det är någonting som är bra och som de bör göra i stället för det studieval de hade gjort tidigare.

I dag kan alltså konstateras att det visar sig vara möjligt att lägga ut praktiskt taget alla dessa platser. Såvitt jag vet är det bara en handfull som har lämnats tillbaka, och det lär finnas goda utsikter att placera ut dem i andra kommuner. Omvalen har också lett till att klasserna i huvudsak kommer att fyllas till hösten.

Så långt kan man alltså säga att en del av våra farhågor har visat sig vara överdrivna.

Däremot är det riktigt, som Ylva Annerstedt sedan kom in på, att många av de andra förutsättningarna som skall uppfyllas – avtalsfrågor, överens-

kommelser av olika slag, utbildningsinsatser m. m. – inte har kommit till stånd. Det är naturligtvis i sig oroande. Det har också lett till att utskottet på ett par punkter har uttryckt sig mycket klart och tydligt, inte minst i vad gäller frågan om elevstatus. Det har alltså varit nödvändigt, mot bakgrund av den information som vi har kunnat få under tiden.

Herr talman! Därmed har jag beskrivit hur jag uppfattar dagens situation. Vi har från centerpartiets sida – och nu kommer svaret på Ylva Annerstedts övriga frågor – gjort den bedömningen att riksdagen, dvs. den majoritet som har skrapats ihop, uppenbarligen kommer att fatta beslut om och formellt sätta försöksverksamheten i sjön. Mot den bakgrunden tycker vi inte att det är meningsfullt att obstruera. Vi har pekat på alla brister och den kritik som kan anföras, men om och när beslutet väl är fattat är det självklart att också vi skall medverka till att det blir en så bra reform som möjligt med de förutsättningar som gäller.

Jag kommer då fram till nästa steg i denna fas. I och med att försöksverksamheten aktualiserades ställdes utbildningsanordnarna inför en situation att själva välja, om de skulle hoppa på tåget och delta i försöksverksamheten, även om förutsättningarna var dåliga och tiden knapp, eller om de skulle vänta och se. Man fick då det intrycket – Lennart Bodström har bidragit till det – att detta är tillfället att vara med. Nu blev det 5 000 eller, efter vpk:s medverkan, 6 000 platser i försöksverksamheten, och det är det hela. Den som inte är med kan alltså lugnt sitta och vänta tills någon gång när denna försöksverksamhet har utvärderats och regeringen bekvämar sig att komma med förslag om en eventuell fortsättning.

Det är där som debatten skall föras. Där finns det anledning att se om det går att komma vidare. Dels finns det ett antal utbildningsanordnare – kommuner och landsting – som hade velat vara med men som nu inte har rymts i denna försöksomgång. Dels finns det ett stort antal utbildningsanordnare som har gjort den bedömningen att det till ett annat år – nästa år eller året därpå – skulle ha varit lämpligt för deras del att dra i gång verksamheter. Det finns utbildningar där det har varit helt nödvändigt att vänta ytterligare något år.

Det är därför anmärkningsvärt att regeringen inte kan ge en indikation om vad som skall bli fortsättningen. Är det meningsfullt för dessa utbildningsanordnare att planera för att komma i gång 1989, 1990 eller 1991? Eller skall de sitta där och vänta medan andra bedriver försöksverksamhet och hoppas på att de någon gång i mitten på 90-talet får vara med om en förändrad yrkesutbildning?

När frågan först diskuterades i utbildningsutskottet sade majoriteten att man inte skulle motsätta sig en utvidgning av försöksverksamheten nästa år. Jag må säga att det hade varit litet övermaga att uttrycka sig på det sättet – hur skulle motsatsen ha sett ut? Den slutliga skrivningen innebar att utskottet avstod från att ta ställning i frågan och håller den öppen för att se vad regeringen eventuellt kan komma att föreslå nästa år.

Jag tycker nu att det är dags för Lennart Bodström att ge utbildningsanordnarna ett besked: Blir det en utvidgad försöksverksamhet nästa år eller inte?

Jag kan ställa motsvarande fråga till samarbetspartnern vpk, som har väckt en partimotion med ett yrkande om en utökad försöksverksamhet nästa år.

Detta yrkande inryms också i centerns reservation om en utökad försöksverksamhet. Tänker vpk sitta här och rösta mot den utökning som man själv har föreslagit i sin partimotion?

Det här är några frågor som det skulle vara bra att få svar på.

Jag skall sedan, herr talman, mycket kort kommentera förhållandet med elevstatusen, som är en mycket viktig fråga. Den överväldigande merparten av riksdagens ledamöter har där den uppfattningen att det är en helt rimlig ordning att samtliga elever i gymnasieskolan har samma status. Mot den bakgrunden har vi alltså gjort denna mycket bestämda skrivning.

Det är då något paradoxalt att just moderata samlingspartiet i denna fråga har hamnat på samma ståndpunkt som har förfäktats av vissa delar av Landsorganisationen, medan regeringen med biträde av vpk, och i detta fall med stöd av oss övriga, har hamnat på samma ståndpunkt som SAF. Det hör inte till vanligheterna att det blir på det sättet, men så är det denna gång.

Det är bara att konstatera att de uppfattningar som moderata samlingspartiet har drivit i frågan om yrkesutbildning under ett antal år är, med förlov sagt, ganska hopplösa. Det är ingen som vill ha den formen av yrkesutbildning. Det är ingen i arbetslivet som frågar efter de förslag som moderata samlingspartiet kommer med. Därför vore det till stor nytta om moderaterna, ju förr, desto bättre, övergav dessa ståndpunkter.

Jag skall med några ord, herr talman, också kommentera det andra betänkandet, som handlar om gymnasieskolans hela anslag. Det är faktiskt 5 miljarder kronor som vi nu på några minuter hanterar ganska raskt, och det är fråga om ett mycket stort antal anslagspunkter. Jag skall inte ta upp något som direkt berör pengarna, utan en annan viktig fråga, som har med gymnasieskolan och dess dimensionering att göra.

Redan i 1985 års valrörelse, innan denna mandatperiod började, gick socialdemokraterna ut med ett vallöfte och förklarade att alla ungdomar under 20 år som vill skall ha plats i gymnasieskolan. Socialdemokraterna sade att de skulle klara detta innan mandatperioden var slut. I regeringsdeklaration efter regeringsdeklaration har vi fått höra att detta är regeringens målsättning.

Nu är vi i slutet av mandatperioden, Lennart Bodström, och nu är det dags att gå upp till bevis: Har alla ungdomar under 20 år fått plats i gymnasieskolan? Har ens alla ungdomar som tillhör den prioriterade gruppen, 16-17-åringarna, fått plats i gymnasieskolan?

Man kan läsa regeringens egna budgetpropositioner, som i detta fall bör vara tillförlitliga, och konstatera att regeringen i 1986 års budgetproposition skrev att "alla ungdomar under 20 år bör erbjudas plats i gymnasieskolan. Denna utfästelse i regeringsförklaringen präglar de flesta av mina förslag rörande gymnasieskolan för de närmaste åren." Även utbildningsutskottet anslöt sig till denna uppfattning, som inom parentes sagt centern redan hade redovisat i ett antal motioner, och sade att det var en rimlig målsättning som det var angeläget att uppnå. Dessutom skulle andra resurser än de rena utbildningsresurserna kunna användas för att förverkliga detta utbildningsmål, dvs. de pengar som eljest användes till sysselsättningsskapande åtgärder för ungdomar.

Året därpå kunde man i 1987 års budgetproposition läsa att 3 700 av de

Prot. 1987/88:133
3 juni 1988

*Utveckling av yrkes-
utbildningen i gymna-
sieskolan m. m.*

sökande 16–17-åringar som var behöriga ställdes utanför gymnasieskolan. Det var 3,2 % det året. Bland 18–19-åringarna avvisades 47 % av de sökande. Nu skall vi satsa på de yrkesförberedande linjerna, sade utbildningsministern och utlovade en proposition om ÖGY i 1987 års budgetproposition.

I årets budgetproposition, 1988, kan vi konstatera att regeringen själv skriver att av de behöriga sökande i gruppen 16–17 år är det nu 7 000 som inte har kommit in i gymnasieskolan. Det är nästan 6 % av den prioriterade gruppen. Till det kommer ett stort antal 18–19-åringar som också har blivit utan plats. Den gruppen kunde ha varit mycket större om det hade varit fler som sökte. Men det gjorde de inte, därför att de insåg det meningslösa i att ens söka till dessa utbildningar, eftersom det var så utsiktslöst. Fortfarande hävdar regeringen att 16–17-åringar skall prioriteras. I år har vi äntligen fått majoriteten att släppa den prioriteringen, åtminstone när det gäller vårdutbildningarna.

Nu har vi sett de preliminära intagningssiffrorna per den 15 april för årets intagningar. Vi kan konstatera att 13 000 ungdomar just nu befinner sig utanför gymnasieskolan. Det motsvarar 11 % av den behöriga sökandegruppen. Nu vet vi också, det kanske Lennart Bodström kommer att svara, att många av dessa ungdomar kommer att få plats vid den slutliga intagningen innan höstterminen startar. Men det som är oroande, och som även borde oroa Lennart Bodström, är att dessa 11 % i år är 2 % mer än det var vid motsvarande tid förra året. Därför frågar jag Lennart Bodström: Anser utbildningsministern nu att det socialdemokratiska vallöftet om att ge alla ungdomar under 20 år en plats i gymnasieskolan är uppfyllt, eller är Lennart Bodström beredd att erkänna att detta är ett misslyckande från regeringens sida? Man har svikit löftet till alla under 20 år och inte ens klarat av att ge 16–17-åringarna, den prioriterade gruppen, en plats i gymnasieskolan. Tre år efter det att löftet avgavs är situationen för ungdomen sämre än den var vid mandatperiodens början.

Herr talman! Det finns många ytterligare saker som hade behövt kommenteras. Jag skall bara till sist säga till Ylva Annerstedt att jag inte tror att det är möjligt att förklara det på ett sådant sätt att Ylva Annerstedt förstår vad det handlar om. Jag hänvisar till den redovisning jag gjorde i motsvarande debatt förra året. Då redovisade jag klart skillnaderna mellan elitidrott och de andra specialintressen som kan finnas. Det går bra att läsa på en gång till, Ylva Annerstedt. Dessutom anser ingen av oss att vi i gymnasieskolan behöver utbilda elitidrottare utan gräns. Den siffran är bestämt fixerad till 500 utbildningsplatser och har varit det under ett stort antal år. Jag bedömer att det är en lagom siffra för denna specialutbildning. Om Ylva Annerstedt dessutom är intresserad av att se hur verksamheten fungerar med andra specialintressen går det bra att studera detta vid det särskilda matematikgymnasiet i Danderyd. Jag vill inte påstå att den verksamheten manar till någon större efterföljd.

Med detta, herr talman, vill jag yrka bifall till samtliga centerreservationer.

Anf. 113 GÖRAN ALLMÉR (m) replik:

Herr talman! Larz Johansson anförde att det verkade mycket egendomligt att Landsorganisationen hade hamnat på vår linje i fråga om elevstatus, medan SAF däremot stöder majoriteten. Jag vet inte på vilket sätt centerpartiet agerar, dvs. om man alltid följer det LRF har att säga i olika frågor eller om man gör på något annat sätt. Vi från moderata samlingspartiet anser i varje fall att vår uppgift är att försöka forma idéer till en politik. Om sedan Landsorganisationen tycker att de idéerna är bra, tyder det på att Landsorganisationen trots allt kanske inte är så dum.

Sedan säger Larz Johansson att moderaternas uppfattning om yrkesutbildning är hopplös. Nej, så är inte fallet. Det vet Larz Johansson också mycket väl. Jag tror inte att Larz Johansson på något sätt skulle bestrida det faktum att det allra bästa sättet att lära sig ett yrke och bli en god yrkesarbetare är att vara direkt involverad i produktionen på en arbetsplats. Mig veterligt har Larz Johansson och centerpartiet tidigare mycket kraftfullt agerat för att återinföra t. ex. den traditionella lärlingsutbildningen inom gymnasieskolans ram. Det vi nu förordar är icke en traditionell lärlingsutbildning. Det vi menar är att cleverna, genom det sätt på vilket försöksverksamheten till yrkesutbildning inom gymnasieskolan läggs upp, trots allt kommer att bli gäster hos verkligheten. De måste få vara med och känna att de gör en insats i produktionen, för att de skall nå bästa tänkbara resultat. Vi menar att det då inte på något sätt är orimligt att de, för den del som verkligen utgör en del av produktionen, får en viss ersättning.

Anf. 114 YLVA ANNERSTEDT (fp) replik:

Herr talman! Larz Johansson säger sig nu ha fått uppgifter om att kommunerna har kommit så långt i sina förberedelser att de kan acceptera att försöksverksamheten sätts i gång. Men de yrkeslärare som nu skall köra i gång har faktiskt inte fått någon fortbildning. Framför allt har de inte sett några kursplaner. De har alltså ingen aning om vilka kursplaner de skall arbeta efter i höst. Det kan vi inte acceptera. Resultatet blir faktiskt bara att man kör vidare med de gamla vanliga kursplanerna, och det var inte det som var meningen när vi talade om en förändrad och förbättrad yrkesutbildning. Vi för vår del faller inte undan för utpressning när det gäller att försvara kraven på kvalitet.

Återigen kommer frågan om intresseval upp. Larz Johansson säger att han inte tänker upprepa den föreläsning han höll om intresseval förra året. Jag har mycket väl förstått vad Larz Johansson menar med skillnaden mellan elitidrott och andra ämnen. Larz Johansson vill favorisera elitidrottare, medan andra ungdomar, som har andra intressen, får klara sig själva. Vi i folkpartiet kan inte acceptera det. Det faktum att en modell, nämligen matematikgymnasiet i Danderyd, inte har fungerat så bra, betyder inte att man skall döma ut alla andra och inte försöka göra någonting bättre. Det finns ett annat alternativ, hemortsalternativet. En mängd ungdomar, med speciellintressen även i vanliga läroämnen, skulle kunna få ägna sig åt fördjupningar i sina intressen på hemorten, på samma villkor som elitidrottaren får göra det.

Anf. 115 LARZ JOHANSSON (c) replik:

Herr talman! Göran Allmér och moderaterna får naturligtvis hamna på vilken sida de vill. Jag konstaterade bara att det var paradoxalt att det råkade bli på det här sättet.

Ett av de bekymmer vi har haft under de år vi har försökt få en ordentlig omfattning på lärlingsutbildningen är kostnaderna för arbetsgivaren. Inte minst gäller detta, Göran Allmér, för småföretagare och hantverkare som mycket klart har deklarerat att de visst tycker att utbildningsformen som sådan är bra – dvs. att man har stora delar företagsförlagd utbildning och självfallet vill ha det i fortsättningen också – men att man inte orkar med lönekostnaderna. Det är skälet till att det inte varit möjligt att få någon utbredning på lärlingsutbildningen, i dess nuvarande form. Därför menar vi att det är angeläget att den lärlingsutbildning, med bibehållande av alla fördelar och borttagande av nackdelarna, som finns skisserad i propositionen men som inte kommer i gång i den här försöksomgången startar, så att vi kan ta till vara alla de goda kunskaper och yrkestraditioner och det yrkeskunnande som finns inom hantverks- och småföretag.

Så till Ylva Annerstedt: Visst kan vi fortsätta att reservera oss oavsett vad som händer. Men försöksverksamheten kommer under alla förhållanden att starta, och då kan man, som jag försökte säga tidigare, välja väg. Antingen sätter man sig vid sidan om och tjurar eller också ser man till att försöka att påverka den verksamhet som ändå kommer att starta så att den blir så bra som möjligt. Ett sätt att påverka, t. ex. nu tillsammans med vpk, vore att se till att riksdagen också fattar beslut om att utöka försöksverksamheten under de kommande åren så att det inte stannar av med det som nu är sagt.

Så en gång till om intresseval. Det är faktiskt så, Ylva Annerstedt, att om jag råkar vara intresserad av språk eller matematik eller något annat, finns det i hela landet i varje gymnasiekommun ett hemortsalternativ. Gymnasieskolan är konstruerad på det sättet att den tillfredsställer elevernas olika intressen. Har jag ett språkitresse skall jag välja en sådan linje, har jag ett annat intresse skall jag välja en annan linje. Och då får man betydligt mer än de fem veckotimmar som elitidrottsmännen får i sitt område, dvs. idrotten.

Anf. 116 GÖRAN ALLMÉR (m) replik:

Herr talman! Larz Johansson tycker att det är paradoxalt, som han uttryckte det, att LO och moderata samlingspartiet skulle kunna ha överensstämmande uppfattningar i någon fråga. Larz Johansson sade också i sin förra replik att vår uppfattning var hopplös. Det innebär med andra ord att Larz Johansson i det sammanhanget också underkänner LO:s ställningstagande. Det får han väl klara ut med den organisationen. Jag finner det inte paradoxalt att någon kan hamna på samma linje som moderata samlingspartiet, tvärtom.

Sedan kom Larz Johansson in på lönekostnader och sade att det inte råder några som helst tvivel om att lärlingsutbildning är mycket bra och kanske en av de bättre utbildningsformerna men att lönekostnaderna för småföretagare och andra tydligen är av den omfattningen att de utgör ett hinder. Men då har Larz Johansson över huvud taget inte begripit vilket system av utbildning som vi från moderata samlingspartiet har föreslagit. Självfallet skall inte

företagarna stå för det som utgör en utbildningsdel. Men tycker Larz Johansson att det är orimligt att det tillgodoräknas företaget eller hantverkaren om eleverna deltar i företagets verksamhet och därvid åstadkommer ett produktionsresultat? Jag tycker det är fullt klart att om man gör en produktiv insats skall man också ha en ersättning för det.

Jag vet att samma tankar som Larz Johansson framför nu har framförts från andra håll, t. ex. från Svenska arbetsgivareföreningen, där man bl. a. har som argument att eftersom annan utbildning i gymnasieskolan och i grundskolan är kostnadsfri och staten står för dessa kostnader, skall heller inte yrkesutbildningen belasta den som tar emot elever. Men det är inte detta det är fråga om, utan det gäller en ersättning för den produktionsinsats som eleverna gör, och den tycker jag inte att staten skall stå för.

Anf. 117 YLVA ANNERSTEDT (fp) replik:

Herr talman! Jag vill återkomma till frågan om intresseval. Det är inte så enormt stor skillnad mellan elitidrottaren och eleven med andra intressen som Larz Johansson vill göra gällande. Det finns inte några gymnasielinjer som inte har gymnastik och idrott i sin timplan; minst två timmar per vecka har man. En elev som läser en annan linje har t. ex. tre timmar engelska; det är den vanliga modellen. Här skulle alltså för den senare eleven ges möjlighet att utöka och fördjupa med fem timmar i engelska, om han nu är intresserad av det.

Jag vill passa på tillfället att kommentera lärlingsutbildningen. Vi är också med på den reservation som behandlar lärlingsutbildningar i t. ex. hantverksyrken. Jag vill påminna om att vi har anvisat ett sätt att finansiera och underlätta för småföretagare att ta emot lärlingar genom vår modell med medel från anslaget för arbetsmarknadspolitiska insatser så att man ger ett bidrag till lönen med 75 % det första året, 50 % det andra och 25 % det tredje året, alltså i fallande skala i takt med att lärlingen kan göra en insats i produktionen.

Anf. 118 LARZ JOHANSSON (c) replik:

Herr talman! Göran Allmér blandar ihop två saker. Jag sade att moderaternas uppfattning om hur yrkesutbildningen skall läggas upp är hopplös. Jag konstaterade dessutom att det paradoxalt nog hade blivit så att moderata samlingspartiets och LO:s synpunkter i ersättningsfrågan har råkat bli överensstämmande. Det tycker jag fortfarande är paradoxalt.

Man kan om man vill också konstatera att LO:s ståndpunkt är hopplös därför att majoriteten i utbildningsutskottet – och förmodligen också i riksdagen, moderaterna undantagna – mycket bestämt slår fast att eleverna i yrkesutbildningen skall ha elevstatus och ingenting annat, precis som alla andra elever i gymnasieskolan.

Sedan ytterligare några ord om lärlingsutbildningen. Det är bara att konstatera att lärlingsutbildningen i dag omfattar knappt 2 000 platser, dvs. 2 000 elever – inte ens årselevplatser. Av dem är drygt två tredjedelar elever som går sitt tredje år på bygg- och anläggningslinjen, dvs. ett färdigutbildningsår exakt efter den modell som ÖGY nu föreslår. Det vi brukar kalla för den reguljära lärlingsutbildningen har dess värre i dag en mycket liten och

blygsam omfattning. Därför är det också angeläget att ÖGY-modellen får möjlighet att komma i gång så att vi kan utveckla och ta till vara alla de kunskaper, det yrkeskunnande och de hantverkstraditioner som finns innan de helt och hållet försvinner. Det är därför vi också har lyft fram den frågan.

Till sist än en gång några ord om specialidrotten. Det är faktiskt dessutom så, som Ylva Annerstedt själv sade i sin första replik, att skillnaden mellan de här eleverna och de övriga gymnasieeleverna är den att elitidrottsmännen med mycket stor sannolikhet över huvud taget inte skulle ha skaffat sig någon gymnasieutbildning, om de inte hade fått den här chansen. Det vet vi av tidigare erfarenheter. Under de år som har gått har vi alltså lärt mycket av den här verksamheten. Just möjligheten att kombinera studier och elitidrott är oerhört väsentlig.

Anf. 119 HANS PETERSSON i Hallstahammar (vpk):

Herr talman! Den här debatten är intressant, eftersom den speglar utbildningsdiskussionen på ett bra sätt. Den är också alltid intressant för människor i allmänhet och följs ofta mycket noga. Debatten är också intressant på så sätt att när de borgerliga talarna är uppe i talarstolen utbryter ett vilt replikskifte. Det är inte så vanligt i andra ämnen, eftersom det brukar vara mer enighet inom oppositionen.

Det gäller skolan och samhället. För mig som i andra sammanhang inte sysslar med utbildningspolitik verkar det som om det skulle finnas en tendens att diskutera skolan för sig. Man funderar över vilka förbättringar som kan göras på det området. Under lång tid har i varje fall jag mött uppfattningen – det gäller inte så mycket de senaste åren utan tidigare – att kunde man bara förbättra skolan och fostra demokratiska elever med kritisk inställning till samhället, skulle man få en samhällsförändring. Nästa generation skulle bli den som slutgiltigt förändrade vårt samhälle till ett bättre samhälle. Det där har inte blivit av, och man måste väl konstatera att vi på något sätt har den skola som vi förtjänar. Skolan är en spegel av samhället. Vi har ett konkurrenssamhälle med mycket hård utslagning och oerhörda krav på eleverna, krav som ofta är riktiga men som samtidigt också medför att de som har sämre möjligheter att följa en utbildning slås ut på ett tidigt stadium. Detta är också en spegelbild av samhället. Många människor pressas för närvarande hårt av ekonomisk utveckling och samhällsutveckling.

Mot bakgrund av detta är det naturligtvis otroligt viktigt hur den framtida skolan utformas. Skolan och samhället skall kunna så att säga betinga varandra och delta i något slags växelverkan när det gäller utvecklingen. Vänsterpartiet kommunisterna har under mycken diskussion försökt formulera skolpolitiska mål som skulle kunna leda framåt. Någon har sagt att den viktigaste skolpolitiska frågan för framtiden är frågan om vilken roll och vilken betydelse ungdomar mellan 16 och 25 år har i samhället. Det är naturligtvis ett mycket viktigt påstående, vars riktighet inte alls behöver betvivlas. Det innebär också att en av de viktigaste frågorna över huvud taget med tanke på framtiden – och därför också en viktig skolfråga – är utformningen av gymnasieskolan. Det är ju där som ungdomarna skall fostras och det är där som deras framtid grundläggs. Vi har fått mycken erfarenhet av den nuvarande gymnasieskolan. Det finns många goda

erfarenheter men också erfarenheter av annat slag, vilka kräver åtgärder och förändringar.

Enligt vpk:s mening är det hög tid att de första stegen tas för en omformning av gymnasiet. Som steg på vägen ser vi dels den försöksverksamhet som pågår, dels det beslut i riksdagen som förmodligen kommer att fattas nu på måndag. Det gäller beslut om försöksverksamhet med en treårig utbildning för skolans yrkeslinjer. Vi inom vpk vill understryka att det är mycket viktigt att den här försöksverksamheten utvärderas mycket noga, så att resultatet senare kan ligga till grund för en ny och moderniserad gymnasieskola, anpassad till samtiden och inte till äldre förhållanden. Normalt sitter jag inte i utbildningsutskottet och deltar naturligtvis inte i dess arbete – jag har fått hoppa in i den här debatten i stället för Björn Samuelson, eftersom han måste vara på annan plats –, men jag har fått mig refererat att utbildningsministern vid något tillfälle under en utfrågning skulle ha yttrat att yrkesutbildningen inom gymnasieskolan skulle segla i egen sjö. Detta har då uppfattats som att det även fortsättningsvis skulle vara något slags bodelning mellan de teoretiska och de praktiska linjerna. Man ser alltså mycket segregerat på teoretisk och praktisk utbildning. Det vore intressant med en liten diskussion om vad utbildningsministern menar. Enligt vpk:s mening är det olyckligt att binda sig vid sådana uppfattningar i strukturfrågor. Då skapas det hinder på vägen för en framtida gymnasieskola utan återvändsgränder. Jag skulle vilja betona "utan återvändsgränder", eftersom jag har en viss erfarenhet av detta. Det är oerhört viktigt att man vid ett felval eller när man har valt en s. k. praktisk linje inte är stängd för fortsatt utbildning. Man skall kunna få kompetens, så att man kan gå vidare till högskola och kunna få annan inriktning och kompletterande utbildning. Läsningar i ett inledande skede ger, som vi ser det, inte förutsättningar för en omdaning av gymnasiet, så att detta kan bidra till en rättvisare social rekrytering till högre studier. Tillsammans med övrig samhällsutveckling skulle skolans utveckling kunna bli en del av den demokratiska utveckling som krävs för den rättvisa omdaning av samhället som i varje fall vpk tycker är av nöden på många områden, inte bara på skolans.

Vi menar att man när man börjar sina gymnasiestudier gör sitt inträde i vuxenlivet. Då deltar man på fullt allvar i samhället och ganska målinriktat. Studier i gymnasieskolan skall enligt vpk ses som en samhällsinsats, som en viktig del av det vuxna livet. Då måste ungdomarna också få alla de chanser och de möjligheter som det vuxna livet innebär. Därför behövs också förändringar när det gäller de praktiska linjerna.

En ökad sektorisering av gymnasiet med starka inslag av kritisk skolning och en uppföljning av det som man har läst, när man ställer detta mot vad som händer i samhället och kontrollerar sina inlästa fakta mot verkligheten, är en skola som i mycket skulle kunna leda till en högre standard på högskoleutbildningen. Det skulle kunna bli underlaget för en samhällsutveckling på det sätt som man kanske litet idealistiskt föreställde sig för ett antal år sedan. Skolan skulle alltså kunna medverka i samhällsförändringen.

Det som jag har tagit upp nu är bara några få exempel på hur vpk vill se gymnasieskolans roll och dess marsch in i framtiden.

Därför har vi föreslagit vissa åtgärder som redan nu skulle kunna vidtas och

som skulle kunna ha betydelse för gymnasieskolans del. För att undvika återvändsgränder i gymnasieskolan är det viktigt att matematiken är ett obligatoriskt ämne. Vi vill vidare understryka att det för framtiden är oerhört viktigt att bredda rekryteringsbasen när det gäller studier vid högskolan. Vi har nyligen, när det gällde ett annat betänkande, talat om vad som gäller för kvinnor. Som jag sade rör det sig också om ett arbetarklassproblem. Tillhör man arbetarklassen och är kvinna är man verkligen illa ute när det gäller rekrytering—i varje fall om det rör sig om högskola och forskning. Därtill kan läggas de krav som en demokratiskt utbyggd informations- och automatiseringsteknologi ställer för att makten över produktion och inflytande i samhället skall kunna läggas i fler händer än i dag. Här har ju utbildning och inriktningen av utbildningen oerhört stor betydelse. Det finns en risk för att människor inte får ta del av hela det moderna samhället. På grund av att vissa människor ställs vid sidan av en dynamisk utveckling kan de komma att bilda en underklass i det framtida Sverige.

Vpk vill också inför 2000-talets gymnasieskola och dess utvecklingsarbete undvika rena rationaliseringseffekter. Därför menar vi att det bör utgå ett beredskapsanslag för gymnasieskolan, så att den inte nödvändigtvis behöver bantas eller läggas ned beroende på en eventuellt väntad tillfällig nedgång av elevantalet under 90-talet. Vi menar att genom ett anslag här skulle man kunna hålla uppe standard och kompetens i väntan på att det senare kommer fler elever.

Hur beståndet av gymnasieskolor skall se ut i framtiden bör enligt vår mening också avgöras av de målkrav som kommer att formuleras nu när man arbetar med en försöksverksamhet i gymnasieskolan. De kraven kommer naturligtvis att formuleras i de närmaste årens debatt och politiska arbete, och debatten kommer att vara otroligt viktig.

Vi menar att vuxenutbildningen också framöver kommer att ha en väldigt stor betydelse, även om man förändrar gymnasieutbildningen nu. Det har ju varit så hittills att har man valt fel gymnasielinje eller tagit en tvåårig där man inte haft kompetens för högskolan när man är klar, har man fått gå in på vuxenutbildningen för att få de kunskaper man behövt.

När vi diskuterar skolan i vidare mening vill jag också erinra om vpk:s förslag till återinvesteringsprogram för ungdomsskolan, även om det inte behandlas i det här betänkandet. Där har vi velat ha 500 milj. kr. för ett slags ROT-system vad gäller läromedel, arbetsmiljö och studiemiljö. Det är bara att beklaga att detta inte har kunnat bifallas av de övriga i riksdagen.

Det programmet, tillsammans med vårt förslag om särskilda insatser för främjande av kultur och föreningsaktiviteter, bör ses som vpk:s svar på försök till nedskärningar gentemot skolan som vi har kunnat iaktta under lång tid. Det är naturligtvis också ett svar på den kulturförflackning och den individualisering av alla problem och den identitetslöshet som kommer av en förstärkt kulturimperialism som slår mot ungdom i vårt samhälle.

Jag vill yrka bifall till alla reservationer där vpk finns med, men jag skall också svara på den fråga som ställdes till mig om hur vi skall rösta när det gäller dimensioneringen av gymnasieskolan.

Förslag som väcks i riksdagen behandlas i utskott, och det är väl sällan som någon direkt ställer upp och tillstyrker de kommunistiska förslagen. Nu har

det hänt att socialdemokrater och kommunister har kommit överens om hur försöksverksamheten skall utformas och när den skall startas. Som Larz Johansson också vet, innebär sådana kompromisser ett givande och ett tagande. Man får aldrig riktigt vad man vill ha.

Jag tvivlar på att vi skulle ha fått centerns stöd för hela vår motion, om den hade stått kvar ograverad. Så litet grand av en symbolhandling är det väl när centern reserverar sig till förmån för vpk:s förslag. Centern har ju inte själv något sådant förslag, vad jag har kunnat se av betänkandet.

Av det följer naturligtvis att vi kommer att stå kvar vid överenskommelsen, särskilt som de borgerliga partierna är så oerhört osams om utvecklingen – det har ju framgått av den replikväxling som ägde rum här strax innan jag fick komma upp i talarstolen. Vad jag förstår, finns det inga som helst möjligheter att få majoritet för det yrkande som centern har lagt fram i sin reservation.

Som jag redan sagt uppfattar jag centerns reservation uteslutande som en symbolhandling. Jag får en känsla av "surt sade räven om rönnbären när han inte nådde dem", särskilt som Larz Johansson – som ju är en mycket kunnig man på det här området – också har insett realismen i det förslag som föreligger efter vår överenskommelse med socialdemokraterna. Larz Johansson säger i sin egen reservation att trots hans motstånd bör försöksverksamheten genomföras.

Herr talman! Jag yrkar bifall till vpk-reservationerna.

Anf. 120 LARS SVENSSON (s):

Herr talman! Gymnasieskolan i omvandling och utveckling av yrkesutbildningen i gymnasieskolan är två milstolpar i gymnasieskolan. Båda siktar till att förnya, anpassa och förbättra gymnasieutbildningen för alla. När försöksverksamheten nu startar inom den yrkesinriktade utbildningen är detta fullt logiskt. Behov av bättre yrkesutbildning, nödvändigheten att möjliggöra för alla att söka högskoleutbildning, samtidigt som vi har anledning att ge alla möjligheter att utvecklas som människor – ja, detta är gymnasieskolans mål.

De två betänkanden som vi nu behandlar gäller anslaget till gymnasieskolan för nästa budgetår m. m. samt utveckling av yrkesutbildningen i gymnasieskolan. Dessa två betänkanden hör samman, varför det är lämpligt med gemensam behandling.

Låt mig först säga något om betänkande nr 16. När det gäller antalet platser i såväl den s. k. direktramen som den lilla ramen råder i dag relativt stor enighet. Direktramen har nu en så stor dimensionering att i stort sett alla ungdomar kommer in.

Centerpartiets förslag om totaldimensionering för alla under 20 år har i verkligheten redan klarats ut i rätt stor omfattning, eftersom i stort sett alla som söker kommer in. Prioriteringen av 16–17-åringar föreslår vi skall vara kvar utom vad gäller vårdlinjen och social servicelinje, där vi föreslår att den avskaffas dels med hänsyn till de skäl som har anförts inte minst av Landstingsförbundet, dels beroende på det antal sökande som finns.

Den dimensionering som nu föreslås är betydligt högre än den SÖ föreslog. När vi har diskuterat dimensioneringen här i kammaren tidigare, har Larz

Johansson nästan alltid hänvisat till SÖ:s förslag. Denna gång kommer vi betydligt över vad SÖ har föreslagit, eftersom antalet ungdomar i de aktuella åldersgrupperna går ner och vi inte bara bibehåller den förutvarande dimensioneringen utan ökar den genom de platser som tillkommer i försöksverksamheten.

Reservationerna om intresseval i gymnasieskolan handlar om sådant som vi under flera år har diskuterat här i kammaren. Något nytt har inte tillkommit, varför argumenten är oförändrade, och jag kan helt instämma i vad Larz Johansson har sagt på den punkten.

Men jag vill ändå tillägga att det i fråga om idrott och estetiska ämnen i dag finns möjlighet till jämkning av timplanen. När det gäller teoretiska ämnen finns redan genom olika linjer och specialkurser möjligheter för eleverna att få sina särskilda intressen tillgodosedda.

Herr talman! Av tidsskäl tänker jag inte uppehålla mig mer kring betänkande 16 utan gå över till nästa betänkande. Jag yrkar avslag på de reservationer som är fogade till betänkande 16 och bifall till utskottets hemställan.

När det gäller betänkande 31 angående yrkesutbildningen i gymnasieskolan kan jag först konstatera det angelägna i att förlänga och anpassa den gymnasiala yrkesutbildningen. En enig utredning, ÖGY, ansåg att all yrkesutbildning skulle förlängas till tre år, varav en del skulle vara arbetsplatsförlagd.

Det är i och för sig intressant att Göran Allmér och även Ylva Annerstedt tar upp frågan om en kortare utbildningstid än tre år. De hänvisar till att utbildningstidens längd bör baseras på de krav som resp. yrken ställer. Men då glömmer de ju bort att i ÖGY, utredningen angående den framtida yrkesutbildningen, satt arbetsmarknadens parter med. SAF, LO, TCO och SACO/SR var ense om att yrkesutbildningen bör vara treårig.

ÖGY ansåg att det är naturligt att även eleverna på de yrkesinriktade linjerna behöver en gedigen utbildning. Därför stannade man för att föreslå tre år. SAF representerar ju avnämarna, de som sedan skall ta hand om eleverna.

Jag vill i det här sammanhanget ta upp den principiella diskussionen om yrkesutbildningen. Jag anser att de som väljer en utbildning, oavsett om de väljer teoretisk eller praktisk utbildning, i stort sett skall jämställas. Jag anser att det är samhällets uppgift att medverka till att ungdomar får den utbildning som de önskar. Väljer man en yrkesinriktad utbildning, anser jag att samhället – skolan, stat och kommun – skall ha ansvaret för att utbildningen blir av hög kvalitet. Oavsett om man sedan väljer att förlägga utbildningen till skollokalen eller om man vill utnyttja de resurser som finns ute i näringslivet, är det samhället/skolan som skall ha ansvaret för utbildningen, icke de enskilda företagen.

Den ungdom som väljer en utbildning skall veta att det är samhället som ser till att det blir en gedigen utbildning, som ger möjligheter till ett yrkesverksam liv, men också förutsättningar för att söka högre utbildning, och att man tar bort de återvändsgränder som finns. Jag tror det är viktigt att notera detta, inte minst efter de inlägg som gjorts om lärlingsutbildning.

Denna har fortfarande en uppgift som komplettering, men den kan aldrig ersätta den vanliga gymnasieutbildningen.

Därför noterar jag att det går en bred och djup klyfta mellan oss och moderaterna. Trots enigheten mellan arbetsmarknadens parter om att elevstatus skall gälla även för arbetsplatsförlagd utbildning och att skolan skall ha ansvaret, så vidhåller moderaterna att huvudparten av yrkesutbildningen skall vara lärlingsutbildning med anställningsförhållande. Om man läser motionerna och reservationerna kan man alltså notera att moderaterna önskar att den rena yrkesutbildningen skall vara knuten direkt till arbetslivet. Det skall förligga ett anställningsförhållande, alltså någon typ av lärlingsutbildning. Där, menar jag, går i grunden en skiljelinje mellan oss. Jag tror att i varje fall Larz Johansson ställer upp på min principiella syn på vem som skall tillgodose och ha ansvaret för det utbildningsbehov som föreligger.

Vi anser att alla i gymnasieskolan behöver denna breda utbildning med flera allmänna ämnen: svenska, engelska, samhällskunskap, och som tillval matematik eller musik samt bild. Matematik har inte kunnat bli ett obligatoriskt ämne beroende på att man då hade haft små möjligheter att göra detta tillval, och därigenom riskerat att stöta bort en hel del ungdomar som gärna inom gymnasieutbildningen vill få möjlighet att välja de andra ämnena.

Detta skapar möjligheter både att erhålla behörighet att söka högskoleutbildning och att få en mer kompetent utbildning, bättre anpassad till samhällets och näringslivets krav. Jag kommer senare under mitt inlägg tillbaka till diskussionen om hur man skall klara avtalssidan.

Regeringen föreslår en treårig försöksverksamhet, i första hand för att erhålla erfarenhet i fråga om den arbetsplatsförlagda utbildningen, men också av ekonomiska skäl. Utskottsmajoriteten tillstyrker detta, men med en viss utökning av platserna.

I reservationerna från moderaterna och folkpartiet görs gällande att det inte är möjligt att påbörja detta i år. Centerpartiet har efter den offentliga utskottsutfrågningen ändrat sig och tillstyrker nu försöksverksamheten. Jag tror att det var inläggen från Kommunförbundet, Landstingsförbundet och Arbetsgivareföreningen som fick centerpartiet att förstå att det mycket väl fanns möjlighet att starta en försöksverksamhet.

Kommunernas stora intresse och parternas positiva syn visar att försöket utan svårighet kan starta i höst. Informationen har gått ut till eleverna, så att de vid söktillfället är medvetna om vilken utbildning de söker. Läroplaner finns klara för de linjer försöksverksamheten gäller. Detta betyder att reservanternas farhågor är obefogade.

Låt mig gärna säga att vi många gånger har diskuterat dimensioneringsfrågor i denna kammare och så många gånger fattat beslut om ändrad dimensionering i förhållande till det i budgeten framlagda förslaget att det egentligen inte är en ny företeelse att man fattar beslut relativt sent under året. Det var skälet till att utskottsmajoriteten föreslog att man skulle gå ut med ett pressmeddelande redan den 14 april för att möjliggöra för kommuner och andra att snabbt fortsätta med förebereelserna. Låt mig också säga att det visar intresset för att starta försöksverksamhet när det i stället för de 5 000 platser som regeringen föreslagit och de 6 000 som utskottsmajoriteten

Prot. 1987/88:133
3 juni 1988

*Utveckling av yrkes-
utbildningen i gymna-
sieskolan m. m.*

föreslår finns önskemål om att få starta 10 000 platser redan i höst. Jag tror alltså att man kan notera att här finns inget av det som framhålls i reservationerna som hindrar att försöksverksamheten kan starta och fungera bra.

När det gäller lärarfortbildning och utbildning av handledare är det väl ändå ingen som tror att om vi hade följt de rekommendationer som finns i vissa av motionerna om att starta i full skala nästa år så skulle samtliga yrkeslärare och handledare vid det tillfället vara utbildade. Det är helt omöjligt. Också ur denna synpunkt tror jag det är bra att vi startar med en begränsad försöksverksamhet. Den ger möjligheter att under första och andra året fortbilda yrkeslärarna och utbilda handledare för den mycket längre tid som eleverna sedan är ute i förvärvslivet och då får den verkliga utbildningen. Jag tror det ger möjligheter att klara problemen när det gäller handledare och yrkeslärare.

Handledarna skall leda eleverna. Yrkeslärarna skall kontrollera att utbildningen verkligen sker. Jag är inte alls rädd för detta. Jag vet att det ute i näringslivet finns många bra yrkesarbetare, som mycket väl kommer att kunna fungera som handledare. Det säger min tidigare yrkeserfarenhet från industrin.

Låt mig så komma in på avtalssidan. Vad har utskottet gjort? Vi har markerat vad parterna sade i sitt brev till statsministern, nämligen att elevstatus skulle föreligga. Vi har också markerat och följt upp det som står i propositionen om att elevstatus skall gälla, men vi tillägger att vi anser det vara viktigt att regeringen följer och bevakar att elevstatus föreligger.

Vilka avtal behövs? Det har vi pekat på, och det har regeringen gjort redan i propositionen. De behövs när man skall utse handledare och när man skall utnyttja de maskiner som finns. I den allmänna utskottsutfrågningen svarade Kent Karlsson Ylva Annerstedt på detta sätt:

”När det gäller frågan om avtal måste jag säga att jag inte är särskilt pessimistisk. Jag vill därför erinra om att jag tror att den här frågan i förhandlingssammanhang är avsevärt mycket mindre än många andra mycket mera komplicerade förhandlingsfrågor som vi har löst på förhållandevis kort tid. Jag kan därför inte tänka mig att den här reformen skall behöva stupa på grund av att vi saknar avtal.”

Före detta inlägg hade Kent Karlsson tillstyrkt försöksverksamhet, och senare instämde Torkel Unge i att denna tolkning var den riktiga. Det finns alltså skäl att tänka sig att parterna på de punkter där avtal behövs kommer att se till att avtal föreligger när eleverna kommer ut i förvärvslivet.

En utvärdering skall ske under försöksverksamheten. Den gäller i första hand den arbetsplatsförlagda delen, men även kostnadseffekterna för stat, kommun och arbetsliv. För att denna utvärdering skall bli så noggrann som möjligt och för att vi skall få så bred insyn som möjligt förordar utskottet att en arbetsgrupp tillsätts med representanter för de politiska partierna.

Vi tror att det är värdefullt att man under den tid som försöksverksamheten och utvärderingen pågår har en kontinuerlig uppföljning. Därigenom kan man också mycket snabbt komma till skott med det totala genomförandet. Vid utfrågningen konstaterades från parternas sida, även SAF:s sida, att det kommer att ta några år innan vi kan genomföra ÖGY totalt inom hela

näringslivet. Därför är det viktigt att vi använder tiden för försöksverksamheten så att det kan vara till gagn för det definitiva beslutet.

Med detta, herr talman, yrkar jag bifall till utskottets hemställan i dessa två betänkanden och avslag på samtliga reservationer.

Anf. 121 GÖRAN ALLMÉR (m) replik:

Herr talman! Låt mig gå in på det som Lars Svensson sade om intressevalet, eftersom även moderata samlingspartiet står som undertecknare av en reservation som gäller detta. Lars Svensson menade att ingenting nytt tillkommit i argumentationen. Nej, det har det inte, framför allt inte från utskottets sida. Utskottet hävdar, som Larz Johansson sade, att gymnasieskolans olika teoretiska linjer ger valmöjligheter för elever med intressen för speciellt teoretiska ämnen. Det är riktigt. Man kan också konstatera att många linjer, i varje fall de teoretiska linjerna i gymnasieskolan, också har idrott på sitt schema. Men den idrott som erbjuds i gymnasieskolan kan inte ge de elever som har ett specialintresse för någon typ av elitidrott möjlighet att verkligen få det de vill ha. Den som är speciellt intresserad av matematik, fysik, kemi eller språk, Lars Svensson får heller inte sitt speciella intresse, att förkovra sig ytterligare inom det området, tillgodosett i och med de timmar som finns på schemat på de teoretiska linjerna.

Lars Svensson talade om detta med kortare utbildningstid. Han anförde bl. a. som skäl till att utbildningen skall vara tre år att parterna på arbetsmarknaden, som satt med i ÖGY, var ense om det: De satt onekligen med i ÖGY. Även jag har varit i kontakt med i varje fall några av arbetsmarknadens parter. Vid de tillfällen jag har pratat med dem har de vidimerat att det är långt ifrån säkert att alla utbildningslinjer, för att ge en god yrkesutbildning, skulle behöva vara treåriga. Inte annat än jag förstår tar utbildningsministern inte ställning till utbildningstidens längd förrän en utvärdering skett.

Lars Svensson säger att utbildningslinjerna skall vara jämställda. Det tycker vi också. Men jämställdheten kan väl i all sin dar inte ligga i att alla linjer blir treåriga, eller hur Lars Svensson?

Sedan säger Lars Svensson att det är samhället och inte företagen som skall ansvara för utbildningen. Till svar på det kan jag bara säga: Läs vårt förslag till gymnasial yrkesutbildning, Lars Svensson! Där framgår klart och tydligt att det är skolan som skall bestämma innehållet i utbildningen.

Herr talman! Lars Svensson nämnde inte ett ord om de allmänna ämnenas omfattning, om det verkligen skall vara en schabloniserad grupp av ämnen.

Anf. 122 YLVA ANNERSTEDT (fp) replik:

Herr talman! Jag vill först säga några ord om utbildningens längd och göra klart att vi för vår del har anslutit oss till principen att yrkesutbildningen skall vara tre år, att man skall ha rätt till tre års utbildning, men att det skall finnas möjlighet till en etappavgång efter två år. Vi har gjort det med den motiveringen att det redan i dag finns en ganska stor grupp elever som har svårt att förbinda sig att gå tre år. Vi vill fånga upp de eleverna också, hellre än att de skall avstå från utbildning över huvud taget, därför att det för dem ter sig övermäktigt att välja en treårig utbildning. Vi föreslår därför att det

Prot. 1987/88:133
3 juni 1988

*Utveckling av yrkes-
utbildningen i gymna-
sieskolan m. m.*

skall vara möjligt med en etappavgång efter två år. Uppföljningssystemet är av mycket skiftande kvalitet på olika håll i landet. Det är också ett skäl till att vi har valt att starkare betona att det är bättre att man jämnar vägen för utbildning.

Lars Svensson säger att kursplanerna är klara. Det är de faktiskt inte. Kursplanerna för årskurs 1 består endast av rubriker, utan genomarbetat innehåll. För årskurs 2 och 3 finns över huvud taget inga kursplaner.

Vi i folkpartiet har i vårt förslag avsatt medel för en utökad fortbildning som skall ge större möjligheter till bättre utbildning fram till hösten 1989. Vi menar att man med en sådan utökad fortbildning ger förutsättning för en utbildning med kvalitet, som skall starta hösten 1989 i full skala, där det är möjligt.

Lars Svensson säger också att han inte alls tvivlar på att det finns mängder av personer som är lämpliga som handledare. Tänk, det tycker vi också. Men vi tror inte att förmågan att handleda andra är medfödd. Det finns förutsättningar hos personer att bli bra handledare. En del är naturligtvis naturbegåvningar. Men de flesta behöver faktiskt utbildning för att bli goda handledare. De behöver inte minst veta vad kursplanerna innebär.

Det är inte den gamla vanliga sortens handledare vi skall ha nu. Det handlar inte om handledning av praktikanter. Det är faktiskt fråga om utbildare. Mellan 10 % och 30 % av utbildningstiden i årskurs 1 och 2 skall bestå av företagsförlagd utbildning. I årskurs 3 skall den företagsförlagda utbildningen omfatta 60 % av utbildningstiden. Det är inte bara handledning av praktikanter det rör sig om. Det rör sig om utbildning, och för att meddela utbildning behöver man faktiskt lära sig det.

Anf. 123 LARZ JOHANSSON (c) replik:

Herr talman! Jag vill först säga några ord om ÖGY. Lars Svensson gjorde den tolkningen att vi skulle ha ändrat uppfattning under resans gång. Jag klargjorde tidigare vår uppfattning. Vi har talat om hur vi tycker att det borde vara. Men när vi väl har konstaterat att det inte går att få en majoritet för vår uppfattning och att vi inte kan uppnå det vi anser vara det bästa, får vi naturligtvis inrätta oss därefter och ta det näst bästa alternativet och se till att det blir så bra som möjligt. Nog diskuterat om detta.

Däremot är det litet allvarligare med det resonemang som Lars Svensson förde om dimensioneringen av gymnasieskolan. Jag får förmodligen anledning att återkomma till den debatten med Lennart Bodström, eftersom det är han som är ansvarig för de löften som har avgetts och det som har sagts i regeringsdeklarationer. Vi måste vara noga med att det blir korrekta siffror, Lars Svensson. Jag hänvisade inte till några siffror från skolöverstyrelsen, utan till regeringens egen budgetproposition. I årets budgetproposition står klart att 7 000 16–17-åringar, behöriga förstahandssökande, hamnar utanför gymnasieskolan läsåret 1987/88. Det är nästan dubbelt så många som ett år tidigare. Det är allvarligt. Tyvärr ser det ut att bli ännu sämre i år. Vi vet inte säkert, men tyvärr ser det så ut.

Lars Svensson säger dessutom beträffande dimensioneringen av gymnasieskolan att vi inte behöver utöka den, eftersom det blir färre elever. Det blir färre 16-åringar. Detta är inte heller sant. Lsåret 1988/89, som vi nu har

framför oss och som vi närmast diskuterar dimensioneringen för, ökar antalet 16-åringar med 2 000. Läsåret 1989/90 sjunker det med 1 200, för att därefter 1990/91 återigen öka med 1 000. Dessutom har vi kvar de 18–19-åringar som ni så nogsamt håller utanför gymnasieskolan genom att prioritera 16–17-åringar. De uppgifter Lars Svensson gav var inte korrekta. Alla som vill gå i gymnasieskolan får inte plats, långt därifrån. Antalet ungdomar blir inte mindre. Det ökar.

Prot. 1987/88:133
3 juni 1988

*Utveckling av yrkes-
utbildningen i gymna-
sieskolan m. m.*

Anf. 124 LARS SVENSSON (s) replik:

Herr talman! Kort om dimensioneringen: Jag hänvisade, Larz Johansson, till skolöverstyrelsens bedömning. SÖ föreslog ett mindre antal platser än vad regeringen har föreslagit och riksdagen nu kommer att fatta beslut om och som gäller både det budgetår som startar den 1 juli och nästkommande. Det blir alltså en ökad dimensionering i förhållande till skolöverstyrelsens förslag.

Jag sade att Larz Johansson ofta använder skolöverstyrelsens förslag i debatten när vi diskuterar dimensioneringen. Därför nämnde jag att vårt förslag innebär en utökning utöver vad skolöverstyrelsen har föreslagit. Sedan får vi väl se i höst hur många ungdomar som inte kommer att få plats. Men det brukar ändå vara så att de flesta ungdomar som sökt kommer in på gymnasieskolan.

Till Ylva Annerstedt vill jag säga: Vad jag har velat markera är att kursplanerna för de linjer där försöksverksamhet startar är klara. Ylva Annerstedt erkände tydligen att planerna är klara för den första årskursen. Men eftersom det inte är några andra årskurser som skall starta nu behöver vi i dagsläget inte några andra kursplaner.

Beträffande handledare vill jag markera att också jag har uppfattningen att de skall fungera som utbildare för eleverna. Jag sade att det finns många duktiga människor som kan komma i fråga som handledare därför att jag vet att det ute i förvärvslivet finns yrkesarbetare som klarar detta. Vi har föreslagit resurser för fortbildning av yrkeslärarna. Vi föreslår också resurser för utbildning av handledare.

Eftersom utbildningen enligt förslaget till ungefär 10 % skall vara förlagd till arbetsplats under det första året och även under det andra året, finns det möjligheter att utbilda handledare under den tid då ungdomarna befinner sig ute. Det ger oss också möjlighet att under den tid då yrkeslärarna har sina elever ute på arbetsplatserna ge dem den fortbildning som vi räknar med att de skall ha i detta inledande skede. Sedan får vi se till att skaffa fram ytterligare resurser för att fortsätta fortbildningen.

Till slut till Göran Allmér: Yrkesutbildningen skall jämföras med teoretisk utbildning på det sättet att de ungdomar som väljer yrkesinriktad utbildning skall känna att de har en utbildning som både ger möjligheter till ett yrke och ger förutsättningar för högre utbildning.

Anf. 125 GÖRAN ALLMÉR (m) replik:

Herr talman! Jag förstår att det är besvärligt för Lars Svensson, som har tre motdebattörer att replikera, att hinna med allt. Jag hade annars sett fram mot att få ett något fylligare svar beträffande jämförelse.

Jag delar Lars Svenssons uppfattning att yrkesutbildning och teoretisk utbildning självfallet skall vara jämställda. Det skall inte vara fråga om någon som helst statusskillnad. Men jag tror inte att man når fram till den uppfattningen om en utbildning genom att enbart hänvisa till utbildningens längd eller, som Lars Svensson gör, genom att säga att det skall gå att antingen söka sig till teoretisk utbildning – jag förmodar att han tänker på högskoleutbildning – eller fortsätta i yrkeslivet efter utbildningen.

Enligt min uppfattning går det inte att kombinera så att man kan både bli så skicklig i teoretiska ämnen att man klarar sig utan några som helst problem i högskoleutbildning och bli så duktig i yrkesinriktade ämnen att man klara sig ute på arbetsmarknaden.

Jag fick inget svar, Lars Svensson, beträffande det schabloniserade blocket med allmänna ämnen. Jag visade förut, bl. a. genom exempel från vårdlinjen, att det inte går att ordna ett inslag av allmänna ämnen så att det verkligen ger erforderligt stöd för yrkesutbildningen om man drar allt över en kam och säger att det skall vara likadant på samtliga yrkesinriktade linjer.

Anf. 126 YLVA ANNERSTEDT (fp) replik:

Herr talman! Jag sade mycket riktigt att det finns rubriker för kursplanerna år 1, Lars Svensson, och det är precis vad som finns. Det enda som finns är rubriker på ett antal moduler, och efter det skall man starta en yrkesutbildning! Detta tycker vi inte är acceptabelt när man vill ge sken av att det skall vara en ny utbildning med ett nytt och förbättrat innehåll.

Att vara en god yrkesarbetare innebär inte heller att man automatiskt och utan utbildning kan fungera som lärare och följa en läroplan. Det handlar ju också om att utvärdera och följa upp den undervisning som man har meddelat. Det finns säkert mängder med goda yrkesarbetare som kan fungera som utmärkta handledare och utbildare – när de väl har förberetts för det. Men det är just detta som krävs.

Det är inte bara 10 % av utbildningen som är företagsförlagd de första två åren. Beslutet är att det skall vara mellan 10 och 30 % och att andelen skall fastställas genom lokala avtal och överenskommelser – och de finns inte heller.

Sedan vill jag återkomma till detta med intresseval. Lars Svensson säger att det är samma argument. Ja, man kan bara beklaga att er argumentation är så tunn och svag att ni måste köra med samma gamla argument år ut och år in.

Jag vill ta ett exempel, Lars Svensson. En elev på en humanistisk linje har två veckotimmar idrott och två veckotimmar filosofi. Om den eleven vill fördjupa sig i filosofi är det inte möjligt med timplanejämknings. Men om eleven vill elitidrotta, då går det alldeles utmärkt. Vad är det för rim och reson i detta, Lars Svensson? Tycker verkligen Lars Svensson att det är viktigare att elitidrotta, att det är mer värt än att läsa filosofi?

Sverige har faktiskt inte fler talanger än att vi behöver uppmuntra och stödja dem alla – vi behöver mångfalden. Men det allra viktigaste och det allra allvarligaste är faktiskt de signaler som ni ger de unga genom era argument från vuxensamhället. Elitidrottare och schackspelare skall ha privilegier – det är detta ni säger till ungdomarna i Sverige i dag.

Under detta anförande övertog tredje vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Prot. 1987/88:133
3 juni 1988

*Utveckling av yrkes-
utbildningen i gymna-
sieskolan m. m.*

Anf. 127 LARZ JOHANSSON (c) replik:

Herr talman! En sista replik till Lars Svensson i dimensioneringsfrågan: Det går inte att göra det så lätt för sig att man säger: Vi väntar väl till hösten och ser hur många som inte kommer in. Förra året var det 7 000 som inte kom in! Det gör ni ingenting åt i fråga om dimensioneringen i år. Och de som till äventyrs inte kommer in i höst är inte hjälpta av att ni vidtar åtgärder året därefter, om ni skulle göra det.

Det gäller att dimensionera gymnasieskolan så att alla de elever som vill gå där också kommer in. Och det är faktiskt detta som den socialdemokratiska regeringens statsministrar i åtminstone tre års tid har stått här i talarstolen och utlovat inför kammaren. De har sagt: Under mandatperioden skall vi se till att alla under 20 år får plats i gymnasieskolan. Men vi är fortfarande långt därifrån, Lars Svensson, och det är detta debatten handlar om.

Vi har föreslagit en totaldimensionerad gymnasieskola, dvs. att det skall vara förslagsanslag. När vi sedan har sett hur många elever som söker och tagit in dem, då får vi betala vad det kostar. Det blir ju inte billigare att hålla dem utanför, eftersom vi då i stället måste anslå pengarna enderå till ungdomslagen, ungdomsuppföljningen eller till någon annan form av arbetsmarknadspolitiska åtgärder, om de väljer en utbildning senare i livet. Alla dessa alternativ – ungdomsuppföljning, ungdomslag eller senare utbildning – är dyrare för samhället än utbildning i gymnasieskolan. Det finns alltså inga statsfinansiella skäl i världen att åberopa, när man håller nere dimensioneringen på det här sättet, utan det handlar enbart om regeringens oförmåga att uppfylla det vallöfte som man har ställt ut och som så många gånger har upprepats i regeringsdeklarationer. Det är detta det handlar om, Lars Svensson, och inte om att vänta och se hur många som kommer in i höst.

Anf. 128 LARS SVENSSON (s) replik:

Herr talman! När man lyssnar till Larz Johansson får man intrycket att vi skulle ha minskat dimensioneringen i gymnasieskolan. Så förhåller det sig icke. Det är fråga om en ökad dimensionering i förhållande till förra året och om en ökning året därefter. Räknar man dessutom in de platser som ingår i försöksverksamheten, kan man också notera att vi har ökat dimensioneringen.

Vad jag sade var att den ansvariga myndigheten, verket, hade föreslagit en lägre dimensionering än den som regeringen och utskottet nu föreslår att riksdagen skall besluta om. Det betyder att den gamla linjen som vi har drivit om att 16–17-åringarna i första hand skall komma in på gymnasieutbildning ligger fast utom i fråga om vård och social service, där det föreligger synnerliga skäl att frångå den linjen. De ungdomar som är i 16–17-årsåldern har särskilt svårt att få arbete och behöver därför utbildning för att komma in på arbetsmarknaden. Jag tror att vi därmed har klarat ut detta med dimensioneringen. Det är alltså icke fråga om någon minskning, utan om en ökning, Larz Johansson.

Låt mig nu övergå till att bemöta Göran Allmér, eftersom jag har att svara

tre ledamöter och därför, precis som Göran Allmér säger, har svårigheter att hinna med samtliga.

Jag menar att yrkesinriktad utbildning bör vara jämställd med teoretisk utbildning. Det beror dels på att man måste få en bättre utbildning, eftersom kraven på en god yrkesutbildning ökar ut i samhället, dels på att ungdomarna skall ges en undervisning i mera allmänna ämnen och därigenom ges behörighet till högskoleutbildning.

Jag tror att det är mycket viktigt att man förlänger den yrkesinriktade utbildningen, för annars kan man inte uppnå en jämställdhet mellan teoretisk och praktisk utbildning. En förlängning ger en möjlighet till detta. Det är nödvändigt med en förlängning för att eleverna skall få denna behörighet. I annat fall måste man genomgå en kompletteringsutbildning för att kunna söka till högskolan. Det är därför som man räknar med att det när det gäller vårdlinjen, vilket också Göran Allmér gör, behövs en treårig utbildning. En sådan förlängning erfordras inte bara på denna linje utan även på andra linjer. Men det skall röra sig om utbildning och inte om någon typ av lärlingsutbildning och anställningsförhållande. Det är utbildningar som skall erbjudas ungdomarna, vare sig de finns ut på arbetsplatserna eller i skolan. Detta är att jämställa den yrkesinriktade utbildningen, vilket innebär att till varje pris bibehålla elevstatusen.

Tredje vice talmannen anmälde att Göran Allmér och Ylva Annerstedt anhållit att till protokollet få antecknat att de inte ägde rätt till ytterligare repliker.

Anf. 129 Utbildningsminister LENNART BODSTRÖM:

Herr talman! Jag vill först av allt uttrycka min stora tillfredsställelse över att utskottet i allt väsentligt tillstyrkt vad regeringen har föreslagit i fråga om den nya yrkesutbildningen. Den omständigheten att utskottet föreslår en utökning av antalet platser med ytterligare 1 000 ser jag ingen anledning att beklaga.

Genom det beslut som jag hoppas att riksdagen nu snart skall fatta tas ett första viktigt steg till en mycket väsentlig reformering av den del av gymnasieskolan där huvuddelen av eleverna utbildas.

Vad som för Göran Allmér är en farhåga är för mig en förhoppning, nämligen att riksdagen genom det beslut om försöksverksamhet som vi nu diskuterar lägger grunden till den fullständiga reform som senare skall komma.

Motiven för en reformering av yrkesutbildningen är enkla och klara. Det är först och främst ett starkt önskemål från både enskilda och offentliga arbetsgivare att de som genomgår gymnasiets yrkesinriktade utbildningar skall ha haft mer arbetslivserfarenhet än tidigare. Men samma arbetsgivare ställer också kravet att eleverna skall ha en bättre allmänutbildning för att kunna utföra olika moment i arbetet, som genom den tekniska utvecklingen har blivit alltmer krävande. Ett ytterligare motiv är att eleverna genom denna bättre utbildning kommer att få ökade möjligheter till vidare studier om de skulle få intresse för detta.

Herr talman! Det är fråga om att utjämna skillnaderna mellan de två delar

av gymnasieskolan som det har varit en så stor klyfta emellan. Denna skillnad kan vi i dessa examenstider se, då elever som har gått igenom det treåriga gymnasiet under stort ståhej lämnar sina skolor för, som det brukar sägas, den ljusnande framtid och då elever som har gått på den yrkesinriktade utbildningen under mer anspråkslösa former lämnar sina skolor.

Det är möjligt att denna symbolik inte skall överdrivas, men den är ändå i all sin primitivitet ett uttryck för hur man ser på skillnaderna i värdet av den utbildning som skolan ger. Denna skillnad vill vi utjämna, inte bara till det yttre, som i det här fallet, utan också i realiteten.

Läget är nu det, att kravet på allmänbildning i yrkeslivet har blivit så stort att elever som har gått igenom de yrkesinriktade linjerna ofta konkurreras ut av elever som har gått de teoretiska. Arbetsgivarna värdesätter allmänbildningen högre än de yrkeskunskaper som skolan försökt att ge. Vi kommer genom den reform som nu förbereds att ge eleverna på det yrkesinriktade gymnasiet en helt annan konkurrenskraft i jämförelse med de kamrater som fått sin utbildning på de teoretiska linjerna.

Herr talman! Jag vill inte säga att den nuvarande yrkesutbildningen har varit dålig. Den har givit eleverna mycken nyttig kunskap och har utgjort en förutsättning för deras arbete i olika delar av näringsliv och offentlig tjänst. Men även om utbildningen har haft stora fördelar, är det nu efter drygt 15 år dags att ytterligare utveckla den, vilket den nya reformen syftar till.

Jag vill så ta upp några av de invändningar som här har riktats mot förslaget, t. ex. påståendet att elever som nu är tveksamma till de tvååriga linjerna ännu mindre skulle vilja starta på de treåriga linjerna. Verkligheten motsäger dessa farhågor. Det visar sig både i Stockholm och i Värmland att eleverna i mycket stor utsträckning strömmar till de nya utbildningar som erbjuds.

Det är heller inte så märkligt som det har framställts i den här debatten att elevernas val kommer att göras sent.

Larz Johansson har funnit det egendomligt att SÖ har lagt ut platser och vidtagit andra förberedelser under förutsättning att riksdagen fattar beslut. Detta är i själva verket vad som sker på utbildningsområdet varje år, eftersom antalet platser både i högskolan och i gymnasieskolan fastställs av riksdagen sent på våren, då endast någon månad återstår till dess att den nya terminen börjar. Eleverna har visserligen sökt in på sina betyg från höstterminens studier, men den definitiva intagningen sker ju inte förrän på grundval av de betyg som delas ut under den nu allra närmaste tiden. Och eleverna har rätt att göra de ändringar som de önskar. Det blir därmed en ny fördelning.

När det gäller frågan varför vi inte kunnat omedelbart genomföra reformen i full skala eller inom loppet av bara några få år måste jag hänvisa till den ekonomiska verkligheten. Vi avser att genomföra detta så snart de ekonomiska medlen är tillgängliga, vilket också framhölls vid den socialdemokratiska partikongressen förra året, där ingen som helst oenighet rådde på den punkten. De medel vi hade disponibla för utbyggnad av skola och forskning i årets budget användes i huvudsak på fyra områden:

För det första till att skapa bättre villkor för yrkeslärare under deras utbildning,

för det andra till att satsa på de nya högskolorna runt om i landet,

för det tredje till att införa en ny medellång högskoleutbildning för ingenjörer och

för det fjärde till att starta försöksverksamheten med den yrkesinriktade utbildningen.

På den fråga som Larz Johansson ställde om det kommer att finnas fler platser tillgängliga redan nästa år vill jag svara att regeringen inte har givit några sådana löften. Det är en budgetfråga som får behandlas i vanlig ordning. Den kommer att bli beroende av olika omständigheter, där jag först och främst vill anföra vilken grad av intresse som kommuner och andra utbildningsanordnare kommer att visa för att vilja gå vidare. En andra väsentlig faktor är det ekonomiska utrymme som kan föreligga i det kommande budgetarbetet. Ett tredje väsentligt förhållande att ta hänsyn till kommer att vara i vilken utsträckning försöksverksamheten redan givit klarhet i hur verksamheten har gått och hur man därigenom skall kunna bedöma vad som skall kunna göras för den närmaste tiden.

Anf. 130 GÖRAN ALLMÉR (m) replik:

Herr talman! Utbildningsministern började sitt anförande med att säga att jag hade uttryckt "farhågor" för den här reformeringen av yrkesutbildningen. Det är alldeles riktigt, men jag måste betona och få till protokollet antecknat att farhågorna inte gäller det förhållandet att yrkesutbildningen antligen kommer att reformeras utan hur den kommer att reformeras. Det finns, som jag ser det, risk för att resultatet av det här förslaget inte blir det allra bästa som skulle ha kunnat åstadkommas för att reformera yrkesutbildningen.

Utbildningsministern kom sedan in på allmänbildningen och talade om att praktikerna konkurrerades ut av teoretikerna och att arbetsgivarna när det gällde praktiskt arbete t. o. m. hellre anställde teoretiker och sökande med god allmänbildning än sådana som hade genomgått yrkesutbildning. Då kan man naturligtvis inte låta bli att ställa frågan: Eftersom de som genomgått de allmänna och teoretiska linjerna inte har någon som helst yrkesutbildning, hur har då yrkesutbildningen hittills varit skött i gymnasieskolan? Varför inte under sådana förhållanden enbart bedriva utbildning på de teoretiska linjerna?

Vi är överens om att allmänutbildningen är betydelsefull – det har vi framhållit. Det råder inga som helst delade meningar om den saken. Jag har tidigare sagt att jag tycker att man med den inriktning som de allmänna ämnen fått i utbildningsministerns förslag inte har tagit tillräcklig hänsyn till vad som verkligen behövs också för yrkesutbildningens bästa.

Sedan sade utbildningsministern att det inte var någon risk för att försöken inte skulle kunna genomföras – eleverna strömmade till de nya utbildningarna. Utbildningsministern nämnde Stockholms län och Värmlands län. Jag har tagit in – telefonledes visserligen – de preliminära uppgifterna från Stockholms län exkl. Norrtälje och Södertälje. Det är alldeles riktigt att det

har strömmat in många sökande, men vad utbildningsministern här undvek att tala om är att tillströmningen är enormt stor till vissa utbildningar, medan platserna till andra utbildningar praktiskt taget inte kan fyllas. Det gäller t. ex. industriteknik, dit 40 har sökt till 60 platser. Det gäller även omvårdnadslinjen, dit 146 har sökt till 180 platser. Däremot har 254 sökt till 120 platser på handelslinjen och 110 till 30 platser på el-tele-linjen.

Slutligen skulle jag vilja fråga: Varför redovisar man inte, herr utbildningsminister, vad en fullständig reformering kommer att kosta och hur man har tänkt sig finansieringen i framtiden? Det tycker jag är mycket väsentligt.

Anf. 131 LARZ JOHANSSON (c) replik:

Herr talman! Utbildningsministern började sitt anförande med att säga att han kände en viss tillfredsställelse med hur det här förslaget passerar riksdagen. Han beklagade inte att vpk hade lyckats lägga på dessa 1 000 platser. Kanske man skall tolka detta så att vpk t. o. m. har varit alldeles för blygsamt i sin begäran och att utbildningsministern gärna hade sett en större försöksverksamhet. Utbildningsministern kanske inte alls hade haft något emot om en riksdagsmajoritet hade beställt en fortsättning till nästa år. Det kanske hade suttit ganska bra i ryggen vid kontakterna med finansdepartementet inför fortsättningen.

Det går inte att göra det så enkelt för sig, Lennart Bodström, som att säga: Om det skall bli en fortsättning nästa år – ja, det får bli en budgetfråga. Då kommer vi att ställas inför precis samma situation som i år, att vi någon gång under våren här i riksdagen skall fatta ett beslut, ungefär vid samma tidpunkt som nu, medan de som har att planera för utbildningen behöver ha besked *nu* om huruvida det skall bli en fortsättning, en utökning, nästa år. Om de fick den framförhållningen kunde de ordna en bra försöksverksamhet. Nej, de får vänta och se, det kommer att bli en budgetfråga.

Nog kan man väl begära av regeringen att den skall kunna ha så stor framförhållning också i sin ekonomiska politik att den i år kan bedöma om det går att lägga in ytterligare platser i försöksverksamheten. Dessutom, Lennart Bodström, är det i princip samma platser som i alla fall skulle ha ingått i de tvååriga utbildningarna. Vi talar ju inte om en helt ny utbildningsform utan om att använda utbildningsplatserna i den ena eller den andra verksamheten.

Lennart Bodström berörde inte med ett ord kritiken mot handläggningen. Självfallet har jag inte kritiserat skolöverstyrelsen för att den hanterar dessa frågor "under förutsättning att". Jag har kritiserat regeringen för att den har försatt Sveriges riksdag, skolöverstyrelsen och utbildningsanordnarna ute i landet i denna situation. För att använda utbildningsministerns egna ord: Om inte det här beslutet går igenom i Sveriges riksdag, blir det kaos i skolan. Det är detta agerande som jag har kritiserat utbildningsministern för.

Lennart Bodström sade inte heller ett ord om de svikna vallöftena. Hur är det egentligen? Menade ni allvar med alla era uttalanden om att samtliga ungdomar under 20 års ålder skall få en plats i gymnasieskolan? Det borde väl vara en fråga också för den ekonomiska politiken, så den bedömningen borde väl ha gjorts innan regeringen gick ut med vallöftena. Är det bara regeringens oförmåga som är orsak till att fler ungdomar varje år ställs

utanför gymnasieskolan? Lars Svensson redovisade att det blir fler platser. Men pengarna går inte till fler platser, utan de äts upp, så att säga, av att utbildningarna hela tiden blir längre. Fler ungdomar får inte utbildning. Fram t. o. m. nästa budgetår ökar antalet 16-åringar som lämnar grundskolan. Då krävs fler platser i gymnasieskolan – inte färre!

Anf. 132 YLVA ANNERSTEDT (fp) replik:

Herr talman! Utbildningsministern sade att elever från de tvååriga utbildningarna har sämre möjligheter på arbetsmarknaden. Ja, visst är det så. Exempel från alla håll visar att det är elever som gått de treåriga utbildningarna som först får jobb. Jag tycker att det är angeläget att vi nu slår fast att vi skall förlänga utbildningarna. Det är synd att det bara handlar om 6 000 elever, och de får dessutom börja den nya utbildningen under sämsta tänkbara förhållanden. Men de andra då? De som skall vänta nästan till år 2000 innan de kan få samma möjligheter? Vi i folkpartiet tycker för vår del inte att detta är acceptabelt. Alla ungdomar borde få tillgång till bättre utbildning så fort som möjligt. På en rad yrkesområden kanske utbildningen kan bli ytterligare förlängd. I utlandet är det ju inte alls ovanligt med femåriga yrkesutbildningar.

Det skulle vara väldigt positivt om eleverna inte behövde tveka inför att gå en treårig utbildning, vilket utbildningsministern också sade. Man kan dock inte dra några generella slutsatser av ett så litet material som 6 000 platser. I verkligheten och i full skala kommer det att handla om att intressera 100 000 elever för en treårig utbildning.

Jag fick inte ett enda svar på de frågor som jag ställde i mitt inledningsanförande. Den första gällde kvaliteten. Hur avser regeringen att garantera kvaliteten på utbildningen? Skall jag tolka utbildningsministerns tystnad på det sättet att regeringen inte kan göra några utfästelser med de premisser som faktiskt råder? Blir det samma gamla utbildning som förut, men med tillägg av ett tjug allmänna ämnen? Då är alltihop fullständigt förfelat.

Vidare frågade jag om intressevalen och favoriseringen av elitidrottare och schackspelare. Inte heller på dessa frågor har jag fått svar, trots att jag påpekade att denna favorisering innebär ett motarbetande av de jämställdhetssträvanden som utbildningsministern i andra sammanhang talar så varmt för.

I detta sammanhang vill jag beröra en reservation som folkpartiet har fogat till betänkandet. Vi vill att riksdagen skall uttala att i den revision som SÖ genomför av yrkesutbildningarnas kursplaner jämställdhetsmålet skall vara en ledstjärna. Majoriteten har inte velat instämma i detta. Detta är en mycket viktig fråga, och utbildningsministern borde instämma i folkpartiets krav.

Anf. 133 Utbildningsminister LENNART BODSTRÖM:

Herr talman! Det finns många kommuner i landet, där praktiskt taget varje elev både söker och kommer in på gymnasieskolan, Larz Johansson. Det finns emellertid ett antal elever som inte kommer in. I stor utsträckning rör det sig om sådana elever som förklarar att de bara är intresserade av förstahandsalternativet. Om han eller hon inte kommer in på den utbildning

som är deras förstahandsalternativ, får utbildningen vara.

Det är inte möjligt att åstadkomma det antal platser med exakt den fördelning som motsvarar elevernas önskemål. Därför är det nödvändigt att eleverna själva är beredda att anpassa sig.

Ylva Annerstedt har frågat om utbildningen skall få högre kvalitet. Jag är benägen att tro att en treårig utbildning når bättre kvalitet än en tvåårig. Det skulle förvåna mig mycket om resultatet blev något annat. Jag utgår från att alla som arbetar i försöksverksamheten också kommer att anstränga sig för att nå goda resultat. Om de får längre tid till förfogande, så borde resultaten också visa sig. Det är emellertid också både nödvändigt och naturligt att en utvärdering genomförs efter hand. Den kommer att göras under medverkan av en parlamentariskt sammansatt uppföljningsgrupp.

Det är möjligt att några detaljer i förslaget kan behöva ändras, då man i praktisk verksamhet gör ytterligare erfarenheter.

Utredningen, remissarbetet på grundval av utredningen och det ytterligare arbete som bedrivits under propositionsförfattandet och här i riksdagens utskott har inneburit att man på olika håll försökt klarlägga problemen så långt detta någonsin är möjligt. Nu är det dags att övergå till praktisk verksamhet. Jag medger gärna att de som deltar i försöksverksamheten kommer att få det arbetsammare än vad de får som arbetar i en skolf orm som är etablerad. Så kommer det att vara för alla som deltar i en nyskapande verksamhet, men till all lycka finns det många som är beredda att göra de ansträngningar som det innebär att gå nya vägar och att därmed också vara föregångare.

Anf. 134 LARZ JOHANSSON (c) replik:

Herr talman! Nej, Lennart Bodström, det där var riktigt dåligt. Det som utbildningsministern försöker säga är: Ungdomarna får faktiskt skylla sig själva. De gör ju bara ett val, och då kan ju inte vi se till att de får plats.

Man brukar dessutom få exemplet att nästan alla vill bli kosmetologer och hårfrisörer. Men, Lennart Bodström, det är ju inte sant, och det är inte så det ligger till. Jag skall läsa innantill ur utbildningsministerns egen budgetproposition för i år, där han först talar om hur många som har ställts utanför gymnasieskolan. Han konstaterar då:

”Inom den teknisk-industriella sektorns utbildningar har 19 % (ca 7 600) av de sökande inte tagits in. Ca 3 700 av dessa var 16–17-åringar – – –.” Resten, dvs. ca 4 000, var över 18 år.

Menar Lennart Bodström att vi har så gott om arbetskraft att vi kan avvisa dem som skulle vilja ha en utbildning inom den teknisk-industriella sektorn? Det är ju det som landets utbildningsminister står här och säger när han försöker försvara att regeringen inte har uppfyllt sitt vallöfte om att ge alla ungdomar under 20 år en plats i gymnasieskolan. Om dessa 7 600 togs in på den teknisk-industriella sektorns utbildningar, tror jag att det skulle vara till stor nytta för hela landet, och inte minst för vår tillverkningsindustri.

Anf. 135 YLVA ANNERSTEDT (fp) replik:

Herr talman! Utbildningsministern säger att han är benägen att tro att en längre utbildning innebär bättre kvalitet och att han skulle bli förvånad om så inte blev fallet.

Jag må säga att det är lättsinnigt att så lita till fromma förhoppningar och tro att kvaliteten blir bättre om man bara utsträcker tiden. Vi kräver för vår del väsentligt mer substans i kvalitetsbegreppet än att man är benägen att tro något. Dessa krav har jag redovisat tidigare – fortbildning av yrkeslärare, utbildning av handelsledare, fullödiga kursplaner, etc.

Jag konstaterar också att utbildningsministern fortfarande inte säger ett enda ord om intressevalet och elevernas möjligheter att fördjupa sig i ett ämne om de inte är intresserade av elitidrott eller schack. Tycker verkligen utbildningsministern att det är viktigare att spela ishockey än att t. ex. läsa filosofi? Varför skulle inte den filosofiintresserade eleven kunna få ägna sig åt och fördjupa sig i sitt intresse? Jag sade tidigare att den här slagsidan med en favorisering av idrottare innebär att man motarbetar jämställdhetsmålet i gymnasieskolan. De siffror som finns tillgängliga visar mycket tydligt att så är fallet. Två tredjedelar av alla platser inom elitidrottsgymnasierna och hemortsalternativet upptas av pojkar och en tredjedel av flickor. I dessa siffror är inte 48 ishockeyplatser inräknade, eftersom de ännu inte är utlagda. Hur många av dessa ishockeyplatser tror utbildningsministern kommer att innehas av flickor?

Anf. 136 Utbildningsminister LENNART BODSTRÖM:

Herr talman! Jag vill först till Larz Johansson säga, att visst finns det alltför många elever som inte kommer in i gymnasieskolan. I detta sammanhang vill jag emellertid framhålla att möjligheterna att komma in i gymnasieskolan har ökat och att det antal elever som kommer in på sitt förstahandsval också har ökat påtagligt.

Någon betydelse har det väl också att praktiskt taget all utbildning som ungdomsskolan kan ge också ges parallellt inom vuxenutbildningen. De elever mellan 18 och 20 år som inte har kunnat få en plats i ungdomsskolan har möjlighet att inom vuxenutbildningen genomgå samma utbildning, låt vara under ett mindre antal lektionstimmar.

Ylva Annerstedt har upprepade gånger ställt frågor om idrottsgymnasierna. Jag tycker att Larz Johansson besvarat dessa frågor på ett så klargörande sätt att det inte skulle behövas någon ytterligare kommentar från min sida. Men jag skall ändå upprepa vad som har framhållits av Larz Johansson, nämligen att vi är angelägna om att de ungdomar som är starkt engagerade i elitidrott, och sådana finns i Sverige liksom i flertalet andra länder, skall ha möjlighet att jämsides med sin träning och idrottsutövning också få utbildning, så att de inte, när idrottsåren är till ända, skall befinna sig vara ägare av en mängd medaljer och pokaler men inte av en utbildning som de behöver för sin framtid. Det finns, som Larz Johansson påpekat, alla möjligheter till val av olika utbildningar i den vanliga gymnasieskolan för att på det sättet utveckla sina särskilda intressen.

Tredje vice talmannen anmälde att Ylva Annerstedt anhållit att till protokollet få antecknat att hon inte ägde rätt till ytterligare replik.

Herr talman! Jag skall tala om försöket med den treåriga yrkesutbildningen. Men eftersom vi behandlar både betänkandet om anslag till gymnasieskolor och betänkandet om utveckling av yrkesutbildningen i gymnasieskolan samtidigt skall jag först säga några ord om språkundervisningen i gymnasieskolan.

Utveckling av yrkesutbildningen i gymnasieskolan m. m.

Jag har tillsammans med representanter för folkpartiet och centern i en motion, Ub362, fört fram förslag om att stärka språkens ställning i gymnasieskolan. Nu avstyrks dessa yrkanden, men vår motion har, enligt vår uppfattning, fått en mycket positiv skrivning. Utskottet skriver: "Utskottet utgår från att erfarenheterna av den här redovisade försöksverksamheten med integration av undervisning i språk och undervisning i andra ämnen kommer att beaktas i kursplanearbetet---"

Därefter avstyrks motionskraven på sedvanligt sätt, samtidigt som utskottsmajoriteten i sak har gett oss rätt. Vi motionärer förutsätter att vederbörande myndigheter, dvs. utbildningsdepartementet och skolöverstyrelsen, uppfattar skrivningarna på samma sätt. Vi vill försäkra kammarens ledamöter om att vi anser att språkens ställning i gymnasieskolan är så viktig att vi inte kommer att förtröttnas i vårt arbete för en förstärkning av dem. Med elever utan goda språkkunskaper från gymnasieskolan står sig Sverige slätt i den internationella konkurrensen.

Herr talman! Efter denna inledning övergår jag till att tala om utvecklingen av den treåriga yrkesutbildningen på gymnasieskolan, som i sin föreslagna form enligt mig och mina medmotionärer är ett svek både mot ungdomarna och mot skolan i vissa avseenden.

Regeringen har ju fått mycket kritik för att ÖGY:s förslag om sammanhållen treårig utbildning inte har genomförts. ÖGY, dvs arbetsgruppen för översyn av den gymnasiala yrkesutbildningen, lovade ju högre kvalitet på utbildningen, självfinansiering genom arbetsgivaravgifter, inbyggd kontinuerlig lärarfortbildning, modulkursplaner som ger kunskapsgaranti, högskolekompetens åt alla, ökade produktionsintäkter i företagen, osv.

De som backat upp ÖGY:s utbildningsmodell synes ha utgått från att förslaget faktiskt skulle ge alla dessa utlovade fördelar. Detta kan förklaras av att tiden för remissbehandlingen var mycket kort och inte medgav någon närmare analys. Regeringen har nu – på samma sätt som många andra som under senare tid haft tillfälle att närmare tränga in i ÖGY-förslaget – funnit att det inte håller vad man gav utfästelse om. Detta skall nu regeringen naturligtvis inte kritiseras för. Att utbildningsministern trots de svårigheter man funnit och som så många pekat på ändå nu föreslår en omfattande försöksverksamhet är dock enligt min uppfattning inte begripligt. Den enda logiska konsekvens man kan dra av de slutsatser regeringen och andra kommit till vid sin analys är att förslaget egentligen borde ha avvisats. Jag och några motionärer från folkpartiet och centern har i motion Ub12 hävdat att försöksverksamheten borde ha begränsats mer än vad regeringen gjort. Jag skall i det följande redovisa några av de bakomliggande skälen.

Översynsgruppens arbete begränsades i regeringsdirektiven bl. a. av att förslaget inte fick medföra ökade kostnader och av att det skulle presenteras före en given tidpunkt. Även om inte gruppen lyckades med detta bär

utredningen tydliga spår av att man inte hunnit penetrera konsekvenserna av sitt förslag. Gruppen tog samtidigt på sig en större uppgift än vad som framgick av direktiven. Så långtgående förslag som man presenterat hade gruppen varken kompetens eller resurser att hantera. För de i vissa avseenden djupt gående principiella förändringarna finner man inte heller några ideologiska motiv eller mål som grundats på forskning eller djupare analyser. Tidigare har också denna typ av frågor normalt alltid behandlats i parlamentariska utredningar.

Detta kan vara förklaringen till den situation som uppstått, men det fråntar inte till någon del utbildningsministern ansvaret. Den föreslagna sammanhållna treåriga utbildningen innebär ett stort ingrepp i den valfrihet som skolan i dag erbjuder. Ökad flexibilitet bör eftersträvas snarare än den uniformering som förslaget leder till.

De som inte haft tillfälle att tränga närmare in i förslaget inser inte heller att förslaget faktiskt innebär en *avkortad* utbildning. Det mesta talar för att ungdomarna inte kommer att uppnå den yrkeskompetens som man gör i dag, då färdigutbildning sker det första anställningsåret efter den tvååriga grundutbildning som skolan svarat för.

Under färdigutbildningen är eleverna anställda och får lön. Erfarenheter visar att detta verklighetsförhållande medför ett påtagligt ökat utbildnings-engagemang från elever, arbetsledning och arbetskamrater. Färdigutbildningen sker tack vare anställningsförhållandet i det yrke där vederbörande kommer att vara verksam och ger en acceptabel introduktion även om anställningen i flera fall ligger i periferin av den grundutbildning eleven tidigare valt.

Skolan skall nu enligt förslaget i propositionen ta över hela ansvaret och finansieringen för det tredje året. Paradoxalt nog föreslås således att ungdomarna skall avstå från färdigutbildning med anställning och lön för att få praktisera i skolans regi under mindre realistiska former i den sammanhållna treåriga utbildningen. Yrkesutbildningen kommer samtidigt att avkortas med ungefär 20 %. Att hävda att regeringens förslag leder till en förstärkt yrkesutbildning är vilseledande. Att någon, och då kortsiktigt, kan tjäna på de föreslagna förändringarna kan man möjligen se. Det står dock alldeles klart vem som är förlorare – hela anordningen är ett svek mot ungdomarna och mot dem som arbetar inom skolan.

Andra frågor där ÖGY lagt fram förslag utan att analysera konsekvenserna är frågan om behovet av praktikplatser – antal, allsidighet och kvalitet. Enligt utredningsförslaget skulle de större arbetsplatserna med kvalificerad utrustning och teknik ställa upp med praktikplatser där ungdomarna även fick delta i produktionen. Ersättningen till arbetsplatserna skall vara så förmånliga, att det blir ett klart egenintresse att offerera praktikplatser, framhöll ÖGY. Finansieringen skulle ordnas med en arbetsgivaravgift, där överskottet från små företag skulle gå till de medverkande stora företagen. De medverkande företagen skulle genom vad man kallade en slussningseffekt kunna anställa de lämpligaste ungdomarna.

Från denna utgångspunkt räknade ÖGY med att varje år kunna skaffa över 50 000 praktikplatser till det tredje utbildningsåret. Därtill kommer att förslaget samtidigt kräver platser till över 100 000 praktikanter i årskurserna

1 och 2. Att förslaget inte var genomarbetat stod klart för alla som hade någon insikt i dessa frågor. Detta illustrerar också hur ÖGY behandlat flera tunga och principiellt viktiga frågor.

Att utbildningsministern inte kunnat fullfölja den finansieringsmodell som utredningen föreslagit torde inte förvåna särskilt många, men att man med skattemedel i dessa dagar skall köpa praktikplatser för att pröva om det går att genomföra ÖGY:s modell är ofattbart. I förberedelsearbetet har man nu gjort den erfarenheten att där man kan ha behov av hundratalet platser finns enbart någon enstaka plats som håller måttet. Det är ej heller ovanligt att skolan kan uppvisa modernare teknik och material än flertalet arbetsplatser i en region.

En annan erfarenhet som varken är ny eller särskilt unik är att ungdomar som enbart tillfälligt finns på en arbetsplats inte får tillgång till avancerade maskiner och teknik för sin träning. Inom exempelvis vård- och servicesektorn tar det även viss tid att bygga upp erforderliga personliga relationer för att praktiken skall ge något utbyte. Situationen är annorlunda i dag då det råder anställningsförhållande det tredje året. ÖGY synes helt har bortsett från den tillgång som själva anställningsförhållandet utgör i detta avseende.

Utredarna har också konsekvent bortsett från risken för att en ökande andel ungdomar kan söka sig ut på arbetsmarknaden utan yrkesutbildning om de enbart kommer att erbjudas treårig sammanhållen utbildning. På platser med god arbetsmarknad kan vi i dag, på samma sätt som tidigare, konstatera att många ungdomar får arbete direkt efter grundskolan och även avbryter sin gymnasieutbildning därför att de erbjuds anställning inom områden där kvalifikationskraven inte är så höga. Ungdomar som har svag motivation för studier väljer hellre en kort och påbyggbar utbildning än en längre sammanhållen.

Någon påtaglig favör, ökad kompetens eller merit som uppväger att ungdomarna går miste om en årslön med det föreslagna tredje året har inte heller kunnat redovisas. Det är inte svårt att förstå skolornas svårigheter och ungdomarnas tveksamhet. Om ungdomarna i ökad utsträckning väljer arbete eller syssolöshet före en grundläggande utbildning, innehåller förslaget en utslagningsmekanism som ingen borde acceptera.

Denna utslagning förstärks av att regeringen nu vill ställa alla ungdomar som fått anställning direkt efter grundskolan utanför möjligheten till utbildning. För den gymnasiala lärlingsutbildningen, som här fyllt en viktig uppgift och där anställningen hittills varit ett villkor, skall anställningsförhållanden nu utgöra ett hinder.

En annan del i den föreslagna nya skolan som väckt berättigade frågor bland dem som har erfarenhet av vardagsarbetet i skolan är de kompetensrelaterade "modulerna". I nuvarande gymnasieskola skall eleverna få del av i kurserna ingående ämnen i hela deras bredd – normalt får inget ämnesmoment uteslutas. För yrkesutbildningen införs nu en principiellt ny och ytterligt diskutabel nyordning. Ämnets bredd skall kunna begränsas genom att huvudmoment, som i utredningen av någon anledning kallas modul, skall kunna uteslutas. Eleverna skall fullfölja studierna i de skilda modulerna tills de erhåller kompetensbevis. Utgångspunkten är att de snabba eleverna deltar i samtliga moduler, övriga fullföljer ett mindre antal. Man går vidare

till nästa modul först när man lärt sig den föregående.

En modul skall enligt utredningen kunna omfatta en svets-, bearbetnings- eller mätmetod inom industrisektorn och exempelvis tekniken att bädda eller städa inom vårdområdet. Av utredningen framgår att elev som har svårigheter skall kunna studera samma modul i mer än två år om det behövs för att få kompetensbevis. Konsekvenserna av denna snäva tvångsspecialisering måste uppmärksammas. De negativa konsekvenserna ligger så nära att vi redan till försöksverksamheten måste skapa beredskap för att snabbt kunna modifiera arbetssätt. En elev som exempelvis tvingas stanna i modulen borrnig eller kapning har en mycket snäv arbetsmarknad att vända sig till och blir genom utbildningen öronmärkt för hela livet. En sådan ordning kan vi omöjligtvis medverka till.

Våra ungdomar bör inte vänta på att utbildningsministern genom försök skaffar sig möjlighet att bedöma vad som behöver göras. Ungdomskull efter ungdomskull kan inte vara försöksobjekt i detta syfte. Enligt min och många mening finns kompetens och underlag för att dra upp riktlinjer för en successiv reformering av nuvarande yrkesutbildning utan så omfattande och vanskliga försök som det nu är fråga om.

Resultat som är grundat på nu föreslagna försök med ett tredje år får vi nämligen först under senare delen av 90-talet. Med i propositionen föreslagna reformstrategi kommer mer än 500 000 ungdomar, som skall vara yrkesverksamma i 30 år in på det nya seklet, att gå igenom yrkesutbildning som fick sitt innehåll på 60-talet. Detta förhållande får inte heller accepteras. Innebörden av de beslut som kommer att fattas måste bli att åtgärder vidtas för att snarast möjligt få till stånd en modernisering av hela yrkesutbildningen.

Kan det nu uppdämda behovet av förnyelse och modernisering, som bl. a. kan avläsas i skolhuvudmännens och övriga berörda parter engagemang, utnyttjas för att åstadkomma konkreta åtgärder och då företrädesvis inom områden där situationen är akut? Svaret på denna fråga måste vara att försöksverksamheten med ett tredje år inte får utgöra hinder för yrkesutbildningens modernisering. Det finns så mycket erfarenhet och kunskap att man utan den tidsförlust och kostnad som en omfattande försöksverksamhet medför kan åstadkomma ändamålsenliga förbättringar. Skolledare, lärare och elever är en betydande resurs i sammanhanget.

Inom skolöverstyrelsen pågår sedan en tid ett omfattande kursplanearbete. Det bör vara möjligt att ta vara på detta arbete, och även delar av ÖGY:s förslag, för att omgående få till stånd ett konkret förnyelsearbete på större bredd än vad en försöksverksamhet kan ge. En successiv modernisering av den tvååriga utbildningen i hela dess bredd ökar också möjligheten att komplettera utbildningen med påbyggnader där det visar sig nödvändigt. Motivet för en sammanhållen treårig utbildning kan förvisso kännas oklart för många, inte minst de ungdomar som erbjuds delta i försöksverksamheten.

Försöksverksamheten enligt propositionen leder till att ungdomarnas valmöjligheter begränsas. All utbildning blir treårig, studievägarna och de alternativa utbildningskombinationerna begränsas. Försöksverksamheten med en sammanhållen treårig utbildning får inte bli ett hinder för skolans

utveckling och förnyelse. Skolhuvudmännens möjligheter att utveckla och genomföra försök måste stödjas och stimuleras.

Gymnasieskolan måste präglas av flexibilitet och successiv förnyelse i takt med utvecklingen samt finansiella och andra förutsättningar. Med kompletteringsutbildning i form av påbyggnadsutbildningar, även i form av halvfarts- och deltidstudier, kan skolan bättre bereda alla en chans till utbildning som överensstämmer med individernas önskemål och behov. Utbildningen måste kunna kombineras med anställning om skolans samverkan med arbetslivet skall kunna utvecklas.

Möjligheten att erbjuda flera ungdomar en bred allmän kompetens för bl. a. högre studier måste utvecklas. I detta syfte måste vi skapa en reell chans till återkommande utbildning i en vuxenutbildningsorganisation där kompletteringsmöjligheter för yrkesutbildning prioriteras.

Partsorganisationernas engagemang för en höjd och breddad kompetens kan tillvaratas och utvecklas till att stödja ungdomarnas möjligheter i detta stycke. Ett sådant komplement måste prioriteras högre än ett obligatoriskt tredje år. Målet för den frivilliga utbildningen måste vara att alla ungdomar skall känna sig välkomna, känna att tiden i skolan är utvecklande och stimulerande. Detta måste ses som en utmaning för dem som är verksamma i skolan. En "obligatorisk treårig gymnasieskola" är inte och får inte bli det enda svaret på denna utmaning.

Överläggningen var härmed avslutad.

(Beslut i ärendena skulle fattas vid nästa arbetsplenum.)

14 § Föredrogs

utbildningsutskottets betänkande

1987/88:35 om inrättande av högskola i Blekinge (prop. 1987/88:166).

Inrättande av högskola i Blekinge

Anf. 138 GÖRAN ALLMÉR (m):

Herr talman! När det gäller högskoleutbildningen i Blekinge har ett enigt utskott – med frångående av propositionens förslag och med anledning av motion 1987/88:Ub34 yrkande 2 av Rune Rydén m. fl. – beslutat ge regeringen till känna att den nya högskolan bör få namnet Högskolan i Karlskrona–Ronneby. Utskottet har nämligen inte funnit någon anledning att frånga den praxis som råder när det gäller namngivningen av högskoleenheter. Med denna typ av benämning markeras att den nya högskolan, liksom alla de äldre, är riksrekryterande och en del av högskolesystemet i hela landet.

Herr talman! Vi moderater har fögat en reservation till betänkandet. Vi finner det nämligen vara av stor vikt för en positiv utveckling av regionen att högskoleverksamheten är av hög kvalitet. Därför anser vi att högskolan också framgent bör utnyttja den kompetens som finns vid universitet och närbelägna högskolor och undvika att låsa alltför stora resurser i fasta kostnader för lokaler m. m. Därmed skapas den flexibilitet som är nödvändig för att utbildningsutbudet skall kunna förändras och utvecklas. Som följd

därav bör interimsstyrelsens uppgift vara att enbart förbereda inrättandet av den nya högskolan. Den bör sålunda inte ansvara för utbildningsutbudet under budgetåret 1988/89. Medlen för utbildningen bör därför utbetalas till de högskoleenheter som hittills ansvarat för högskoleutbildningen i Blekinge.

Jag yrkar bifall till reservationen, herr talman.

Anf. 139 YLVA ANNERSTEDT (fp):

Herr talman! Folkpartiet har inga andra yrkanden än utskottets, men jag vill gärna kommentera vårt särskilda yttrande. I vår högskolemotion pekar vi på att det på de orter där små och medelstora högskolor kommer till eller bygger ut sin organisation ofta finns en landstingskommunal vårdskola. Vår slutsats är att mycket skulle vinnas genom en integration mellan dessa båda högskolor. Administrativt är det t. ex. ett resursslöseri att ibland på samma ort eller på mycket närbelägna orter bygga upp två rektorsämbeten.

Vi har i detta sammanhang menat att frågan borde beaktas när högskoleutbildning skall byggas upp i Blekinge. Emellertid har behandlingen av just detta motionsyrkande skjutits upp till hösten, vilket ter sig märkligt om det skall kunna beaktas vid det förestående arbetet med högskolan i Karlskrona-Ronneby.

Det har förekommit en del diskussioner om namnet på högskolan. Det av utskottet föreslagna namnet ansluter sig till de principer vi alltid tillämpar för benämning av högskolor, och utskottet har därvid varit enigt i sin bedömning.

Herr talman! Jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Anf. 140 BARBRO NILSSON (s):

Herr talman! Spridning av högskoleutbildningen var ett viktigt inslag i 1977 års högskolereform. Nya högskolor inrättades för att högskoleutbildningen skulle komma inom rimligt avstånd för ett större antal människor och därmed skapa rättvisa mellan individer och god tillgång till denna utbildning oavsett bostadsort.

Riksdagen står nu i begrepp att besluta om inrättande av en högskola i Blekinge, ett av de två län som ännu saknar en egen sådan. I proposition 1987/88:166 föreslår regeringen att detta förslag realiseras fr. o. m. den 1 juli 1989.

Nu anordnas högskoleutbildning inom Blekinge genom universitetet i Lund och högskolorna i Växjö, Kalmar och Kristianstad. Den är redan av betydande omfattning. Innevarande läsår finns 439 årsstudieplatser. Jag kan nämna yrkesteknisk högskoleutbildning i Karlskrona och den lokala linjen för elektronik i Svängsta, som universitetet i Lund ansvarar för, linjen för administrativ databehandling som, decentraliserad från Växjö, är förlagd till Ronneby, driftteknikerutbildningen i Karlskrona och verkstadsingenjörsutbildningen i Olofström genom Kalmar högskolas försorg.

Av den beskrivningen framgår det hur splittrat ansvaret är för den utbildning som nu bedrivs i länet. Ett universitet och tre högskolor svarar för utbildningen. Ingen av dem har ansvar för att det sammantaget finns ett sådant utbud av högskoleutbildning i länet som svarar mot länets och

individernas behov. Riksdagen har tidigare beslutat, genom att stödja propositionen om decentralisering inom högskolan, att ansvaret för högskoleutbildningen bör knytas till en befintlig högskola inom länet.

Den nya högskolan som vi föreslår skall inrättas från den 1 juli 1989 i Blekinge bör kunna få en egen profil inom området utveckling av programvara för den snabbt växande datoriseringen inom alla delar av näringslivet. Den inriktningen finns redan.

För att förbereda inrättandet av den nya högskolan skall en interimstyrelse tillsättas den 1 juli i år. Vi har här i kammaren genom tidigare beslut redan bifallit förslagen om medel till högskoleutbildningen i Blekinge.

Högskoleverksamheten i Blekinge har vuxit fram successivt och i nära samverkan mellan de berörda högskoleenheterna, kommunerna och näringslivet vid de teknikcentra som finns på olika orter i länet. Denna samverkan har varit en förutsättning för att högskoleutbildningen skulle komma till stånd. Den bör även bibehållas i erforderlig omfattning, samtidigt som en viss koncentration sker genom tillskapandet av en egen högskola. utbildningsutskottet förutsätter att effektiva samverkansformer utvecklas inom högskolan, så att alla lärare som är verksamma där kan hålla god kontakt med varandra, oavsett om de hör till högskoleenheten i Blekinge eller inte och således är spridda på olika orter eller om de är knutna till någon annan högskoleenhet som samverkar med högskoleenheten i Blekinge.

Jag yrkar avslag på den reservation som är fogad till betänkandet.

Utskottet föreslår att högskolan skall få namnet högskolan Karlskrona-Ronneby. Denna nya enhet bör, liksom alla våra andra universitet och högskolor, ha anknytning till en eller ett par av de orter som ligger i närheten av den plats där den här enheten är belägen. Därigenom markeras var enheten har sin tyngdpunkt, att den – i likhet med alla andra högskolor – är riksrekryterande och att den därigenom utgör en del av högskolesystemet som helhet. Denna princip leder tillbaka till den stora högskoleutredningen U 68, där man genomgående höll fast vid ortsanknytningen och följaktligen gav högskolorna en ortsbenämning. Den nya högskolan bör, som sagt, få namnet högskolan Karlskrona-Ronneby. Detta är utskottet helt enigt om.

Herr talman! Jag yrkar bifall till utskottets hemställan i betänkandet.

Anf. 141 LENNART ALSÉN (fp):

Herr talman! Många års arbete och strävanden i Blekinge ligger bakom det förslag som vi skall fatta beslut om och som nu ligger på riksdagsledamöternas bord. Beslutet om en högskola i länet kommer att mottas med både glädje och stor tacksamhet. Den nya högskolan kommer att få sin egen speciella profil vad gäller både verksamhetens innehåll och den geografiska spridningen på olika orter och kommuner.

För läsåret 1988/89 kommer följande utbildningslinjer inom högskolans ram att finnas i Karlskrona: en driftsteknikerlinje, 80 poäng, en samordnad ingenjörsutbildning, 80 poäng, en linje för industriell teknik med inriktning på elektronik, 60 poäng, och en linje för industriell teknik med inriktning på produktion, 60 poäng. I Ronneby kommer det att finnas en linje för administrativ databehandling, 60 poäng. I Olofström kommer det att finnas en verkstadsingenjörslinje, 80 poäng. I Svängsta i Karlshamns kommun

kommer det att finnas en linje för elektronik med datainriktning, 80 poäng.

Till detta kommer 130 årsstudieplatser för s. k. fristående kurser. Hälften av platserna kommer att förläggas till Karlskrona och övriga platser till andra kommuner i länet.

Utbildningsutskottet har vid behandlingen av propositionen ställt sig positiv till förslaget om en högskola i Blekinge. Det är bara på en punkt som man inte varit enig, nämligen i namnfrågan. I propositionen sägs det att högskolan, mot bakgrund av den geografiska spridningen av verksamheten, bör ha namnet högskolan i Blekinge. Utskottet har dock en annan uppfattning och vill ha benämningen högskolan i Karlskrona-Ronneby. Det är min bestämda uppfattning – och en stor opinion i Blekinge stöder mig – att högskolan i Blekinge är en mera adekvat benämning på denna nya högskola.

Därför, herr talman, hemställer jag i enligt med ett till kammarens ledamöter utdelat särskilt yrkande beträffande benämningen på högskolan att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna att den nya högskolan i enlighet med föredragande statsrådets uttalande bör benämnas högskolan i Blekinge.

I detta anförande instämde Karl-Gösta Svenson (m).

Överläggningen var härmed avslutad.

(Beslut i ärendet skulle fattas vid nästa arbetsplenum.)

15 § Föredrogs

skatteutskottets betänkande

1987/88:42 om tullverket m. m. (prop. 1987/88:100 bil. 9).

Tullverket m. m.

Anf. 142 KARL-GÖSTA SVENSON (m):

Herr talman! I detta betänkande behandlas förutom anslaget till tullverket ett antal motioner om tullverksamheten. I samband med beredningen av detta ärende har utskottet vid en offentlig utfrågning inhämtat upplysningar av företrädare för tullverket, finansdepartementet, Industriförbundet, Speditörförbundet och Grossistförbundet.

Under denna utfrågning diskuterades bl. a. resursutnyttjandet inom tullverket. Generaltulldirektören talade om den s. k. dödliga fällan – dvs. att arbetsvolymen ökar och att möjligheterna därmed minskar att inom givna ramar klara av jobbet när det gäller att ge en bra service och att uppfylla de grundläggande kontrollbehoven. Generaltulldirektören välkomnar därför en datorisering av verksamheten. Införandet av ett nytt tulldatasystem bör enligt tulldatautredningen främst kunna finansieras genom besparingar på personalsidan inom tullverket. Utredningen räknar med att man netto kan spara drygt 380 personår. Utifrån den utgångspunkten är det märkligt att finansministern signalerar möjligheten att även näringslivet skall bidra till finansieringen av en datorisering av de administrativa rutinerna. Vi moderater motsätter oss att någon form av avgift tas ut från näringslivet för att

finansiera en datorisering. I stället förutsätter vi att rationaliseringsvinsterna är så stora att detta datasystem kan finansieras huvudsakligen genom besparingar.

Generaltulldirektören visade vid utfrågningen ingen förståelse för en förändring av reglerna beträffande den s. k. importmomsen, innebärande att tullverkets roll som beskattningsmyndighet skall omprövas. Han går därmed emot tulldatautredningens, statskontorets, riksskatteverkets, Industriförbundets, Grossistförbundets, Speditörförbundets och Redareföreningens intentioner. Med hänsyn till denna inställning är det synnerligen angeläget att det i samband med införandet av ett nytt tulldatasystem ställs sådana krav från riksdagens sida att systemet inte överarbetas och därmed fördyras. En kommande anslutning till EG bidrar också till att tullhanteringen förenklas. Redan vid införandet av detta datasystem bör man vara framsynt och se till att systemet blir så flexibelt att vi kan möta den utveckling som förväntas på 90-talet.

Det är oroande att generaldirektören vid ett tillfälle talar om den dödliga fällan och vid ett annat tillfälle inte vill vara med om att påverka denna fälla genom att förändra verksamheten så, att resurserna kan utnyttjas på ett effektivare sätt. För oss moderater är det självklart att resurserna skall användas för att förhindra narkotikasmuggling hellre än att de används för att bibehålla funktionen som beskattningsmyndighet avseende mervärdeskatt. En omfördelning av resurserna till förmån för exempelvis tullbevakningen på Ven för att bidra till en bättre övervakning av narkotikainförseln kan därmed göras. Det är viktigt att tullens företrädare i samband med införandet av ny teknik inte låser fast myndigheten i rutiner som med all säkerhet kommer att försvinna eller att förändras. Är det inte bättre att redan nu signalera en sådan inriktning, Sverre Palm?

Vid utfrågningen av tullverket fick jag inga besked från generaltulldirektören om vilka resurser som för närvarande utnyttjas för momshanteringen. Det är ju nästan 50 miljarder som tullverket hanterar genom momsen. Det rör sig alltså om ganska stora resurser. Däremot fick jag svaret från generaltulldirektören att tre fyra personer hanterar tulltilläggen.

Herr talman! Vi har från moderat håll återigen aktualiserat frågan om tulltillägg. Med beaktande av att det bör skapas ett effektivare resursutnyttjande är det synnerligen märkligt att utskottsmajoriteten envist hänger fast vid att tulltilläggen måste finnas kvar.

Jag återkommer till generaltulldirektörens svar att endast tre fyra personer är sysselsatta med tulltilläggsbeslut. Under tiden 1 april–30 september 1986 fattade tullen 2 800 beslut om tulltillägg. Har vid dessa 2 800 beslut endast ianspråktagits en resurs motsvarande högst två personer? Är således generaltulldirektörens uppgift korrekt, har tullen klart diskvalificerat sig för att handlägga så viktiga beslut som tulltillägg. Det är helt naturligt att man inte med en sådan låg resurstillgång kan handlägga 2 800 beslut på ett rättssäkert sätt.

Är det möjligen också av det skälet som tullverket inte kan gå med på kravet från skatteutskottet att befrielse från tulltillägg skall kunna meddelas, om uppgiftslämnaren vinnlagt sig om att lämna en korrekt deklaration? Sverre Palm kanske kan ge oss besked i frågan i sitt anförande.

Herr talman! Det finns inga som helst bärande skäl för att bibehålla bestämmelserna om tulltillägg, särskilt med hänsyn till att över 90 % av tullverkets uppbörd avser uppbörd av mervärdeskatt. I den mån det skulle uppstå fel vid redovisningen av mervärdeskatten uppkommer inget skattebortfall för staten. Det är därför orimligt att påföra tulltillägg när staten inte drabbas av något skattebortfall.

Det är också oförsvärligt att misshushålla med resurserna genom att exempelvis prioritera hanteringen av tulltillägg och fortfarande hänga fast vid ett bibehållt beskattningsansvar avseende importmomsen i stället för att förbättra gränskontrollen. Finansministern har t. o. m. vid en frågedebatt med moderaten Göran Ericsson bekräftat att det har hänt att tullfiltret i Helsingborg varit obemannat.

För att resursutnyttjandet skall kunna förbättras har vi moderater tillsammans med övriga borgerliga partier förordat ett utvidgat samarbete mellan polis och tull.

I reservation nr 8 har de borgerliga partierna krävt att riksdagen ger regeringen i uppdrag att göra en snabb översyn av reglerna beträffande tullförrättningsavgiften. Det har nämligen visat sig att avgiften inte är anpassad till dagens trafikförhållanden. Konkurrenssnedvridning förekommer dels mellan olika trafikföretag, dels mellan olika tullupplag. Det är betydelsefullt att ändringar i dessa avseenden kommer till stånd snarast möjligt. Vid den offentliga utfrågningen bekräftades det från näringslivets sida att det förekommit olägenheter med detta avgiftsuttag.

Med det sagda, herr talman, yrkar jag bifall till reservationerna 2, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11 och 12.

Anf. 143 LEIF OLSSON (fp):

Herr talman! Tullens verksamhet har av skatteutskottet bedömts så viktig och av sådant allmänt intresse att utskottet har anordnat en offentlig hearing om tullfrågor.

Generaldirektören i tullverket, Björn Eriksson, konstaterade i sitt inledningsanförande vid denna hearing att man inom det svenska tullverket känner sig arbeta i medvind samt att man får större förståelse hos allmänheten, politiker och media för tullens verksamhet.

Jag delar generaldirektörens uppfattning i detta avseende och gör det med tillfredsställelse.

Tullen spelar en stor roll inom många områden. Trafiken ökar starkt – såväl export och import som resandetrafiken. Integrationsprocessen som pågår i Europa kommer att fortsätta, vilket kommer att ställa nya krav även på svenskt tullväsende och svenska tullagar. Allt detta är, som vi i folkpartiet ser det, glädjande.

Generaldirektören talade vid utfrågningen i utskottet om vad han kallade den "dödliga fällan" som ett problem i svenskt tullväsende. Med den dödliga fällan avsåg han frågan att med givna resurser klara kontrollbehoven och samtidigt ge en bra service.

Från folkpartiets sida vill vi med de förslag som redovisas i våra reservationer aktivt bidra till att i positiv anda försöka hjälpa tullen ur den "dödliga fällan".

Herr talman! Tullen hanterar i dag ca 40 miljoner dokument manuellt, och mängden växer enligt uppgift med omkring 5 % per år. Denna uppgift talar i sig för att det är hög tid att ta modern teknologi till hjälp eller med andra ord genomföra en fullständig datorisering.

Datoriseringen är en genomgripande reform på tullverksamhetens område, och det har bl. a. från flera håll konstaterats att datamognaden inom tullverket är låg.

Flera remissinstanser och statsrådet själv i propositionen liksom även generaldirektören vid utfrågningen hyser tvekan om datoriseringen kan vara fullt genomförd så snabbt som till mitten av 1993.

Detta kopplat till det faktum att en översyn av tullens organisation är nödvändig och också snart skall påbörjas har föranlett folkpartiet att i reservation nr 1 föreslå att organisationsutredningen skall genomföras som ett första steg jämsides med utbildning av personalen.

Detta innebär, som vi från folkpartiet ser det, att anslaget för budgetåret 1988/89 bör kunna minskas med ett belopp som motsvarar kostnaderna för datasystemets uppbyggnad. Kostnaden för utbildning och organisationsöversynen bör givetvis täckas genom anslag i vanlig ordning.

Jag yrkar bifall till reservation nr 1.

Herr talman! Från folkpartiets sida anser vi nu liksom tidigare att systemet med tulltillägg skall tas bort ur den nu gällande tullagen. Utskottsmajoriteten hänvisar i sin skrivning till behandlingen förra hösten och säger att i stort sett ingenting hänt som skulle föranleda en ny syn på tulltillägget.

Nu har det trots allt hänt en hel del sedan sist. Bl. a. har det hänt att domstolarna hittills tagit mycket lätt på skatteutskottets nu i flera betänkanden återupprepade uttalande, att sanktioner av detta slag inte bör riktas mot alla de yrkesutövare som vinnlägger sig om att lämna korrekta redovisningar, om de trots allt gjort ett ursäktligt fel.

Med andra ord kan konstateras att rättskipningen inte påverkats av skatteutskottets uttalande om mild behandling vid ursäktliga fel. Snarare är intrycket för närvarande att stor förvirring råder när det gäller tillämpningen av lagen och då följaktligen också hur skatteutskottets skrivning skall tolkas.

Herr talman! Tullen talar i broschyrer och informationsskrifter om att "tullen vässar klorna". Är det inte på tiden, Sverre Palm, att skatteutskottet också vässar klorna och hävdar sin åsikt i denna fråga? För nog menar väl utskottet allvar med vad man skriver? Det enklaste sättet för utskottet att visa klorna är att bifalla reservation nr 6, som innebär att tulltillägget försvinner.

Herr talman! Tulltillägget drabbar även mervärdeskatten, som numera utgör en mycket stor post av tullverkets uppbörd. Praktiskt taget all import sker ju numera genom företag som är redovisningsskyldiga för moms till länsstyrelserna. Detta innebär, att om för låg eller ingen moms erlagts för importvaror så regleras detta vid momsdeklarationen, och statskassan får alltså den skatt som skall erläggas.

Att detta skulle innebära likviditetsförstärkning och räntevinster för företagen måste betraktas som marginellt, och något undandragande är det alltså inte fråga om. Att beräkna tulltillägg på mervärdeskatt är en extra pålaga på näringslivet som kan jämföras med en beskattning, eftersom

staten inte lider någon skada. Själva termen "tulltillägg" visar med all tydlighet att det är till sin art främmande för moms. Hur skall förresten ett sådant tillägg behandlas vid momsredovisningen?

Herr talman! I reservation nr 8 begärs en snabb översyn av reglerna för tullförrättningsavgifterna. Vi har där tagit fasta på bl. a. vad skatteutskottet uttalade i sitt betänkande 1986/87:50 om tullförrättningsavgifter: "Utskottet förutsätter emellertid att regeringen noga följer det nya debiteringssystemet så att eventuellt oönskade effekter av detta snabbt kan undanröjas."

Enligt vår, reservanternas, mening är det klarlagt att just oönskade effekter uppstått av denna avgift. Den betraktas inte som ersättning för en tjänst, utan som en skatt. Den är dåligt anpassad till näringslivets trafiksystem. Olika tillämpningar har noterats på olika orter, vilket snedvrider konkurrensen. Konkurrensneutraliteten, genom särbehandling av SJ, har ifrågasatts. Svårigheter föreligger för exportörer och importörer att identifiera avgiften till en särskild sändning osv. Detta och mycket annat är väl oönskade effekter som borde föranleda en översyn av reglerna. Jag kan inte förstå varför socialdemokraterna är så ovilliga att gå med just på denna översyn.

Herr talman! Beträffande övriga reservationer avseende tullövervakning på Ven, samverkan mellan tull och polis, färjetrafiken i Öresund samt hemtagningssystemet vid tekoimport, hänvisar jag till texten i betänkandet och vad vi framfört i resp. reservation.

Jag ber till slut att få yrka bifall till reservationerna 1, 4, 5, 6, 7, 8, 10, 11 och 12.

Anf. 144 STIG JOSEFSON (c):

Herr talman! I skatteutskottets betänkande 42 behandlas proposition 100 bil. 9 om bl. a. anslag till tullen. I samband härmed berörs också ett antal motioner. Jag skall nämna några av dem som föranlett reservationer, vilka jag står bakom:

I reservation 3 behandlas frågan om kontroll av farligt gods. Enligt vår uppfattning bör kontrollen förbättras och påföljdssystemet vid transporter av farligt gods skärpas, inte minst i preventivt syfte. En förstärkning måste ske för att förbättra tullens möjligheter att på ett tillfredsställande sätt klara av denna ingalunda lätta uppgift.

I reservation 4 tar vi upp tullövervakningen av Ven. Där finns misstanke om ett visst intresse för smugglingsverksamhet, främst när det gäller narkotika. I denna situation är det angeläget att regeringen uppmärksammar vad som håller på att ske och vidtar nödvändiga åtgärder.

I reservation 5 berörs samverkan mellan tullen och polisen. Vi reser vill starkt understryka vikten av ett utvidgat samarbete mellan tull och polis. Ett sådant skulle skapa ett mer effektivt system, och det skulle sannolikt också vara fördelaktigt ur kostnadssynpunkt.

Frågan om tulltillägg var föremål för mycken diskussion vid införandet. Givetvis är det angeläget att uppgifter som lämnas är konkreta. Det är beklagligt att åtgärder som tulltillägg skall behöva tillgripas för att åstadkomma respekt för gällande regler. När åtgärder som dessa tillgrips är det i högsta grad angeläget att inte den drabbas som av missförstånd har gjort ett fel.

Framför allt bör inte utformningen vara sådan att påföljden anses direkt orimlig. Sådant är förhållandet i denna fråga genom att tulltillägget beläggs med moms. Centern tar bestämt avstånd från detta. Därför har vi i reservation nr 7 yrkat att tulltillägget undantas från mervärdesskatt.

Även beträffande tullförätningsavgiften har debatten varit intensiv. Svårigheter att tillämpa bestämmelserna visar på deras olämplighet. I vissa fall tas uppgifter på allt gods, vare sig det sker på ordinarie arbetstid eller ej. Enligt reservanternas bestämda uppfattning måste regeringen snarast se över bestämmelserna och skyndsamt återkomma till riksdagen med förslag om en ändring av de nuvarande reglerna.

En annan fråga som ständigt återkommer är vilka färjeförbindelser som skall klassas som "långa rutter". Färjeförbindelsen mellan Bornholm och Ystad-Simrishamn borde, om man jämför med gällande regler i Stockholms- och Göteborgsområdena, klassas som en "lång rutt". Regeringen bör här göra nya ansträngningar för att få till stånd överläggningar med Danmark så att likvärdiga regler kan uppnås rörande denna förbindelse.

Till utskottsbetänkandet har också fogats ett särskilt yttrande. I detta understryks den stora betydelse narkotikahundarna har vid sökandet efter narkotika. Det är därför oerhört angeläget att få fram fler narkotikahundar och att få dessa placerade där import och påfrestningar är som störst. Vid de stora införselhamnarna Helsingborg, Malmö och Trelleborg är narkotikahundarna en absolut nödvändighet, både för att uppnå ett effektivt resultat och för att begränsa väntetiderna till en rimlig nivå.

Herr talman! Med det jag anfört yrkar jag bifall till de reservationer där mitt namn förekommer.

Anf. 145 SVERRE PALM (s):

Herr talman! I dag har vi att ta ställning till tullverkets anslagsnivå för nästa budgetår. Inför årets anslagsframställning hänvisas till fyra områden som särskilt kommer att påverka förutsättningarna för tullverkets arbete i framtiden.

Det första området är den ökande utrikeshandeln. Det andra området gäller den europeiska integrationen och uppföljningen av det nya enhetsdokumentet för Västeuropa. Det tredje området avser uppbyggnaden av en ADB-baserad tullprocedur i samband med import och export av varor. Det fjärde området gäller ökade insatser mot narkotikasmuggling. Jag vill framhålla att vi ger denna fråga mycket hög prioritet. Riksdagen har också givit tullverket ökade resurser inom detta område, bl. a. genom anslag till att öka antalet narkotikahundar.

Herr talman! När skatteutskottet behandlade regeringens förslag om tullverket, hade vi också att ta ställning till ett antal motioner om tullverksamheten, inlämnade under årets allmänna motionstid. Utskottsbehandlingen har föranlett tolv reservationer, vilka samtliga är borgerliga. Men som vanligt är det bara en mindre del av reservationerna som är gemensamma för de tre borgerliga partierna.

Jag övergår nu till att kommentera reservationerna.

I reservation nr 1, som gäller anslaget till förvaltningskostnader, vill folkpartiet minska anslaget med 25,9 milj. kr. Då förslaget skulle innebära en

fördröjning av tullverkets datorisering yrkar jag avslag på reservation nr 1.

I reservation nr 2 begärs nu ett tillkännagivande beträffande finansieringen av tulldatasystemet. Det framgår av propositionen, Karl-Gösta Svenson, att utgångspunkten är att statens kostnader för tullens datorisering i första hand skall finansieras genom besparingar inom tullverket. Jag yrkar avslag på reservationen.

Reservation nr 3 av centerpartiet gäller kontrollen av farligt gods. Man begär ökade resurser för gränskontrollen och vidgade straff för chaufförerna. Jag är medveten om allvaret i den fråga som tas upp i reservation 3, men att ge sig på chaufförerna löser inte problemet. Vi hanterar i dag en hel rad olika lastbärare utan chaufförer.

Ansvar för farligt gods är uppdelat på flera myndigheter. Jag vill peka på att det inom räddningsverket, sprängämnesinspektionen och kemikalieinspektionen pågår en utredning om rutiner och föreskrifter för hantering av farligt gods. Statens räddningsverk har planer på att genomföra informationsinsatser riktade till personal inom rättsväsendet. I propositionen föreslås förstärkta utbildningsinsatser för utvald tullpersonal vid de utsatta gränsorterna. Som framgår av betänkandet har försvarsutskottet nyligen behandlat denna fråga och föreslår särskilda utbildningsinsatser för förare som kör transporter med farligt gods. Jag yrkar avslag på reservationen.

Reservation nr 4 rör tullövervakningen på Ven. Jag vill erinra om att tullens verksamhet redan i dag till stor del är koncentrerad till södra Sverige. Den fråga som tas upp i reservationen är en prioriteringsfråga för tullverket, och något riksdagens uttalande behövs inte.

Reservation nr 5 behandlar samverkan mellan tullen och polisen. Det pågår redan i dag ett visst samarbete mellan tullen och polisen. Jag vill peka på att tullverkets spaningsdiarium körs på polisens datorer. Även inom narkotikabekämpningen har ett samarbete redan etablerats. Jag utgår ifrån att detta samarbete är välkänt inom regeringskansliet och att det kan leda till ökade samverkansmöjligheter på andra områden. Reservationen avstyrks.

Reservation 6 behandlar tulltillägg. Vi får inte glömma bort att tulltillägget infördes med anledning av den omfattande förekomsten av fel och brister i tulldeklarationerna, ofta beroende på slary.

Tulltillägget har haft avsedd verkan. I dag kan vi avläsa att kvaliteten på tulldeklarationerna har förbättrats. Tulltillägget utgör ett värdefullt hjälpmedel att hålla bra kvalitet på tulldeklarationerna.

Reservationen avstyrkes.

Reservation 7 rör tulltillägg i fråga om mervärdeskatt. På en stor del av importen utgår inte tull utan bara moms. Att tillmötesgå reservanterna skulle innebära att en stor del av deklarationerna skulle falla utanför tulltilläggen. Det är givetvis viktigt att dessa deklarationer är lika riktiga som de andra. För importörerna skulle det verka orättvist om den som slaryar med en deklaration av tullbelagda varor får tulltillägg, medan andra som gjort grova fel slipper tulltillägg.

Jag yrkar avslag på reservationen.

I reservation 8 beträffande tullförrättningsavgift begär de tre borgerliga partierna en snabb översyn av reglerna för tullförrättningsavgiften. Till reservanterna vill jag säga att det vid den utfrågning utskottet hade i

anledning av detta betänkande framkom att regeringen har sin uppmärksamhet riktad på frågan. Reservationen avstyrks.

I reservation 11 angående vissa färjelinjer begär de borgerliga partierna ett riksdagens tillkännagivande med begäran om klassificering av färjetrafiken på Bornholm till lång rutt. Regeringen har vid skilda tillfällen försökt få till stånd en ny prövning av klassificeringen av färjelinjen Ystad-Rönne. Även här gäller att Sverige inte ensidigt kan ändra på nordiska avtal. Vi kan utgå ifrån att regeringen även i framtiden vid lämpliga tillfällen tar initiativ i denna fråga. Jag yrkar avslag på reservation 11.

För reservationerna 9, 10 och 12 hänvisar jag till vad utskottet anför i betänkandet.

Herr talman! Jag yrkar härmed bifall till skatteutskottets hemställan och avslag på samtliga reservationer.

Överläggningen var härmed avslutad.

(Beslut i ärendet skulle fattas vid nästa arbetsplenum.)

16 § Föredrogs

socialutskottets betänkande

1987/88:29 om statens giftinformationscentral (prop. 1987/88:161 och 1987/88:100 bil. 7).

Beträffande detta betänkande konstaterade tredje vice talmannen att ingen talare var anmäld.

(Beslut i ärendet skulle fattas vid nästa arbetsplenum.)

17 § Föredrogs

näringsutskottets betänkande

1987/88:36 om avgifter och anslag till bankinspektionen (prop. 1987/88:100 bil. 9 och 1987/88:169).

Avgifter och anslag till bankinspektionen

Anf. 146 NIC GRÖNVALL (m):

Herr talman! Detta ärende har ett alldeles speciellt principiellt intresse på det sättet att i det kommer till uttryck så tydligt den socialistiska majoritetens förakt för riksdagens roll. Här finns nämligen uttryckt en syn på beslutsförmågan när det gäller avgiftsuttaget som är så typisk för den nuvarande socialistiska majoriteten i denna riksdag, nämligen den att man överlåter åt regeringen att avgöra så centrala frågor som exempelvis kan ha betydelse för konkurrensen mellan olika finansieringsinstitut.

Vi borgerliga har med anledning av en motion i reservation 1 uttalat en kritik av att regeringen har full frihet på denna punkt och har hos regeringen hemställt att ett förslag skall framläggas som begränsar regeringens totala frihet på denna punkt.

Jag yrkar bifall till reservation 1.

Prot. 1987/88:133
3 juni 1988

*Avgifter och anslag till
bankinspektionen*

I reservation 2 har samma reservanter givit uttryck för behovet av en rättvisepprincip som borde vara ganska självklar, nämligen att rättvisan mellan olika institutioner som är föremål för bankinspektionens tillsyn skulle kunna grunda sig också på ett tidsdebiteringssystem. Reservanterna har i sin reservation hemställt att regeringen föranstaltar om att en ordentlig prövning sker av ett tidsdebiteringssystem.

Jag yrkar bifall till reservation 2.

Anf. 147 ÅKE WICTORSSON (s):

Herr talman! Betänkande 36 från näringsutskottet handlar om avgifter för bankinspektionen och anslag till dess verksamhet.

Utskottet delar de uppfattningar som framkommer i budgetpropositionen och i proposition 169. Då det gäller avgifterna innebär förslaget nya normer för debitering av tillsynsavgifter från banker, kreditaktiebolag, finansbolag, fondkommissionsbolag och fondbolag.

I det nya systemet skall avgifterna bestå av dels ett fast belopp, dels en rörlig del. Normalt skall avgifterna spegla hur bankinspektionens arbete fördelas på olika institut. Det blir sedan inspektionens sak att föreslå ändringar i avgiftsbestämmelserna utifrån bedömningar av medelsåtgången för olika uppgifter.

Nic Grönvall säger nu att reservanterna inte vill ge regeringen den yttersta bestämmanderätten över avgiftsbeloppen. Reservanterna förordar alltså ett maximibelopp. Jag har litet svårt att förstå den mera utvecklade argumentering som Nic Grönvall presterade i kväll på den punkten. Om man fastställer ett maximibelopp kan jag inte se att man på något särskilt ingripande sätt har möjlighet att påverka eventuella konkurrenssituationer mellan olika finansbolag.

Nu är det ju så, Nic Grönvall, att vi har parlamentarism i Sverige. Det innebär att regeringens handlande förhoppningsvis grundas på en politisk majoritet i denna kammare. Det är ganska naturligt att vi har det förtroendet för regeringen att den skall kunna hantera dessa frågor på ett riktigt sätt. Dessutom har riksdagen möjlighet att varje år i samband med budgetbehandlingen kontrollera huruvida avgiftssättningen sker på ett riktigt sätt.

När det gäller frågan om tidsdebitering är det i dessa sammanhang svårt att med utgångspunkt från en exakt tidsprecisering fördela bankinspektionens kostnader, och det är bakgrunden till att förslaget har fått den utformning det har fått.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till näringsutskottets hemställan i betänkande 36.

Anf. 148 NIC GRÖNVALL (m):

Herr talman! Eftersom kammaren väl inte behöver behandla så många fler ärenden i kväll tänkte jag fylla tiden fram till kl. 23 med replikväxling med Åke Wictorsson. Jag vill gärna säga honom att hans tilltro till de föreslagna metoderna för uttag av avgifter till bankinspektionen uppenbarligen bygger på ett förtroende för den nuvarande regeringens oväld. Jag kan väl dela den uppfattningen. Den nuvarande regeringen behöver inte misstänkas för bristande oväld på något sätt. Men jag ser detta mera principiellt. Åke

Wictorsson. Det är fråga om vem som bestämmer i landet. Ur min synpunkt sett är det riksdagen som bestämmer. Man kan inte tolerera att riksdagen ger beslutsfullmakter i alla riktningar i alla frågor. Därför har vi borgerliga sagt att om nu fullmaksregeln skall gälla till förmån för regeringen så måste det i varje fall ske inom en ram som har fastställts av riksdagen.

Jag har full förståelse för att det är svårt för Åke Wictorsson att förstå det, men jag vill ändå förtydliga min argumentation för att se om det möjligen kunde hjälpa honom att förstå.

Anf. 149 ÅKE WICTORSSON (s):

Herr talman! Jag kanske inte har samma behov som Nic Grönvall att fylla ut tiden till kl. 23. Jag tror att både ledamöter och personal skulle uppskatta om vi begränsade debatten och i varje fall försökte hålla oss till en saklig diskussion på denna punkt. Vad riksdagen principiellt skall hantera tycker jag faktiskt är en fråga av betydligt större räckvidd. Skall vi belasta riksdagen med en mängd detaljbeslut på en rad förvaltningsområden, är jag inte övertygad om att riksdagens inflytande och styrka i svenskt politiskt liv ökar i förhållande till det antal detaljuppgifter som vi ger den.

Herr talman! Jag vidhåller mitt yrkande om bifall till hemställan i näringsutskottets betänkande 36.

Överläggningen var härmed avslutad.

(Beslut i ärendet skulle fattas vid nästa arbetsplenum.)

18 § Föredrogs

näringsutskottets betänkande

1987/88:37 om finansbolag (prop. 1987/88:149).

Finansbolag

Anf. 150 NIC GRÖNVALL (m):

Herr talman! Det här ärendet har möjligen en djupare principiell innebörd än det förra från den synpunkten att man här berör en fråga som vi moderater fäster stort avseende vid, nämligen näringsfriheten.

Moderata samlingspartiet har under många år velat markera här i riksdagen behovet av en grundlagsfäst näringsfrihet och har mycket svårt att förstå att man på kapitalmarknaden skall behöva en särreglering som begränsar näringsfriheten. Dels är vår svårighet att förstå betingad av vår ideologiskt fasta tro på näringsfrihetens nytta för vårt samhälle, dels är den betingad av det faktum att kapitalmarknadens aktörer regleras av en långtgående lagstiftning, som syftar till att säkerställa dessa aktörers kunder. Man kan också säga dessa aktörers intressenter.

Det är alltså från vår synpunkt en princip av betydelse som här träds för nära. Den träds i detta fall för nära utan att några tvingande skäl kan åberopas. Läger man därtill, herr talman, det faktum att det i vårt land finns en högst betydande kommitté som vi under många år har talat om i kammaren, nämligen kreditmarknadskommittén, som skall avge ett slutbe-

tänkande inom relativt rimlig tid över vilka regler som skall gälla för kreditmarknadens aktörer, måste man säga sig att det är egendomligt att den socialdemokratiska regeringen känner sig så tvingad att framlägga en proposition om reglering av finansbolagen att den bara något halvår före kommitténs slutbetänkande ger sig in i riksdagens arbete med denna lagstiftning.

Vi menar alltså att lagstiftningen inte bara är onödig, vi väntar på ett övergripande utredningsarbete. Den är också inkräktande på en viktig princip, näringsfrihetens princip. Därför har vi yrkat avslag på propositionens förslag om den här lagregleringen av finansbolagens verksamhet.

I lagstiftningen ges också regler om på vilka villkor tillstånd skall ges till finansbolag. Det handlar framför allt om kapitalbasen, det egna kapitalets storlek och bestämmandet av det egna kapitalet. Vi har sagt oss, att i händelse av att vår utomordentligt välgrundade ståndpunkt i huvudfrågan skulle falla inför riksdagens mindre insiktsfulla majoritet, yrkar vi i stället bifall till två reservationer, som tar sikte på att ge tillfälle till övergångsbestämmelser som ger utrymme för en mera flexibel hållning. Åke Wictorsson, till de stränga kapitalbasreglerna. Detta skulle ge bankinspektionen tillfälle att verkligen pröva om det finns finansbolag av mindre storlek – mindre än enligt de regler som anges i det nu framlagda lagförslaget – som kunde ges bankinspektionens förtroende, en vanlig, rimlig, hederlig svensk syn på aktörerna, exempelvis på denna marknad.

I reservation 3 hemställer vi om bifall till det synsättet att självklara, obeskattade reserver – t. ex. övervärden på leasingfonder – skulle få läggas till det egna kapitalet.

Herr talmän! Med detta yrkar jag alltså bifall i första hand till reservation 1, och i händelse av att denna på grund av någon oförutsebar omständighet inte skulle vinna kammarens gillande, till reservationerna 2 och 3.

Anf. 151 ÅKE WICTORSSON (s):

Herr talmän! I betänkande nr 137 från näringsutskottet tas alltså frågan om auktorisation av finansbolagen upp.

Finansbolagen har kommit att spela en betydelsefull roll, en roll som har blivit alltmer framträdande på kreditmarknaden under senare år. Antalet bolag är närmare 300. Gruppen är mycket heterogen. Vissa har ett brett utbud av tjänster, andra har specialiserat sig på en eller ett par kreditformer. Många finansbolag erbjuder allmänheten finansiella tjänster som liknar bankernas och i hård konkurrens med bankerna.

Det är riktigt att det är en viktig uppgift för kreditmarknadskommittén att se över regleringen av finansbolagen. Bl. a. skall kommittén se på frågan om ett nytt auktorisationssystem. Kreditmarknadskommitténs slutbetänkande sägs nu vara att vänta först sommaren 1988. Jag har tidigare hört andra tidsuppgifter. Ser man på den situationen kan man alltså inte vänta något konkret förslag som kan vara i kraft förrän sannolikt om ett par år. Därför har regeringen, liksom också utskottets majoritet, ansett att de frågor som berör finansbolagen och kreditgivningens konsumenter kräver en mer skyndsam handläggning än om man skulle koppla det hela till kreditmarknadskommitténs mer övergripande utredningsuppdrag. Jag är i och för sig den förste att

beklaga att kommitténs arbete drar ut på tiden, så att det är nödvändigt att på område efter område aktualisera provisoriska lagstiftningar, men ser inget skäl till att vi nu avstår från åtgärder, som i detta fall innebär vidgade befogenheter för bankinspektionen när det gäller att komma till rätta med de missförhållanden i finansbolagen, som ovedersägligen finns i viss utsträckning.

Huvudmotivet för lagförslaget är konsumentpolitiskt. För att vi skall kunna ha ett väl fungerande kreditväsende är det av vikt att kreditinstituten verkar så, att allmänheten har fullt förtroende för deras förmåga att fullgöra sina förpliktelser. Detta är skälet till att utskottsmajoriteten har anslutit sig till regeringens förslag. Utskottsmajoriteten stöder också regeringen när det gäller aktiekapitalet, som enligt regeringens förslag skall uppgå till minst 5 milj. kr.

Mot denna bakgrund yrkar jag avslag på den borgerliga reservationen, som ger uttryck för en övertro på marknadskrafterna, vilka för övrigt också Nic Grönvall har gjort sig till talesman för här i kammaren. Man tror på att branschen skall kunna klara problemen genom självsanering. Det finns tillräckligt med underlag för att kunna konstatera att det är nödvändigt med en uppstramning inom branschen.

Nic Grönvall har även i andra sammanhang pläderat starkt för självsanering. Jag tänker exempelvis på aktiemarknaden där verkligheten grovt har korrigerat Nic Grönvall. Därför tycker jag att det skulle finnas anledning för Nic Grönvall att vara litet mindre självsäker när det gäller marknadskrafternas förmåga på detta område. När det finns stora vinster att hämta fungerar inte självsaneringen. Jag ber om ursäkt, herr talman, men Nic Grönvalls argumentering gör att jag måste fråga Nic Grönvall: Tror herr Grönvall också på jultomten?

Anf. 152 NIC GRÖNVALL (m):

Herr talman! Min tro på jultomten är rätt svag, men min övertygelse om att herr Wictorsson borde läsa betänkandet mera noggrant är rätt stark. Herr Wictorsson tror nämligen att ärendet handlar om auktorisation av finansbolag. Regeringens proposition gjorde det, men tack vare en insiktsfull utskottsbehandling heter nu betänkandet "om finansbolag", och begreppet auktorisation är utrangerat såsom ett alldeles ovidkommande begrepp i detta ärende.

Jag vill gärna säga med anledning av vad herr Wictorsson anförde om det konsumentpolitiskt betingade i propositionen, att skillnaden mellan socialdemokratisk syn på en konsument och moderat syn på en konsument är att vi moderater har den uppfattningen – och den är alldeles fast – att konsumenter vet vad de gör och kan klara att avgöra sina egna affärer, medan socialdemokrater är övertygade om att *de* måste avgöra konsumenternas affärer. Det är därför vi anser att den här lagstiftningen är onödig.

Anf. 153 ÅKE WICTORSSON (s):

Herr talman! Med anledning av det sista Nic Grönvall sade vill jag bara konstatera att frågan inte är vad socialdemokraterna i riksdagen eventuellt anser, utan frågan är vad konsumenterna på det här området anser. Jag är

övertygad om att vårt förslag vid konsumenternas prövning kommer att falla i god jord.

Överläggningen var härmed avslutad.

(Beslut i ärendet skulle fattas vid nästa arbetsplenium.)

19 § Kammaren beslöt att förhandlingarna skulle fortsättas vid sammanträdet måndagen den 6 juni.

20 § Anmäldes och bordlades

Skatteutskottets betänkande

1987/88:46 om beskattning av barnpension

Justitieutskottets betänkande

1987/88:44 om uppskov med behandlingen av vissa ärenden

Lagutskottets betänkanden

1987/88:36 om uppskov med behandlingen av vissa ärenden

1987/88:37 om vissa lagändringar med anledning av äktenskapsbalken m. m.

Utrikesutskottets betänkande

1987/88:33 om godkännande av en överenskommelse mellan Sverige och Sovjetunionen om avgränsningen av kontinentalsockeln samt av den svenska fiskezonen och den sovjetiska ekonomiska zonen i Östersjön m. m. (prop. 1987/88:175)

Socialförsäkringsutskottets betänkande

1987/88:32 om Invandring m. m. (prop. 1987/88:150 bil. 5)

Socialutskottets betänkande

1987/88:31 om bidrag till missbrukarvård m. m. (prop. 1987/88:150 bil. 2)

Utbildningsutskottets betänkanden

1987/88:37 om uppskov med behandlingen av vissa ärenden

1987/88:40 om undervisning för invandrare i svenska språket m. m. (prop. 1987/88:150 bil. 4)

Trafikutskottets betänkanden

1987/88:28 om inriktning av telepolitiken (prop. 1987/88:118)

1987/88:29 om uppskov med behandlingen av vissa ärenden

Näringsutskottets betänkanden

1987/88:34 om uppskov med behandlingen av vissa ärenden

1987/88:40 om energipolitik inför 1990-talet (prop. 1987/88:90 och 1987/88:100 bil. 16)

1987/88:41 om ny ekonomisk styrning av statens vattenfallsverk m. m. (prop. 1987/88:87 och 1987/88:90)

Arbetsmarknadsutskottets betänkande
1987/88:22 om sysselsättningsskapande åtgärder m. m. (prop. 1987/88:150)

Prot. 1987/88:133
3 juni 1988

Bostadsutskottets betänkande
1987/88:24 om uppskov med behandlingen av vissa ärenden

21 § Kammaren åtskildes kl. 22.51.

In fidem

OLOF MARCUSSEN

Fredagen den 3 juni

Förste vice talmannen 86, 101
Allmér, Göran (m) 119, 133, 134, 143, 145, 150, 159
Alsén, Lennart (fp) 161
Andersson, Georg, statsråd 40, 46
Andersson, Marianne (c) 110, 116, 118
Andersson, Sten, i Malmö (m) 48, 52, 55, 56
André, Gunilla (c) 89, 96, 99
Annerstedt, Ylva (fp) 108, 115, 117, 119, 125, 133, 135, 143, 146, 152, 153, 160
Backlund, Rune (c) 30, 38, 44
Berndtson, Nils (vpk) 6
Björnemalm, Maud (s) 35, 40
Bodström, Lennart, utbildningsminister 148, 152, 154
Branting, Charlotte (fp) 77, 82, 84, 97, 99
Carlshamre, Nils (m) 56, 60, 61
Chrisopoulos, Alexander (vpk) 32, 39, 43, 47
Claesson, Viola (vpk) 102
Ekström, Allan (m) 13
Franck, Hans Göran (s) 25
Friggebo, Birgit (fp) 5
Grönvall, Nic (m) 169, 170, 171, 173
Haglund, Ann-Cathrine (m) 86, 95, 98
Hedkvist Petersen, Ewa (s) 113, 116, 118
Hemmingsson, Ingrid (m) 76, 81, 85
Håvik, Doris (s) 64, 69, 71, 73
Ingvardsson, Margó (vpk) 63, 69, 101
Irhammar, Ingbritt (c) 16, 19, 23
Israelsson, Karin (c) 61, 68, 70
Johansson, Kersti (c) 83
Johansson, Larz (c) 128, 134, 135, 144, 147, 151, 153
Josefson, Stig (c) 166
Körlof, Björn (m) 7, 10, 12, 16, 22, 24
Lindblad, Gullan (m) 26, 38, 45, 52
Lövdén, Lars-Erik (s) 19, 23, 24
Mårtensson, Ingela (fp) 56
Nilsson, Barbro (s) 160
Nyhage, Hans (m) 5
Olsson, Leif (fp) 164
Palm, Sverre (s) 167
Persson, Gustav (s) 77
Petersson, Hans, i Hallstahammar (vpk) 112, 136
Petersson, Hans, i Röstånga (fp) 18
Rydén, Rune (m) 155
Rydle, Birgitta (m) 107, 114, 117

Ryttar, Bengt-Ola (s) 9, 11, 12
Skårvik, Kenth (fp) 27, 38, 45
Sundin, Lars (fp) 8, 11, 12
Svenson, Karl-Gösta (m) 162
Svensson, Alf (c) 52, 55, 71
Svensson, Lars (s) 139, 145, 147
Svensson, Olle (s) 6
Thalén, Ingela, arbetsmarknadsminister 78, 83, 85
Tarschys, Daniel (fp) 58, 60, 61, 67, 70, 73
Wictorsson, Åke (s) 170, 171, 172, 173
Winberg, Margareta (s) 92, 97, 100

Prot.
1987/88:133

